This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

KSG 1897

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

БОГОСЛОВСКИ ГЛАСНИК

ЧАСОПИС ЗА ПРАВОСЛАВНУ БОГОСЛОВСКУ НАУКУ И ЦРКВЕНИ ЖИВОТ

Год. IV.

ВЛАСНИЦИ И ЧЛАНОВИ УРЕЂИВАЧКОГ ОДБОРА:

презвитер проф. богосл. Никола Ђурић, протопрезвитер проф. богосл. Јован Живковић, архимандрит проф. богосл. Иларион Зеремски, протопрезвитер и проф. катихета Иван Маширевић, синђел проф. богосл. Валеријан Прибићевић, синђел проф. богосл. Др. Јоаким Чупић.

УРЕДНИК:

Архимандрит ИЛАРИОН ЗЕРЕМСКИ

Књига VIII.

СРЕМСКИ КАРЛОВЦИ
СРПСКА МАНАСТИРСКА ШТАМПАРИЈА
1905.

Digitized by Google

Δ
15G 1897

HARVARD
UNIVERSITY
LIBRARY

Digitized by Google

АВТОБИОГРАФИЈА

Никанора Грујића

некад. епископа пакрачкога.

Наставак.

У почетку г. 1869. посетила су Њ. величанства цар и царица Загреб. Патријарх Маширевић није дошао пред цара. Био сам ја и Николајевић из Плашког, са нашим свештеницима и где којим из Архидијецезе с којима је био и патриј. Мандатар Бачке дијецезе Ангелић као архимандрит Гергетешки. Кад смо претстали цару највише и најмилостивије говорио је с Ангелићем и питао га, како то, да још није епископ. Кад су се поклониле цару све корпорације и депутације, онда је изашла и царица у салу и сви смо дефилирали пред њима на једна врата улазећи у салу, а на друга излазећи из сале. Тај дан ручао сам само ја од нашег клира код цара. После ручка на серклу, дошао је цар к мени и разговарао се са мном. Најпре ме упитао јесам ли на сабору и хоћу ли остати на њему. Ја одговорим, да не могу остати, јер сад уводимо Решкрипт, који је уведен до сада само у граници, а у провинцијалу сад се уводи. Дакле, вели, у граници је уведен? Јест ваше величанство. Бадава, рече, у граници се извршује све и брже и лакше и боље. Сутра дан отишао је цар у Беловар и вратио се натраг у Загреб. Били смо једно вече у театру, где су представљали граничарске сватове. Друго вече били смо у концерту, где је певала једна бечка певачица. Кад смо излазили из концерта каже ми министар Бедековић, да царица мисли походити нашу цркву, дакле да спремим у цркви све, што треба, и да ју поздравим мађарски, тим ћу јој учинити највећу радост. Сутра дан јаве ми у Сабору, да ће царица доћи у 11 сати у нашу цркву. Отидем одма у цркву и дочекам је на црквени врати, одведем је пред двери, где је била спремљена на десној страни за њу шамла за клечање. Она како види шамлу отиде и клекне на њу, а ја станем пред двери и очитам јектенију „Помилуј нас Боже“. Кад свршим јектенију, онда она седне на

Digitized by Google

наслоњачу, а ја поздравим је српски у име општине, додам том поздраву мом неколико речи немачки, а завршим с неколико речи мађарски, које кад чује царица, обрадује се и весело почне говорити са мном мађарски. Кад дође пред двери, а она ме упита, је ли слободно њој ући у олтар? Јест вашем величанству слободно. Она уђе у олтар и упита ме је ли то највећа наша црква у Загребу? Ја јој кажем, да је то једина наша црква у Загребу, која је скоро зидана, и на коју је приложило и Њ. Величанство помоћи. А да каква је она друга грчка црква. Оно је унијатска, а ово је православна. Испратим је из цркве до врата и благословим је часним крстом, који сам носио у руци. Овога пута походили смо ја и Николајевић министре: Бајста,[230], Андрашија,[231], Фестетића. Андраши је говорио са мном доста дуго и врло радо мађарски. Том приликом предложио је жупан сремски Кушевић Ангелића за орден, који је и добио, а добили су и моји где који свештеници као Беловарски Бојчетић и бучки Чуповић. Цар је посетио том приликом и Карловац, где га је дочекао Николајевић. Кад цар остави Загреб, оставим га таки сутра дан и ја и вратим се у Пакрац, а из Пакраца отидем после неког времена опет у Карловце на конгрес, који је сазвао патријарх Маширевић у смислу законског 9. чланка 1868 На тај конгрес није био нико одређен за кр. повереника, а скупила се на њег најжешћа омладина, уз коју су стајали и где који часници милитарски, а од грађанског реда није било готово никога, ко би имао толико срчаности да јој се одупре и противи. Кад се скупимо у сали, како није било кр. повереника, који је управљао увек до сада конгресом, пре него што се отвори, а Стојковић као

[230] Гроф Фридрих Фердинанд Бајст у ово доба (од 1868—1871) државни канцелар. Родио се 1809. у Дрезди. Био је дуго година министар у Саксонској, а 1866. прешао је у австр. службу. Умро 1886.

[231] Гроф Јулије Андраши рођ. 1823. г. Због учешћа у устанку 1848—49. осуђен 1850. на вешала, но он је претходно умакао. Год. 1860. вратио се у Угарску, 1867. постао је председником уг. министарства, а 1871. заједнички министар спољашњих послова и председником заједн. австроугар. министарства. Повукао се у мир 1879. г. Умро 1890.

Digitized by Google

најстарији епископ, није заузео привременог председништва, да одреди депутацију, која ће позвати патријарха да отвори конгрес. него је чекао да га понуде и приправио се, да захвали старости својој ту част, коју су му учинили. Али Милетић, који је наумио, да стера и патријарха с председничке столице, није ни сањао о том, да понуди ту част Стојковићу, устане на један пут, па одреди мене и још неколико свештеника и Суботића, да нас предводи и да позове патријарха. Ја кад видим да Милетић одређује, и да ће Суботић да предводи мене, као епископа, патријарху, захвалим и кажем да је не могу ићи тако пред и по патријарха, јер ово је црквени сабор, на ком не могу цивилни депутирци преводити епископа. Што бива код других сабора као што вели господин епископ Стојковић, да један предводи депутацију, а други говори, то се овде не може употребити. Депутација отиде без мене и патријарх дође узбуђен па отвори конгрес, за који није спремио ништа, а по несрећи нашој није био ни по природи ни по знању и вештини створен за то, да управља као председник расправама саборским. Из тога су потекле све невоље, које су снашле на том конгресу и после њега цркву нашу. Код верификације нису верифицирани само они, за које се знало, да не ће пристати уз чету Милетићеву, а могло се наћи ма најмање што, за што је могла верификација избора запети. С верификацијом заједно предложи се од стране Милетићеве, да се конгрес попуни; јер место Романа, који су се оцепили од Србаља у Арадској, Темишварској и вршачкој дијецези, није био изабран нико од Србаља. Они предложе, да се поделе ти гласови на сву нашу Јерархију и одреде да добију све оне вароши, за које су знали, да ће изабрати њиховога присташу. Ја им докажем, да постоје дијецезе Вршачка и Темишварска, којој је придан српски протопопијат из Арадске дијецезе, јер је ова потпала под Митрополита влашкога. Кад су власи иступили из тих дијецеза, требало је, да су Срби сами избрали за овај конгрес онолико депутираца, колико су слали до сада на конгрес, а ако нису послали толико, тај мањак треба да оне попуне, јер док се не уреди, колико ће која дијецеза слати на конгрес

Digitized by Google

депутираца, дотле нема нико права, одузимати од њих гласове и давати их другима. Али они одреде по својој вољи. После тога изнесу на расправу, да се бира председник сабору, дакле, да патријарх уступи своју председничку столицу цивилном председнику, кога ће они да изберу, јер закон је дао њима автономију. У тој жалосној расправи показало се, да су се скупили на тај конгрес понајвише јеретици или одпадници и безверци, којима није до вере ни до цркве, него им је до своје личне користи, коју траже за се на црквеном пољу а да лакше могу доћи до ње, морају срушити власти црквене, и узети све господство и господарство у цркви у своје руке. Патријарх се изгубио у тој расправи са свијем. А они кад виде, да ту нема никаквога ауктритета, отму мах, па почну говорити противу Христа, противу Матере Божје, противу светаца и противу свега онога, на чему се оснива вера и црква православна.

Ко је то слушао, а није био занешен, тај није могао ни помислити, да су се ту скупили људи једне вере и једне крви, који се саветују и договарају, како ће да се одрже међу противницима својима у вери својој, него је морао судити, да су се ту скупили сами противници и непријатељи вере Христове и крви српске, па хоће, да се потуку с онима, који бране ту веру и ту крв српску. Патријарх као председник и чувар вере и цркве, нити је знао, нити је могао, да позове кога од тих разузданих безвераца на ред, или да одузме коме реч, него је слушао као осуђен то бесрамно хулење Бога и светаца и та безбожна нападања на веру и на цркву Христову онако, као што је слушао Христос у судници Пилатовој. А кад је опазио, да се окужила већ у том Кајафином саборишту и већина, која је токорсе стајала до сад на бранику сњиме и да се неће моћи ослонити у тој страсној борби на њу, а разјарена антикристова чета напане као бесомучна на њега и почне му урлањем виком и штаповима претити, да ће га збацити са председничке столице, збуни се и распусти сабор. Кад изиђе из Саборнице, из које су га испратили гадном виком и непристојним речима, а он телеграфише министру Етвешу, да је распустио конгрес. Али и Милетићеви једномишљеници и сузаклет-

Digitized by Google

ници телеграфишу Етвешу и протестирају противу тог распуста доказујући да патријарх не може распустити конгреса, док овај на то не пристане. После два дана оттелеграфише Етвеш патријарху, да је примио обадва телеграма, и да он, који је сазвао конгрес. може га и распустити. Из тога Етвешевог телеграма дознао је патријарх, да су телеграфисали и вероборци министру и протестирали противу распуста. Тако се прекинула та јеретичка расправа православног српског конгреса, у ком су играли главне улоге два главна драматурга: Милетић из отвореног славољубја, а Суботић из подмуклог, частољубја, које га је вукло, да седне место патријарха, на председничку столицу у свом аутономном конгресу.

Патријарх да штампати проглас на народ, у ком разложи узроке, због којих је морао, да распусти конгрес, с којим се није могао саветовати ни договарати о цркви и о њеним потребама, јер заступници, које је послао на конгрес, тако су се показали, као да су без вере и без цркве и као да су изопштили сами себе из православне цркве наше. Били су наведени неки и поименце у том прогласу патријарховом пре него што је послан у штампу, али ја сам саветовао, да се изоставе имена, и изостала су са свим из њега. На мене су се љутили и викали том приликом за то, што сам бранио од њиховог нападања патријарха Маширевића, који је мене грдио у Камарцу свом г. 1863.; па место да похвале у мени ту хришћанску љубав. која ми није допуштала да се светим човеку, што ме је оцрнио и окаљао пре неколико година пред светом, а они осуде и мене на ону исту освету, коју су спремили за Маширевића... Кад Милетић дозна за тај проглас патријархов, изда и он у својим новинама проглас нâ народ, у ком опише патријарха као највећег непријатеља народног, и позове општине, да му изразе своје неповерење, а разашље уједно своје агенте, на све стране, који ће скупљати по општинама потписе на то неповерење. И тако после неколико дана почну падати са свију страна патријарху адресе неповерења, а Милетићу и његовим једномишљеницима адресе поверења. Те све адресе поверења и неповерења штампале су се по новинама, и ове су се надметале међу собом које ће од којих

Digitized by Google

црње да оцрне, грђе да нагрде, већма да омразе народу патријарха и епископе. Маширевић је почео, као администратор патријархата у свом Комарцу, да мрази погрдама својима свету где које епископе, од којих се бојао, да му не отму патријаршки убрус с камилавке, а Милетић је употребио сад то прљаво оружје његово, да окаља њиме не само њега, него и епископе и све друге, који га нису признали у конгресу за диктатора, и не признају га у црквеном животу за аукторитет већи од сваке црквене власти. Ужасно је било гледати то жалосно позориште, на ком се престављао народ, како трчи низ брдо к пропасти, а не види у несвестицп својој понора, који ће га да прогута, и не зна у сметњи својој, да су га отиснули низ тај комац пријатељи, који су му везали очи ликом, да не види, и смели памет буником, да не зна куд срља. Па шта је мислио тај заслепљени народ, који је изразио неповерење патријарху и епископима, а поверење Милетићу и његовим помагачима? Је ли хтео да и патријарх с епископима напада на веру и цркву његову, да и они хуле у Конгресу његовом Христа, Богородицу и свеце божије, као што су нападали и хулили они, којима је он изразио поверење своје? Ако је то хтео, а то је смисао поверења и неповерења његова, онда је могао казати без тог околишења, да њему не треба ни православна нити икоја друга вера и црква, и да се конгрес тај скупио за то да разори и развали по вољи његовој све оно, на чему се оснива вера и црква, јер се он нада од тих развалина сретнијој народној будућности својој. А јесу ли ти казали ти бездушци и безверци, за којима си пошао, да је јадног народа и будућност јадна; а будућност је онога, који не поштује ни Бога ни себе самога у својој вери и цркви, пропаст. То ти нису казали, а требали би да знате то и ви, који слушате те лажипророке ваше, као што знамо ми, који слушамо речи божје које нам казује православна црква наша. Пре него што је покренута та демонска акција, речено је народним лажипророцима у једном од непријатељских табора, где су тражили аутономне помоћи за освету своју: ваша је јерархија још јака, њу треба најпре срушити, па онда се можете надати помоћи од нас. Овај који је тако го-

Digitized by Google

ворио, и онај, који га је слушао, били су један другоме крвни непријатељи још од онда, кад је куцнуло у једном српском селу звоно у једну страну и сазвало људе на Србобран, али ти крвни непријатељи потпомагали су овога пута један другога у борби противу наше црквене власти, јер од заједничке те победе надали су се сваки својој користи. Међу тим онај, који је потпомагао лажипророке народне, да сруше сав углед црквене власти наше, знао је боље рачунати, па је знао боље и употребити ту победу лажипророка на своју корист, а њима је оставио оно, што њему не треба, оставио им слободу, да могу под именом своје народне аутономије развијивати и даље све оно, што је одржала до сада власт црквена. После неког времена, јави министар просвете Мађарске патријарху, да није распуштен коначно конгрес онај, који је он распустио, него је само одгођен на неизвесно време да га дакле опет сазове, да настави започети рад свој. Патријарх је пристао на то јер је видео, да нови избор заступника народних не би довео на конгрес ни толико верних синова цркве, колико их је било на овоме, па се изјасни да ће да настави на пролеће започету радњу са овим истим конгресом, који је распустио. У синоду, који је држан после распуштеног или одгођеног конгреса, изабран је Анђелић за епископа на упразњену епархију бачку, али уједно је повлађено патријарху, да премести својим путем једнога од старијих епископа у Нови Сад, а Ангелића да посвети на место онога, који ће се преместити. Маширевић предложи мене, да се преместим из Пакраца у Нови Сад, а Ангелић, који је изабран био у Синоду на упразњену дијецезу бачку, да дође место мене у Пакрац. Он ми није то казао изрично; то је била његова тајна; али ја сам дознао то од његовог секретара, а и сам је разговарао више пута са мном, да би желео мене имати близу себе, да се може кад кад поразговарати и посаветовати са мном о црквеним пословима, који су данас замршенији и заплетенији, него што су били икада до сада и молио ме да останем код њега у Карловцима до конгреса. Ја сам му предложио, да задржи Николајевића у Карловцима, а ја му могу доћи и из Пакраца, кад год му устребам. Он је примио тај пред-

Digitized by Google

лог мој, на који је пристао и Николајевић, и остао да зимује у Карловцима, а ја се опростим с њима и вратим се у Пакрац.

После мог одласка предложи ме доиста влади угарској, да се преместим из Пакраца у Нови Сад. Али тај предлог његов није се допао Етвешу, који је упамтио моје име из 1848. г., кад је он био министар просвете, као што је и сада, па га забрави у ладицу, да почива, док се он прође по Ердељу и док се боље информира о мени, па онда ће видети, може ли предложити тај патријархов предлог круни на потврду. Међу тим пре него, што се Етвеш вратио с тог пута свог, наиђе на Маширевића изненада час смрти и он 7. Јан 1870. испусти душу своју.

Маширевића је нестало из цркве, али је остало у њој иза њега зло, које се заметнуло за време администрације његове. Онда се деморализирало свештенство, мирјанством новинарство, и нестало дисциплине између свештеника, калуђера и мирјана у црквеном животу нашем. Кад је постао патријарх, онда је хтео, да мало стегне и да поправи оно, што је било покварено, али је било касно, јер се пораспадало већ у црквеном животу нашем све оно, што нам је давало крепости, важности и угледа пред државом и пред другим светом, као што се то показало пред смрт његову у оној конгреској и народној несвестици, од које ћемо се разабрати може бити онда, кад ће да буде опет по нас касно, а по непријатеље наше таман у добри час. То нам је донела трогодишња администрација Маширевићева! По смрти његовој дође Стојковић за администратора. Ново легло зала, али то се допадало по несрећи конгресу, који је мислио и знао, да ће лакше доћи до своје цели без патријарха и без синода, па зато није му било ни на крај памети, да тражи најпре избор патријарха, а после да настави расправу конгреских послова него је остао при том, да најпре секуларизира све црквене установе и узме их у своје руке, а после да избере патријарха, с којим ће се играти као с лутком својом; јер по изврнутим наопако установама неће имати ни црквене власти у својим рукама ни каноничког угледа у управи цркве. Стојковић је знао, да се

Digitized by Google

не може обављати без митрополита-патријарха никакав посао, који се тиче целе цркве, али се више обзирао на личне разлоге своје, него на каноне, па нити је искао од владе, да се најпре изабере патријарх, нити је питао епископа, шта мисле о том конгресу, него је сазвао с одобрењем владиним и у договору с конгреским коловођама конгрес на Ђурђев дан. То је био „Ђурђев данак, хајдучки састанак“ по нашу православну цркву. Где који верни синови православне цркве, кад су видели, да се доиста састаје опет онај исти конгрес, који је нагрдио Христа, Богородицу и свеце, положили су мандате, и нису ни дошли на конгрес, а где који су дошли, али кад су их напали безверци, одрекли су се послаништва и отшили кући и тако је остао Милетић диктатор, а уз њега је стајао као први адјутант његов др. Јован Суботић. Њих су двојица поделили цркву на две власти, на конгрес и синод. Овоме су оставили веру, а себи су задржали администрацију цркве. Докторска диштрибутива правда предала је синоду веру, која је заједница свију чланова цркве, да о њој сам суди и располаже, дакле ако би синод закључио, да веру промени, конгрес неби могао на то ништа рећи, јер то је предмет синодални а не конгрески, а ако би конгрес употребио добра црквена на друге цели и упропастио их, на то не би могао синод ништа рећи, јер тај предмет спада на конгрес а не на синод. Куд то води? На то нам одговарају досадашње невоље наше, а ако се не укине та деоба и не поврати се јединство цркви, до неколико година нити ће бити кога, да то пита нити ће бити кога, да одговара на то: у развалинама конгреса остаће конгресиште а у развалинама синода синодиште, али нити ће бити конгреса ни синода, нити ће бити оних, којима би требао тај конгрес и тај синод.

На том ђурђевском конгресу није се осврталo ни на веру и њене догмате, ни на цркву и њене каноне; конгрес је био суверен и у вери, и у цркви, што он рекне, то је вера, што он закључи то је црква. Стојковић као председник није допуштао епископима да говоре, што би могло бити неповољно већини конгреској, а ова је могла говорити противу вере, цркве, епископа,

Digitized by Google

свештеника и побожних синова цркве, што год је хтела, он јој није сметао ни једном речи. Један пут кад је хтео он сам, као председник, да разјасни, за што нису пристали епископи на оно што је закључено, прекине га Милетић и повиче му, као Јупитер тонанс: зар ће те још да говорите? Ако ја загрмим! А он сирома рече: да, да, онако, како, па ућути као заливен. А неким свештеницима, који су се усудили споменути каноне, повикне др. Јован Суботић; „Ми ћемо ваше каноне под купус.“ Конгрес узме под предсједништвом Стојковићевим сву црквену власт у своје руке и употреби је на своју корист, а на црквену пропаст, одма одреди епархијске скупштине, да се одузме епископима црквена управа, одреди неке свештенике и богослове, да иду у Русију учити богословију, а неке учитеље, да иду у Немачку и једнима и другима одреди све трошкове из народних фондова од Стојковића олузме администрацију митрополитског властелинства Даљ, Бело брдо, Борово, па преда свом поверенику Петру Чернојевићу, и одреди му из народних фондова тридесет хиљада, да их инвестира. Кад је то све одредио и извршио, онда је поднео закључке своје на одобрење влади, која се чинила невешта свему томе, што конгрес ради. Конгрес се одгоди на неизвесно време, и ја се вратим у Пакрац с ограшја, на ком сам гледао, како су изранили и измрцварили блудни и непоштени синови матер своју, а ја јој нисам могао помоћи, јер сам стојао под осветом.

Г. 1871. одобри влада готово све, што је засецало у живац цркве наше, а није засецало у државне интересе њене. Те године настављен је конгрес, на ком су се публицирали одобрени закључци од прошле 1870. год., па да захвали Стојковићу, што га је потпомагао у непоштеним намерама његовим, науми избрати га без питања владе за патријарха свога, али тако је удешавао то наумљено дело своје, да иницијатива изиђе од нас епископа. А кад му то не испане за руком, онда се скупе депутирци, које је пратила светина и дођу у двор Стојковићу, па му поднесу овацију, у којој су му држали беседе као патријарху Арсенију V. Али у конгресу избора није било, јер им је Мандић казао, да то влада не допушта. Кад се вратим из Карловаца кући, држао сам епархијску

Digitized by Google

скупштину, коју сам отворио говором удешеним на ондашње црквене околности наше. Тај говор мој био је штампан у новинама, и добио сам после тога више писама у којима су ми изразили где који компетентни мислиоци потпуно задовољство своје. Те исте године добијем октобра месеца, од угарског министра просвете Паулера писмо, којим ми поверљиво јавља, да ме је предложио покојни патријарх Маширевић опуномоћен синодом држаним 1869. да се преместим из дијецезе пакрачке у бачку, а изабрани за бачку дијецезу архимандрит Ангелић да дође у Пакрац. Али кад је умро патријарх, предшаственик његов Етвеш мислио је да се могу одгодити те одредбе синода и на предлог његов именован је Ангелић за администратора епархије бачке. Пошто пак он — Паулер, има сад важних узрока, да настоји код Њ. Величанства, да се изведу ти закључци синодални, то ме моли, да му кажем, шта мислим ја о том послу који се тиче највише моје особе. Ја му одговорим: покојни патријарх Маширевић желио је да се преместим у Н. Сад за то, да будем ближе њега, са његовом смрти нестало је те жеље његове; а немам сад за што да се премештам, дакле нека ради онако, како му заповедају интереси државни.

Те исте године добијем под 16. Дек. од председника министарства угарског грофа Лоњаи писмо, којим ме позива, да га походим између 27. и 30. Дек. у Бечу, где жели чути моје назоре о неким важним пословима и том приликом познати се са мном. То писмо дошло ми је тек 25. Дек. по нов. у руке, на које сам одговорио телеграмом у Беч да ми не допуштају околности моје, да испуним овога пута жељу његову. Јануара 8. 1872. год. позове ме опет, да му дођем 24. у Пешту да се разговори са мном. Марта 31. моли ме опет, да му дођем у Пешту да има са мном говора у једном важном послу пре тога писма телеграфисао ми је и писао ми званично и приватно бански локумтенент Вакановић, да идем свакојако у Пешту и да се претставим министру председнику Лоњаиу. Ја одговорим и Вакановићу и Лоњаиу. да ми не допушта болест моја путовати. Априла 26. пише ми опет Лоњаи, да ће путовати Њ. Величанство у почетку маја по Бачкој и Банату, кога ће

Digitized by Google

и он да прати, па ако ми се окренула слабост на боље да ће му мило бити. ако се нађем и ја међу онима, који ће се поклонити на том путу Њ. Величанству, и да се састане са мном. Ја не одем ни у Пешту ни у Бачку ни у Банат. Маја 12 пише ми опет, да му је жао, што се није састао са мном на путу царевом, али нада се да ће се састати са мном још пре, него, што ће да се састане конгрес, да чује моје мнење о где којим предметима, који ће се претресати. У почетку јунија позове ме Стојковић у Карловце на апелаторијум. и ја отидем. По одласку мом из Пакраца стиже после неколико дана у Пакрац писмо из Беча од шефа кабинетске царске канцеларије преузвишеног господина Брауна, којим ме позива по налогу Њ. Величанства, да имам 28. претстати у аудијенцији Њ. Величанству. Ја нисам знао ништа за то писмо. Јунија 17.|29. добијем из кабинетске канцеларије из Беча телеграм, који ме пита: је сам ли добио налог од 17. да претстанем 28. у аудијенцији Његовом величанству. Ја одговорим одма да нисам. Сутра дан т. ј. 18.|30. Јунија стигне ми писмо Брауново из Пакраца, а добијем и други телеграм из Беча, да имам по налогу Његова величанства доћи првих дана јулија у Беч и јавити се кабинетској канцеларији, јер Његово величанство жели говорити са мном. Покажем Стојковићу и упитам: шта ћу сад? А он ми одговори: за апелаториум не можете се заклонити, него идите одма. Сутра дан отпловим у Пешту, а из Пеште отидем у Беч, куд сам стигао у подне. Тај исти дан пред вече дође ми Лоњаи и каже ми, да је он министар председник Лоњаи, који жели већ одавна, да се позна са мном. А ја га упитам одма пола у шали а пола и у истини. Молим вас, кажите ми, је сам ли позван ad audiendum verbum regium? Он се насмија, па ми рече, нисте; него сте позвани да се разговори с вама Његово величанство. И одма започне разговор, како администратор патријархата неће да стане на пут Милетићевој чети ни онде, где би могао стати, него јој одобрава све, што год ради. Ја му приметим: Зар влада није одобрила прошле године све, што је закључио Милетић са својом четом на конгресу 1870. год. па и оно, на што епископат није пристао у кон-

Digitized by Google

гресу. Јест одобрила одговори он; јер је Стојковић, као владин човек, уверавао, да ће уродити ти закључци плодом, који ће бити добар и по владу и по цркву, а није споменуо ни једном речи, да се епископи не слажу с њима. Ако он и није споменуо о том ништа, рекнем ја, али влади је то било познато, па зато што није испитала најпре епископе, или наредила да се изабере најпре митрополит и да се изразе о том епископи у формалном свом синоду, па онда да је дала или одрекла своју потврду. Он ми одговори без околишења и сасвим искрено: влада није дужна обзирати се у поднесеним јој конгреским закључцима на оно, што ће да шкоди цркви, ако то не шкоди уједно и њеним државним намерама, она пази само на своју кожу, а конгрес нека пази на своју цркву; влада му је дала у томе потпуну слободу, није му послала ни повереника свог; она је дакле могла одобрити, што јој је конгрес поднео и администратор препоручио. . . Али по мом особном протестантском уверењу не слажем се доиста с карактером ваше епископалне цркве много којешта, што је конгрес закључио и влади на одобрење поднео. Дакле сте опазили то и Ваша Екселенција? Јесам, одговори он, али то само вама кажем, јер и као министар и као протестант дужан сам да ћутим и да неказујем о томе никоме ништа. Али молим вас, кажите и ви мени искрено, шта мислите о Стојковићу, зашто се предао тако лакоумно Милетићевој чети, која у потаји ради против државе. Молим, ваша Екселенција, ја нисам Милетићевац, али то не могу признати, да он ради у потаји противу државе; код њега нема тајне, што му је на срцу то му је и на језику; да он ради противу државе, он би то већ одавна показао. А Стојковић није се предао лакоумно Милетићу и његовој чети, него се предао по слободоумном свом рачуну. Он хоће да га конгрес изабере за патријарха, а на то не може рачунати данас без Милетића и његове чете, али кад постане патријарх, он ће бити оно, што треба да је: кад узјаши, не верујем да ће га Милетић више мамузати. Он је био задовољан с тим, што је чуо од мене. Па ми каже: сутра ће вас примити Њ. Величанство у приватној аудијенцији, молим вас говорите и

Digitized by Google

с њим тако искрено, као што говорите са мном и казаћете ми после, шта се разговарао с вама. Добро. И тако се растанемо. Сутра дан прими ме Њ. Величанство у једанаест сати и одма ми каже: на вашим конгресима бива по слабости администратора Стојковића којешта, што се не слаже с интересима моје државе; ми смо бацили погледе наше на вас, и желели би да ви ступите у акцију. Ја благодарим В. В. на највишој милости, али ја осећам да сам остарио и ослабио и да нисам више за таке послове, којима треба јачи дух и јаче тело, него што су у мене. Пре десет година смео бих се био поуздати у крепост духа и тела мога, али онда ми се није дала прилика на то, а сада више ја нисам за то. Како то, примети ми Њ Величанство, та Стојковић је старији од вас. Јест, В. В. он је старији, али је и здравији и јачи од мене.... Здравији можда је, рекне он, али не верујем, да је јачи, кад се даје управљати, као недорасло дете Милетићем. То он чини, В. В. за сада за то, што је конгрес пут, којим се долази до патријархата, а конгрес се управља данас по Милетићу. Он жели да постане патријарх, а кад постане, он ће окренути други лист, и показаће, да није слаб, и да ће остати увек лојалан према Вашем Величанству, као што је и сад, ја сам о том уверен. Кад би тако било, то би добро било, рекне ми доста весело, али он служи за сада као слепо оруђе Милетићу, а овај снује у потаји свакојаке планове противу државе. Ја сад узмем и Милетића у обрану, па му нежним гласом одговорим: Ваше Величанство! Ја познајем одавна Милетића, он је веран и лојалан поданик В. Величанства, ја не бих могао узети на моју душу, да он снује у потаји какве непријатељске планове противу државе, то се не слаже с његовим начином мишљења и осећања, а не верујем да би он могао и мислити на то, да предузме што год, што би било противно највишем интересу В. Величанства, или државе, него то знам, да му се не допада садашња влада угарска, али он то не таји, него јој се противи јавно свагде, где год може; јер мисли, да би друга могла бити у многом које чему према нама праведнија од ове, а држи, кад могу опонирати Мађари по уставном начелу тој

Digitized by Google

влади, да јој може бити и он по том истом начелу противан. Али и поред те опозиције његове он је веран и лојалан поданик В. Величанства, као што су то и други сви присташе његови. На то ми одговори: добро, добро, али они имају ипак неке потајне цели.

Наставиће се.

СУШТИНА ХРИШЋАНСТВА

професора Адолфа Харнака.

Изложење и критична анализа лекција професора берлинског универзитета Адолфа Харнака, читаних у зимском течају 1899.—1900. године.

С. Л. Кульукин

С рускога: Л. Богдановић.

Наставак.

2. Претварање хришћанске религије у „католицизам“[120], т. ј. у цркву, као установу са одређеним кругом учења и закона.

„Ова се велика промена, говори проф. Харнак, разумевајући под њом „претварање“ хришћанства у „католицизам“, догађа у другом хришћанском веку: од апостолских времена протекло беше дотле 3—4 покољења (рачунајући 100—120 натраг од 200. године по Р. Х.)! А како изгледа сада хришћанска религија?

„Ми видимо, говори Харнак, једно велико црквено-политичко друштво“, састојеће се из савеза засебних општина. „Свака општина је самостална, али су све у битности устројене на један облик, и везане међусобно једним истим законом учења и чврстим правилима узајамности. На први поглед, тај закон учења не чини нам се да је велик по обиму, али је свака наредба његова пуна опсежнога значења: у целини обухватају оне гомилу метафизичких, космолошких и историјских питања и дају на њих одређени одговор, а тако исто садрже у себи и питања о развитку човечанства од његова створења до будућег облика његова бића. Упутства Исусова о том, како треба проводити живот, нису узета у састав тога учења: као „„правила дисци-

[120] Wes. d. Chr. стр. 119. ср. 129.

Digitized by Google

плине"" она се строго разликују од „„правила вере"". Свака црква преставља собом такође установу са стране култа: Бог се слави у тој установи по свечаном ритуалу... Разлика свештеника и световњака потпуно је одређена: извесна богослужабна дејства могу свршавати у опште само свештеници, посредовање свештеника је безусловно нужно.

И уопште Богу се може приближити само посреством — правог учења, правих установа и Светог Писма. Жива се вера очевидно прометнула у веровању потчињено исповедање, преданост Христу — у христологију, горећа нада на „царство" — у науку о обесмрћењу и обожењу, пророштво — у научну ексегезу (тумачење) и богословску науку, носиоци духа — у клирике, браћа — у стојеће под туторством световњаке, чудеса и исцељења — у ништа или у глуме свештеника, топле молитве — у свечане химне и литаније, „„дух"" — у право и приморавање.[121] Таква промена, која се збила са Хришћанством са 100—120 година после апостолскога времена: „каква је грдна промена"! — са чувством оборчења кличе професор Харнак. „Како се то догодило"? пита он, и пре но што ће одговорити на то питање, држећи да је Хришћанство тобоже криво за ту промену, признаје ипак да је право, да се кривац суди по делима: дело решава, а не својства, достојанства или недостаци.[122] А „дела" цркве, која је на почетку трећег века прегрпила такву промену, говоре све за њезину корист: она је победила култ природе, многобогоштво и политичку религију (култ царева), она је свладала религиозно-филозофски дуализам.[122] Умирен донекле овим мњењем, професор Харнак приступа решењу постављеног питања: како се свршила промена, што ју он спомиње, у положају и стању хришћанства у другом веку хришћанске ере.[123] Три су главна узрока произвела ову промену. Први узрок састоји се у том, што је усахнуо првобитни ентузиазам у хришћанству а заменули га спољашњи облици и закон. То је — општи закон у историји религије, по мишљењу проф. Харнака: првобитни ентузиазам првих присталица нове религије постепено хладни, од „религије живога чувства и срца постаје религија наравствености форме и закона", „облици религије се скамењују, а баш тим скамењивањем добијају они само своје

[121] Ibid. стр. 120.—121.
[122] Wes. d. Chr. стр. 121.
[123] Ibid. стр. 121.—123.

Digitized by Google

право значење", „на њих се навикавају да гледе тако, као да ти облици обухватају садржај саме религије, или чак и да сачињавају тај садржај.[124] Други узрок састоји се у притицању у хришћанство грчког уплива и грчког духа. Хришћанство, оцепивши се од рођене груде јудејства, било би као неки дух без облика: „без тела, као ваздушно биће, носило се оно над земљом, носило се без тела а у исто време тражило је тело"[125]! Но дух, говори проф. Харнак, прави себи тело, асимилирајући оно, што је око њега: тако је и хришћанска религија нашла себи тај телесни материјал у грчкој духовној атмосфери. На хришћанство је упливисала грчка филозофија, грчке мистерије, и сва грчка цивилизација. Но од свега тога „материјала" најважнији и најзнатнији је био „платонизам" и учење о Логосу. „Ко би могао одрећи, говори проф. Харнак, да су се у хришћанству и платонизму састали баш сродни елементи! У религиозној етици Грка показало се толико дубљине и њежности чувства, толико озбиљности и достојанства, а што је главно — толико силно монотеистичко расположење, да хришћанска религија није могла равнодушно проћи поред тога блага".[126]! Тако исто, „најважнији корак, што је игда учињен у историји развитка хришћанске науке беше тај, кад су хришћански апостоли у почетку другог столећа изрекли овај суд: Логос је И. Христос"[127]. Истина, изговара се проф. Харнак, да су „древни учитељи до тих апологета поред многих предиката, што су их они давали Христу, давали Му назив и „Логоса"; а један међу њима, Јован (апостол и еванђелиста) тврдио чак и ово: Логос је Исус Христос, но он те тврдње још није поставио за основ целе теорије о Исусу Христу и „Логосу" и он је ту тврдњу заиста сматрао само као предикат. А сад су искрсли учитељи, који су до свога обраћења били привржeници платонско-стојичке филозофије и којима је, следствено, појам „„Логоса"" састављао неразлучан део погледа на свет. Они почеше учити, да је Исус Христос био жива појава Логоса, који се је до тога времена јављао само у деловањима силе. Уместо сасвим неразумљивог појма „„Месије"" једним ударцем добио се сасвим јасан појам; христологија, која се у сред силе својих изрека колебала, по-

[124] Ibid. стр. 123.—124.
[125] Ibid. стр. 125.
[126] Ibid. стр. 126.
[127] Ibid. стр. 127.

Digitized by Google

лучила је чврсто поприште; светски значај Христа постаде јаснији, Његов тајанствени одношај према Богу поста схватљивији; ковмос, разум и етика — ујединише се"[128]. Трећи узрок, који је допринео да се првобитно хришћанство прометне у „католицизам", као систему учења, спољних облика и закона, беше борба цркве са гностицизмом. Као што се у свакој борби јавља потреба да се постави граница и разбистри сфера свога и туђега, тако је и борба са гностицизмом нагнала цркву да одреди у сталним формама свој култ и дисциплину[129]. Али бореће се са гостицизмом, одбацујући његов дуализам и избегавајући „оштро", тако рећи, заражење грчким незнабоштвом („оштро јелинизовање"[130] — како се изражава проф. Харнак), црква беше принуђена да прими и сама такве облике, који су били аналогни облицима гностика, што их је она одбацивала.[131] Тако се неприметно много прима од противника, кад се води борба с њим! Таквим начином, потреба да се постави граница између својих облика и облика противникових и неопходност да се створе чак такви облици по примеру противникову и доводила је хришћанство све до једне суме — утврђењу облика и повећању значаја тих облика.

И тако, здање се цркве подигло, победа је одржана, свуда су одређене границе и облици, из првобитне хришћанске општине створила се црква, дух је нашао себи и тело. Да ли је то било боље у обзиру религије, еванђеља? И ако је проф. Харнак одредио себи строго историјско гледиште, желећи да се уздржи од сваких оцена, ипак те оцене и нехотице избијају код њега: тако и непристрасни анатом, отварајући тело, не може а да се не усхити хармонијом и силом удова у једном случају или слабошћу и незграпношћу у другом. Па у даном случају, професор, нацртавши слику постанка цркве из првобитне хришћанске општине, зауставља се мишљу на тим унутарњим променама, које су се морале јавити у самом бићу Хришћанства кад је створен организам цркве. Промене ове нису миле проф. Харнаку, јер се у њима и крије почетак свију тих оптерећења и и ограничења личног религиозног живота, који се могу опазити и у садашњем животу свуда, где је развит црквени живот. Прво

[128] Wes. d. Chr. стр. 127.
[129] Ibid. стр. 129.
[130] Ibid. стр. 128.
[131] Ibid. стр. 130.

Digitized by Google

је то ограничење слободе и самосталности појединог човека у делу религије: „нико не сме осећати и сматрати себе за Хришћанина, т. ј. за чедо Божје, ако свога религиозног искуства и знања пре не потчини контроли црквенога исповедања“.[132] Друго у цркви се добила навика на „интелектуализам“, т. ј. на такав поглед, да се права религија састоји пре свега у „учењу“. Питање: „што ми ваља чинити, да се спасем“, — на које су И. Христос и апостоли могли одговарати још врло кратко, добијало је сада врло пространо одговор, и ако су световњаци још могли да мисле о краћим одговорима, то су се они за то и сматрали за још несавршене, те су се морали покаравати онима, што знају“.[133] Треће, нарочиту, самосталну цену добио је институт цркве: црква је постала „религиозна величина“, неопходна у делу религије. Дух Христос, тако почеше учити, метнуо је у институт цркве све, што је потребно за појединог човека; потоме је поједини човек везан с црквом не само у љубави, него и у вери... Црква је прогласила себе за неприкосновени створ Божји и установом Светог Духа која не подлежи исправку. Последицом таквог погледа беше то, да су све наредбе цркве почели издавати за једнако свете“.[134] И најзад, четврто, услед тога, што је ослабило лично живо прожимање религије, етика је постајала све више ограниченом (несвободном), законодавственом и ригористичном. „Ригоризам, говори проф. Харнак, свагда је противна страна од онога, што хоће да буде светско (омірщеніе)“. А пошто се показало немогућим да се тражи од свију ригористична наравственост, то се и тада већ јавила разлика наравствености савршене и само једва довољне... Та је разлика доцније постала тако важном, да је од ње почео да зависи опстанак хришћанства, као католичке цркве“... Кроз ту разлику дошла је квантитативна оцена наравственог подвига, која је сасвим непозната еванђељу“.[135]

Но а зар није већ изгубљено било све оно, што је унутарње, лично религиозно и битно у еванђељу? „Да ли се још ипак одржало еванђеље, и како га је могуће констатовати“? пита проф. Харнак, и на постављено питање налази да се може одговарати, да и саздањем цркве „еванђеља“ није не-

[132] Wes. d. Chr. стр. 131.
[133] Ibid. стр. 132.
[134] Ibid. стр. 133.
[135] Ibid. стр. 133.—134.

Digitized by Google

стало, него је остало и можда нађено у тако јасним цртама, „као и у дане кад је оно основано“. Треба само проучити мученичке списе или што више дела Климента Александријског, па да се нађе, да се у њима осећа „нови човек“ и „прави Хришћанин“. Или још боље, продужује проф. Харнак, ваља сравнити дела Климента Александријског и Тертулијана, па да се при свој њиховој индивидуалној разлици види, да оно, што је код њих заједничко у религији, управо и јест то, што су они познали у еванђељу, или боље, само еванђеље“... „Заиста, древна васеленска црква још није подавила еванђеља“.[136] Сем те оштрине према еванђељу у личној религиозној прожетости, „еванђеље“ се сачувало и у том, што је црква и даље сматрала да је за њу једини обавезни начин братски радни савез, и што је оживотворавала у животу својих чланова високе религиозно-наравствене црте: „наду на вечни живот, потпуно уздање у Христа, готовост на жртве и чистоту морала“.[137] Таквим је начином „дарове и задаће еванђеља сачувала црква још у снази, те је здање, што га је црква подигла, могло служити као степеница за то, да се попне до саме ствари“[138].

Пошто смо тако проучили постанак и развитак васеленске цркве, као институције са одређеним облицима учења, култа и закона, професор ће Харнак сада да стави себи за задаћу, да разгледа ову цркву у засебним јој главним деловима, на које се она поделила у даљњем свом историјском развитку. Као такве делове професор Харнак признаје грчко-источну православну цркву (или како он каже „грчки католицизам“), римску цркву („римски католицизам“) и протестантизам.

3. „Хришћанска религија у грчком католицизму“.

Под тим насловом проф. Харнак посвећује трећину лекције критици наше православно-источно католичке цркве. Не упуштајући се у историју наше цркве, професор држи да је могуће посматрати савремено стање те цркве с обзиром на то, што „међу трећим и деветнајстим столећима у црквеној историји Истока нема нигде дубоке разлике“, и што се за јаче од тисућу година грчка црква битно ни у чем није променула“.[139]

---

[136] Wes. d. Chr. стр. 134.—135.

[137] Ibid. стр. 135.

[138] Тамо.

[139] Wes. des Chr. стр. 136.

Digitized by Google

У просуђивању стања наше цркве проф. Харнак ставља три питања:

Прво, „што је учинио грчки католицизам“?[140]

Друго, чим се он одликује?

и треће, како се у њему изменило „еванђеље“ и како се сачувало?

Историјске заслуге источне цркве проф. Харнак види пре свега у победи над незнабоштвом и неоплатонизмом и затим у тесном сједињењу интереса цркве с народносним интересима оних народа, који су ушли у састав православне цркве. Прво је — појмљиво, о другом проф. Харнак говори ово: „(Православна) црква умела је да се тако тесно с лије с тим појединим народима, који уђоше у њезин састав, да им је религија и црква постала народносном светињом и заштитом. Пођите Грцима, Русима, Арменцима и др. па ћете свуда наћи, да су црква и народност нераздељне, и да један елеменат постоји у свези с другим и у другом. Припадници тих народности готови су за своју цркву да се даду сасећи на комаде, кад устреба. Ово се не може објаснити угњетавањем душманске силе ислама; код Руса, који не стоје под тим угњетавањем, види се то исто. Како је код њих (Руса) дубок и чврст одношај између цркве и народа, без обзира на то, да и ту није недостатка „„у сектама““, не види се то из једине московске штампе: примера ради ваља прочитати Толстојеве „Приповетке са села“ (Деревенскіе разсказы), па да се човек убеди о том. С правом наслађом види читалац овде, како је дубоко проникла у народну душу црква с њезином проповеђу о вечности, о самопожртвовању, о саучашћу и браству. Низак ступањ, на коме стоји свештенство, и неуважење, с којим се оно често сусрета, не може никога обмањивати у томе, да то исто свештенство, као преставник цркве, заузима несрављено висок положај, а идеал монаштва дубоко је усађен у души источних народа“.[141] Друге заслуге источне цркве проф. Харнак не цени високо: борба са исламом безуспешна је и данас, а заслуге око распростирања просвете могу се мерити само „врло ограниченим масштабом“ (мерилом)[142]

---

[140] Да се појми ово питање не треба заборавити правило које је прихватио проф. Харнак: да се суди „по делима“, т. ј. по историјским заслугама.

[141] Ibid. стр. 136.—137.

[142] Wes. d. Chr. стр. 137.

Digitized by Google

„Није тешко одговорити на питање, чим се одликује источна црква“, говори проф. Харнак, јер та црква преставља у вишем ступњу комплицирано уређење: у њу су ушла осећања, сујеверја, науке и мудрост култа од хиљада година! Но у сваком случају, ко посматра ту цркву с њезиним култом, свечаним ритуалом, масом церемонија, моћима (светих), иконама, свештеницима, монасима, и мудрошћу њезиних свештенодејства, па је потом сравни с једне стране црквом првог столећа, а с друге стране — с грчким култовима неоплатонизма, тај ће морати да призна, да је та црква (источна) сродна не с оном првом (т. ј. црквом првог столећа), него са другима (т. ј. грчким култовима времена неоплатоника): она не изгледа као хришћански производ с грчким карактером, него као грчки производ са хришканским карактером. Хришћани првог столећа борили би се против ње (источне цркве) тако исто, као што су се борили против култа „Велике Матере“ и „Зевса Спаситеља“. За силне (многе) елементе у тој цркви, који се тако исто свето пазе као и еванђеље, нема у древном хришћанству ни најмање основа. То исто је и са богослужењем, и чак са многим догматичким учењима: изговарају с побожношћу неке речи, као нпр. „„Христос““, а ништа се не спомиње, што је било на почетку. У целом споља је та црква само продужење грчке религиозне историје под туђим упливом хришћанства, као што је и у опште та црква искусила на себи тако много туђих уплива. Може се чак рећи, да је са спољашње стране та црква природни продукат спојења расплога се већ у духу истока грчког духа са хришћанском проповеђу; она је то, што чини из религије историја на „природном“ путу, и што је она дакако имала да учини од ње између трећег и шестог столећа; у том смислу, она је природна религија“[143]. Т. ј. оно не преставља религију, која је никла из ма чијег моћног надахнућа, или из ма какве силне борбе, или уопште из каквог-год необичног фактора, који не спада у ред свагдањих догађаја: она је ушла у свеопшту историју тихо, неприметно, без да је игде нарушила обичан ток ствари. „Ни један пророк, ни један реформатор, ни један геније од времена трећег столећа није нарушио у њезиној историји природнога тока увлачења исте религије у свеопшту историју. Овај је ток завршен у шестом столећу и победоносно се

[143] Ibid. стр. 137.—138.

Digitized by Google

је одржао у осмом и деветом столећу против силних нападаја.[144] Од тога доба наступио је мир, и стање, које се тада постигло, не само суштаствено (главно) него и несуштаствено, није се нигда променило. Очевидно, народи, који су јој припадали, нису отада преживели ништа такво, што би им било несносно или што би тражило реформа". Они још непрестано чаме у тој природној религији шестога века".[145]

Кад је тако окарактерисао спољашњи положај православне цркве, прелази проф. Харнак да покаже њезине унутарње особине. Те особине престављају три црте: традиционализам, интелектуализам и ритуализам. Прва се састоји у уважењу предања, друга — у истоветовању религије с „науком" и привржености „православљу", а треће — у предности спољашњој обредности, као елементу, који је неопходан у делу религије и који спасава. Традиционализам проистиче из убеђења, да се „свето и божанствено не јавља у слободним дејствима, већ сложено на хасну у облику великог капитала. Све треба вадити из тога капитала, а може се он мењати само тако, као што су га мењали оци". Истина, говори проф. Харнак, апостолска старина „предлаже начело за такав поглед, јер се у „делима Апостолскима" вели: „ови су пребивали у науци апостола". Но узевши за правило „то пребивање у науци апостола", почеше звати апостолским све, што су налазили за нужно да се установи у интересима цркве, а пре свега и више свега пренели су то на пунктуално вршење свих обредних прописа: „свето се састоји у речима и форми". Поглед — често древно — грчки, говори проф. Харнак: „божанствено је вештаствено, тако рећи, спремљено у похрану, и божанство захтева пре свега тачно испуњавање обреда". Интелектуализам источне цркве довео је дотле, да се правом учењу и „православљу" одаје у тој цркви огромна, искључива цена. „Учење" је у тој цркви обрађено најтачније, и оно се сматра за услов спасења: „само се може онај спасти, ко има право учење; ко га нема, тај мора бити одбијен и мора биги лишен свију права; ако је он једноплеменик, ипак се има сматрати као прокажени". „Овај фанатизам, који и сада још то овде то онде избија у грчкој цркви

[144] Разумевају се распре с римским папама, у време којих је избила непомирљива разлика и раздељење хришћанског Истока и Запада.

[145] Wes. d. Chr. стр. 138.—139.

Digitized by Google

и који се начелно не напушта, није грчког порекла, нити је из римских правних одношаја поникао"; не, проф. Харнак га сматра за наслеђе многих непријатних историјских околности, које се заједно сјединиле: овде се с једне стране јавља бесвесна освета цркве за гоњења што их је водила римска власт против Хришћана и за све невоље борбе са гностицизмом, с друге стране, источни деспотизам власти, још од времена Диоклецијана и Константина великог.[146] Објашњујући таковим начином интелектуализам источне цркве, проф. Харнак улази и у разматрање учења православне цркве са стране његовог садржаја. Ту он налази две главне тачке, карактерне за источну цркву: прво науку о стварању (света Богом), и друго, науку о Богочовечанству Искупитељеву. Науку о створењу света Богом професор Харнак признаје „да је колико важна, толико и да одговара еванђељу". Друга је ствар — с науком о Богочовечанству Искупитељевом. Ову науку сматра проф. Харнак за „срце целе грчке догматике": из ње се добива наука о Тројичности, а „те две науке (Богочовечанство и Тројичност) садрже у себи по грчком схватању у скраћеном облику целу хришћанску науку. Тим више, по назору проф. Харнака, та наука треба да се чини „туђом" свакоме, ко се срета с њом после еванђеља: цела зграда црквене христологије стоји ван историјске личности Исуса Христа".[147] У осталом, историјска упоређења могу дабогме објаснити не само постанак те науке, но и како је добила свој облик. Црквени учитељи, вели проф Харнак, изабраше појам Логоса за то, „да вернije прикажу суштаство и достојанство Христово". „Питање о поближем одређењу природе тога Логоса — Христа не би ни могло добити оног огромног значења, каквог је достало, да није искрсло друго питање — о природи искупљења". А ово потоње решено је у трећем столећу тако, да „искупљење избавља од смрти и подиже до божанственог живота, и тим начином, постаје богом (обожествляетъ)." Но да би искупљење могло постићи ту циљ, нужно је очигледно, да сам извршитељ искупљења, Искупитељ, овлада божанственом природом, т. ј. да сам буде и Богом, непрестајући бити човеком. Отуда се и јавио поглед на Искупитеља као на таквог, који има две природе — божанску и човечанску. И важно је, да се, ма да сам поглед на смрт, као на зло, и жеља бесмрт-

[146] Wes. d. Chr. стр. 140.
[147] Ibid. стр. 144.

Digitized by Google

ности састављају, по назору проф. Харнака, чисто — грчко наслеђе, ипак средство за достижење те бесмртности, наиме обожење наше природе, јавило, по мишљењу његову, унаточ грчкој филозофији: „грчка филозофија, која је тако живо желила бесмртност, није се никада усуђивала нит' је мислила да удовољи тој жељи, сличним начином користећи се историјом и теоријом". Она је морала овакво увлачење историјске личности и њезине појаве у светску историју сматрати за сасвим митолошко и сујевјерно".[148] И сам проф. Харнак држи, да је такво учење (О Богочовечанству) несхватљиво како потоме, што лишава искупљење моралног значења, тако и зато, што оно отступа од историјског лица Исуса Христа, стављајући на место овога лица тобожње тврдње о Његовој природи".[149] „А како је далеко одступила од еванђеља та црква, узрујано довикује проф. Харнак, која тврди, да се не може имати никаква одношаја према Исусу Христу, и шта више, човек греши и постаје достојним да се одбаци, ако он пре свега не признаје, да ја Он, Исус Христос, био једина личност с две природе и две воље — једном, — божанственом и другом — човечанском? До таковог је захтева дошао интелектуализам! И тамо се још усуђују да читају еванђеље о жени — Хананејци или о капернаумском сатнику".[150] Најпосле трећа особина православно-источне цркве — ритуализам — показује се у привржености према спољашњој обредности на уштрб унутарњем духовном елементу религије. „Општење с Богом, говори проф. Харнак о правосавној цркви, бива посредством култа тајара, посредством тисућу мањих и већих дејствених формула, знакова, начина и свештенодејстава, која кад се тачно и побожно испуњавају, саопштавају божанствену благодат и спремају за живот вечни. За деведесет и девет процената тих (т. ј. православних) Хришћана религија постоји само као ритуал церемонија. Али су сва та свештенодејства просто необходна и за духовно — образоване Хришћане, јер само у њима, у тим свештенодејствима, наука добија праву примену и право дејство".[151] „Нема ништа жалосније, закључује проф. Харнак, него видети то претварање хришћанске религије из служења Богу у духу и истини у богослужење знакова, фор-

[148] Ibid. стр. 146.
[149] Wes. d. Chr. стр. тамо.
[150] Ibid. стр. 147.
[151] Ibid. стр. 148.

Digitized by Google

мула и идола! Не треба се спуштати до сасвим запуштених у религиозном и умном одношају чланова тога хришћанства, до Копта и Абисинаца, да се с одвратношћу призна такав развитак: и код Сираца, Грка и Руса у опште ствар не стоји много боље. Где се у еванђељу Исусовом може наћи ма један траг, да религиозну светињу треба остваривати у тајанственим дејствима, да се тачно мора вршити ритуал, стављати иконе и мрмљати у прописаном поретку возгласе и формуле.[152] Христос се попео на крст, па уништи такву религију, а гле она је с нова подигнута под Његовим именом и Његовим авторитетом!"[153] Али цео ниво такве религије постаје понижен, и у опште „система источне цркве у целом, по својој структури, преставља нешто туђе еванђељу."[154] Обележивши тако православну цркву за та три њезина греха — традиционализам, интелектуализам и ритуализам, — професор Харнак, на велико удивљење читатељево, открива у тој цркви такав елеменат, који скрива у себи начела истинске, унутрашње — прожимане религије, и који је „вековима био способан да се одупире томе традиционализму, интелектуализму и ритуализму". Елеменат тај није ништа друго, доли православно монаштво. „На питање, ко је Хришћанин у вишем смислу те речи, грчки Хришћанин одговара: монах. „Ко се труди и ћутању и чистоти, — наставља проф. Харнак; ко избегава не само свет, него и светску цркву; ко избегава не само лажно учење, но и речи о правој науци; ко пости, живи примерно и мирно очекује, да се његовом погледу укаже божанствена светлост; ко ништа не сматра драгоценијим осим мира и размишљања о вечности; ко ништа не жели од живота него смрт; од кога из потпуног самоодречења и чистоте произилази милосрђе — то и јесте тај Хришћанин"[155] (прави монах). За таквог човека, наставља проф. Харнак, није потребна ни црква, јер је голема његова светост". У таквим аскетима

---

[152] Опет ваља у излагању проф. Харнака видети трагове неке пакости и раздражености против наше цркве! Није ли то скривен јед и завист према нашој цркви због њезине блискости старим васеленским предањима хришћанске цркве? А ту је блискост признао и сам проф. Харнак, и чак нам ју пребацује, као „часну". Али у чему је боље „чамити" — у старо-васеленским предањима, или у Лутеровом „протесту"?!

[153] Wes. d. Chr. стр. 148.

[154] Ibid. стр. 149.

[155] Ibid. стр. 149.

Digitized by Google

црква прожима појаве такве силе и нежности религиозног чувства, тако се испуњава божанственим, тако живо тежи ка унутарњој поправци по извесним цртама примера Христова, да се може слободно рећи: овде живи религија, овде је она достојна имена Христова". Али и тај елеменат — монаштво — проф. Харнак већ сажаљева: „световна црква потчинила је себи монаштво", и „у манастирске је зидине продр'о већ световни карактер".

Најпосле проф. Харнак приступа карактеристици православне цркве по трећем питању, кога је он поставио: како се у тој цркви изменуло „еванђеље" и у чему се оно може овде видети? Одговор, кога даје професор, мало је утешан за православље. Монаштво, као што је било већ речено, преставља по мишљењу професора, такав елеменат у цркви, где је још „могуће самосталан, унутарњи религиозан живот". Но и ту могућност притискује „световна црква". Па што остаје? „Хвала Богу, говори проф. Харнак, и у том пустом здању цркве још није сасвим ишчезла могућност унутарњег религиозног живота: најдрагоценије је то, што та црква, ма и у ограниченој мери, правилно одржава науку еванђеља. Реч Исусова, ма и у мрмљању само свештеника, високо стоји у тој цркви, и тиха мисија, која се свршава том речју, није угушена". „И међу тима (православним) Хришћанима, духовнима и световним, има их који су се научили познавати Бога као Оца милосрђа и као Руковођу њихова живота, а Исуса Христа љубе, не зато што га сматрају за тајанствену личност са две природе, већ зато, што је из еванђеља проникла у њихово срце луча Његовог Суштаства, и што је та луча постала светлошћу и топлотом за њихов живот".[156] За доказ проф. се Харнак опет позива на Толстојевљеве „сеоске приче"; но и из неког властитог искуства и посматрања ја могу потврдити, вели професор, да се, без обзира на клањање иконама и светима, у руског сељака и нижег свештенства налази сила правога уздања у Бога, нежност моралнога чувства и истинска братска љубав, која проистиче из еванђеља, као из свога извора".[157] Тако, благодарећи помоћи речи Божје, и на том земљишту (православној цркви) еванђеља још није сасвим нестало"[158] — закључује професор Харнак. Наставиће се.

[156] Wes. d. Chr. стр. 151.
[157] Ibid. стр. 151.
[158] Ibid. стр. 152.

Digitized by Google

Буковински епископ Евгеније Хакман
о уређењу источно-православне цркве у Аустрији.

Приопштио Д. Руварац.

Наставак.

3.) У автономији буковинске диецезе има неких права која сад милостиво врши Њ. Величанство. Кад би се сад та права цркви вратила, што диецеза жели, да их она слободно и самостално врши, јер је на то канонички овлаштена, — а на другом месту постоји у том сасвим други обичај, па нека и у будуће остане. Амо спада:

а.) Право, да својим иметком самостално по правилима канона рукује. Буковински верски фонд јесте основано епископско и манастирско добро. Управа тога иметка припада по канонима само епископу-диецезану и његову световном или регуларном клиру под надзором и контролом овдашњег покрајинског Синода, јер канони, који се на ово односе, овако гласе, и то:

41. апостолски: „Заповедамо, да епископ има власт над црквеним стварима. Јер, кад су му поверене драгоцене душе, куд и камо му се пре мора поверити новац, да њим по својој власти управља, и да онима који су потребни, преко презвитера и ђакона са страхом и пуном побожношћу раздаје; и ако устреба, да што за себе што узме или за страну браћу што изда нека никако не кубури. Јер је закон Божји заповедио, да који олтару служи од олтара нека се и издржава, пошто ни војник не иде никад о свом трошку против непријатеља.“

24. антиохијски: „Добро је, да се оно што је црквено чува за цркву најмарљивије и по доброј савести и с вером у Бога, који све види и свуд седи; а тим треба да се управља под надзором и влашћу епископа, коме је поверен сав народ и душе оних, који се у цркву сабирају. Нека се зато тачно знаду ствари, које цркви припадају и нека се оне познате презвитерима и ђаконима, који су око епископа, како би они знали и познавали, које је својина црквена, и да се од њих ништа

Digitized by Google

не сакрије; ако се сад догоди, да епископ умре, то пошто им је познато, шта све цркви припада, не ће се од црквених ствари ништа изгубити нити нестати, а не ће ни својина епископова под изговором црквених ствари повређена бити. Јер је правично, и Богу и људма пријатно, да својина епископова остане онима којима он жели, а што је црквено, нек се њој сачува, тако да ни црква никакве штете не претрпи, нити да се епископ под изговором цркве лиши свог иметка, те да се његова својта у распре не ували и тиме после смрти (епископове) на зао глас изнесе."

25. канон истога Сабора: „Епископ нека има власт над црквеним стварима, те да њима располаже на корист потребних с великом пажњом и страхом; па и сам, ако му устреба, нека узме за потребу своје као и за потребе своје стра̑не браће, да ни у чему не трпи оскудицу, као што рече и божанствени апостол: „Кад имамо храну, и одећу, будимо тим задовољни." Ако ли се овим не задовољава, већ ствари навије на своје потребе, и приходима црквеним или радом пољским не буде руковао са знањем прѐзвитѐра̑ или ђа̑ко̑на̑, него власт над истима преда својим домаћима или рођацима, или браћи, или синовима тако да ови црквене рачуне крадом окрње, такав (епископ) мора пред покрајинским синодом одговарати. Ако се пак и иначе пронесе, да епископ или презвитери који су с њиме употребљавају на своју корист оно што цркви припада, било од поља било од другог каквог црквеног поседа, тако да сиромаси остану без помоћи, те се распламти прекор и зао глас и на њи и на оне који тако управљају, подлећи ће и они осуди пошто свети сабор о томе пресуди."

26. халкидонски: „Пошто неким црквама, као што смо често чули, епископи рукују црквеним добрима без еконо̑ма̑, установљује се, да свака црква, која има епископа, мора имати из свога клира и економа, који ће по напутку свога епископа управљати црквеним добрима, тако да црквена управа не буде без сведо̑ка̑, и да се даље не расипају њена добра, те да се на свештенство не баца срамота и укор Који пак то не учини, нека подлегне и божанским канонима".

25. канон истога Сабора: „Пошто неки митрополи-

Digitized by Google

ти, као што се често чује, поверена им стада занемарују и постављања епископâ одлажу: Свети сабор установљује, да постављања епископа кроз три месеца бивају, осим ако каква неотклоњива потреба не примора, да се продужи време одгоде. А који то не учине, нека подлегну црквеним казнама. Иметак пак удове цркве, нека се неокрњено чува код економа исте цркве.“

По Беверегију 9-ти* од V. и VI. васељенског сабора потврђени канон александријског патријарха Теофила: „Да се целог свештеничког сталежа постави други економ, на што је пристао и епископ Аполон, како би се црквена добра улагала у оно што треба.“

11. канон VII. васељ. Сабора: „Као што смо дужни чувати сва божанствена правила, морамо свакако чувати неповређено и оно, које заповеда да у свакој цркви буду економи. И, ако сваки појединн епископ постави економа у својој цркви, добро је; ако не, имаће константинградски епископ својом влашћу (т. ј. деволуционим правом) у тој цркви економа поставити; што ће учинити и митрополити, ако подвласни им епископи не буду хтели постављати економе у својим црквама. Ово исто нека се примењује и на манастире.“

12. канон истог Сабора: „Ако се који епископ или настојатељ манастира затече да епископска или манастирска поља уступа светској власти или предаје другој којој особи, то та предаја не важи, према наређењу спостолског канона, који заповеда: О свим црквеним атварима нека води бригу епископ и нека њима управља као да га Бог надзирава. Није му слободно од истих штогод присвајати, нити својим рођацима даривати оно што је Божје; а ако су сироти, нека им помогне као сиромасима, али под изговором истих нека не продаје оно што је Божје.“ Ако пак истичу да се никаква корист од земље не добива него им узрокује штету: ни у том случају нека не да поља месним властима, већ клирицима или тежацима. А ако и ту употребе какво лукавство те властелин или магистрат од тежака или клирика земљу прекупи, ни онда продаја не важи, него

* По Милашу 10-ти канон Теоф. алекс. — Зборник правила, стр. 327.

Digitized by Google

се куп има вратити епископу или манастиру. Затим нека се епископ или настојатељ манастира, који то учини, изагна, епископ наиме из епископије, а настојатељ из манастира, као они који расипљу оно што нису стекли.“

Најпосле 1. канон прводругог константинградског Сабора (у храму св. апостола) од 861. године: „Посао толико поштован и частан и од блажених и светих отаца наших од давна лепо пронађен, подизање манастира, данас се рђаво управља. Јер неки, који својим имањем и поседима дају име манастира и обећавају да ће их Богу посветити, уписују себе као господаре онога што су приложили, и измудрише да Богу само го наслов посвећују, нити се стиде присвајати себи, и после учињенога прилога власт, коју им пре није нико бранио да уживају; и толико се овај посао изопачио, да они исти који приложише, јавно продају много од онога што су приложили, узбуђујући тиме дивљење и огорчење код оних који то гледе. Па не само што не ће да се покају зато, што присвајају себи власт над оним, што је већ Богу посвећено, него ту власт без страха и на друге преносе. Тога ради св. Сабор наређује, да нико не сме подизати манастира без знања и приволе епископа. И само са његовим знањем и допуштењем, те кад се очита потребна молитва, као што је од старина богољубно установљено, нека се манастир подиже, а све што му припада као и он сам нек се метне у епископски архив; а онај, који је манастир подигао и приложио, не сме ни под који начин без знања епископа поставити ни себе ни другога место себе за настојатеља. Јер ако се над оним што се којем човеку дарује, не може бити више господар, како ће неко господарство присвајати себи над оним што је Богу посветио и даровао?“

То је сав начин и пут за управљање имањем као што га има Буковина. Управа припада наиме епископу. Но епископ мора из средине свога клира поставити економа, којег клир бира а епископ потврђује, и који имањем управља те клиру и епископу рачун полаже. Ако епископ не постиви економа, то га по деволутивном праву (jure devolutivo) поставља митрополит. Ако се

Digitized by Google

имање рђаво управља, има синод право да то исправи. Иначе је имање једне диецезе њена искључива својина, те се не сме ни митрополит ни синод усудити, да од њега направи какво заједничко имање (bonum commune), нити да га као заједничко добро (ad usum communem) употребити. Исто се тако не сме ни народ мешати у управу црквенога добра, јер то не допуштају канони ни закладницима, већ изрично прописују, да клир из своје средине изабере (за то) економа.

По тим је каноничним начелима и буковинска диецеза управљала својим имањем приликом аустријског заузећа Буковине или и неколико година касније, док ова, прев. решењем Њ. Величанства покојног цара Јосифа II. и планом за уређење буковинског духовенства 1786., не дођоше под државну управу.

Но мада јој је тим превишњим мерама управа њеним добрима одузета, ипак је она остала једини поседник и уживалац истих добара. те је у томе превишњим патентом Њ. Величанства од 31. дец. 1851. и поново утврђена. Ако би се сад Њ. Величанство наш премилостиви цар и господар сходно постојећим државним основима побуђеним нашао, да јој иметак у каноничку управу поврати, то диецеза жели, да на то подсети те да се њено имање тако руководи како то канони прописују. Напротив у свима осталим аустријским гр. прав. епископијама постоји у овом погледу друга пракса, као што се то може видети како из превишњег изјаснитељног Рескрипта илирске народности од 16. јануара 1779., тако и из пројектованог Регуламента будуће романске митрополије у Ердељу.

Још ми је Њ. Светост покојни патријарх Рајачић, кад смо се године 1860. у Бечу састали, лично изјавила да кани из свих диецеза основати у Карловцима средишњи фонд из ког би се подмиривале материалне потребе свих аустријских гр. прав. диецеза подједнако. Иста намера провирује и из романских пројеката и статута у Сибињу. Но на те нацрте и пројекте не може буковинска црква пристати ни сад ни после, већ мора чак и према заједничком грч. правосл. Синоду у Аустрији своју самосталност бранити. Било да тај фонд остане под државном управом као досад, било да пређе у ка-

Digitized by Google

ничку управу, он јесте и остаје правна, вечна неотуђива и недељива својина буковинске диецезе и по природном, и по каноничном и по државном праву.

б.) Друга особеност буковинске диецезе у овом погледу тиче се попуњавања њених епископија. Пре но што је ова диецеза припала Аустрији имађаше она од вајкада право, да одобрава избор свога епископа, којег је бирала општа земаљска скупштина (ѧдѹнарѣ ѡбѣщѧскѣ) која се састајала из свештенства и племства, и којег је потврђивао поглавар земље (кнез). Да таки начин постављања молдавских епископа од давна постоји, сведочи не само садашња пракса молдавске цркве, већ и молдавски кнез Димитрије Кантемир у опису Молдаве (стр. 75. cd 1857.) где вели: „Црквена страна (заједница општина) бира себи сама пастира (= епископа), но само онда, кад је кнежевска влада за то сазове“.

Исто показује сва молдавска скупштина ad hoc од год. 1857., која је у 5. чланку својих жеља и предлога о конституисању ово изрекла: „По канонима црквенога права од старине и по тим основним законима, митрополита и епископа бираће у будуће општа скупштина, а потврђиваће их владар. Ова ће се скупштина састојати из неколико законодавних посланика из синода и из ванредних заступника монашког и мирског клира из сваког округа у удовој епархији“.

Под аустријском владавином дође место уобичајенога избора и кнежеве потврде, царско именовање, које је у оно време у немачко-славенским покрајинама аустријске монархије законски постојало и у погледу римокатоличких епископа. Пошто се сад по превишњој жељи Њ. Величанства црквени одношаји имају канонички уредити, то буковинска диецеза тражи да по стародавном и наслеђеном начину поставља свога епископа. А ја морам овај захтев своје диецезе тим више заступати, што налазим да је оправдан, праведан и да се темељи како на општем гр. прав. црквеном праву тако и на посебном праву молдавске цркве, које је право и буковинске диецезе.

Зна се, да епископ мора бити човек поверења држави и цркви уопште. Но исто је тако оправдано, да он буде уједно и човек поверења својој диецези, ако

Digitized by Google

мисли да делује на њен спас и на добро цркве и државе.

Веза, која диецезу за свога епископа веже, врло је нежне природе и не почива само на угледу (авторитету) епископа, него много више на љубазној поверљивој и пуној поштовања оданости диецезе према особи истога. Где те везе нема, тамо је деловање епископово или сасвим или већином безуспешно, па ма он најврснији и најревноснији био.

А нема поузданија доказа за оданост диецезе своме епископу од њене слободне сагласности са избором овога. Узевши мудро то у обзир, већ су сами св. апостоли при избору свога друга Матија позвали сву тадашњу јерусалимску општину, и тај је начин избора био у прва три хришћанска века редовни пут којим се до епископства долази, као што се то може видети из одредаба апостолских, из наређења св. отаца и из Јевсевијеве Историје. Познији канони не говоре додуше ништа о учешћу диецезе у избору свога епископа, али ћутећки претпостављају то учешће и искључују из њега само просту неуређену светину. На против види се како из историје тако и из византијских царских закона, да је прастар хришћански начин бирања на Истоку трајао и за време цветања светех васељенских Сабора и св. Отаца, док год неке помесне цркве, држећи се букве канона, не ограничише избор епископа искључиво на Синод, дочим друге помесне цркве остадоше при старом начину избора те очуваше клиру и народу њихово првобитно право. Међутим држи источ. црква како један тако и други обичај, где већ који постоји, за законит и добар, као што се то види из десетог чланка Јерусалимског Сабора од год. 1672., јер се ту вели: „Епископско је достојанство заиста веће од обичног свештенства, што се види и из тога, што свештеника посвећује епископ, а епископа не посвећује свештеник већ по апостолским правилима два или три архијереја. Та свештеника бира епископ, ал епископа никако не бирају сами свештеници, ма се каквом врлином одликовали, већ скупштина (conventus) оне покрајине, у којој је митрополија, за коју се намењује онај који ће се посветити; или управо Синод ове покрајине за коју

Digitized by Google

треба да се епископ посвети. Ако пак грађанство бира, оно га ипак не потврђује, већ се избор подноси Синоду, те ако овај нађе да је избор каноничан, то се изабрани положењем руку епископских и призивањем св. Духа потврђује за епископа (Harduin, Acta concil. Tom. XII. стр. 243.).

Како се мој клир о овоме изразио, нека Свети Синод благоизволи видети из његових додуше слободоумних али уважења достојних речи. Оне гласе:

„Према Карловцима имамо ми још и о другом нечем да размислимо. Они наиме хоће с нашом каноничком анексијом и канонички избор наших епископа. Њ. Светост је једном приликом то изрично споменула, а и иначе се само по себи разуме. Ми свакако не можемо порицати, да је царско именовање у нашој цркви један врло редак изузетак, и да је овде избор прави канонички пут да се до епископства дође. Но ми имамо у нашој цркви двојак начин избора, стари и нови, који оба морамо у виду имати, па ћемо тек онда моћи расудити, да ли нам је корисније царско именовање или карловачки начин бирања.

Свети Апостоли дадоше, да Матија и Варсаву, изабере (≏ кандидује) јерусалимска општина (хришћанска заједница — друштво), а затим су од та два кандидата изабрали првога коцком. Исто је тако изабрано и седам ђакона, па су их апостоли положењем руку посветили, као што је и једно и друго сасвим познато из Св. Писма (Дела ап. гл. 1. и 6.). Ако се нешто оснива на уредби апостолској, то обично велимо, да се то оснива на божанском праву. Из овога излази, да општина (≏ друштво) има старо и добро право на избор свога епископа, јер ако је била позвана да бира апостола, ко сме рећи, да она нема права бирати себи епископа, који је ипак наследник апостола?! Према томе је у прва три века епископе бирао дотични народ и клир уз сагласност суседних епископа. То се види на Истоку из Апостолских Установа, где се (књ. VIII. гл. 4.) наређује, да се за епископа посвећује човек непорочан од свег народа изабран, и да се у ту сврху

Digitized by Google

има клир и епископи у недељу састати и посведочити, да је исти тога звања достојан. То исто сведочи и св. Ћирило епископ Картагински за Запад, јер пише (писмо 68.) шпанским епископима: „Нека се ради свечаног посвећења епископа за онај народ за који се дотични посвећују, састану оближњи епископи исте покрајине, и епископа изаберу у присутности народа, који живот појединаца најбоље познаје и који је деловање сваког појединог посматрао“.

Уосталом је тако позната црквена историјска истина, да нема никога ни на Истоку ни на Западу, који би се богословским образовањем хвалио и то порицао.

Од тога није ни први, па зато и најуваженији Васељенски Сабор у Никеји (325.) ништа променио, јер у свом 4. канону наређује, да епископа бирају сви епископи дотичне покрајине или барем тројица уз сагласност осталих, и да га митрополит потврђује, а у својој саборској посланици Египћанима додаје: да се за епископа поставља онај који је достојан и којега народ изабере. То је дакле апостолски и прави канонички начин бирања, и он се одржа неповређен до у другу половицу IV. века, али после овога доба претрпи више мање ограничења. Тако је Лаудикијски сабор (364. год.) у свом 13. канону наредио: „Светини не треба допустити, да бира оне, који ће се поставити за свештенике“. Мада је овај сабор био фригијски помесни, ипак се његов закључак тако допао другим епископима, да народни избори све ређи биваху. Међутим се под светином (turbis) разумева само проста гомила народа, а не клир и избраници народни. Стога и нареди у VI. веку цар Јустинијан у својим новелама (123. и 137.), да свештеници и прваци (primores) града, за који ваља бирати епископа изберу три кандадата и да се морају на Јеванђелију заклети, да нису ни за мито, ни из пријатељства, ни за вољу, ни из наклоности овог или оног бирали, већ просто што су морали, јер је православан и непорочан, има узвишену жену а не какву наложницу, те да се од те тројице изабраних посвети онај који

Digitized by Google

се нађе да је посвећења најдостојнији. При том остаде и у византијској империји. Цариградског патриарха бирају суседни епископи, његов клир и фанариоти, а потврђује га султан. Слично бива и у подунавским кнежевинама кад се у којој бира митрополит и епископи диецезани, само што су овде место султана кнез и властела. У Ердељу бира клир три кандидата ради царског именовања. На против у Карловцима влада двојаки начин бирања. Овде архиепископа бира народни сабор, а епископа само Синод без утецаја дотичнога клира и народа. Са првим бисмо начином бирања ми били задовољни јер је он стародреван и прави канонички, али се са другим не можемо никако сложити, јер смо из Молдаве бољи у Аустрију донели, те је време, да нам се при садашњем државном устроству и каноничког уређења наше цркве више не ускраћује. Ми морамо тим јаче на том настојати, јер би код карловачког избора епископа могло бити, да често Србе и само њих за епископе добијемо. У том би случају за српским епископом дошао и српски архимандрит, за овим протосинђел, па ректор, професор итд., што би нама врло немило било.

Срби су истина наша браћа по вери и уз то народ племенит, ми их јако волимо, ценимо га и желимо им свако добро као и нама самима; али они имају осам епископија, а ми само једну, па ако нам и ту једну једину узму, шта би рекли пророци Натан и Давид? Ми служимо цркви и држави исто тако верно, као и они, па зар не треба и ми једном бар толико да имамо, да најдостојније из наше средине наградимо и тиме и друге подстакнемо? Под тим погодбама за нас је згодније да останемо као што смо, ако не ћемо у бољи положај доћи, те највећма молимо његово Величанство, да нас изједначи са Ердељцима да у будуће бирамо ради превишњег именовања нашег епископа три кандидата по нашем наслеђеном и у земљи уобичајеном, или што би правије било прастаром и правом каноничком начину“.

Наставиће се.

Digitized by Google

Вера, морал и религијозност народа код Руса у I. периоду.

— Е. Е. Голубински —

С руског: **В. Максимовић.**

Свршетак.

Повреда хришћанског морала не делом него речју јесте грдња или ружење матере. Познато је, да данас код простог народа навика и наклоност грдњи долази до одвратности, — да је веома тешко наћи „мужика“, који је што љут или ако је мало „сркнуо“, а да му није свака трећа реч погрда матере. Тешко је претпоставити, да је ова навика и наклоност била кад год још већа; но опет с друге стране претпоставити, да је била икад мања, значило би нарушити сваку историјску вероватност. Очевидно, да је у хришћанству све онако остало, без икаквог прогреса као што је било и у језичништву.

Прави Хришћанин мора бити као такав у целом свом животу, умерен у јелу и пићу, умерен и скроман у оделу и намештају, умерен и морално пристојан при весељу. У самој ствари људи су, што се тиче свега овога били свагда рђави Хришћани и не обећавају да ће кадгод постати бољи. О пороку пијанства наших домонголских предака већ смо говорили. У стара времена није била код нас мода овако развијена као сада, но раскош не само да није била мања, него много већа него сада: из Грчке и са целог Истока добиване су свакојаке свилене и вунене, ткане сребром и златом, материје, и ако се савремени људи од моде могу похвалити количином одела, домонголски људи оба пола имађаху одело далеко боље по каквоћи[74]. Што се тиче тежње за раскошним

---

[74] Осим тога, што се одећа шила из скупе и драгоцене материје, беше кићена бисером и украшавана камењем. Кошуља од холандског платна у савременог богатог човека од моде, најбоља и најлепша, не стоји више од 20—25 рубаља; но кошуља богаташа старог доба, окићена, могла је вредити хиљаде рубаља. Уз кошуљу је ишло: златна гривна (око врата), златни обручеви (на рукама); скуп и сасвим драгоцен појас (2. Опис Синод. рукоп. N. 54, стр. 22. поч.)

Digitized by Google

намештајем, богати људи старих времена нису заостајали за савременим, набављајући из Грчке и „из свих земаља“, сребрно и златно посуђе, скупе ћилимове и покриваче и др.[75]

Ми се данас веселимо на баловима, музиком, позориштем, картама. У стара времена веселили су се на пировима а тако исто музиком, позориштем и уместо карата помоћу тако званих „зрна“. Музиканти и глумци старих времена, који су разоноћавали наше претке концертима и позоришним представама беху тако звани „скоморохи“, слободни, покретни или „путујући“ глумци, који су ишли по градовима и селима, дајући своје представе свима који желе, а особито су их звали на пирове и празнике[76]. Вође извежбаних медведа, још и у најновије доба, беху остатак језичничких „скомороха“, но веома незнатни остатак. „Скоморохи“ су вршили свој вештачки занат у већим или мањим групама: сви чланови једне таке групе или извесни део свирали су на инструментима, као што су гусле, „сурне“, „домре“, свирале, бубњеви; неки од њих имали су добре гласове и могли су певати solo са пратњом или без ње; сви они или већина беху глумци који су могли давати позоришне представе; напослетку, сви они или извесни део између њих беху вешти играчи. Да су њихове групе биле овако састављене може се претпоставити отуд, што се је репертоар, који су они давали, састојао: из инструменталних концерата с певањем и без њега, из певања песама solo, из плесања, које је зар одговарало данашњем балету, и најзад из игре позоришних представа. Уз театар човечји беше театар животињски, у

[75] Што се тиче множине слугу по кућама и у опће кућевне чељади као што је познато, у стара времена људи су долазили дотле, да су по нашим савременим појмовима, изгледали већ смешни.

[76] Реч „скоморох“, као што ми се чини, долази од грчке просте речи (које нема у лексиконима) σκώμμαρχος, што значи „мајстор“ (управо начелник) стварања смеха (ἀρχὸς σκωμμάτων). (У старим Списима и Преписима (Писцовыхъ и Переписныхъ книгахъ) може се често наћи, да у каквом селу живи „скоморох“ или „скоморохи“. То значи да су „скоморохи“ служили по целом извесном округу, позивани као музиканти и глумци на свакојаке пирове, а особито у сватове (у Грчкој, где службу „скомороха“ врше Цигани, и данас је тако).

Digitized by Google

коме беху медведи, мајмуни а зацело и друге животиње.[77] Од позоришних представа, које су давали „скоможе бити да су сачуване, но оне се губе међу осталим народним песмама и тешко их је од њих разликовати. Што се тиче пак њиховог моралног својства, на сваки начин ваља претпоставити, да се оне (представе и песме) нимало нису одликовале скромношћу и иоле уздржљивом пристојношћу, напротив — да је језичничка распуштеност и даље владала и ширила се у њима свом својом силом и са свим својим нагим цинизмом, и да оне никако нису, на тај начин, служиле на усавршавање хришћанског морала у друштву. Игра „зрнима“, по свој морохи“, нису сачувани никакви остаци;[78] многе песме прилици узајмљена од Грка, беше страсна игра у бацању коштаних коцкица са „очима“ по дасци, која је била подељена на условна поља.[79] Не знамо у коликој су мери били предани овој игри наши домонголски преци, но у доцнија времена били су јој предани као што су данас предани картању.

Човек се не састоји само из душе, него из душе и тела. С тога и свој религиjозни савез с Богом он мора изражавати не само помоћу унутарњих мисли и чустава, него и помоћу спољашњих радњи и дела. Те спољашње радње и дела, која, или црква налаже директно и као обвезна, или су изазвана добровољном ревношћу људи, ово су: спољашња молитва приватна и јавна (друштвена), основани и примљени црквом постови, дизање и укра-

---

[77] Поред свега тога „скоморохи“ беху још гимнасте и вештаци. Скомороха, који показује гимнастичку вештину пред кнезом види на фресци на уласку у Кијево — софијски саборни храм, — слика у издању Полеваго: Очерки Русской исторіи въ памятникахъ быта, II, 48; да су „скоромохи“ били вештаци говори нам Перејаславски летописац, кад, причајући под 1070. год. о појави врачара у Ростову, вели: „они же (волхвы) мечтаніемъ яко скомраси прорѣзаху у нихъ за плечами“..., — Времен. кн. IX, стр. 47.

[78] Може бити да има неких остатака у народу, али су за сада још непознати.

[79] Игра „зрнима“ (назив отуд, што су уместо коштаних коцкица употребљавали зрна) по свој прилици је грчка игра, коју су стари Грци називали κύβοι (куби — игра помоћу кубичних коцкица од кости; Апост. пр. 42 и Трулски саб. пр. 50.) и код нових Грка зове се то ζάρι и τὸ τάβλι, исто што европски „триктрак“.

Digitized by Google

шавање Божјих храмова, путовање у света места на поклонење светињама, које се у њима налазе. Мања или већа усрдност у испуњавању ових радњи и у усавршавању ових дела сачињава спољашњу побожност или спољашњу религиозност.

У наше време спољашња побожност слаби код нас код тако званог образованог дела народа и њеним представником сматра се прост народ. Сматрајући спољашњу побожност неминовним атрибутом простог народа, заменом за-њ, унутарње, свесне и јасне вере, неки су готови да претпоставе, да се је наш народ из давнина одликовао особито усрдном спољашњом побожношћу. У самој ствари то није ни близу тако. Нема сумње, да је прост човек, ако је предан вери и усрдан у њој, управо спољашње побожан т. ј. труди се да изрази своју преданост и усрдност помоћу радњи и дела спољашње побожности, која му замењују унутрашњу, свесну и јасну веру. Но то још никако не значи, да сваки прост човек неминовно мора бити побожан. Тешко да се може признати правилним мишљењем, да је наш прост народ узет као целина, веома побожан у наше време и тешко да се нешто друго не узима као његова побожност. У тако званом образованом друштву шири се сумња у неминовност и значај спољашње побожности, у овом смислу шири се скептицизам; код простог народа нема ни ове сумње ни скептицизма — и у томе се он управо стварно разликује од образованог друштва у побожности. Но ако ми узмемо саму побожност, ни близу нас неће задовољити онако, као што то изгледа на први поглед. Прост сеоски народ иде о празницима у цркву, но, свако зна — веома и сувише нетачно и уз то, ако не већином а оно са великим процентом прâви узрок похађању цркве није толико молитва колико трговање, које бива о празницима по селима. Прост сеоски народ иде „на дух“ — што је по његовом разумевању ствар спољашње побожности — но већином не из праве усрдности у испуњавању овога дела, — како га он разуме, — дела побожности, него зато што се ово строго тражи од стране власти. Уопће, погледавши на нашег сељака, на простог човека, пажљивије и директно т. ј. очима нерасположеним унапред у његову корист тешко

Digitized by Google

ћемо наћи, да је он особито баш побожан не у смислу теоријског признавања дужности своје према делу побожности, него у смислу стварне усрдности у испуњавању ове дужности. Но и савремену, ни близу не врло усрдну, побожност простог народа не ваља односити у најстарија времена. Од половине XVII. в. за владања цара Алексија Михајловића, светска и духовна власт обратили су велику пажњу на народ у овом смислу, почевши издавати сходне указе и заповести и од тога управо времена побожност простог народа доведена је до садашњег, не особито високог, степена савршенства. Што се тиче побожности, која је била пре ових нарочитих мера, споменици је цртају у врло непривлачном облику. У простом народу било је много људи, који се никако нису бринули о испуњавању хришћанских дужности и „всуе именовались православными христіанами", који су загледали у цркву само двапут или трипут у години, на највеће Господске празнике и шта више никако нису ни завиривали у цркву, који су ишли на исповест духовним оцевима и приступали к тајни причести веома ретко или никако целог века, рачунајући да ће се исповедити и причестити тек пред смрт.[80]

У овоме што смо мало час рекли, у осталом, нема ништа чудновато, него напротив је све потпуно природно. За радње и дела спољашње побожности не тражи се никакве науке, њих може извршавати сваки прост човек; стога се ова побожност и сматра редовним атрибутом простог народа. Но моћи што чинити не значи још чинити: могућност радњи и дела спољашње побожности не мора код простог народа неизбежно изазвати и усрдност за испуњавање истих. Ово није нешто, што без сваког разлога припада простом народу, него је израз усрдне вере, коју јасно или нејасно представљају у њеном учењу. Дакле, да се може појавити у народу усрдно испуњавање спољашње побожности, требало би пре свега да се појави у народу усрдна вера. Прост народ, као што смо видели, почео је од полујезичништва и затим, остављен самом себи, постао је искљу-

[80] Гл. Щапова Русскій расколъ старообрадства, стр. 162. стр. поч. sqq.

Digitized by Google

љиво или сасвим хришћанским веома доцкан; исто тако споро морала је расти у народу и усрдност у спољашњој хришћанској побожности (у којој он види све Хришћанство и сву хришћанску веру). Те тако, о простом народу или народној маси перијода домонголског не може се претпоставити, да је оскудица унутрашње вере била замењена усрдношћу у спољашњој побожности, него је (маса народна) била веома несавршена у Хришћанству како у спољашњој тако и унутрашњој побожности.

Усрдност у спољашњој побожности била је тамо, где и унутрашња вера т. ј. код мањине друштвене. За одговор на питање: колика је била ова усрдност, на жалост ми имамо веома мало података. Потпуно одређених података о овоме имамо тек од почетка XVI. в. (од случајног, али драгоценог описиваоца нашег живота преп. Максима Грка). Ови подаци представљају „горњу“ мањину нашег друштва веома религијозном или побожном; но од XVI. в. до почетка XIII. и још даље унатраг тако је велик размак времена, да се не може ништа закључити: могуће је, да је ова религијозност још из домонголског перијода, но тако исто, ако не још и више могуће је и то, да се она тек доцније и постепено развијала из заметака доцнијих времена.

Основа спољашње религијозности или побожности је већа или мања усрдност у молитви домаћој и друштвеној. Има спомена, који нам дају права закључити, да је усрдност у домаћој молитви већ у домонголском перијоду и у најранија времена била исто тако велика, као и доцније. Летописац, који прича о убиству св. Бориса, вели, да кад су убице дошли код његова стола и приступили шатору, чуше га „где поје јутрењу.“ Под овим речима ваља разумети, да је св. Борис имао обичај сваки дан појати јутрењу, и да је он вршио оно правило, које се чита у доцнијим записима: „они, који умеју читати ваља да поју себи сваки дан јутрењу и часове, вечерњу и повечерњу и поноћницу, — да не остави ништа не свршивши.“[81] Спомињали смо већ, да је у стара времена властела имала обично домаће свештенике, који су свршавали за њу црквену службу —

[81] Опис. Сvнодд. рукоп. Од. II. Прибавл., N. 231., стр. 89. fin.

Digitized by Google

или и литургију у домаћим црквама или без литургије у собама за молење у тако званим „крстовим“ — собама. Ми имамо неколико случајних спомена из веома старог времена, да је властела свуда са собом водила своје домаће свештенике и — свршавала дакле, редовно за себе црквене службе. Исти летописац причајући под 1071. г. о јављању у Белоозеру врачара и како их је казнио »бојарин« Јан Вишатић који је дошао у Белоозеро из Кијева да скупља кнежевски данак, случајно спомиње, да је „бојарин“ имао уза се свештеника.[82] Кнежеви са узимали са собом свештенике, кад су ишли у војску. Кнез Новгород—Северски Игор Светославић, јунак „Слова о полку Игоревомъ“, допавши ропства Половскога и не надајући се, да ће се скоро ослободити, побринуо се, да му се пошље из Русије поп са светом службом.[83] Владимир Мономах у својој познатој споменици деци, учи их да редовно се моле пре рађања сунца, по заласку сунца и вечером, и прибавља, да је тако чинио отац његов и „вси добріи мужи свершеніи.“[84]

Већа или мања усрдност у дизању или украшавању храмова, који служе као места друштвене молитве, не може се потпуно и искључиво признати применом и доказом побожности, јер осим побожности могу бити овде и друге побуде — дух или обичај времена, славољубље, подражавање другима. Но ипак ако не сасвим, а оно донекле, ова усрдност јесте управо примена побожности и служи доказом о већој или мањој њеној сили и пуноћи. Обраћајући се овоме мерилу побожности наших предака у домонголском периоду, налазимо, да и оно говори у њихову корист. Било би преувеличано и неправедно приписивати им необичну усрдност и беспримерну, као што то чине неки, мешајући домаће цркве с друштвеним, дивећи се броју цркава у Ки-

---

[82] Врачари су убили „попина Янева“.

[83] Ипатск. лѣт. подъ 1185. г. 2. изд. стр. 437.

[84] У Лаврент. лет. под. 1096. г. О галицком кнезу Владимирку Владаревићу спомиње се у летопису (не сасвим јасно) да је он обично сваки дан ишао на службу у придворну цркву, — Ипатск. лет. под 1152. г., 2. изд. стр. 319. поч.; о смоленском кнезу Давиду Растиславићу летопис то говори позитивно и јасно, — ibid. под 1197. г. стр. 471. fin.

Digitized by Google

јеву (600), јер домаће цркве веома су јефтине и није требало Бог зна каквих жртава за њих, те не могу служити мерилом побожности, јер беху прост, опћи обичај оног времена. Но у сваком случају усрдност у дизању друштвених храмова, коју су показали кнезови наши у домонголском периоду и која се види из онога што смо ми рекли, позитивно сведочи ако не о сувишку побожности, било у довољној мери.[85]

Не позитивни закони црквени, него побожне тежње хришћана створише особити тип побожности — путовање у св. места на поклоњење светињи, која се налази у њима. Обичај овог путовања потиче из најстаријих времена непосредно од св. Константина и Јелене, који су повратили хришћанима најсветије место између светих — Јерусалим. Из Грчке је прешао овај обичај и к нама, и од најстаријих времена беше што и данас т. ј. обичајем, који се веома усрдно практикује у народу и то не само „горња“ већина него и „нижа“ већина или народна маса.

Већ за владе Јарослава беше људи, који су путовали и желели да путују у св. места: такав је био преп. Антоније Печерски, пређе непознати по имену грађанин града Љубеча, коме „взложи Богъ въ сердце

[85] По појмовима онога времена рачунало се у број законитог ратног плена, не само оно, што је код непријатеља припадало људима него и Богу — светиња храмова и оно што су ови имали. На основу тога наши кнезови, кад им се давала прилика да заузму непријатељске градове, марљиво су пустошили цркве градске, да обогате њиховом светињом и имутком своје цркве. Год. 1066. Вселав Полоцки заузео је Новгород и однео из цркве св. Софије звона, паникадила, „јерусалим“ црквени и службене сасуде (Новгор. 1 лѣт. подъ 1066. и Ипатск. лѣт. под 1178. г. 2. изд. стр. 412.) Год. 1171. војска Андрије Богољупског, коју је водио његов син Мстислав заузела је Кијев за Мстислава Изеславића Волинског, и — „грабили монастыри и Софью и Десятиньную Богородицю: церкви обнажиша иконами и книгами и ризами, и колоколы изнесоша всѣ, и вся святыни взята бысть“ (Ипатск. под 1171. г. почетак). Год. 1203. Рјурик Растиславић отео је Кијев од свог супарника помоћу савезника, и ови (Черниговски Ољговићи) „митрополью святую Софью разграбиша, и Десятиньную святую Богородицю разграбиша, и манастыри всѣ, и иконы одраша, а иныѣ поимаша, и кресты честныя и ссуды священныя и книги, то положиша все собѣ въ полонъ“ (Лаврент. лѣт. под 1203. г. почетак).

Digitized by Google

въ страну ити", т. ј. изван домовине у света места, и који је, устремивши се на Атон, примио тамо монашки постриг; такав је био преп. Теодосије Печерски, који је у младости својој покушао да отпутује у Јерусалим. Игуман Данило, знаменити автор Јерусалимског Поклоника, који је био у св. граду почетком XII. в. говори о целом и мање-више многобројном друштву Руса, који су у исто време с њим били у Јерусалиму на поклонењу.[86] За преп. Евфросиније Полоцке у II. половини XII. века, у Јерусалиму беше засебни руски манастир св. Богородице, — не знамо кад је основан, — но, подигнут, као што се може претпоставити, и међу осталом из побуде, да даје пристаниште руским поклоницима. „Вопрошеніе" Кирика Новгородског, које припада истој половини XII. века, директно и јасно показује, да су путовања поклоника у Јерусалим била онда веома многобројна.[87] Пошто ова путовања према ондашњим условима (путеви по суху и начин прелажења мора) беху веома тешка, сматрана су као најбоље средство умолити Бога у каквој несрећи и за најбољи начин благодарити му за какву милост. Стога они, који су се молили Богу, да их сачува од чега, или да им дарује што, обећаваху да ће путовати у Јерусалим, а за већи доказ истиности свога обећања обично су се заклињали (т. ј. заклињали, да ће испунити обећање).[88] На жалост, морамо рећи, као што су се рано започела путовања по св. местима, исто тако рано почеше и злоупотребе овим „подвигом". Лицемерâ, лених дангуба, и уопће људи најподозривијег морала, који се и данас скривају под видом „страника" и „страница", као што видимо, беше још у почетку домонголског перијода. Епископ новоградски Нифонат говори у „Вопрошеніи" Кириковом, да су неки ишли у Јерусалим само зато, да се забадава наједу и напију: „того дѣля идетъ, абы порозну

[86] Паломн. гл. XXI., по изд. *Норова* стр. 144. fin.

[87] У калайд. стр. 176. и 203., у Павл. coll. 27. и 61. (Путовања су одузимала у простом народу раднике од земљорадње и уопће од труда у толикој мери, да су по Нифонту наносили велику штету држави.

[88] Код Кирика: „ходили бяху ротѣ, хотяче въ Јерусалимъ", — Калайд. стр. 203. у Павл. col. 61.

Digitized by Google

ходяче ясти и пити."[89] Изгледа, да је усрдност простог народа у путовању, уз одсуство усрдности у другом чему важнијем, потицала пре из ових, мало час споменутих споредних побуда, него из оних правих.

Путници у св. места књижевно су се називали „паломници" (као и књиге, у којима се описују св. места и путовање у та), а у народним причама (былины) називају се „калики".[90] Назив „паломник" сматрају истим са западњачким називом оваких путника, — palmarii, palmati, palmigeri, који је постао отуд, што су се последњи враћали из Јерусалима са палмовим гранчицама, као знаком довршеног путовања,[91] т. ј. „палóмникъ", сматрајући првашњим изговором „пáломникъ," изводе од речи: палма. Назив калика, по свој прилици ваља производити од познате грчке обуће калиге (калики, гл. стр. 686.), коју су могли употребљавати путници по светим местима, као најзгоднију за њих обућу (мекану и лаку, какву и до данас, сличну калиги, понајвише употребљавају „странники".)[92] Народне приче (былины) говоре о „каликама", да су ишли на пут зарад безопасности на путу и због узајамне помоћи, у групама („Сорокъ каликъ со каликою") и да су за време путовања бирали себи атамане, који су пазили на владање свих осталих, не допуштајући им да краду и да се предају женском блуду.[93]

---

[89] У Калайд. стр. 176., у Павл. col. 27. Наш назив лицемера „ханжа" је грчко χατζῆς (код Бугара и Срба — хаџија и хаџи, код Турака — хóџа), што значи поклоника, који је путовао у Јерусалим (и даје му се после као назив), т. ј. код нас назив поклоника постао је синонимом, властитим именом лицемера. (О овој речи у грчком језику пре Турака, — које, може бити долази од нашег словенског: ходити, гл. Acta Patriarchat. Constantinop. Миклошића, I, 13, II, 203; χαδζίκης).

[90] У хронографу: „во образѣ нѣкоего пилигрина(-ма), сирѣчь калики", — *А. Н. Попова* Изборникъ изъ хроногр. 190. („Паломники", о којима у Лаврент. лѣт. под 1283. г., у другим летописима називају се, преходницима, који иду по земљама, просећи милостињу, — Воскрес.).

[91] Дюканжа Gloss. Latinit. код речи Palmarius.

[92] А назив „калѣки", који означава ниште, који иду по свету, је исти, што и калики (јер су и ови последњи путовали у име Христово).

[93] *Бевсонова* Калѣки перехожіе, св. I, стр. 7. sqq. (да су „ка-

Digitized by Google

Хришћанство само по себи је једно; но народи, који га примају су различити. Стога се оно по своме карактеру, у колико овај не зависи од самог хришћанства, него од људи који га примају, морало јављати у сваком народу мање или више у свом особитом и индивидуалном облику. Народи западно-европски састављаху не само једну цркву, него и једну духовну целину у опширном и правом смислу ове речи, због јединства своје просвете; но и тамо под опћом физиономијом цркве могу се разликовати засебне физиономије појединих народа. Ми и Грци састављасмо једну цркву; но ми никако не састављасмо с њима једну духовну целину, што се тиче просвете. Дакле, код нас хришћанство могло се појавити, у споменутом смислу, не само у неколико друкчије него код њих, него сасвим у особитом свом облику.

За домонголски период и за доцнија времена до XVI. века имамо тако мало извешћа о карактеру нашег хришћанства, да апсолутно нисмо у стању представити себи колико-толико живу и јасну слику о њему. Довољно извешћа о карактеру нашег хришћанства ми имамо за много доцнија времена од почетка хришћанства код нас, тек за XVI—XVII. век. Ова извешћа дају нам да видимо у нашем хришћанству XVI—XVII. в. апсолутну крајност привржености спољашњој побожности и спољашњој обредној формалности.

Хришћанство, као религија, је у томе, да човек има у уму и срцу праву веру у Бога, сједињену с надом на Њега и љубављу к Њему и да према овој вери удешава свој морални живот, по могућности уподобљавајући се у овоме Богу, у кога верује, што саставља задаћу (циљ бића) правог хришћанина (као што је то сас а ељало за аћу или циљ бића и истинитог човека,

---

...и“ живели лепо у име Христово, види се отуд, што се они у причама (былинахъ) називају („дородными молодцами“). — Антоније Новгородски у свом „Константинопольскомъ Паломникѣ“ извешћује о знаменитом руском паломнику из домонголског периода, који је умро и погребен у Цариграду: „на уболѣ (ἐν τῷ ἐμβόλῳ, — више стр. 242.), святаго Георгія святый Леонтей попу Русинъ лежитъ въ тѣлѣ, великъ человѣкъ: той бо Леонтій 3-жды въ Іерусалимъ пѣшъ ходилъ“, — по изд. Саваит. стр. 142.

Digitized by Google

каквим је човек изашао из руку Божјих). Но пошто се човек не састоји само из душе, него из душе и тела, и пошто он — по својој природи — унутрашње мора изражавати у спољашњем, тражи се од њега, што се тиче његове унутрашње вере, да је спољашње изражава помоћу спољашње молитве и других радња и дела, која састављају спољашње богопоштовање. Те тако, савршено хришћанство, што се тиче његова јављања у спољашњости, тражи од човека — прво, да он живи врло и морално, по закону еванђеоском, а друго, да врши дужности спољашњег богопоштовања.

Која је група ових спољашњих дужности прва, а која друга, и какав је њихов узајамни односај, то је, осим из сувише јасног учења Слова Божјег потпуно јасно само по себи. Човек има две дужности: да верује у Бога и да живи морално, по Његову закону; вршећи прву од ових дужности, он треба да изражава унутрашњу веру и у спољашњим радњама, које сачињавају спољашње богопоштовање. Ако је моралан живот, по закону Божјем, један између две директне дужности, а спољашње богопоштовање само спољашње, тако рећи, сведочанство вршења једне између те две дужности: очевидно је, да је директна дужност више нешто од онога, што служи само сведочанством о вршењу дужности. Човек почињен другом човеку, дужан је уважавати га и вршити своје дужности према њему; прво он мора чинити не само тако, да негује осећај уважења у себи, него и на тај начин, да га изражава помоћу спољашњих сходних знакова: ипак је јасно, да нису ту главно ови спољашњи знаци, него вршење дужности. Из овога што смо сад рекли, на први поглед излазило би, да крајност привржености спољашњој побожности, која је у томе, да људи дужности спољашњег богопоштовања ставе више и на место дужности морално-врлог живота, — да у првим (дужностима) они виде главну суштину хришћанства, а друге као да престају сматрати директним и позитивним дужностима хришћанским, не би требало да постоји. У самој ствари она не само да постоји, него је обична појава код необразованих људи, тако да необразовање у своме односају према хришћанству има неизбежну последицу, да човек мање више изврће

Digitized by Google

његов смисао, придајући веће или мање претерано значење спољашњој побожности на штету морално-врлом животу. Оризонат разумног погледа необразованих људи веома је узак и као да се слаже са оризонтом погледа телеснога, ограничавајући се оним, што они у самој ствари виде. Спољашње богопоштовање са својим радњама је само спољашње сведочанство и изјава унутрашњих осећаја, које осећа религиозан човек према Богу, коме неминовно треба угађати и јединствено је могуће угодити делима живота, кад је овај у извршењу Његовог моралног закона. Но необразован човек види храмове са друштвеним богослужењем у њима, види све друге радње спољашњег богопоштовања, које су прописане за јавно и приватно извршавање, — тако рећи потпуно и искључиво концентрујући свој поглед на ово видљиво, долази дотле, да види само у томе сву суштину Хришћанства и да заборавља на све остало, као на нешто што не спада у круг позитивних дужности хришћанских, и што је остављено на вољу људима. Приписујући спољашњим радњама спољашњег богопоштовања силу освећења и спасења, без и независно од својих морално-добрих дела, човек им приписује неку натприродну и магијску силу (opus operatum). Разуме се, за нас то није све јасно; но ни близу нам није сасвим појмљива и јасна и сва уопће област умно-моралне патологије човечанства.

Код свих хришћанских народа, као што мало час споменусмо, неизбежна је појава, да нижи необразовани делови друштва, т. ј. нижа већина или народна маса, страдаху у већој или мањој мери неразлучном од необразованости болешћу — преувеличењем значења спољашње побожности на штету морално-врлог живота. Но може бити народа сасвим необразованих, и онда ова болест мора постати болешћу целог народа. Ми — Руси бесмо народ необразован, те је морао код нас бити тек што споменути жалосни случај.

Као што смо већ спомињали ми немамо никаквих података о карактеру нашег Хришћанства за веома дуги период од почетка хришћанства код нас до XVI. века. Да је у прво време после примања приписано спољашњој побожности веће значење него што је тре-

Digitized by Google

бало, неможе бити сумње, јер необразован човек не може уопће а да не преувелича значење спољашње побожности. Но, да ли се је управо започело оном крајношћу, коју налазимо у XVI. веку, или се је све ово развијало постепено? Не може бити сумње, да није прво него последње, и да спољашња побожност има своју историју, коју ми не можемо представити и пронаћи, но, коју морамо претпоставити.

Примајући хришћанску веру, наши преци беху они исти људи без образовања, као и у доцнија времена. Но будући људи без образовања, они су је морали примити у први мах у истинитом по могућности, а не исквареном облику. Они су примали хришћанство уместо језичништва као истиниту веру уместо лажне; но супстанцијална разлика Хришћанства од језичништва је у томе, што оно, замењујући веру у лажне богове вером у истинитог Бога, од самог човека тражи, да он угађа Богу не само помоћу спољашњих знакова Његова поштовања, као што су — спољашња молитва и све спољашње богопоштовање, што је једино тражило језичништво, него обвезно и још више него обвезно помоћу добрих дела, — помоћу извршавања заповести Његовог моралног закона. Добра дела и врли живот су апсолутни контраст Хришћанства према језичништву, јесу у толикој мери главни и основни део његових захтева, да примати Хришћанство и не бити свестан ове разлике Хришћанства од језичништва значи примати нешто, што нимало не разумеш. Дакле, ми морамо овде претпоставити једно из двога: или су преци наши примили Хришћанство апсолутно неразумевајући га или — ако су примили с потребним разумевањем, у исто време — с потребним разумевањем и значаја у њему морално-добрих дела. У моменту примања Хришћанства преци наши били су људи необразовани, као што су остали и после. Но, будући необразовани, нису они по степену свога тако рећи опћечовечанског (почетног и донаучног) развића били неки прави дивљаци, који не би умели разликовати десну руку од леве будући у првобитном стању без свести. Без сумње они су били на таком ступњу споменутог развића, да су могли као што треба разумети, што је Хришћанство, које примају.

Digitized by Google

Кад ми кажемо: да су били у стању као што треба разумети, не треба заборавити, да ми не говоримо о целом народу ни о тако званој нижој маси, о којој се иначе мора мислити, као што смо спомињали, него о „горњој“ мањини, о којој ми уопће овде говоримо: народна маса није у главном разумела хришћанства на свој начин не зато, што га није могла разумети као што треба, него зато што није била научена и што је била остављена сама себи. Те тако наши преци, примајући Хришћанство, морали су га примати с јасним разумевањем, какав значај приписује оно добрим делима и врлом животу или — што је једно исто — испуњавању моралног закона Божјег. А ако је тако није се ни могло код њих одмах и наједанпут почети оним, што видимо у XVI. веку, т. ј. сасвим исквареним представама о узајамном одношају између спољашње побожности и праве или истинске побожности. Ми говоримо овде о опћој црквено-историјској истини, која се у извесној мери може и на нас примениги — на Русе, и која је у томе, да народи и необразовани, но који стоје на таком ступњу човечјег развића, да су у стању разликовати суштину Хришћанства од језичништва, примају га у мање-више истинитом облику (истинитом, разуме се, не што се тиче њега самог, но њиховог разумевања Хришћанства), и да се тек после оно мање или више изврће. Првобитно и необразовани народи, но који имају споменуту способност разумевања, примају хришћанство на тај начин, да приписују прави значај његову захтеву од човека врлог живота има испуњавања моралног Божјег закона, а тек после, мало по мало, спорије или брже, тако рећи — не задржавајући се на првобитној висини и спуштајући се доле, они ставе спољашњу побожност на место праве побожности.

Да ли се је скоро започело код нас ово извртање хришћанства, како се је брзо оно развијало и кад је дошло до оне крајности, у каквој га видимо у XVI. веку, као што смо више пута спомињали, на све ово неможемо дати одговора. Кијевски или домонголски период руске историје је период историје онога руског племена која се сада назива малоруским. Сравњу-

Digitized by Google

јући Малорусе из доцнијег времена са Великорусима, и обраћајући пажњу на то, што су Великоруси створили раскол, који није ништа друго него идентификовање спољашњих обреда вере с њеним догматима, што је опет последица сувишне привржености спољашњој побожности, и што код Малоруса ништа ни налик није било и да раскола нема код њих до дана данашњега, изводе закључак, да се два племена — великоруско и малоруско стварно разликују међу собом карактером своје духовне природе и да је познија сувишна приврженост спољашњој побожности, будући делом Великоруса, којима припада период Московски, израз (и последица) баш њихова карактера. Ово мишљење о разлици између Малоруса и Великоруса по карактеру, разуме се, мање-више је оправдано, но што се тиче карактеристичких црта, које се на нас односе: претпоставити о Малорусима, да они нису никада пали у ту крајност привржености спољашњој побожности, коју видимо у Москви у XVI. веку, више је него сумњиво. Малоруси из доцнијег времена, из XVI. века, веома различни од савремених им Великоруса, јесу продукат своје особите историје, која се разликује од историје Великоруса, а какви би они били, да је њихова историја иста као историја потоњих, то је питање на које се никако не може дати тачан одговор. Великорусија по свом географском положају је део Русије веома удаљен од западне Европе, почела је донекле да се удаљава од ове још од Андрије Богољупског, од кога почиње њена историја, а пошто је сасвим покидала своје везе с њом и у толикој је мери постало затвореном у саму себе, да је била као нека европска Кина; напротив, садања Малорусија не само да никад није кидала своје везе са западном Европом, него баш од оног времена, кад се Великорусија сасвим од ње удаљила (напад Монгола). још се тешње зближила с њом (краљевина Галицко-Волинска), а после, потпавши под државну власт Пољске, беше под њезиним и духовним утицајем. Учена Малорусија из доцнијег времена, која се веома разликује по своме карактеру и начином свога религиозног мишљења од савремене јој Великорусије, беше производ западњачки образоване Пољске.

Digitized by Google

Више или мање разликују се Малоруси по карактеру своје духовне природе од Великоруса, но ни у којем случају не може се ова разлика тако разумети, да Малоруси, кад би остали, као што су Великоруси, необразовани људи и кад би они били остављени у овакве прилике и услове као ови, не би пали у крајност несаразмерне привржености спољашњој побожности. Народ који остаје необразован и постављен у положај, у коме су били Великоруси, т. ј. одељен од целог осталог света и затворен у самог себе, не може, а да не падне мање или више у ту крајност. Ми никако позитивно не знамо, да Малоруси или — што је исто — Руси домонголског периода нису падали у нашу крајност и да је се нису ослободили тек доцније; ми само сматрамо потпуно неизбежним да претпоставимо то, те се враћамо ономе, о чему смо почели говорити. Ми сматрамо неизбежним да претпоставимо ово, прво, због споменутог узрока, а и због другога узрока. Народ, иако необразован, но који је на таком ступњу опћечовечанског развића, да разуме суштину хришћанства и разлику његову од језичништва, какви су управо и били Руси, мора примати Хришћанство и не може да га не прими с правим разумевањем тога, какав значај оно приписује добрим делима и моралном животу. Због тога, као што је већ речено, не може се догодити код таког народа, какви су били Руси, да одмах почне сувишном приврженошћу спољашњој побожности (јер је то већ извртање Хришћанства). Сличан народ, због своје необразованости, неминовно мора мање или више пасти у ту крајност у току времена и после, и ово управо „после“ и јесте питање што се тиче Руса т. ј. како брзо и кад се је појавило? Оно се мора појавити брже или спорије, према приликама, и управо прилике, у којима су се налазили Руси домонголског периода, присиљавају нас, да претпоставимо, да се је оно још онда почело појављивати. Ако је човек остављен сам себи, то извесне природне наклоности његове развиће се и појавиће се пре; а ако он буде под утицајима, који ће парализовати и задржавати развиће ових наклоности, само се по себи разуме, да ће се и појавити много спорије: код Руса домонголског пери-

Digitized by Google

јода беше овај други случај (код Руса Московског периода напротив — први); стога се мора претпоставити оно, што ми претпостављамо.

Свршиће се.

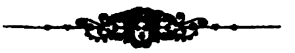

ПРЕДЛОГ ЗА РЕФОРМУ

веронаучне наставе у српским вишим девојачким школама у митрополији карловачкој.

Наставници и наставнице наших виших девојачких школа одржали су дана 1. и 2. јула о. г. (по нов. к.) свој први заједнички збор и на истом се саветовали о смеру и наставном плану и у опште о унапређењу наставе у својим школама те су у тим питањима донели многе целисходне закључке као предлог Школском Савету за реформу ових школа и наставног плана у њима. Шта су све горепоменути наставници и наставнице урадили за своје школе на том првом састанку свом, може се читати у „Школском Одјеку“, у коме је почео излазити опширан извештај о састанку том. Овде пак доносимо само онај закључак, који се тиче веронаучне наставе у тим школама. Он гласи:

Број 8.

Известилац за веронаучну наставу Вељко *Миросављевић*, парох и катихета у срп. виш. дев. школи новосадској на основу постигнутог споразума међу свом тројицом вероучитеља постојећих српских девојачких школа предлаже и

збор једногласно закључује:

[1. *Смер веронауци.*] Веронаучној настави је смер, да се у ученицама развије и учврсти побожност и моралност (образовање религиозноморалног карактера), а то се има постићи:

[2. *Веронаучно градиво.*] Изучавањем најпотребнијега

Digitized by Google

знања о Богу, о вери хришћанској православној, о закону божјем и животу нашем по њима, о развоју цркве Христове (историја њезина) и о службама божјим, које се има на следећи начин по разредима распоредити:

[3. *Подела градива.*] I. разред: *Библијске приче старог и новог завета* уз понављање молитава, символа вере, заповести божјих и црквених, тајана новог завета, дарова Духа светог и дêла милости телесне и душевне.

Уџбеник за ово градиво има се нов саставити. Пресамих библијских прича имају се у најкраћем обиму изложити појмови о Богу, о божјем откривењу и о св. Писму и св. Предању, помоћу којих се божје откривење чува и распростире. Избор прича има се ограничити само на она места у св. писму, која ће да буду подлога разумевању катихизисног градива и наставе. На крају се имају штампати молитве, символ вере, заповести Божје и црквене, дела милости телесне и душевне, тајанства новог завета и дарови Духа Светог. (Прво троје има се штампати у црквено-словенском и српском тексту упоредо).

II. разред: *Катихизис.*

Уџбеник нов према уџбенику за библ. приче. Обим нешто мањи од катихизиса Мих. Миловановића, а излагање простије и приступачније.

III. разред: *Историја црквена* у кратком јој прегледу и с особитим обзиром на живот и рад личности (светитеља), чији је рад имао утецаја на живот и развој цркве Христове.

Уџбеник, пошто га у опште оваког смера и нема, да се напише.

IV. разред: *Литургика.*

Уџбеник нов са овом садржином: После претходно изложених појмова о свештенослужитељима, о храму Божјем и о црквеном прибору (све у што краћем обиму) — тумаче се три најглавнија богослужења: вечерње, јутрење и особито литургија (Василијево-Златоустова и Пређеосвећена), затим обреди, који често долазе у животу верних као: тајна крштења, покајања и венчања и обред укопни и малог освећења воде. — При израђивању имати вазда нарочитог обзира на оно што је поучно, васпитно у службама Божјим.

Digitized by Google

Уз ова четири уџбеника да се састави још, за III. и IV. разред, *читанка* у коју би ушла одабрана места из св. Писма ст. и нов. завета (нпр. из Псалтира, књиге Проповедника, књиге Јова, књига пророчких, бирани одломци из еванђеља, посланица и др.) у српском преводу; одломци (у срп. преводу) из дана апостолских мужева, апологетâ и црквених отаца, као и одабрана места из хришћанске литературе свих векова (између осталог н. пр. нешто из књижевних састава св. Саве); напослетку мала антологија црквених песама и српских нар. песама (религиозно моралне садржине).

4). *Црквенословенски језик.* Црквенословенски језик у доданашњем свом обрађивању у овим школама отпада и ученице се унапред поучавају у разумевању овог језика из оног градива, које им се предаје на црквенословенском језику (молитве, символ вере, заповести божје, цитати у катихизису) и приликом тумачења празничних и недељних апостола и еванђеља на ексхортацијама.

5). *Број часова седмичних.* Напослетку, веронаука се има предавати по 2 часа седмично у сваком разреду.

Разлози:

Ad 1.) Пошто је веронаучној настави уопште главни смер, оплемењење душе и срца у духу Христове науке, то се нарочито код женске деце, која се не спремају за свештенике и не долазе у прилику да доказују и бране истине хришћанске, има одржати тај практични смер у веронаучној настави. Зато је и одређен смер веронаучној настави: развијање и учвршћивање религиозности и за то и настава у овом предмету има бити више педагошка, него знанствена.

Ad 2.) Како је пак вишим девој. школама главни задатак: више образовање Српкиња, а тек споредни оспособљавање за прелаз у разне стручне школе, јер већина ученица после довршене девој. школе остаје код куће — то је потребно, да се из виш. девој. школа, како из других наставних предмета тако и из веронауке понесе заокругљено знање. Стога је опет потребно, да у веронаучно градиво уђе, уз досадашње још и историја црквена, помоћу које ће се у ученице утврдити још боље вера у промисао божји, разјаснити разне уста-

Digitized by Google

нове и уредбе у цркви и поучити, да је живот Богу угодан остварљив код свакога, који га само хоће.

Ad 3.) Горе изложена подела и распоред наставног градива оправдава се овим: Извор, откуда да се црпе и темељ, на коме се оснива хришћанска наука о вери и моралу, јест св. писмо. С њиме треба пре свега упознати катихумене. Но како је св. писмо и сувише опсежно, а да би се могло дати овако младим, неразвијеним и необразованим катихуменима, то га је најцелисходније дати у изводу. Најзгоднији пак облик тога извода јесу библијске приче. Библијске приче треба дакле да буду увод и основа катихетичној настави. Зато су и стављене у I. разред. Анкетна комисија, која је на основу односне одлуке св. архијерејског Синода нашег постављена ради израде наставног плана и уџбеника за веронауку у нашим средњим школама, ставила је у своме заседању од 28. Марта (9. Априла) 1896. (под бр. 2.) библијске приче на уводно место у први (и 2.) разред.

Пошто су се катихумени на тај начин упознали са основима хришћанске науке, могу прећи на изучавање исте у некој системи јој. То је катихизис, који се сад већ у II. разреду може, а и треба да изучава у целини му, те тако омогући у катихумена увиђавност о тесној свези између три хришћанске врлине, вере, наде и љубави, без којих се нико правим хришћанином не може назвати.

Историја цркве у III. разреду треба да допуни донекле и још боље расветли појмове и знања стечена у I. и II. разреду, да утврде ученице у оданости и послушности према матери цркви и повећа подстак за живљење у духу Христове науке; а

Литургика у IV. разреду, дакле код најстаријих и умно најразвијенијих катихумена да разјасни смисао хришћанских обреда као манифестација нашег хришћанског веровања и унутрашњег расположења и осећања, и тиме повећа побуду за напредовање у побожности.

Најзгодније је међутим за наставу и нај јефтиније за ученице је, ако се за сваки наставни предмет има засебна и једна књига, те би већ и стога били потребни нови уџбеници. Но овде је потреба нових уџбеника

Digitized by Google

природна последица горе утврђеног наставног плана и градива. Јер

а). Пошто се библијске приче старог и новог завета према горе изложеном наставном плану имају учити само у I. разреду, те се услед тога наставно градиво има ограничити, пошто надаље у уџбенику за овај предмет треба да су напред изложени претходни појмови и знања и напослетку, пошто је врло згодно, да су ученицама при руци молитве и остало, што се има предузети у I. разреду;

б.) Пошто катихизис Мих. Миловановића, који се данас употребљава, према једнодушном суду вероучитеља на виш. девој. школама не одговара сврси, а уз то је доста и опширан;

в.) Пошто уџбеника за историју црквену никако и нема, нарочито кад се узму у обзир горе означена садржина и смер за овај предмет; и

г.) Пошто данас постојеће књиге за литургику не одговарају или садржином или обимом ономе, што се горе одредило из ове гране веронаучне наставе —

то је састављање нових уџбеника conditio sine qua non.

Ad 4.) Напуштање црквенословенског језика, који ни онако није прописан Уредбом за више девој. школе од 1872. (в. §. 4.) као засебног наставног предмета оправдава се следећим:

Деца већ из основне школе доносе знање читања штива штампаног црквенословенском буквицом, те су способна да читају молитве, цитате и др. И даље продужење вежбања у течном читању излишно је и без практичне сврхе, јер женска деца и онако скоро никако не долазе у прилику, да читају штиво са црквенословенском буквицом (апостол више не читају, а и молитвеници су им приређени било са свим на српском језику било са црквенословенским језиком или са грађанском буквицом — (Види молитвенике епископа Герасима Петрановића и Никодима Милаша), а еванђеље (и апостол) и онако чита и тумачи вероучитељ и односно свештеник на ексхортацијама и у цркви. Особито неко разумевање тога језика не може се постићи већ ни због тога, што се ученицама девој. школа не предаје ни граматика ни синтакса црквенословенског језика. Бојазан

Digitized by Google

пак, да н. пр. она деца, која би полазила касније учитељску школу неће моћи успевати у истој — без основа је, што најбоље доказује околност, да се тај језик ни у гимназијама не учи, па ипак ученици из њих успевају и у препарандијама и у богословијама. Напослетку, два часа седмично за веронауку и сувише је мало, а да би се нарочито изучавање словенског језика могло предузети без уштрба на главну ствар — катихизирање.

Ad 5) Напослетку два часа седмично јесу минимум, да се гореизложено градиво обради како треба. Тај минимум у осталом усвојен је у свима наставним плановима за више девојачке школе у Угарској, Аустрији, Хрватској и Славонији и Босни.

Digitized by Google

КАТИХЕЗЕ ЗА I. РАЗР. ОСН. ШКОЛЕ.

Прва катихеза.

О Оцу небесном и молитви.

Припрема. Ви сте се децо моја до данас играли по авлији, по башти, по шљивику; неки су богме од вас трчали и по путу; други су опет скакали по пољу, неки опет по ливади. Али ево дође време да и у школу идете! Лепо је то било играти се са другом децом, јелте? Али је још лепше ићи у школу. Овде ћете у школи научити и од мене и од г. учитеља много, много лепих ствари. Па баш да видимо шта ћете ви то све у школи научити! Научићете се читати, па писати, па рачунати, па ћете научити и лепо певати, а што је децо најбоље научићете се милостивом Богу молити. Видим ја да ту у школи има хвала Богу баш доста вас, само незнам ко вас је послао у школу да се учите. Ко је тебе у школу послао Н? . . . А тебе? . . . А тебе? . . . Тебе . . . тебе?

Циљ. Сад сам ето чуо да скоро сви ви имате код куће оца. А данас ћете научити, да свако дете, па и сваки човек има још једнога оца горе на небу, а тај је отац милостиви Бог. — О чему ћемо данас учити?

Предавање. А сад добро слушајте шта ћу вам приповедати. Био један човек и жена па имали двоје деце. Једно се звало Миленко а друго Олга. Тај човек и жена били су доста сироти, али јако вредни људи. Човек је преко недеље орао, копао, сејао, хранио марву, а његова му жена помагала у пољу, а код куће прала, шила, крпила, кувала. Били су вредни, па су богме доста и зарађивали. Кад би дошло време ручку, а на њином се столу нађе и хлеба и чорбе, и млека и других јела, како кад. Кад би настала зима а њина собица топла као у рају, а деци би купили топле хаљинице да не зебу кад пођу у св. цркву. Једаред седе они тако па ручају, а мали Миленко ће рећи: баш сте ви отац и мати добри кад нас тако волете па се бринете за нас, ето сте мени купили топле хаљине и капу, а Олги дебелу ма-

Digitized by Google

раму, па нам још и доброг јела спремите да не будемо гладни. А отац га помилова, па им поче говорити: е децо моја то је истина ми вас волемо, па се и бринемо за вас, али има неко ко се још много, много више брине и за вас и за нас. Ето да се наша мати разболела, ко би нам онда скувао ова топла јела?! Да сам се ја разболео ко би нам насекао дрва да загрејемо пећ у соби?! Да сте ви болесни, би ли ви могли јести ово што је мати скувала? Видите децо моја Бог милостиви, Он је дао здравља и мени и матери, да можемо радити и за себе и за вас; Он је дао и вама здравља да се можете играти, скакутати, ићи у св. цркву. Да сам ја умро ко би вам онда заслуживао ручак и хаљине!? Видите децо моја Бог је милостиви дао живот и мени, и матери, и вама. Он даје здравље и живот и све што имамо и свима људима. Он нас на свету највећма воле и највише нам добра чини, за то се и каже: Бог је отац наш; Бог је отац свију људи.

Спајање. Шта је Миленков и Олгин отац радио преко недеље?... А шта мати?... Па шта су зарадили својој деци?... А за зиму шта су им купили?... Видите децо овако се сваки добар отац и мати — а то се једним именом каже „родитељи“ (кажите сви „родитељи“) — дакле тако се сви добри родитељи труде и муче за своју децу. И ваши се родитељи за вас муче, они вам пуно добра чине; ето и они су вама купили те хаљинице (одело) што их на себи имате, а кад дођете из школе кући добићете хлеба, или ужину; за зиму ће вам спремити и дрва, да не озебете. Би ли се Миленкови и Олгини родитељи могли за њих бринути, да нису били здрави? А како је рекао Миленков отац, ко даје људима здравље?... А шта још даје Бог?.. Али осим *здравља и живота* још нам много, *много добра Бог даје.* Ето Бог нам даје сунце, па кишу, па мирисаво и шарено цвеће, а у бунару добре воде, да се сити напијемо и још много добра. А за што Бог људима даје сва та добра — јелте *за то што нас воле*? Миленков је отац казао: *Бог нас на свету највећма воле.* А кад нас воле и добро нам чини, како га онда зовете?... А коме Бог даје здравље и живот и свако-

Digitized by Google

добро, да ли само мени?... Дакле свима људима, па чији је онда отац милостиви Бог? *(Свију људи).*

Скупљање. Сад ћемо још једаред казати, све што смо данас научили.

Шта Бог даје људима?

Бог даје људима здравље и живот и свако добро.

За што Бог даје људима здравље и живот и свако добро?

Бог за то даје људима здравље и живот и свако добро, јер Он људе највећма воле.

Како ми онда Бога зовемо, за то што Он људе највећма воле и свака им добра даје?

Ми Њега зовемо Отац.

А чији је отац Бог?

Бог је отац свију људи.

Примена. Када дете хоће од својих родитеља нешто да добије онда мора лепо да моли. Добро ће дете овако рећи: молим те отац хлеба; или, молим те мати воде. Па тако и још много лепше треба молити милостивог Бога, оца свију људи. Треба га лепо молити да нам даде живота и здравља; треба Га побожно молити, да нам дуго, дуго поживи оца и матер, и да нам даде хлеба да једемо, па воде да пијемо. Кад идемо спавати треба оца небесног лепо молити да нам даде слатка и добра санка; а кад устанемо захвалити му што нас је живе и здраве дигао из кревета. За то ћемо ми сад научити једну лепу и побожну молитву, коју Бог врло воле, и јако се радује кад се људи том молитвом моле. Научићемо „Оче нашъ“.

Примедба. На првом кораку у школу дужан ће бити катихета да упозна свакога ученика по имену, иначе ће операција и са израђеним катихезама на свакоме кораку запињати, сваки час ће морати запиткивати: како ти је име? Катихета нека прозива свакога ученика по крсном имену и презимену правилно, јер то захтева и светост тајне крштења и достојанство науке вере коју предаје, а и ученици се одучавају од уобичајених надимака.

На степену предавање употребили смо начин популарне нарације као деци близак. Ради бољег подржавања интереса и јачег конкретизовања служимо се именима М. и О. Катихета у граду може овде позабавити родитеље обртом и др. на ствари неће ништа променити.

При степену скупљања настојаће катихета да деца одго-

Digitized by Google

воре дословце науче, при чему ће типични облик наставе најсходнији бити.

Молитва Господња ће више мање већини деце бити донекле позната, па ће катихетина дужност бити, да ју добро с децом увежба, а главну ће пажњу обратити на то да деца црквено словенске речи правилно изговарају.

Друга катихеза.

О осењивању крсним знамењем и о Св. Тројици.

Припрема. Ви сте децо моја већ више пута видели, како се ваш отац или мати моли Богу. А неки су међу вама били богме већ и у св. цркви, па су и тамо видели, како се људи Богу милостивом моле. Видели сте како се Богу моле, али сте и то спазили, да се и ваш отац и мати, а и др. људи пре молитве, а и после молитве лепо прекрсте. Ето смо се мало час и ми сви заједно молили Богу. Али пре него што смо се почели молити „Оѥ нашъ“, видели сте да сам ја нешто руком учинио. А шта сам ја то руком учинио?... Тако је, ја сам се побожно прекрстио. А шта сам опет после молитве руком учинио Н?... Тако је, опет сам се побожно прекрстио.

Циљ. А сад ћете добра моја децо и ви научити, како се треба побожно прекрстити.

Предавање. Прво ћу вам казати, којом се ми руком крстимо. Ми се крстимо десном руком. Десну руку горе, сви! Ето то је десна рука. Том се руком ми крстимо. Доле. Десну руку горе, сви! Кад се крстимо ми скупимо прва три прста заједно, а друга два стиснемо уз длан. (Катихета намешта деци прсте). Тако, добро је. Сад метните руку на чело, па кажите: во имѧ Оц҃а. Сви заједно: во имѧ Оц҃а. Спустите руку на прса, па кажите: и Сына. Сви заједно: и Сына. Метните руку код десног рамена (катихета намешта деци руку), па кажите: и свѧтаго. Сви заједно: и свѧтаго. Пренесите руку код левог рамена. Тако, па кажите: Дх҃а. Сви заједно: Дх҃а. Скрстите руке овако (показује), па кажите: Аминь. Сви заједно: Аминь. (Намештање руке и вежбање иде све дотле док сва деца не науче).

Ви знате децо моја да у једној кући има више душа. Ту је отац, па мати, па браћа, па сестре; има

Digitized by Google

кућа у којој има и по 10 и 15 чељади, али сва та чељад мора слушати једног, који је најстарији, а то је обично отац. Тако је и у једној царевини, ту ти има пуно кућа, па села, и у њима много, много чељади, али сва та чељад мора једнога господара слушати, а тај је господар цар, он је отац свију људи у његовом царству. А на целом свету има још и више кућа и села и људи, има их тако много да их човек једва може избројати, на целом свету има доста царева, па сви ти људи и цареви на свету морају слушати једног господара, а то је Господ Бог, отац свију људи. Видите као што је у кући само један отац, као што је у царевини само један цар, тако је и са Богом, само је један Бог, Он је отац свију људи. Он је Господ и цар целог света. Кажите сви заједно: само је један Бог. Дакле само је 1 Бог, нема више богова. Али кад се крстимо, ми кажемо: во имѧ Оца — и Сына — и свѧтагѡ Дѹха Дакле кад се крстимо ми се молимо једноме Богу, који има 3 лица. 1. је лице Бог Отац, 2. Бог Син, 3. Бог Дух св. но децо то нису три Бога, него само три лица једнога Бога; сва су та три лица Божја заједно један милост. Бог. — Дакле Бог има три лица. Сви заједно: Бог има три лица.

Спајање. Којом се ми руком крстимо?... А са колико прстију?... Видите децо, ми се крстимо са три прста за то, јер *Бог има три лица.* Казали смо да у једној кући има много душа, а колико очева?.. у једној царевини има много људи, а колико царева?..

А на целом свету још и више људи, а колико Богова?.. (*само је један Бог*). Коме се ми молимо кад се крстимо?.. А зашто се крстимо са три прста?... Прекрсти се Н?... Прво си казао: Во имѧ Оца, па које је лице Божје Бог Отац?.. Крсти се даље — и Сына. А које је лице Бог Син?... Крстите се даље — и свѧтагѡ Дѹха. А које је лице Божје Бог Дух св.?... Јесу ли то три Бога?... А шта су три лица Божја заједно?.. упамтите децо, сва три лица Божја заједно јесу један Бог, а то се може казати и овако: *Пресвета Тројица.* Сви заједно: пресвета Тројица.

Скупљање. Прекрстите се сви заједно.

Во имѧ Оца — и Сына — и свѧтагѡ — Дѹха — Аминь.

Digitized by Google

Са колико си се прстију прекрстио?
Ја сам се прекрстио с три прста.
За што си се прекрстио с три прста?
Зато сам се прекрстио са три прста, јер Бог има три лица.
Које је прво лице Божје?
Прво је лице Божје Бог Отац.
Које је друго лице Божје?
Друго је лице Божје Бог Син.
Које је треће лице Божје?
Треће је лице Божје Бог Дух свети.
Колико има Богова?
Само је један Бог.
Колико лица има Бог?
Бог има три лица.
Како се три лица заједнички зову?
Три лица Божја зову се заједно пресвета Тројица.

Примена. Мила моја децо, ја сам вас ето научио како се треба прекрстити. Научио сам вас како треба радити руком, па шта да устима кажете када се крстите. А сад вам кажем: децо, кад год се крстите увек морате на милостивог Бога мислити. Јер ако се само руком крстите, и устима говорите, а на Бога немислите, онда Бог неће видити ваш крст.

За то кад устанете, а ви се лепо прекрстите и побожно на Бога мислите. Кад лежете опет тако учините. А кад видите да се у св. цркви други људи крсте, онда се и ви лепо прекрстите, помислите на Бога, па кажите: хвала Ти Боже што нас тако волеш, па нам дајеш живот и здравље и свака добра. А сад ћемо научити још ову молитвицу:

С крстом лежем и устајем,
Крст ме чува до поноћи,
А анђели од поноћи,
Аранђели до света,
Сам Бог до века.

Примедба. Знаменовање знаком животворнога часнога крста на прсима према одредби св. Архијерејског Синода од 29. Јула (10. августа) 1897. бр. 30/син. зап. ех 1897. може се сама на овај начин како је у II. катихези изнесен, почетницима предати. Ради свога положаја који катихета пред фрон-

Digitized by Google

том ученичким заузима, нека се чува да у почетку десном руком својом ученицима знаменовање показује, јер ће настати збрка, пошто катихетина десница одговара ученичкој левици. Дидактика ће бити оправдана, ако катихета у почетку буде знаменовање показивао својом левицом. Ако се при овој настави ограничи само на речи. онда нека зато време стоји скрштених руку.

На првоме кораку нека катихета навикава своје катихумене, да при крштењу и молитви упру поглед на икону.

Ако би увежбање знаменовања заузело више времена, може се настава о тројичности оставити и за идући сат. Но ми смо у пракси и ову методичку јединицу свршавали за не пуни сат. Разуме се да катихета мора катихезом добро владати.

Трећа катихеза.

О свудаприсутности и свезнању Божјем.

Припрема. Чули сте децо моја више пута грмљавину; ето и овога је лета јако грмило. А кад сте ви питали шта је то, вама су казали: драги Бога грми горе на небу. Јесте децо Бог грми, Бог је горе на небу. Ето и ми кад се молимо Богу, а ми кажемо: Оче нашъ иже еси на небесѣхъ = оче наш који си на небу.

Циљ. А данас ћете научити, да је Бог милостиви и на небу, а и на сваком месту, па да Бог види и зна све што ми радимо. – О чему ћемо данас учити?

Предавање. Ви сте већ децо видели кад је леп дан како сунце горе на небу лепо сија, а кад је дан ружан како облаци по небу лете; па тамо још горе, још више облака и још више сунца тамо је Бог милостиви. На небу је децо моја јако, јако лепо. А зашто је тако лепо? За то што је тамо милостиви Бог а око њега пуно, пуно лепи, мали, добри анђела, који увек певају и Бога слушају. Ви ћете већ после учити ко су то анђели, а сада ћу вам казати, да Бог милостиви није само горе на небу, о не децо, Он је и на земљи; Он је и у св. цркви и овде код нас у школи; Он је и код ваше и код моје куће; Он је и на путу кад из школе изађете Он је и у пољу и у ливади. Бог је тамо горе где птице лете; он је и тамо где сунце излази, и тамо где сунце у вече залази. Бог је децо моја свуда и на сваком месту; Он види и зна све шта ми радимо. Кажите сви: Бог је свуда и на сваком месту.

Digitized by Google

Спајање. Где се ти сада налазиш Н?... А на којем си месту био, кад си данас устао, па се прекрстио и Богу се помолио Н?.. Сад пазите! Ко се на једном месту налази, о том се каже, да је онде присутан. Сви заједно: присутан. Где сам ја сада присутан Н?... Пазите добро. Могу ли ја у исто доба бити у св. цркви, кад сам у школи присутан Н?... Можеш ли ти у исто доба бити код куће, кад си у св. цркви присутан?... На колико места не може човек у исто доба бити присутан?... Сад да видимо на колико места може бити Бог у исто доба присутан. Шта сам вам данас приповедао, где је милостиви Бог Н?... А где још? Где још?... Да ли је Бог само у св. цркви присутан?... Бог је децо у исто доба, присутан и на небу и на земљи, и у св. цркви и свуда, свуда и на сваком месту, за то ми кажемо: Бог је свуда присутан. Сви заједно: *Бог је свуда присутан.* Кад је децо моја Бог милостиви свуда присутан, Он онда и све види и све зна. Он зна шта ми сад овде у школи учимо; Он зна шта сад ваша мати код куће ради, јер је Он и тамо присутан. Он зна шта сад ваш отац мисли, јер је Он и код њега присутан. Бог милостиви све зна, за то ми и кажемо: Бог је свезнајући. Сви заједно. *Бог је свезнајући.*

Скупљање. Шта значи то Бог је свуда присутан?

Бог је свуда присутан, то значи, да се Бог у исто доба свуда и на сваком месту налази.

Шта значи то Бог је свезнајући?

Бог је свезнајући то значи, да Бог све види, све чује, све зна.

(Добро увежбати).

Примена. Ви сте данас децо научили нешто врло важно и велико, научили сте да је Бог милостиви свуда присутан, и у св. цркви. и у школи, и код куће, и на сокаку, и у соби, и у авлији и на сваком, сваком месту. Свуда, свуда где год се ти налазиш дете моје, тамо је и милостиви Бог, Он види и зна шта ти радиш. Он види ако је које дете немирно у св. цркви; Он види ако које дете не поштује своје родитеље; Он чује ако које дете говори гадне речи; Он види, ако које дете што на жао учини другом детету; Бог види чак и у срце човеково; Он зна ако ко год какво зло у себи

Digitized by Google

помисли. Пред Богом се не може баш ништа сакрити. О Боже милостиви како си Ти велики, како си свет, пред Тобом нема помрчине, пред Тобом је све светло! Сећај се дете моје, да је Бог увек код тебе; сећај се да Он види све што ти радиш, да Он чује све што ти говориш, да Он зна све што ти мислиш, али упамти и то, да Бог воле само оно што је добро, а мрзи оно што је зло и неваљало. Ако радиш оно што је добро, Бог ће то видети па ће те јако волети; а ако радиш оно што је неваљало Бог ће и то видети, па ће те покарати!

Научићемо још и ову песмицу:

Чини добро, зла се стиди,
Бог је свуда, Он те види!

Примедба. Пре но што пређе катихета на обраду ове катихезе, нека понови знаменовање знаком часнога крста и молитву Господњу. Када се увери да су почетници у знаменовању и изговарању речи: во имѧ Оца и . . . . сигурни. нека их онда научи, да се место тих речи знаменујући се може изговорити и славословље: Слава Оцꙋ, и Сынꙋ, и свѧтомꙋ Дꙋхꙋ. нынѣ и присно. и во вѣки вѣкоѡвъ, аминь. Ако се пре почетка заједничке школске молитве буде служио при знаменовању речима: во имѧ Оца . . . а по свршетку речима: Слава Оцꙋ, завладаће деца у брзо сигурно једним и другим славословљем.

При овој и при свакој катихези где то наставни облик позвољава, нека катихета мирно и достојанствено стоји пред фронтом деце. Тако ће имати преглед по свима ученицима, те ће лако моћи дисциплину одржавати, а дечији поглед ће увек моћи почивати на очима и појави катихетиној, која већ сама по себи треба да је сунце, које светли и греје. Катихетино шетање по школ. локалу једна је од највећих запрека успешној настави.

При говорењу у хору, особито на степену „скупљање“ вежбаће катихета почетнике у правилном наглашавању, давајући где је потребно такт и руком. Добро наглашавање помоћи ће добром разумевању смисла. Не узпази ли се одмах у почетку на ово, прећи ће хорални говор у обичајно школско „верглање“ без разумевања.

Нађе ли се у почетним китихезама по који израз, или појам који би сам по себи био понекој деци неразумљив, осветлиће га јединство методичке јединице, које влада свима речима. Они ће се досетити шта хоће ова или она реч да каже, јединство теме ће им растумачити непознате појмове. Јединство је светлост.

Digitized by Google

Четврта катихеза.

Бог је Дух.

Припрема. Шта значи то Бог је свуда присутан Н?... Н?... Дакле децо ми смо научили, да се Бог у исто доба свуда и на сваком месту налази. Бог се налази у св. цркви, и у школи, и код куће, Он је у исто доба свуда, свуда присутан. Па јеси ли ти кад год овде у школи милостивог Бога видео Н?... А јеси ли га видео у св. цркви Н?... А ти Н?... Видите децо, ви очима нисте милостивог Бога видели, а нисам га ни ја видео. За то упамтите шта ћу вам казати: Бога не може нико видети!

Циљ. А сад ћемо учити да Бога не можемо за то видети, што је Он Дух. За што не можемо Бога видети Н?... Шта ћемо данас учити Н?

Предавање. Чиме се ти крстиш Н?... Колико руку има сваки човек?... Чиме се молиш Богу Н?... Чиме ти идеш Н?... Чиме гледаш Н?... Сад добро пазите! Глава, очи, уши, руке, груди, ноге, све се то једним именом каже тело. Сви заједно: тело. Видите децо, сваки човек има тело, али Бог милостиви, Он нема тела. За то ми баш Бога и не можемо видети, што Он нема тела. А Он нема тела за то, што је он Дух. Сви заједно: Бог је Дух.

Спајање. Глава, очи, уши, руке, груди, ноге, како се то све једним именом каже Н?... Има ли Бог тела?... Може ли се Бог видети?... За што се Бог не може видети?... А за што Бог нема тела?... Тако је. Сад сви заједно: *Бог се не може видети, јер је Он Дух, па нема тела.* Пазите децо! Бог милостиви нема тела, али Он има нешто што је лепше од тела; Бог има децо најбољи разум. Ево ваши родитељи знају добро орати и сејати, па неки богме знају и тесати, направити држаљицу или друго што год од дрвета, за то ми кажемо: они су разумни људи, они имају разум. Ви н. пр. знате све што сте у школи научили; ви сте разумна деца, ви имате разум. Али Бог — Он зна све боље и од мене, и од ваших родитеља, па и од анђела; Он зна све, све најбоље, за то велимо: Бог има најбољи разум. Сви: *Бог има најбољи разум.* Али још нешто има Бог

Digitized by Google

милостиви. Пазите: једно дете хоће да иде у св. цркву, хоће да се Богу моли, хоће да слуша родитеље. А за што? За то, што је то дете добро, што има добру вољу. Али Бог децо, Он има још бољу вољу, Он хоће само оно што је добро — за то кажемо: Бог има најбољу вољу. Сви: *Бог има најбољу вољу.*

Скупљање.

За што се Бог не може видети?

Бог се не може видети јер је Он Дух, па нема тела.

А шта има милостиви Бог?

Бог милостиви има најбољи разум и најбољу вољу. (увежбати).

Примена. А сад ћу вам децо моја приповедати једну лепу малу приповетку. Стојан и Милева били су брат и сестрица. Стојан је био мали, још није пошао ни у школу, а Милева је већ била ђак. Њихови родитељи један пут оду од куће, а они се играли, играли, па онако у игри утрче и у подрум, где је било лепих, румених јабука. Стојан ће рећи: ајде сејо да једемо јабука, неће нас нико видети. А Милева му одговори: нећу Стојане, то се не сме јести, те је јабуке мати за зиму оставила, а ако нас нико други не види, види нас Бог милостиви, Он је свуда присутан, Он све види, све чује и све зна. Па где је Бог, ја га не видим — рећи ће Стојан? Милева се насмеја, па рече: ти њега и не можеш видети, јер Он нема тела, Он је Дух, али Он има мој Стојане најбољу вољу, па Он хоће и воле само оно што је добро; а кад Бог хоће добро, онда и ми његова деца треба да хоћемо само оно, што је добро. А јабуке красти, то мој Стојане није добро; Бог ће то видети, па нас покарати. Стојан је одмах послушао своју сестрицу, јер је он био добро дете, па је Бога волео и није га хтео срдити.

Примедби. Када дете чује и сазна, да се Бог свуда и на сваком месту налази; када научи да је Бог свуда присутан, онда ће без сумње у себи рећи као и мали Стојан у примени: па ја Га не видим. И после тога искрснуће у глави његовој безброј питања: како то да Га не видим, кад је свуда? За што Га не видим? Деца и у вери неваспитани људи замишљају Бога антропоморфистички — како вели Жан Жак Русо у „Вероисповести савојског викара“. Ова катихеза колико је нужни наставак Ш. катихезе, као одговор на питање дечје

Digitized by Google

душе: за што Га не видим, толико нека послужи као обарање антропоморфистичке преставе о Богу.

Тумачење слободне воље било би прерано за катихумене на овоме степену интелектуалног развитка, за то смо се за сада ограничили само на деци схватљиву „најбољу вољу.“

Пета катихеза.

Бог је вечан.

Припрема. Ко од вас децо има код куће малога брата или сестрицу?... Па је ли твој мали брат био увек на земљи?... А кад је он дошао на земљу?... А шта мислиш Н. јеси ли ти увек био овде на земљи?... А ти Н?... Да децо моја пре неколико година нисте ви били овде на земљи, нисте се ни родили. А пре још више година нисмо ни ми старији били овде на земљи. А пре још много, много више година није било баш ничега, ни једне ствари.

Циљ. А сад ћемо ми лепо научити да је пре много, много година живио само милостиви Бог, и да ће Он увек живити, да Он не може умрети.

Ко је пре много, много година живио?... Може ли милостиви Бог умрети?... Шта ћемо ми данас учити?...

Предавање Ви сте већ сигурно кад год на сокаку у висину гледали. Па шта сија дању на небу кад је леп дан?... А шта сија ноћу на небу?... Били сте сигурно већ и у башти Па шта си ти све видео у башти Н?... А ти Н?... Шта си видео у шуми?... Шта си видео у потоку — у реци? Шта плива по води?... Шта лети по зраку? Шта пасе на пољани?... Ко иде у св. цркву да се Богу моли?... О децо моја, па много сте тога ви већ видели, а сад ћете чути како се све то једним именом зове. Пазите! Сунце, месец, звезде, дрвеће, цвеће, трава, вода, земља, птице, рибе, животиње — па и људи, и све оно што оком видимо, све се то једним именом зове: видљиви свет. Сви заједно: видљиви свет. Видите децо како на овом свету има пуно, пуно ствари. Али је било време, а то је јако одавно било, то ни најстарији људи не могу памтити, било је време кад ничега није било, кад није било ни сунца, ни месеца, ни људи ни животиња, ни воде, ни земље — кад није било света, него само милостиви Бог. Бог

Digitized by Google

је милостиви увек био, Он је увек живио, Он нема почетка.

Спајање. Како се зове једним именом сунце, месец, звезде, људи, земља, и т. д. Н?... За што се то зове видљиви свет?... Шта све бројимо у видљиви свет?... Је ли било времена кад није било овог света?... Ко је увек био и живио?... Да децо моја, Бог је увек био. Сви: *Бог је увек био.* Али упамтите и то, да Бог неће никада умрети. Ви сте већ сигурно видили погреб или сарану, и чули сте да је овај или онај човек умро. Кад човек умре његово се тело закопа у земљу, па од њега буде земља и нема више његова тела. Дрва се метну у ватру па изгоре, па га више нема. Животиње угину, цвеће оцвета, трава нестане и свега ће нестати, нестаће овај видљиви свет, али неко неће никад, никад нестати ни умрети, неко ће увек живити и увек ће бити. Ко неће никад умрети?... Ко ће увек бити?... Сви: *Бог ће увек бити.* За то децо што је Бог увек био и што ће увек бити кажемо ми да је Бог вечан. Заједно: *Бог је вечан.*

Скупљање. Шта значи то: Бог је вечан?

Бог је вечан то значи, да је Бог увек био, и да ће увек бити. (Увежбати).

Примена. Ето је тек неколико недеља прошло децо моја, од како сте ви пошли у школу, па сте већ много лепих и великих ствари о милостивом Богу научили. Научили сте да је Бог добри отац наш који нас јако, јако воле, па сте научили да је Бог свуда присутан и да Он све види, и све чује и све зна, и ако ми Њега не можемо видити. Али данас сте нешто јако важно о Богу научили, чули сте да је Бог увек био, и да ће он увек бити — да је Бог вечан, да Он нема почетка и да он не може умрети — да је бесмртан. О како је велики наш Бог, како је добар Њега треба јако да волите децо моја, треба да Му се помолите. А сад ћемо научити једну лепу малу молитвицу:

Свѧтый Боже, свѧтый крѣпкій,
свѧтый безсмертный, помилѹй насъ.

Digitized by Google

Шеста катихеза.

Бог је створитељ неба и земље.

Припрема. Је си ли ти био увек овде на свету?... Кад си ти дошао на свет?... А јели било времена кад није било овога света? А ко је увек био и живио?... Да децо моја пре много времена није било нигде никога, ни једне стварке није било; само је био Бог милостиви, а овог лепог света није било.

Циљ. А данас ћете ви учити од куда овај свет. учићете да је милостиви Бог овај свет начинио. Шта ћете ви данас учити?...

Предавање. О како је леп дечице моја овај свет, милина га је погледати. Погледаш ли горе у вис видиђеш плаво небо како се раширило као неки кров над целом земљом, над кућама и над ливадама. А на небу се дању топло сунце сјаји, а ноћу месец и много, много звездица, тако много, да их ни избројати не можеш. А доле? Доле ти је земља пространа и широка, а на њој живи много људи, старих и младих, великих и малих да им скоро ни броја не знаш. Изађеш ли из села па се упутиш у шуму, тамо ћеш видети пуно дрвећа дебелог и танког, а на дрвећу тице: славујн, сенице, швраке и како се већ све зову. А по земљи?! Овде тече бистар поток, онде река, а тамо далеко од нас море и у њему пуно воде, а дубоко јако дубоко. Кад би наша црква заједно с кулом у море ушла, неби се из воде ни крст видио, тако је море дубоко. И широко је децо море. Када би се по њему дуго, дуго на лађи возио, не би ништа видео, само горе небо, а око себе свуда воду. И ничег тога пре много година није било све је то Бог начинио. И у мору много риба великих и малих, и у рекама рибе и на ливадама траву и црвића што гмиже, и лептира шареног што лети и камен тврди, и гвожђе чврсто и то је све, све Бог начинио, свега тога није пре много година било. Па како се зове све то, што сам ја сад побројао и што ми оком видимо Н?... Јесте, то је видљиви свет. Тај видљиви свет је Бог начинио. Али децо моја, има још један свет, што га ми оком не видимо.

Тамо горе више овог видљивог плавог неба има

Digitized by Google

још једно небо, а у њему су анђели. Јелте да је и ово видљиво небо лепо, јако лепо. Али оно је небо изнад њега још много лепше. Оно се небо сјаји као какво село од самог злата, сребра и драгог камења. Тамо горе у том небу што га ми оком не видимо има пуно лепих, добрих анђела, има их много да се ни избројати не могу. И ти анђели тамо слушају милостивог Бога, радују се и умилно певају. Тамо ћете и ви децо кад умрете доћи, само ако будете добри, послушни и побожни. Па и то невидљиво небо горе, и сви они лепи и добри анђели нису увек били, и њих је бог начинио. Али ми те анђеле не можемо оком видети, зато се они зову: невидљиви свет. Сви заједно: невидљиви свет.

Спајање. Ко је начинио видљиви свет?... Шта има изнад овог видљивог неба?... Ко тамо живи у том небу?... Можемо ли ми анђеле оком видети?... Како се они онда зову? Ко је начинио невидљиви свет?... Пазите децо! Кад би ја сад звао једног колара да ми начини кола, шта би морао имати колар ако хоће да прави кола? .. А од чега прави опанчар опанке?... Видите децо сваки занатлија мора имати нешто од чега ће он правити ствар. Али Бог није ничега требао кад је правио свет. Бог је свет из ничега направио. Пазите још! Кад ја дам колару дрво да ми прави кола, хоће ли он голом руком правити Н?... Видите, ако неко хоће нешто да прави, треба му алата, јер: без алата, нема заната. Али Богу није требало алата Он је рекао само једну реч, па је свет одмах постао. Дакле Бог је начинио свет једном својом речи. Чиме је Бог начинио свет?... А из чега је Бог начинио свет?... Видите децо, начинити нешто из ничега, то се каже створити. Сви: створити. Дакле из чега је Бог створио свет?... *(Бог је створио свет из ничега).* А чиме је Бог створио свет? *(Бог је створио свет једном својом речи).* Децо, за то што је Бог створио свет зове се Он: Створитељ. Сви: *Створитељ.* А све оно што је Бог створио зове се: створ. Сви: *створ.*

Скупљање:

Како се зове једним именом небо и земља и све што је на њима?

Digitized by Google

Небо и земља и све што је на њима зове се једним именом свет.

Ко је створио свет?

Бог је створио свет.

Из чега је Бог створио свет?

Бог је створио свет из ничега.

А чиме је Бог створио свет?

Бог је створио свет једном својом речи.

Како се Бог зове зато, што је створио свет?

За то што је створио свет зове се Бог: Створитељ.

Како се зове оно што је Бог створио?

Оно што је Бог створио зове се створ. (Увежбати).

Примена. О Боже милостиви како си Ти велик, како си добар, што си створио сунце да нас греје, земљу да нас храни и цео овај свет да нам од користи буде. О Боже милостиви, Створитељу света, како си Ти јаки, како си моћан, Теби нико на овом свету раван није. Тебе ћу Боже увек славити, Теби ћу бити благодаран, Теби ћу се увек молити из све душе моје. Пазите децо, па ћете и ви научити једну молитвицу Творцу или Створитељу неба и земље.

Вѣрую во единаго Бога Отца, Вседержителя, Творца небе и земли, видимымъ же всѣмъ и невидимымъ.

Примедба. Психолошком знаношћу је утврђена чињеница, да се у дететову интелекту већ рано развија моћ опажања. За рана опажа она предмете, који га окружују, а кад у школу ступи без сумње доноси већ и преставе о даљим предметима. Сврха је овој катихези, да користећи се способношћу дететова опажања изазове у души његовој преставу о разноврсности, множини, а што је главно о величини свега постојећег и опаженог, те да укаже на божанско порекло сваког створа. А тиме ће и престава о Створитељу у души дететовој постати величанствена и дивна, чему ће и наведена кратка „примена“ знатно помоћи.

Наставиће се.

Digitized by Google

СВ. ГРИГОРИЈА НИСКОГ II. ГОВОР О БЛАЖЕНСТВИМА.

Превод с грчког.

Блажены кротцыи: ꙗкѡ тіи насл҃ѣдѧтъ землю.

Кад се људи пењу на више по некој лествици, с прве степенице ступају на другу, а тек преко друге могу доспети на трећу, с треће на четврту, а с ове на степеницу, која је још више од ње и т. д. Само тако дакле пењући се постепено од ниже степенице на вишу могу напослетку доспети до највише степенице. Шта хоћу да кажем овом сликом? Мени се чини, да су блаженства изложена једно за другим као неке степенице, тако да је врло згодно прелазити у говору с првог блаженства на друго, с другог на треће и т. д. Јер ако се неко већ узвисио дотле, да може разумети прво блаженство, некако и нехотице, доследно размишљајући, долази до другог блаженства, иако у први мах изгледа му чудновато оно, што се у њему обећава. Јер може рећи неко од вас, да није могуће, постепено се пењући, после небеског царства (о коме се говори у I. блаженству) наследити земљу (о којој се говори у другом блаженству), него би било природније, кад бисмо хтели бити доследни, да пре споменемо наследство земље, па тек онда од њега да се пењемо к небесном царству. Но ако се узвисимо речју и ако станемо изнад површине небеског свода, наћи ћемо онде небесну земљу, која је спремљена у наследство онима, који су у врлини живели, те према томе не ће изгледати, да је неправилан и недоследан ред блаженства, по коме (реду) нам обећава Бог прво небесно блаженство па онда земљу. Јер све што је привидно, што изгледа нашем телесном опажању, у самој ствари слично је самом себи т. ј. остаје увек привидно. Јер ако нешто и изгледа да је високо због даљине у простору, ипак је оно ниже од духовне суштине, до које се не може помисао узвисити, док ум не пређе преко онога, што је доступно (телесном) опажању. Ако се пак именом земље назива виша награда, ништа се томе немој чудити, јер је према слабости нашег разумевања снисходљив Бог-Слово, који се

Digitized by Google

због тога и сишао к нама, што не бесмо довољно силни, да се до њега узвисимо. Дакле, помоћу разумљивих за нас речи и имена предаје нам божанствене тајне, служећи се таковим језиком, коме су људи привикли у овом животу. Та и у првом обећању (које је дато у првом блаженству) назива се оно неисказано блаженство на небу — царством (небесним); па зар баш тако нешто хтеде овом речју означити, што означава на земљи реч царство? Зар хтеде рећи да и тамо има неких дијадема, које блистају сјајем драгог камења, или шарених гримизних хаљина. које нечим примамљивим засењују грамзљиве очи, да и тамо има предворја и завеса, узвишених престоља, чета стрелаца, који у редовима стоје, и свега другог што износе на такову позорницу живота они, који обим власти помоћу свега тога још већма увеличавају? Па будући да је име царства велико нешто и што скоро више свега људи у животу цене, због тога се послужи (Слово) овим именом при описивању виших добара; кад би пак штогод друго било код људи од веће вредности него што је царство, свакако би именом ове ствари улио (Бог-Слово) у душу слушаоца силну жељу за неисказаним блаженством. А и не беше могуће да она добра у својим властитим именима буду људима откривена, јер надмашују и осећање и знање људско. „ихже ѻко не видѣ и ꙋхо не слышà, и на сердце человѣкꙋ не взыдошà, . . .“[1] Али да не би било и сувише далеко од нашега нагађања жељено блаженство, колико можемо примити по слабости наше природе, толико и примамо и толико нам се даје од оног, што се не може изрећи. Нека дакле овај назив „земља“ не понизи твоју помисао после неба опет до земље, него ако си се већ узвисио размишљањем до пређашњих блаженстава, и ако си осетио небесну наду, онда се распитај о оној земљи, која није наследство свију, него тек оних, који се због кротости у животу сматрају достојнима оног обећања; ову је управо (кротост), чини ми се, и велики Давид, који је био од свих својих савременика кроткији и дуготрпнији, као што сведочи Свето Писмо унапред осетио руковођен св. Духом, те је вером задобио оно, чему се нада, рекавши: „Вѣрꙋю видѣти благàѧ господнѧ на землѝ живы́хъ“.[2]

[1] Апост. Павле I. Кор. 2, 9. [2] Псалам XXVI. 13.

Digitized by Google

Јер не могу претпоставити да је Пророк назвао земљом живих ову земљу, која све смртно рађа, и која натраг у себе саму повраћа све, што је од ње постало; него је знао за земљу живих, на коју смрт није ступила; на којој није утрвена стаза грешника, или није зло оставило трага; коју није заорао плугом невољалштине онај, који коров сеје; која не рађа трње и бодље, у којој је вода мира и место жетве, и извор који се разлева на четири стране, и виноград кога обрађује Бог свега света, и све друго што год нам се открива у тајнама надахнутог Богом учења. Ако дакле земљу (о којој се говори у другом блаженству) замислимо као онај узвишени свет, који је виши од небеса, у ком је градъ Царѧ великаго (Псал. 47, 3.) и о коме прославиѧ глаголашасѧ (Псал. 86, 3.), као што вели пророк, заиста се не би чудили излагању блаженстава у оваком реду. А мислим да не би ни вероватно било, да је ова земља (обећања) намењена надама оних, који ће бити узнесени на облацима у сусрет Господу на ваздусима, и који ће тако за навек с Њиме остати, као што вели апостол. Јер шта ће ова доња земља онима, који се надају животу узнесења? Восхищéни вѣдемъ на ѻ҃блацѣхъ въ срѣтéніе гдⷭ҇не на воздꙋ́сѣ: и҆ та́кѡ всегда̀ съ гдⷭ҇емъ вѣ́демъ. (I. Солуњ. 4, 17.). Али дај да видимо, каквој врлини у награду обећава се наследство оне земље? Јер вели: „Блажени су кротки, јер ће они наследити земљу“. Па што је кротост? И због чега Бог-Слово назива кротост блаженом? Питам ово јер мени се чини, да не треба све подједнако врлином сматрати, штогод се догађа у кротости, особито ако се овом речју означава мирноћа и спорост. Код тркача н. пр. није бољи спор од онога, који се жури, нити тром у вештини песничања односи венац славе и победе од противника; а ако трчимо къ почести вышнѧго званіѧ (Фил. 3, 94.) св. апостол Павле саветује да треба усилити брзину, говорећи: „такѡ тєцыте, да постигнєте“ (I. Кор. 9, 21.), јер и сам је свагда с великом ревношћу напред и напред тежио, предајући заборави оно што је прошло — те, беше у борби неустрашив. Пазио је на навалу противника, са оружјем у рукама у ходу беше сталан; није узалуд и ма на што бацао оружје из руку, него на најзгодније делове тела про-

Digitized by Google

тивникова нападаше, ударајући у само тело. Хоћеш ли да знаш за начин Павлове борбе? Погледај на ране противника, гледај маснице такмаца, пази на ожиљке побеђеног. Свакако пак да знаш његовог противника, који се бори помоћу тела, кога мучи ударцима и наноси му ране ноктима уздржљивости, чије удове умара глађу, жеђу, хладноћом и голотињом, на кога ставља божанске ране, кога побеђује остављајући га у трку за собом, да му се не би помрачио поглед видевши противника испред себе. Кад је дакле Павле чио и окретан у борби, а Давид шири стѡпы (Псал. 17, 37) наваљујући на непријатеље, а и младожења у песми над песмама сличан је: сѐрнѣ скача̀ на го́ры, и̂ прескача̀ на хо́лмы (Песма н. п. 2, 8), и много се може навести примера из којих је јасно, да се брзина кретања претпоставља тромости; како онда да Бог-Слово назива кротост блаженом? говорећи: „Блажени су кротки, јер ће они земљу наследити“; свакако ону земљу, која је изобилна добрим плодовима, украшена дрветом живота, натапана изворима духовних добара́, у којој расте истинита Лоза, чији је виноградар као што знамо Отац Господњи. Изгледа пак да Слово овако нешто хоће да каже: велика је код човека наклоност злу, и природа је његова наклоњена оном што је горе; као што тешка телеса, која су сасвим непомична, ако би их хтели горе дизати, покренута са каквог високог врхунца стрмоглавце са толиком брзином, коју повећава њихова тежина, доле падају, да се та брзина никаквим речима не да описати. Пошто је дакле опасна ова брза наклоност к злу, може се свакако блаженим назвати оно, што је противно тој брзој наклоности к греху. А то је кротост т. ј. способност споро и неокретно задовољавати ову злу наклоност наше природе. Јер као год што огањ, који се од природе увек у вис диже, не може горети у противном правцу, исто тако и врлина, одлучно тежећи ономе што је високо и узвишено и не губећи никад ништа од своје брзине, не може се кретати у противном правцу. Пошто је дакле врло брза наклоност злу у нашој природи, с правом се назива блаженом тромост (кротост) у рђавим делима. Јер ова тромост сведочи о тежњи према ономе, што је узвишено.

Digitized by Google

Но боље ће бити да разјаснимо ово учење самим примерима, узетим из свагдашњег живота. Свака намера може се кретати двема путевима, и у исто време може слободно бирати онај пут који јој се чини бољим — те тако код једног креће се путем мудрости, код другог путем неумерености. Што је пак било речено о својству врлине и порока делимично, ваља разумети у опће. Јер нема сумње да се човечја природа дели на сасвим противне тежње: љутини човечјој противна је благост, охолости противна скромност, зависти љубав, а мржњи љубазност и мирољубивост. Пошто је дакле живот људски телесан, а у телу је легло страсти, свака пак страст има силан и неукротив нагон за извршењем жеље (јер је тело тешко и доле тежи); с тога не назива Господ блаженима оне, који живе ослободивши се сваке страсти (јер не могуће је да се у телесном животу живи сасвим духовно и без страсти), него ону висину врлине коју можемо достићи у телесном животу, назива кротошћу и вели да је довољно бити кротким па да добијеш блаженство. Јер не прописује људској природи потпуну бестрасност, а није ни могуће да праведни законодавац тако што захтева, што природа не подноси, јер ово би било исто тако, као кад би когод водењаке приморавао да живе у ваздуху, или на против, кад би у воду насељавао оне животиње, које живе у ваздуху; него закон треба да одговара особинама и својствима природе. С тога ово блаженство прописује умереност и кротост, а не потпуну бестрастност, јер она је недоступна нашој природи, у кротости пак врлина се усавршава. Јер кад би се у блаженству тражило мртвило жеља, било би неразумно и за живот бескорисно дато у блаженству обећање. И ко би га могао постићи од оних, чије је тело од меса и крви? Сада се пак вели, да не треба осудити онога, који је случајно нешто страсно пожелео, него онога, који је хогимице изазвао у себи страст. А да се појави понека такова страсна жеља и против разума, често зависи од слабости урођене нашој природи. Не бити однесен насртајем страсти као неком бујицом, него јуначки се одупрети против таковог расположења и здравим расуђивањем побеђивати страсти, то је дело врлине.

Digitized by Google

Блажени су дакле који се не подају лако страсним насртајима душе, него које разум чува, код којих разборитост као каква узда страсти задржава, те неда да тоне душа у неумерености. А како је кротост величанствена још лакше се може видети из страсти гнева, јер кад реч или дело какво, или помисао на непријатност, ову болест (гнев) покрене, крв се у срцу узрује, и кад се душа расположи на освету, онда, — као што се прича у баснама, да се човечја природа помоћу неких лекова мења у животињску — тако се исто човек у гневу претвара у вепра или пса, у пантера или коју другу силну дивљу животињу. Очи закрвављене, коса накострешена и најежена, глас промукао, речи опаке, језик од беса укочен и не може да изрази покрете у души; уснице стиснуте и не изговарају јасно речи, нити могу да задрже у устима страшћу створену пену, него, је ружно заједно са гласом избацују таке су руке, такове ноге, таково је цело тело, уд верно приказује унутрашње-душевно стање. Овако дакле изгледа човек у гневу. А онај који се блаженству нада, блажи размишљањем гнев, поглед му остаје благ, говор миран, те је као какав лекар који лечи вешто необузданог од беснила болесника. Зар не ћеш и сам рећи да је јадан и гнусан онај дивљак, кад га успоредиш са кротким, а кротак, да је блажен, јер није — иако изазван на зло — покварио своје обичаје?

Да пак Бог-Слово има у виду баш ову страст (гнев) види се јасно из онога, што нам одмах после смерности кротост прописује. Јер изгледа да је једно с другим скопчано, и да је смерност као нека мати кротости. Јер ако из срца исчупаш охолост, не налази гнев прилике да се увуче у срце. Јер увреда и самољубље су узрок такове слабости код оних, који се љуте. За увреду самољубља не зна онај, кога прати смерност. Јер ко има мишљење очишћено од људске таштине, а ко види ништавило природе којој и он припада: из каквог извора извире и куда се излива кратковечни ток овога живота, кад види телесну нечистоћу и слабост природе, која се не може сама собом одранити без мноштва животиња, којима се допуњава оно, што јој не достаје, а осим свега тога види још и јаде, несреће, па разноврсна зла и бо-

Digitized by Google

лести којима је изложен људски живот и од којих нико по природи својој није слободан нити их може избећи, — ко дакле све ово види чистим душевним оком, — не ће се лако потужити за то, што му се мало почасти указује. Напротив мислиће да је обмана она почаст коју му ближњи указују за нешто, јер ништа нема у нашој природи, чему би се справом могла одавати почаст, осим душе наше, но њезина почаст није у ономе за чим толико теже у овом свету. Хвалити се пак богатством, или разметати се пореклом, или се правити вишим од ближњег свог, — у чему се и састоје људске почасти — све је то срамота и понижење душевне части, тако да неби могао пристати умом обдарени човек, да оваким злом прља чистоту своје душе. —

И тако живети није ништа друго, него бити у стању дубоке смерности, а када њу стечеш, онда нема места гневу у души твојој. А када гнева нема онда настаје миран и тих живот, који није ништа друго него кротост, којој је награда блаженство и наследство небесне земље, у име Исуса Христа, коме нека је слава и держава во вѣки вѣкозъ! Аминь.

Digitized by Google

БРОЈНО КРЕТАЊЕ

срп. народа правосл. вере у Троједници у 1903. г.

У току 1903. године родило се у Троједници свега живе деце 96.715 и то мушке 49.634 и женске 47.081. Кад узмемо у обзир, да је на свршетку 1902. г. број (грађанског) становништа у Троједници износио 2,463.297, даје се израчунати проценат пороћаја, који износи 3.926, дакле знатно је мањи од пороћајнога постотка у 1902. год. (101.499 или 4·178%), па и од онога у 1901. год. (95.029 или 3·958%). Дакле у овој се години родило мање деце но у 1902. г. за 4.784 деце или за 0·252%.

По појединима вероисповестима дели се број пороћаја овако:

По вери	Родило се	Постотак према броју	
		становништва дотичне вере	пороћаја у опште
Православних	25.765	4·110	26·640
Римокатолика	67.957	3·880	70·264
Унијата	577	4·367	0·597
Протестаната	1.811	4·027	1·873
Јевреја	519	2·531	0·537
Осталих	86	6·549	0.089
Свега . .	96.715	3·926	100·000

Кад испоредимо ове податке са онима у 1902. па и у 1901. г. видимо, да је 1903. год. у погледу пороћаја по Србе православне вере била врло неповољна. У 1903. год. родило се српске правосл. деце мање но у 1902. год. за 1.789, а према 1901. за — 86. У 1901. и 1902. год. у погледу пороћаја превидевши мали број „припадника осталих вероисповести“, Срби су процентуално заузимали прво место, но у 1903. год. уступили су то првенство унијатима, који их надмашише са 0·257%. Према пороћају у 1902. год. овај у 1903. год. неповољнији је код Срба са 0·339% а према 1901. год. 0·104%. Из овога пак није тешко видети, да је код

Digitized by Google

Срба јако опао проценат према порођајима у опште. У 1901. г. износио је исти 27·18%, а у 1902. г. 27·147%, дочим у 1903. год. износи исти 26·640%, дакле пао је за 0·540% односно за 0·507%. Иначе су остале вероисповести (осим унијата) задржале исту саразмеру као и у 1901. и 1902. години: протестанти, римокатолици, Јевреји.

Разуме се по себи, да је ипак и по њих морала ова година бити неповољнија, кад се узме у обзир да је порођај у овој години био веома неповољан према оном у 1902. г. (неповољнији за 4.784 порођаја). Изузетак у томе чине једино унијати, код којих је број порођаја ипак знатно порастао према порођају у 1902. год. (за 38 порођаја). Проценат порођаја код римокатолика опао је са 0·210, но пошто је код православних у том погледу много горе, код римокатолика не само да се одржао проценат према општем порођају, него је још и скочио за 0·441 (од 69·823% на 70·264%) на штету православних. То исто видимо и код протестаната. Једино је код Јевреја тај постотак према броју порођаја у опште опао са 0·006, пошто је и иначе мали проценат порођаја у овој години опао са 0·193%.

Прелазим сад на помор у 1903. год. Он нам се приказује овако:

По вери	Број умрлих у 1903. г.	Постотак према броју становништва дотичне вере	Постотак према броју помора у опште
Православних	19.767	3·153	29·784
Римокатолика	44.655	2·542	67·285
Унијата	346	2·619	0·521
Протестаната	1.244	2 766	1·875
Јевреја	301	1·468	0·454
Осталих	54	4·112	0·081
Свега . .	66.367	2·694	100·000

Ови бројеви, испоређени са онима у 1902. год.,[1] показују, да је помор у 1903. год. био нешто мањи

[1] Богосл. Гласник VI, 119.

Digitized by Google

него у прошлој години — за 1.100 душа, но кад се узме у обзир прва таблица, видимо да је ипак ова година много неповољнија од прошле, нарочито пак за православне. Док су код порођаја у 1903. год. — не урачунавајући овамо „припаднике осталих вероисповести“, изгубили првенство, одржали су они исто код помора. По односају према помору у 1902. год. у погледу помора 1903. г. је нешто повољнија — за 0·078 %, неповољнија је пак према 1901. год. за 0·024 %. У каквом пак назатку, стоје православни у погледу смртности види се најбоље, кад испоредимо тај проценат смртности код њих са општим помором. Овде нам се показује врло жалосна слика: 3·153 % према 2·694 %, дакле помор је код нас већи од просечнога за 0·459, а кад исти % испоредимо са прошлим годинама, видимо, да на том путу стално напредујемо. Наиме:

1901. год.	%	изнад	средњега	— 0·358
1902. „	„	„	„	— 0·454
1903. „	„	„	„	— 0·459

Једино је код протестаната проценат помора у 1903. год. био нешто већи од средњега — за 0·072, иначе је код других — не узимајући у обзир „припаднике осталих вероисповести“, — тај проценат нижи од средњега. Према томе наравно да је морталитет код православних био у 1903. години знатно већи од морталитета код осталих. Наиме, већи је

од римокатолика	за	0·611	(1902. г.	— 0·595)
„ унијата	„	0·534	(„ „	— 0·626)
„ протестаната	„	0·387	(„ „	— 0·696)
„ Јевреја	„	1·685	(„ „	— 1·877).

То се истина донекле покрива већим процентом порођаја, али ипак код порођаја процентуална разлика није тако велика између православних и припадника других вероисповести као код помора. Тако на пр. код порођаја између православних и римокатолика износи та разлика 0·230 у прилог православнима, дочим код помора износи 0·611 % на штету православних. По односу према унијатима та је разлика још већа: ту смо у назатку и код порођаја и код помора,

Digitized by Google

т. ј. порођај је мањи са 0·257 %
а помор је већи са 0·534 %
што чини разлику од 0·791 %.

Лако је из тога погодити, да прираст у 1903. год. као и пређе није био по нас најповољнији, као што се то може и видети из овога:

Прираст код	православних	5.998	или	0·957 %
„ „	римокатолика	23.302	„	1·259
„ „	унијата	231	„	1·748
„ „	протестаната	567	„	1·261
„ „	Јевреја	218	„	1·063
„ „	осталих	32	„	2·437
У опште		30.348	„	1·232

Дакле и овом приликом имамо да констатујемо исто оно, што и пређе, код год. 1901. и 1902.[2] т. ј. да у погледу природнога прираста консеквентно назадујемо по одношају према припадницима других вероисповести и да тако полагано али и стално губимо терен. У том погледу и у овој години стојимо ми најгоре. Као и у 1902. години једино је код нас и код Јевреја постотак прираста испод средњега постотка и то знатно испод њега, за 0·275 (а код Јевреја 0·169)! Иначе као и у 1902. год. тако и у овој прираст је био најповољнији за унијате; он износи 0-516 изнад средњега постотка. За њима иду протестанти, па римокатолици.

На свршетку 1902. год. број становништва у Тројединици износио је 2,463.297 према рачуну природнога прираста, а Срба је било 626.816, то је према томе постотак Срба православних према општем броју становништва износио 25·445, а крајем 1903. год. број становништва у Тројединици подигао се за 30.348 те је износио свега 2,493.645, а Срба (626 816 + 5.998) — 632.814, те се на свршетку 1903. год. изменио на штету Срба и постотак према општем броју становиштва, наиме, опао је за 0·068, и износио је 25·377. Дакле стално идемо у натраг.

Крајем	1900.	г.	Срба	је било	25·52 %
„	1901.	„	„	„ „	25·49 %
„	1902.	„	„	„ „	25·445 %
„	1903.	„	„	„ „	25·377 %.

[2] Богосл. Гласник III, 227. VI, 120.

Digitized by Google

Године 1903. бракова је у Троједници према „главним резултатима“ статистике миене жительства за год. 1903.[3] склопљено је свега 21.791 т. ј. 0·86% т. ј. мање за 567 но прошле 1902. године. Од ових је било мешовитих бракова 447, т. ј. више за 27 од 1902. год. Пошто пак у истини „главним резултатима“ нису изнесене бројке бракова по вероисповестима, принуђени смо да за то узмемо у помоћ непотпуне „мјесечне извјештаје.“ По овима бракова би било склопљено у 1903. год. свега 20.847, а од њих мешовитих 434.

По вероисповестима били би они овако склопљени:

Чисто православних	4.896	т. ј. 0·78%
„ римокатоличких	15.019	„ „ 0·81%

те смо и овде у назатку као и прошлих година.

Према укупном броју склопљених бракова (држећи се цифре 20.847) саразмер би износио:

код православних 23·485%
„ римокатолика 72·044%

т. ј. проценат је у овој као и у пређашњим годинама мањи но што би се могло очекивати према саразмери између православнога живља и укупнога становништа. Но тога није доста. Осим тога кад испоредимо проценат православних бракова у 1903. год. са оним у 1902. г. видимо грдан назадак (за 1·354%)!

Од 434 (у „додатку“ 447) мешовита брака склопљено је 168 бракова у којима је мушка страна била православне а женска римокатоличке вере, а 60 таких, у којима су се православне удале за римокатолике. Према 1902. год. и једна и друга бројка је нешто већа у 1903. год. Осим тога 1 православни склопио је брак са унијаткињом, 5-ца са протестанткињама (лутер.).

Н. Зеремски.

[3] Додатак „Мјесечним статистичким извјештајима.“ Липањ 1904.

Digitized by Google

Из црквено-пастирске праксе.

XL.

Кад су јесенске Задушнице?

Брат, који је ово питање редакцији Б. Г. ставио, пропратио га је овим речма: „Овђе је свагђе уведено, да се исте држе пред празник Покрова пресв. Богородице (1. окт.), но има мјеста гђе се држе и послије овог празника. У Типику нијесам нашао спомена о том, а ни у „Николајевићевом „Великом Типику“ не спомињу се јесенске задушнице. Календари некоји (Мат. Српске, Србобран, Мостарски и т. д. за год. 1904.) навађају, да су Задушнице 1. Октобра дакле на сам празник Покрова пресв. Богородице, дочим је лањске (1903.) године један календар (не сјећам се који) навео, да су задушнице ове прије 1. октобра, чини ми се 27. септ. Као што рекох овдје је обичај држати јесењске задушнице *прије* празника *Покрова* пресв. *Богородице*“.

Ово је питање довољно разбистрено пре 15 година опширним и исцрпним чланком Димитрија Руварца пароха Земунског у „Гласу Истине“ 1890. године, бр. 5.—9. Ту је писац изнео и показао:

1.) Да је михољске (јесење) задушнице „усвојио наш народ од православне Русије“. (стр. 117.) где се оне држе 26. октобра дотично у суботу **пред** тим даном, те се зову Дмитріевске, а уведене су тамо да се одржи помен војницима који погибоше „на Куликовомъ полѣ 1380“., када је Димитрије Јовановић Донски, који је рођен 26. октобра одржао „надъ Мамаемъ“ сјајну и славну победу. Одржавајући ове задушнице уобичајише хришћани посећујући гробља творити памѧть не само правосл. војницима, који за веру и отаџбину у рату живот свој положише, већ и осталим покојницима својим (стр. 115.).

2.) Да *јесење* задушнице одржавају и у Краљевини Србији у суботу **пред** Митровдан (стр. 116.).

3.) Да је наш народ, прешавши у ове крајеве, „место њих установио *михољске*, кад је лепше време,

Digitized by Google

те је и женама и свештенику било лакше изићи на гробље. . .“

4.) Да није одређено, кад се управо имају „михољске“ задушнице одржати. „Тако н. пр. где-где се одржавају увек 29. септембра, осим ако је 29. септембар недеља, кад се одржавају у суботу 28. септембра; где-где у Суботу пред 29. септембром, ако исти дан не падне у суботу; а где-где у суботу после 29. септембра“. — Од ова три времена држање јесењских задушница комбиновао је писац из другог и трећег обичаја посебно, те предложио, „да наша духовна највиша власт изда наређење, да се михољске задушнице имају одржати 29. септембра, ако је тог дана субота; ако је 29. септ. у недељу, онда у суботу 28. септ., ако у понедељак, онда у суботу 27. септ., ако уторак, онда у суботу 26. септ., ако у среду, онда у суботу 2. октобра; ако у четвртак, онда у суботу 1. октобра; а ако у петак, онда у суботу 30. септембра“ — аналогно правилу светковања недеље Св. Отаца 16. јулија, протежући се на суботе које падну од 26. септ. до 2. окт., дакле **око** Михољдана, управо у суботу, која је најближе Михољдану.

Са овим бисмо се предлогом могли и задовољити. Као што изгледа задовољавају се њим и практикују га већ наше календарџије ма да наша духовна највиша власт о томе још није своју рекла.

Но писмо брата, који је поново ставио на дневни ред горње питање и у ком јавља да је тамо „*свагђе* уведено, да се *јесенске задушнице* држе **пред** празником *Покрова пресв. Богородице*“ који пада 1. октобра, и, да према оном његовом *свагђе*, има мање места где се исте задушнице држе **после** поменутога празника, нагонило нас је, да поново прочитамо поменути чланак „о михољским задушницама“ у Гласу Истине од 1890. године, не би ли у њему нашли каква год разлога за држање Михољских задушница на Михољдан (ако је у суботу) или **пре** Михоља-дне, као и о том, да ли би те задушнице могле бити у каквој одвисности од празника Покрова пресв. Богородице.

Пре свега пада у очи у поменутом чланку навод из Великог Календара Сергијевог „26. Октябрь . . .

Digitized by Google

Въ сей день, если онъ въ субботу, или въ ближайшую **предъ** нимъ субботу, память о всѣхъ прав. Христіанѣхъ въ вѣрѣ скончавшихся", а затим одмах на другој страни сведоџба пишчева: „У Србији одржавају се задушнице у суботу **пред** Митровдан. У Шумадији знају за задушнице и у прву суботу **пред** Митровдан". — У руском календару „Современный Календарь" А. Д. Ступина нађосмо праксу, да се тамо Дмитріевске задушнице држе *редовно* **пре** Митрова-дне. Тако су Дмитріевске задушнице 1901. године, када је Митровдан био у петак, и када би се по правилу Јулских Св. Отаца исте имале одржати у најближу том дану суботу дакле 27. октобра, стављене на суботу **пред** Митровдан т. ј. на 20. октобар. Год. 1902., када је Митровдан пао у суботу и када би се по великом Календару Сергијевом задушнице имале одржати на сам тај дан — стављене су исте на суботу 19. октобра, дакле опет **пре** Митровадне. У год. 1903., када је Митровдан био у недељу, одржане су тамо Дмитріевске задушнице у суботу 25. Октобра. Кад су одржане исте задушнице у Русији лане, Современный Календарь Ступинов не даје одговора! За ову 1905. годину, кад Митровдан пада у среду и кад би се по правилу Јулских Св. Отаца имале држати 29. Окт. стављене су у Савременом календару Дмитріевске задушнице не ни на суботу по Митрову дне (по Правилу Јулс. св. Отаца) ни на суботу пред Митровданом (22. окт.), већ чак на суботу 15. Октобра!

Шта ја сад ово?!

За своје мртве, који се до страшног суда на оном свету одмарају, приноси земаљска црква молитве у дан одмора Божјег и почивања Избавитељева у недрима земље — сваке суботе, изузимајући оне суботе, у које падне која нарочита свечаност из успомене хришћанске цркве (н. пр. кад који велики празник Христов или Богородичин, за тим храмовни и т. сл. падне у суботу сходно томе ни: у Теодорову суботу, суботу Акатиста. на Лазареву суботу) или самог домостроја спасења (н. пр. на Велику Суботу, у Суботу светле седмице и т. сл.) Нарочито пак парастосе приређује умрлима у суботу месопусну, у суботу 2., 3. и 4. недеље ускршњега поста, и у суботу уочи Духова, те понедељак Томине не-

Digitized by Google

деље; од осталих субота истиче се и субота пред Митровдан (у Русији и Србији), а код нас око Михољдана. Но од свих споменутих субота наш народ већином држи само задушнице месопусне суботе, понедељак Томине недеље — дружичало или ружичало (негде, ради комоције или бољег прихода, 2. или 3. дан Ускрса!) и јесенске („михољске") задушнице, и том приликом излази на гробље да „прелије" гробове својих покојника; остале се врше само у Цркви по пропису Типика, — но у ове потоње дане се народ својих мртвих ретко сећа...

Слично ономе, да се помен мртвих у неке суботе због нарочитих других празнованија *изоставља* (н. пр. 1. и 5. суботе Ускршњега поста, на Лазареву, Велику и Светлу Суботу и т. д.), бива, да се и служба мртвих у одређене дане ради сличних узрока *премешта* (н. пр. кад Сретеније падне у суботу месопусну, свршава се служба мртвима у прошлу суботу или четвртак месопусне седмице, а у суботу месопусну се држи само служба Сретенија Господњег), те се тако премешта и служба Дмитріевских задушница, тако да се ни у Русији као ни у Србији не држи на Митровдан, кад овај падне у суботу, него у суботу **пред** Митровданом, и ако у ову има какво веће празнованије, преносе се задушнице чак на суботу пред овим, као што је горе већ речено. Специјално у 1905. години нису стављене Дмитріевске задушнице ни у суботу пред Митровдан (22. окт.), него за 7 дана раније (на 15. октобар) ради тога, што у суботу 22. окт. падају два празнованија чудноватих икона Матере Божје (Андроникове и Казанске), која се у Русији свечано држе и с којима се због тога спомен мртвима не спаја него се овај потоњи премешта на другу суботу али опет **пред** Митровданом.

Како је диецеза, у којој службује брат који је редакцији овога листа горње питање ставио, „михољске" или по њему боље „јесенске" задушнице без сумње од давнина, или бар од прелаза у ове крајеве, држала и држи, и због своје сиротиње и потребе која се морала на страни тражити, била негда, а особито за време епископа јој Данила Јакшића, у живом сношају с Русијом, где се празник Покрова Богородице као велики празник светкује (у Русији је поникла и служба томе празнику,

Digitized by Google

исти празнују не само правосл. Руси у Русији, него и унијатски у Мађарској. — Види за ове потоње: A vallás és közokt. minist. rend. 1878. I. 25. в. — 1906): лако је могуће, да је у тој диецези, од времена њена тешњег општења с Русијом, празник Покрова пресв. Богородице сматран за такав празник, испред којега у тој диецези већ укорењене „јесенске задушнице“ уступати морају; и, пошто се у Русији држе исте задушнице **пре** Митрова дне, а овде уобичајено око Михољдана, — није тешко било довести у одвисност држање тих задушница са празником Покрова пресвете Богородице и држати их у суботу **пред** тај празник, јер тај празник од „Михољдана“ раставља само један дан (којег се по Великом Календару Сергија такође слави један *Михаилъ* — први митрополит Кијевски † 992 г., који би по разлозима писца „О Михољским Задушницама“ — стр. 85. можда такође могао послужити као центар или бар последњи дан за држање Михољских — јесењих — задушница...) Уосталом држимо, да се Михољданом или Мијољданом овде означује јесење доба, а не да би Задушнице биле везане за ког било Михаила ни 29. ни 30. септембра.

Колико су исправне истакнуте овде историјске претпоставке — нека кажу историчари; нама невђжество историје замењује засад пракса православне цркве у Русији и Србији, да се Дмитріевске задушнице држе **пре** Митровадне, а у једном делу наше митрополије **пре** празника Покрова пресв. Богородице, дакле **о** Михољу или **пре** Михоља, те би логично можда већ могли бити близу времена, кад ће наша духовна највиша власт моћи приступити издању наређења, *да се јесенске Задушнице имају свугде држати у суботу, која падне у последњу седмицу првога јесењег месеца* и тиме већ једном стати на пут сваком даљем личном нагађању и недоумици верних.

Ј. Живковић.

Digitized by Google

КЊИЖЕВНОСТ.

Извештај срп. вел. гимназије карловачке за школ. г. 1904/5. стр. 146.

Извештај о срп. правосл. вел. гимназији у Н. Саду за шк. г. 1904/1905. стр. 83.

Осим оних облигатних стереотипних података, које извештаји редовно доносе, има у оба овогодишња горе споменута Извештаја и нарочитих чланака о савременим питањима и темама, који интересују као и они званични извештаји о научној основи, учевним средствима стипендијама, квалификацији ученика итд.

* * *

Извештај *карловачке* гимназије одликује се ове године како лепом садржином тако и згодним распоредом исте. Обилност наслова садржине захватила је скоро читаву једну страну Извештаја, а сама садржина такође је обилна, интересна, савремена и корисна.

Извештај је подељен у два дела: у првом су разни чланци који се тичу наставе или којег предмета ове, а у другом су званична извешћа о предметима, учевним средствима и т. сл.

На првом месту је чланак ђенерала А. Ђукића из Беча „Оснивање срп. вел. гимназије карловачке“, који је управа с правом ставила на ово место. Писац износи неколико важних података, који досадашње градиво о постанку прве српске гимназије делом допуњују а делом исправљају; те је податке нашао у ц. и к. Ратној Архиви у Бечу. Са удивљенијем читају се у чланку пасуси о сметњама и овако племенитом подузећу, као што је оснивање једног просветног завода, а те сметње чинише неки надлежни фактори а са приговорима који на први очиглед умесни изгледају, но које је умни митрополит Стратимировић знао отклонити, те гимназија карловачка у јесен 1792. ипак отпоче свој благотворни рад, за који даде могућност родољубиви оснивалац јој Димитрије Анастасијевић-Сабов даром од 20.000 форинти, којем још до стотину грађана карловачких, према великом дару Сабова названи „мањи прилагачи“, дадоше још 19.100 форинти.

На другом месту су „Пабирци из граматике лат. и грчкога језика“ од проф. Гл. Лазића. Трудољубиви писац на-

Digitized by Google

пабирчио је, не после жетве, већ за време свога интензивног рада повећи број то облика то синтактичних конструкција, и сврстао их овде у 20 тачака, које заузимају 11 страна гармонда. Те ће белешке или пабирци добро доћи и ученицима (старијим) и професорима (млађим).

У трећем чланку „Реч две о настави из географије у гимназији“ износи проф. М. Недељковић нйз нáзôрâ, да би настави у географији ваљало поклонити више пажње, и да географију као изврстан предмет у гимназијама и свим средњим школама чека достојна будућност. Назори пишчеви о примени индуктивног метода у географији имају много за се.

На четвртом је месту чланак проф. Св. Коларовића „Телефонија без жица“. Електротехника почела је већ прошлог века корачати џиновским корацима, те продужују са још јачом интензивношћу и у нашем веку. Писац гледа у будућност заједно са енглеским учењаком и песником који снева, да ће доћи време, кад ће „сваки који жели поразговарати се мало са својим пријатељем, ма где он био, викнути га електричним гласом, који ће чути само онај што има за тај глас удешено уво“ — отприлике као што данас зове Србина пастира на босанским врлетима разуме само Србин, а досељеник Шваба (мада чује да нешто звучи) и не верма га, већ гледа свога посла....

Иза овога смештене су две речи директорове од којих је једну држао при освећењу гимн. заставе а другу о св. Сави. Обе се одликују бистрим погледом на ствар и лепим слогом. Приликом освећења заставе беше још један говор, ал у цркви, а о св. Сави такође још један и то у свечаној гимн. дворани — но из њих су тек понеки одломци наведени у гимназијском летопису (стр. 97. и 100.), премда би и ови могли пристати у целости у I. део Извештаја, а што су тек у летопису и изводу наведени, биће по свој прилици да је из финанциалних обзира, пошто је Извештај и при свој штедљивости захватио девет табака.

* * *

Новосадски Извештај садржи у првом тако рећи незваничном делу чланак Дра Веселина Ђисаловића о теми код нас још ни мало недирнутој — „о родитељским конференцијама“, којем је чланку сврха да дом и школу доведе у заједнички рад на васпитању гимназијске омладине. Писац увиђа да средњошколској омладини није довољан само онај рад који се

Digitized by Google

свршава у школи: на васпитаника треба да са школом хармонично делује и дом; но овај то није у стању. А ни васпитачу није довољно да дете само у школи види и ту да га учи и проучава га. С тога долази до сасвим правилног закључка да васпитач мора завирити и ван школе, у дом свога васпитаника, и ту свога суваспитача, домаће васпитаникове, у васпитни рад упутити, а да се то постигне, потребно је да професори и родитељи имају подуже заједничке састанке на којима „би се у облику популарних предавања расправљала питања о сврси и средствима, методима васпитања, о најглавнијим васпитним принципима“, а „ако је тема згодна, могла би се повести дискусија и измене мисли; ту би се видело схватање родитеља, нарочито интелигентних родитеља, од којих би и професори могли много што-шта научити“. То су мисли правих педагога, у кругу таких и тима сличних живи прави педагог, оне заузимају прво и најглавније место у његову уму, у његову срцу, оне дају правац његову раду. Овим су трагом већ и пошли неки наставници сретнијих народа (на првом месту Немци), а за њима (знак озбиљне тежње за напретком) већ и Мађари, а приватно је писац извештен, да се таки састанци држе и у Србији. Подај Господи!

Кад смо код ове тако важне теме, нагласићемо, да би начело узајамног утецаја школе и дома на васпитање ваљало спровести и у свима нижим (основним) школама, дакле по свим варошима и селима учитељи и катихете свих основних школа ваљало би да на самом извору — у дому својих васпитаника — проучавају живот ових, њихове мане и добре стране, те што је за одржавање неговати а што је за одбацивање искорењивати, а према стеченом искуству васпитну наставу удешавати.

* * *

Обе гимназије имале су приличан број штипендиста, који су у свакој укупно уживали штипендију од 16.000 круна, дакле у обе гимназије 32.000 круна. Највећа стипендија односно припомоћ у гимназији карловачкој износи 800 круна; у новосадској 1000 круна, но таких само по једна, а најмања припомоћ у првој 50 а у другој 47 круна. Укупан број стипендиста и награђеника у карловачкој беше 54 са просечном стипендијом од 296 К у новосадској пак 44-ца са просечном стипендијом (наградом) од 363 круне. Знајући како стипендисте са својим стипендијама економишу, да се често и не

Digitized by Google

постигне сврха на коју је стипендија намењена — и само се намеће питање: не би ли се економисање стипендиста дало рационалније удесити, да се н. пр. оснује ако не потпун конвикт а оно бар заједничка трпеза свих стипендиста једне гимназије?

Осим стипендија уживао је у Карловцима 31 ученик Благодјејаније а 16 су били у манастирском семеништу, које је те шк. год. и отворено. Јели који ученик новосадске гимназије имао место у Учитељском Конвикту — није у Извештају гимназијском означено.

Обе гимназије имају своје фондове за набављање лекова, карловачка још и фонд за „Бачку трпезу“ и за „Бачке екскурзије“. Бачка трпеза ће се отворити већ на јесен о. г. Новосадска гимназија има још фундацију „Атанасеум“ (главница 51640 К) из којег је 1904. дала 7 стипендија по 300 К и још је остало чистог прихода 2216 за пренос у год. 1905.. и фундацију Дра Николе Крстића (главница 2375 К), из којег је 1904. издала на награде (добрим) ученицима К 96·40, а остало је К 48·90 за пренос у 1905. г.

Гимназијски фонд новосадски износио је крајем 1904. г. К 446.087·81, којим је уз недостатак од К 27.169 — (који даје Саб. Одбор) подмирио 1904. укупне своје трошкове К 97.360·45. Рачун фонда Карловачке гимназије не налази се у Извештају, а не би шкодило да је и он ту.

* * *

У гимназији карловачкој деловало је 12 професора и 2 помоћника, тринаести професор је на допусту због војништва. У новосадској 16 професора и 3 помоћника. Један је на допусту због болести. — У Карловачкој један професор служи 30 година 5 испод 30 (20—26) год. 3 испод 20 (14—18), 5 испод 10 (2—10) год. У новосадској служи 1 (дитектор) 40 година тројица 30 и више, двојица 20 и више, двојица испод 20, а 7 испод 10.

Ученика је	у карловачкој	у новосадској
уписани	360	404
годину довршило	330	380
правосл. Срба	297	352
других вера и народн.	33	28
од укупног броја мештани су	62 (=17·78%)	68 (=17·89%)

Digitized by Google

добише сведоџбе		
с одликом	36 (=11%)	9 (=3%)
I. реда	228 (=69%)	283 (=74%)
II. „	47 (=14%)	71 (=18%)
III. „	16 (=4%)	21 (=6%)
неисп. и без опћег реда	7 (=2%)	—

* * *

Оба су нас извештаја обрадовала и вестима о новостима, од којих су неке већ у живот ступиле а неке ће почетком шк. год. 1905/6.

У Карловцима су гимназисте основале себи књижевни збор „Стражилово“, коме је сврха да своје чланове усавршава свестраним образовањем у оквиру дисциплинарног и наставног гимн. реда; да их умно и морално развија у правцу, којим иде гимн. васпитање и образовање. Збор је тај почео свој рад почетком шк. г. 1904|5. Управа је потпомагала збор при оснивању и касније при раду и била је за почетак са резултатима — задовољна; но не тако у свему и чланови Збора, који се међусобно познају много боље, те су, уздајући се у своје млађане снаге, очекивали много више, него што се постигло; но, како су чланови друштва сами већ у почетку оштрим и поузданим оком и погледом уочили неке недостатке (који би се уосталом могли сматрати српским специалитетом, и каквих налазимо и у „зрелим“ друштвима, н. пр. опће мртвило и безначајност, неподобност да се и најмањи потхват до краја изведе, недовољна трајност одушевљења за потхват и т. сл) надати се, да ће недостатака у будућности све мање бивати. — Друга пријатна принова у карловачкој гимназији, која ће свакако идуће шк. године у живот ступити, јесте „Ђачка трпеза“, која ће за почетак пружити само топао и храњив доручак, и дао би Бог да што пре буде и целу храну.

Новосадски Извештај доноси на првом месту радосну вест о оснивању удружења „Слоге“, која ће с једне стране материално снажити гимназијски фонд, а с друге стране — олакшати издатке клирикалном школском фонду, који се „за последњих 30—40 година тако оптеретио, да већ не може примити на себе никаквих терета више“. Мисао о овом удружењу избила је на јавност у току 1903. године, но у срцу сваког благодарног ученика новосадске гимназије тињала је она још и пре, а сад је, ево, нашла жељен излазак, и нема сумње, да

Digitized by Google

ће сви живи ученици ове гимназије, који су сад на „својим ногама“, сви до једног, од највећег до најмањег, имајући на уму племениту сврху удружења „Слоге“ што пре похитати са уписом у њено чланство, тим пре што чланарина износи само 2 круне годишње. Други народи оснаже овака удружења у часу и то са малим прилозима, те се надати до ће и удружење „Слога“ скорим процветати.

Средњи брег врх Крушедола 30. VII. 1905.

Ј. Данилевац.

Извјештај о правосл. срп. *богословском училишту* и правосл. срп. *богословском семинару* у Срем. Карловцима. Школ. год. 1904/5 (књига 16). Саставио *Јован Вучковић* проф. богословије, ректор богословског училишта и управитељ богословског семинара стр. 1—63.

Као што наслов показује Извештај се од минуле шк. год. почео дијелити на два дијела, од којих први дио садржи податке о правосл. богословском училишту а други о правосл. срп. богословском семинару, који је шк. год. 1904|5. отворен. Први је дио до сад запремао цио простор Извјештаја, и ово му је шеснаеста књига, а други дио је нов њему је дакле прва година.

Богословско училиште стоји под врховном влашћу св. архијерејскога синода карловачке митрополије, врховну власт над училиштем врши свагдањи митрополит-патријарх карловачки. Наставнички збор састоји се из 4 редовна, три привремена професора и 3 помоћника. Од редовних професора један је од 1. XI. 1903. па до конца ове шк. године због болести био на допусту, те је на његово мјесто постављен замјеник. Обвезних предмета има 20 који се предају у 4 године у 88 часова, просечно на разред 22 часа недјељно, необвезних један који је предаван у 2 одељења у једном 2 а у једном 1 час недјељно.

По подацима из љетописа и наредаба имао је наставнички збор и немилих прилика, које су га принудиле да због дисциплинарних прекршаја двојицу искључи из завода, једнога да брише из матица, тројицу да предложи на релеговање, тројицу да укори јавно, четворицу пред наст. збором, тројицу да казни затвором, а једног затвором и пооштреним укором.

Књижница је које поклонима које купом умножена са 217 бројева; училиште је добивало 42 стручна часописа и листа.

Digitized by Google

Стипендију је имало 46 слушалаца у укупној своти од 17047, разних припомоћи њих 25 у укупној своти од 1152 круне, но како од ових потоњих имадоше дванаесторица и стипендије, то је од укупног броја слушалаца (101) њих 58 уживало по стипендију, то припомоћ. то обоје у укупној своти од 18199 круна, те на једног стипендисту који је имао и припомоћ, долази просјечно [(17017 + 672) : 4] годишње 385 круна 10 фил., или мјесечно 38 К 52 ф., са којом би свотом какав конвикт могао заједнички много боље издржавати тих 46 стипендиста него што су се они одељено издржали. Стога би родољуби који стипендије оснивају своје племените жеље много поузданије остварили, кад би се у часу свога расположења за народне ствари сетили којег српског конвикта што постоји или у разним местима, где српских ђака у већем броју има таке подизали и на њих прилагали обзиром на ђачко економисање стипендијом с једне а поуздано бољи изглед на заједничку употребу сродних стипендија, које једној сврси теже, има захтев св. архијерејскога синода да се за издржавање семинара „употребе и остале своте које се данас већ троше за спремање свештеничких кандидата у митрополији нашој, или су у ту сврху завјештане“ има се 99 разлога против 1 и само је жалити што је „високославни Саборски Одбор *одрекао* дозначење за семинар оних свота, које су од њега тражене“ (Извј. стр. 52. и 53.).

Друштво св. Јована милостивога које живи од уписнине слушалаца, прилозима професора богословије (од испитних такса) и другим прилозима подијелило је једанаесторици слушалаца у свотама разне величине (4—54 К) свега 262 круне за лијекове је платило 278 К 90 ф. и преостало му је за идућу шк. год. 94 К 34 ф. — Фонд за награђивање писмених радња слушалаца богословије који је створен и живи од испитних такса што их професори богословије прилажу, порастао је након издавања 190 К на 3 награде, за 210 К те је показао готовину за пренос у идућу годину 1341 К 90 ф.

У богословију је било уписано 104, од којих је 1 приватиста, а 2 релегована, те је годину довршило њих 101, од ових је испиту припуштено 89, од којих су даље 3 одложила испит, а од преосталих је испит положило 64, тројица имају поновити годину а 19 поправак из једног или из 2 предмета. Пада пријатно у очи, да од 25 слушалаца I. године нити је који испита одложио нити одступио, већ су сви испит по-

Digitized by Google

лагали и положили га „њих 11 са одликом, 7 са добро, 5 са довољно, а само 2 имају да поправе по један предмет на почетку идуће шк. год. Тај лијепи успјех има се без сумње приписати у похвалу управи семинара и распореду и реду који тамо влада. — По табеларном прегледу класификације по испитаним предметима општи успјех испитаних излази нешто јаче над оцјену „добар", владање слушалаца је огромном већином било примјерно и похвално, а полазак цркве претежно врло уредан. — Од писмених радња слушалаца три су награђене, а 4 похваљене. У току цијеле шк. године добише њих 20 апсолуторне свједоџбе и то тројица почетком а остали свршетком шк. год.

Други дио Извјештаја је нов — тиче се семинара, установе, која је код нас давно требала бити заснована, коју смо толико чекали, на оснивање њено чак и гоњени били, но која тек у наше дане нађе свога извршиоца у Њ. Св. патријарху Георгију, који семинарску зграду о свом трошку подиже и његовој мудрости, којом изнађе и добар дио средстава за издржавање семинара скренувши један поток реке доброчинстава великога српског родољуба и добротвора Саве Текелије и доведе под зидове православног српског богосл. семинара у Карловцима да залива и храни у њему узданицу српског православља, будуће чуваре цркве и народа српског.

Семинар стоји под влашћу св. Архијерејског синода, под непосредним надзором Њ. Светости патријарха, а под управом протопрезвитера ставрофора Јована Вучковића, ректора и професора богословије, који има за помоћника (префекта) патр. архиђ. Dra Викентија Вујића проф. богословије, иконома Вик. Себишановића јеромонаха ман. Раковца и лијечника Дра Мих. Данкуца.

Живот у семинару тече по одређеном штатуту, правилницима и прописницима, у којима је предвиђено све што је потребно за правилан ток рада и живота оваких установа, а те норме прописала је виша власт. Настојањем управе и њених помагача семинар је за ову годину успео, да како у научном тако и у религиозном и моралном погледу стане пред јавност са светлим образом. Згодном поделом времена доспело се и да се тачно врше дневне школске и црквене дужности и да се васпитава и одмори и разноди и уђе у тачан житот. У семинару се марљиво негују и понеке вештине; међу њима: свирка и певање. Обе ове вештине а нарочито корско певање

Digitized by Google

ваљало би у нашем народу што више ширити — оне не само оплемењују чувства, већ праве места и појму за такт и ред, који су нама Србима врло потребни. А ширење њихово ићи ће тим лакше, што је српски народ песми јако одан и што обилује лепим мелодијама, које би само ваљало у ред довести, — па да се меримо за кратко време са првим вештацима. Без сумње је у ту сврху претпостављена власт и дозволила „да се књига Исидора Бајића „Теорија правилног нотног певања“ може употребљавати као помоћна књига при обучавању слушалаца богословије у црквеном појању“ (стр. Извј. 18.). Кад се и при садашњим приликама, које уважањем семинара свој крај узимају, постигао са корским појањем тако леп успех са тако рећи волонтерима, које је кад и кад ваљало купити са свих седам брегова и долина карловачких — сасвим је природно, да корско појање куд и камо лакше па и успешније неговати у семинару. И физично здравље питомаца је у главном такође било добро и повољно.

Већ на првом кораку овога српског новорођенчета предусретено је оно са лепим интересовањем и љубављу, који, дај Боже, да се стално одрже и умножавају према овом мезимчету. „Осим знаничних посјета од стране Њ. Светост и г.г. епископа, те посјета родитеља и родбине питомаца, долазили су у семинар и свештеници са стране и друга лица, а кад су питомци о божићним и ускршњим феријама одлазили кућама, били су са свију страна обасипани питањима, како им је у семинару, какав је у њему живот, какав ред и т. д.“ Љубав према овој установи избила је на површину и у даровима истом то у новцу, то у виктуалијама.

Кућни заштитници семинара пред престолом Свевишњега јесу св. словенски апостоли Кирило и Методије. Спомен њихов је ове године први пут прослављен како српски ваља и требује. И овде су питомци семинара имали прилике видети и лично суделовати у свечаности специално српској, коју би ваљало регулисати, и која се баш због тога што није регулисана и што се изметла у нешто неподобно као такова све више губи, чему су више него унутрашњи и спољашњи утецаји много допринели. Тронуто дира срце од осећаја пажња управе што је на појутарје свечарства семинара приређен у саборној цркви свечан парастос за упокој душе добротвора српскога народа Саве Текелије. — Како прослава свечарства тако и свечани парастос добротворима семинара свечаности су

Digitized by Google

у Карловцима нове и трајаће док је семинара, коме дај Боже да се добротвори што већма умноже, како би семинар што интензивније рад свој наставити могао.

У семинару је минуле шк. год. било 25 питомаца из разних диецеза; но пошто су архидиецеза и бачка диецеза свршеним свештеничким кандидатима и већ уписаним богословима бројно боље снабдевене него остале диецезе, то су богословски кандидати бачке диецезе и архидиецезе, који су се ове године у семинар уписали дали реверз, да ће служити у једној од оних диецеза које су у свештенству и свештеничким кандидатима оскудне; по томе је уписано за диецезу горњокарловачку 6, за пакрачку 6, за вршачку 4, за темишварску 4, за будимску 3. Избор међу кандидатима за питомце семинара није ове године био велик; управа ставља томе као узрок с разлогом „неповјерење са којим је код нас дочекивана свака ријеч о семинару, а онда укупно стање нашега свештенства које стање само по себи није баш јако примамљиво, уз то можда још и који други разлог“, које управа није хтјела именовати. Но надати се, да ће једном продрти и у кандидате за богословију мисао, е се народу српском озбиљно даде најприје помоћи онда, кад се у народу живи, с њим свака судба искрено дијели — а то је понајприје могуће свештенику, који је и до сад био па и по сад ваља да буде искрени учитељ народа у побожности и прави пријатељ у свима приликама.

Ј. Ж.

Вељко Миросављевић: **Пред иконама у обновљеној саборној цркви новосадској**. Ср. Карловци, Срп. манастирска штампарија 1905. стр. 36 мала осмина. Цена 50 потура. Прештампано из „Српског Сиона“.

У овој књижици *свештеник* посматра и оцењује обновљену саборну цркву у Новом Саду а особито највиднији део: *иконе*. Он се готово и не дотиче уметничке стране тих икона него их посматра са практичне и историјске стране. Па, иако налази он у томе више погрешака, ми не сумњамо да ће му то и сам уметник, ако га можда не везује одвише какав уметнички разлог, одобрити, јер у цркви, где не стоје оне иконе као галерија уметничких слика, посматрање свештеника Миросављевића је исправно. Истина, сада је већ fait accompli, али бар ова књижица може у будуће послужити за времена као опомена,

Digitized by Google

да се са уметношћу не унесу у цркву такове погрешке, против којих устаје највише сама сврха тих икона Ив.

Der pädagogisch-Katechetische Kurs in Wien 1905. Vollständiger Bericht, erstatet vom vorbereitenden Komitee. Wien 1905. стр. 340 вел. осмине. Цена 3 круне. — То је онај извештај о педагошко-катихетичком курзу у Бечу одржаном почетком ове године у Бечу а о коме смо већ унапред спомињали. Извештај је овако уређен: После предговора говори се како је тај курс постао, затим је у кратким цртама изнесен дневник тога курса. У трећем одељку су у три групе одштампана већином потпуна предавања и тек неколико скица одржаних предавања. У првој групи су опће педагошко-катихетичке теме, у другој теме које се тичу средњих а у трећој народних и грађанских школа. У четвртом одељку је извештај о хоспитирању предавања и разгледању појединих завода у Бечу који су били отворени за чланове тога курса. У истом одељку је именик чланова тога курза.

У том извештају су нека предавања пропраћена и илустрацијама.

Значај и вредност овога курза, који је такође у главним потезима овде у листу оцртан препоручује најбоље ову књигу нашим катихетама, свештенству и учитељству. Ив.

*** Изашао је: *Пастир добри* лист за свештено-пастирску практику. Уређује *Светозар Грубач* парох у Крижевци. Пакрац. Год. I. Број 1. Садржина: *Нашим читаоцима* — Уредништво. *Реч приликом освећења школске заставе.* Говорио у осечкој цркви Л. Богдановић *О наставној основи за православни наук вјере на нижим пучким школама у Хрватској и Славонији* — протосинђел Митрофан. *Тумачење божанствене литургије у беседама.* По руском написао Григорије А. Николић, парох иришки. *Из црквено пастирске праксе. Листак.* Пастир добри излази 5 и 20 дана у месецу на табаку велике осмине. Цена је на годину 5 К.

Digitized by Google

ХРОНИКА.

Православна црква у митрополији карловачкој.

Епископска конференција. Под председништвом Њ. Св. Патријарха Георгија Бранковића одржана је 18. августа конференција впреосв. г.г. епископа. У конференцији учествовали су високопреосв. г. г. епископи Мирон Николић пакрачки, Лукијан Богдановић будимски и др. Георгије Летић темишварски. Предмет конференције било је попуњавање катедре опће црквене историје, полемичног богословља и историје српске цркве а за тим избор семинарских питомаца за I. годину.

Упражњена катедра није стално попуњена, него је коначно решење остављено до свршетка шк. године 1905/6. а за сад је решено да се предмети те катедре поделе између помоћника г. Владана Максимовића и новопостављеног помоћника г. Божидара Јеремића. У богословски семинар примљено је као и прошле године 25 питомаца и то за пакрачку дијецезу 7, горњо-карловачку 8, вршачку 4, будимску 1, бачку 1, темишварску 4.

† Архимандрит Иларион Руварац. 8. августа о. г. у $4^1/_2$ сах. изјутра умро је а 11. августа опојан је сарањен у манастиру Гргетегу на манастирској табли архимандрит Иларион Руварац.

Архимандрит Иларион Руварац рођен је 1. Септембра 1832. у Старом Сланкамену од оца Василија и матере Јулијане. Детињство је провео у Ст. Сланкамену и Старим Бановцима. Првих шест гимназијских разреда свршио је у Ср. Карловцима, по свршеном шестом разреду 1850. г. отишао је у Беч где је довршио осми разред 1852. г Исте године уписао се у правни факултет на ком је остао бавећи се правним наукама до 1856. г. У јесен 1856. г. прешао је у карловачку богословију где је свршио богословске науке 1859. После свршених наука постављен је за професора у гимназији карловачкој а 1. Јануара 1861. замонашио се у манастиру Крушедолу и том приликом заменуо је своје крштено име Јован са монашким Иларион. Од 1861 г. до 1874 живио је у патријарашком двору. За све то време обављао је дужност конзисторијалног бележника а до 1872. г. и наставника у карловачком богословском училишту.

1874. г. постављен је за архимандрита манастира Гргетега, али је и даље већим делом седео у Карловцима као потпредседник конзисторије а од 1875/6. г. и ректор преустројеног карловачког богословског училишта. 1. фебруара 1882. г. скинуо га је нови патријарх Герман Анђелић президијално из Пеште с управе богословског училишта и послао у манастир Гргетег. Набрзо после тога постављен је за мандатара у Темишвар одакле се молбом обратио на Св. Синод да га испусти из ком-

Digitized by Google

бинације при избору епископа. 1886. г. ипак је био изабран и потврђен за епископа вршачког али у последњем часу није хтео да положи заклетву и тако је и даље остао архимандритом. Кад је 1888. г. синодом био изабран за ректора богословског училишта одбио је 18. новембра и. г. тај избор.

1892. г. наваљивали су нањ впреосв. г. епископи да се прими избора за епископа бачког, но он је и тај избор отклонио и до своје смрти остао у манастиру Гргетегу.

1886. г. послао га је румски котар без његовог знања за посланика на политички сабор у Загребу а 1890. г. за посланика на црквено-народни сабор у Ср. Карловцима. Сабор овај изабрао га је за члана Саборског Одбора и као такав остао је у Саборском Одбору све до 1902. г. Дуже времена био је и члан заменик у Митрополијском Црквеном Савету. Кад је установљено испитно поверенство за оспособљење вероучитеља у средњим школама у митрополији карловачкој, арх. Руварац је постављен за њеног председника; био је даље члан Патроната српске велике гимназије у Карловцима и члан патроната монашке школе.

За своје књижевне радове изабран је за члана књижевног одељења Матице Српске, правог члана кр. српске академије наука у Београду и југославенске академије у Загребу, а Његово Величанство краљ Александар одликовао га је орденом Св. Саве II. степена.

Књижевни рад арх. Руварца обилан је. Списак његових штампаних радова, који ће бити тачан, јер га је саставио онај, који му је био најближи, рођени брат г. протојереј Димитрије Руварац доносимо по „Срп. Сиону“:

I. У „Седмици“. Као богослов карловачке богословије написао је Руварац и дао штампати у Седмици за 1856., прву своју — расправу — Преглед домаћих извора старе српске повеснице. У истом листу за 1857. и 1858. изишла је друга његова — расправа — Прилог к испитивању српских јуначких песама. Обе ове расправе прештампао је Руварац под насловом: Две студентске расправе И. Руварца, прештампане из Седмице листа за науку и забаву за г. 1856. 1857. (и 1858.) — поводом наумљеног састанка у Бечу 1884. оних Срба и Хрвата, који су се у годинама 1850.—1854. тамо ради науке бавили, издане. — Н. Сад 1884. 8⁰ 116.

II. У „Летопису Матице Српске“. У књизи 111. Нешто о кроници деспота Ђорђа Бранковића. (Прилог српској историографији). У 115. О раду Милоша С. Милојевића у Гласнику. О цароставнику или цароставним књигама, с погледом на важност њихову за српску повесницу. У 117. Повесна слова о кнезу Лазару, деспоту Стефану Бранковићу и кнезу Стефану Штиљановићу. У 150. Прилози за историју српску: I. О археологији Срба или иначе званих Трибала. II. О архијепископији пећској. III. Српски родослов. (Из Пајсијева живота цара Уроша). У 208. Одломак из написане пре 1891. расправе о глав-

Digitized by Google

ним моментима из живота св. Св. Саве, св. првог српско архијепископа. У 210. О неком народном предању. У 212. Ђурађ Вуковић, деспот српски и Ђорђе Кастриот-Скендербег, вођ арбанашки године 1444. У 220. Прилози историјској географији Србије. Расправе из књ. 208. 210. и 212. отштампане су засебно.

III. У „Гласнику српског ученог друштва". У књизи XXI. О надпису у цркви села Богдашића. У XXII. Житије цара Уроша, од Пајсија патријарха Арсенија IV. У XXIII. О бегству патријарха Арсенија IV. О каталозима српских патријараха. У XLVII. К објашњењу извора српске историје I—XII. У XLIX. К објашњењу извора српске историје XIII.—XXIV. Прилошци су ови посебно отштампани. У XLVII. О каталозима српских патријараха.

IV. У „Radu jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti," У књизи V. O prienosu tiela sv. Luke u Smederevo. У XVI. О натпису на епитрахиљу у ман. Бањи код Котора. У XIX. О првим годинама Душанова краљевања у хронолошком погледу. Ова је расправа посебно отштампана.

V. У „Матици". За 1868. Краљице и царице српске. За 1870. О роду деспотице Анђелије

VI. У „Годишњици Чупићевој." У књизи II. Нешто о Босни, дабробосанској епископији и срп. манастирима у Босни. У III. Хронолошка питања о времену битке на Марици; смрт краља Вукашина и смрт цара Уроша. У X. Вук, најстарији син Стефана Немање и Вукановићи. Мирослав брат Стефана Немање вел. жупана српског. У XIV. Прилошци к познавању извора српске историје. У XX. Прилошци.

VII. У „Старинару". За 1886. Примедбе на извештај о српским црквеним старинама на будимпештанској земаљској изложби. За 1887. Судбина манастира Винче у Србији. За 1888. Прилошци и грађа за повест о српским манастирима. О кучаинским манастирима по записима I. манастир Раваница. За 1889. О кучаинским манастирима по записима: II. Витеоница III. Орешковица IV. Брадача V. Сисојев манастир VI. Ждролски манастири а) Благовештенски б) Световаведенски VII. Манастир Ресава. За 1892. Старински прилошци I. и II.

VIII. У „Гласу српске краљевске Академије." У XVI. О натпису на цркви Херцега Стефана у Горажди. У XL. О цетињској штампарији пре четири стотине година. У LXII. Рашки епископи и митрополити. Засебно издање: Одломци о грофу Ђорђу Бранковићу и Арсенију Црнојевићу патријарху. Са три излета о такозваној великој сеоби српског народа 1896.

IX. У „Споменику кр. срп. Академије." У X. Опис турских области и у њима хришћанских народа, а нарочито народа српскога, састављен 1771. српским патријархом Василијем Баркићем. У XXXVIII. Повеља патријарха Мојсеја, дана рашком митрополиту Арсенију Јовановићу.

X. У „Годишњаку". У II изишао је животопис Илариона Руварца, што га је написао сам Иларион за Академију.

Digitized by Google

XI. У „Вили“. За 1868. Примедбе на одломак из Српске историје Панте Срећковића: Краљ Дечански.

XII. У „Стражилову“. За 1887. О синовима Дечансковим. О кнезу Лазару. Прештампано у књигу 1887. „Историјско географско иверје 1. Бобавац-Травник 2. а) „наветник“ и „наветништво“ б) „pobočnik“ в) „тимени“ 3. Елгос-Емос 4. а) „Broncho-Бровно б) Krucho-Крушевац.“ За 1888. Прилошци: а) О иноку, с којим је Растко пребегао у св. гору; б) О имену и називу првог српског цара в) Feyczkev-Сланкамен“. Трилогија I Сиромах Дмитар из Купиника. II. Кнез Криштифор Франкопан и залчловик III. Јанош, краљ угарски честита Мехмед-бегу Јахијаташићу, господару српске земље. Историја српског народа. Написао Панта Срећковић. Књ. II Приказао Иларион Руварац. За 1892. Још једанпут о Ленђенграду. Прилози за повест српског народа у земљи угарској I. О најстаријој провилеђији, даној српским насељеником у Јенопољу 1440. II. О ковинским привилеђијама

XIII У „Нашем Добу.“ За 1885. излазио је у неких 50 бројева од 41 бр. Прелаз с приказа на критику историје Панте Срећковића А из истог је листа за исту годину отштампан: Претходни приказ књиге: Историја Српског народа књ I. написао Пантелија Славков-Срећковић 16⁰ 50

XIV У „Шематизму Архидијецезе карловачке.“ За 1884. Кратки исторички нацрт епископата у Срему у опште и на посе сремско-карловачке Архидиецезе. За 1892: Православни српски манастири у Срему.

XV. У „Шематизму православне епархије Боко-которске, Дубровачке и Спичанске.“ За 1888. Списи и записи, који се тичу постриженика ман. Савине Партенија, који је умрио као епископ посвећена у Ср. Карловцима. За 1889: О напуштању далматинске епархије владике Стевана Љубибратића, и његовом избору за Костајничког владику.

XVI. У „Гласу истине.“ За 1886. и 1887. Што се и како се и с које се стране досле покушавало, да се и код нас оснује Семинарија за кандидате свештеничког реда?“ Прештампано за себе. 8⁰ 50.

XVII У „Гласнику земаљског музеја у Босни и Херцеговини.“ За 1891. Драга, Даница, Реса. Отштампано 8⁰ 16., а у Бечу 1894. на немачком језику. За 1882. О натписима у озренској цркви и о животописцу попу Страхињи. Отштампано 8⁰ 8. Катарина, кћи Твртка I. бана од 1353. до 1377. и од 1377.—1391. краља босанског. Отштампано 8⁰ 7. А у Бечу 1894. на немачком језику. За 1893. Двије босанске краљице. Отштампано 8⁰ 20. А у Бечу 1895. на немачком језику. За 1894. Бановање Твртка бана 1383. до 1377. Отштампано 8⁰ 16. На немачком језику у Бечу 1896. Три додатка к расправи: Бановање Твртка бана. Отштампано 8⁰ 10.

XVIII. У „Отаџбини“. За 1887. Г. Панта Срећковић и Шареник у Скопској нахији. Отштампано 8⁰ 13.

Digitized by Google

XIX. У „Колу“. За 1890. Манастир Убожац. Прилошци. I. Маћедонија. Недовршено — Свршетак није изишао, који се забацио у уредништву. За 1901. Порекло Сибињанин Јанка. Отштампано 8⁰ 12. О језику. Приложак тумачењу срп. народних песама. Обркапетан Станиша. Отштампано 8⁰ 4.

XX. У „Просвјети“. За 1892. Владике Цетињско-зетске и црногорске. За 1894.: Камичци. — Прилошци за други зетски дом.

XXI. У „Бранкову колу.“ За 1897. 1898. Montenegrina. Прилошци историји Црне Горе. Отштампано у књигу 1888. Друго издање у Земуну 1889.

XXII. У „Archiv-у für slavische Philologie.“ У X. књизи: Nochmals Mehmed Sokolović und die serbischen Patriarchen. У XVII. књизи: Kleinigkeiten zur Geschichte der Balkanhalbinsel. У XXIII. књ. Zur serbischen Bibliographie. У XXV. књизи: Jovan Maleševac als Bücherschreiber und Büchercorrector.

XXIII. О хумским епископима и херцеговачким митрополитима до 1766. Мостар 1951. 12⁰ 31. Отштампано из књиге: Српско православна херцеговачко-захумска митрополија, при крају 1900.

XXIV. У „Истини.“ За 1887. О пећским патријарсима од Макарија до Арсенија III. (1557 —1690.) Отштампано у књигу. 8⁰ 120.

XXV. Стари Сланкамен. Земун 1892. 8⁰ 50.

XXVI. Као ректор богословије, уредио је први и други Извештај о богословији за 1875/6. и 1876/7. годину.

XXVII У „Српском Сиону“. За 1898.: Прилошци агиолошки од И. Руварца Недовршено

XXVIII. У „Јавору“. За 1891 : На питање: Кад су се Срби са патријархом Арсенијем Чарнојевићем доселили у земље мађарске круне? За 1892. Слика једне српске краљице. Још је изишао Иларионов чланчић, у ком је побијао Рачког.

XXIX. У „Беседи.“ За 1868 : Писма Исаије Ђаковића Адаму Фелдварију и општини коморанској; тестамент Мојсеја Петровића митрополита; писмо општине панчевачке епископу Мојсеју Путнику; Писмо Лукијана Мушицког архимандрита митр. Стратимировићу; завештање Павла Ненадовића, митрополита; заклетва архимандрита односно манастира Крушедола; писма ф. м. л Петра пл. Дуке митр. Стратимировићу.

За 1869. I. књизи I. II и III и IV писмо ефимериа Викентија Ракића, архиепископу Стефану Стратимировићу; писмо I. П. и III Стефана Ризнића, истом архиепископу; писмо I. П III. и IV. ф. м. л. Петра пл. Дуке истом архиепископу.

За 1869. П. књизи: I. II. III. IV. V. VI. писмо ковиљског архимандрита Јована Рајића, бездинском архимандриту Максиму Секулићу; упутство владином комесару Христофору Игнатцу пл. од Гариана и Рала за први српски изборни сабор у ман. Крушедолу 7. (18) Јануара 1708.; препис заповести што ју је високославни дворски военн савет издао комендантима у Осеку, по којој се исти морају старати да упуте у Карловце посланике на предстојећи народни сабор и избор митрополита; први

Digitized by Google

изборни сабор, у ман. Крушедолу 7. (18.) Јануара 1708.; списак драгоцености патријарха Арсенија Чарнојевића, преданих новоизабраном митрополиту Исаији Диаковићу; Извештај дворског военог саветника Христифора пл. од Гариана и Рала, сталног дворског посланика илиричког народа, о предузетом избору митрополита Исаије Диаковића 1708.; заклетва митрополита Софрониа Подгоричанина; Калиник патријарх ипекски митрополиту Софронију Подгоричанину; животопис Митрополита Мојсија Петровића и Викентија Јовановића; мемориал саборни који је дат од христиана на сабору 10. Маја 1713. у Карловци.

За 1870: синђелија митрополита дабарског кир Мојсеја; заклетва архиепископа Исаије Антоновића; пункти чтоб имушчи бити Архиепископ и вси православни епископи неотложно содержавали (1748); карловачка општина поклања ман. В. Ремети неку бару: окружница митр. Павла Ненадовића од 27. Јануара 1757. о исповести; канонична расправа арх. и митр. Стевана Стратимировића о жењахшихсја по произведени свајшченицјех.

XXXI. „Стари записи и натписи“ што их г. Љуба Стојановић издао Има Руварчевих 213 записа.

По речима впреч. г. протопрезвитера Димитрија Руварца покојни архимандрит Иларион давао је многима разне ствари а исто тако и многе упућивао у њиховом раду. Остало је иза њега и рукописа, колико не зна се, но впреч. г. протопрезв. Димитрије Руварац обећава да ће објавити онај део што се налази у његовим рукама.

* * *

На вест о смрти архимандрита Илариона Руварца донели су сви наши листови чланке у којима су, изузимајући новосадску „Заставу“ одали достојно поштовање његовој личности и раду. Понајближе је истини у првом реду оно, што је тим поводом писано у „Српском Сиону“, а затим у „Н. Србобрану“ и „Српском Колу“.

Погреб био је свечан. Од епископа били су присутни Њ. Светост патријарх Георгије и впреосв. гг. еп. пакрачки Мирон и будимски Лукијан; впреосв. епископи бачки и темишварски послали су своје заступнике. Српску цркву у краљ. Србији заступао је једини архимандрит Кирил, а цркву у Босни и Херцеговини протопрезвитер Димитрије Јанковић као заступник впреосв. митрополита дабро-босанског Николаја Мандића. Од монаха дођоше на погреб сви, који могоше а и световни свештеника било је на погребу леп број. На погребу су даље били заступљени: Српска Краљевска Академија; Српски Универзитет; Српска Матица; карловачко православно српско богословско училиште; српске велике гимназије карловачка и новосадска; новосадска српска виша девојачка школа; семениште манастирских питомаца; српски учитељски конвикт; новосадски централни кредитни завод; српска манастирска штампарија; град Карловци и више црквених опћина. Од омла-

Digitized by Google

динских удружења послаше своје изасланике: богословско књижевно друштво „Слога“ у Карловцима; „Омладински гласник“; Српско акад. књижевно друштво „Његуш“ у Загребу и „Србадија“ у Грацу; гимназијско књижевно друштво „Стражилово“ у Карловцима; карловачки и иришки „Српски Соко.“ На погреб дођоше и многи представници српске интелигенције а и осталих народних слојева.

Литургију је одслужио впреч. г. архимандрит Анатолије Јанковић са два јеромонаха настојатеља и два јерођакона. На опелу служио је вреосв. еп. будимски Лукијан са 35 свештеника.

Говорили су у име: свештенства архим. беочински впреосв. г. Димитрије Бранковић; богословије ректор богословије впреч. г. протопрезвитер Јован Вучковић; Срп. краљ. Академије библиотекар Народне Библиотеке у Београду проф. г. Јован Н. Томић; књижевног одељења Матице Српске професор г. Тихомир Остојић; гимназије карловачке директор г. Радивој Врховац; Српске Матице професор др. Милан Јовановић и у име Српског Универзитета проф. Станоје Станојевић.

Не доносимо ове говоре јер су већ штампани а и штампаће се у засебној књизи у коју ће ући сви новинарски чланци, говори, брзојави и писма, која је изазвала смрт архимандрита Илариона Руварца.

Оволико по хроничарској дужности а више у засебној свесци, коју мислимо посветити успомени великог покојника.

В—н.

Скупштина свештеничког Конвикта у Карловцима. Овогодишња скупштина свештеничког конвикта одржана је у Ср. Карловцима 17. (30.) Августа. Најпре је у саборној цркви одслужено призивање св. Духа а затим су се чланови Свештеничког Конвикта искупили у дворани српске гимназије, где је скупштину отворио дотадањи председник патроната Свештеничког Конвикта протопрезвитер Јован Јеремић говором у ком је пре свега одао дужно признање заслугама за овај конвикат блаженопочившег патријарха Германа Анђелића из чијих је легата овај конвикат и сазидан. Иза овога известио је председник скупштину и о најновијем дару Свештеничком Конвикту Њ. Св. данашњег патријарха Георгија Бранковића који је даровао конвикту 5000 К за набавку намештаја. У вези с тим предложио је председник да скупштина корпоративно изађе пред Њ Светост патријарха Георгија и да му се захвали на његовом дару. Скупштина је прихватила овај предлог, изашла пред Њ. Светост патријарха. који је одговарајући на поздрав председника протопрезвитера впреч. г. Јована Јеремића између осталог изјавие да ће и даље бити конвикту у помоћи. За овим су чланове скупштине примили и високопреосвећена г.г. епископи Мирон Николић, Лукијан Богдановић и др. Георгије Летић, који су се искупили у Карловце, да присуствују епископској конференцији.

Вративши се из патријарашког двора скупштина је на-

Digitized by Google

ставила свој рад. Пре свега се конститујисала изабравши за председника поново протопрезв. впреч. г. Јована Јеремића, за потпредседника преч. г. пароха Симеона Араницког, за тајника досадашњег тајника преч. г. пароха Радослава Марковића. Даље је изабрано 8 чланова патроната. За управитеља конвикта пријавули су се три, кандидата професори карловачке гимназије г.г. Ђорђе Магарашевић и Душан Сперњак и професор богословије г. Владимир Максимовић. Изабран је г. Ђорђе Магарашевић. За благајника конвикта изабрала је скупштина преч. г. протопрезвитерског капелана Глигорија Јовића.

На расписани стечај на 40 питомачких места у конвикту појавило се 48 компетената, изабрано је 40 и то: 13 из I. разр. 7 из II., 9 из III., 4 из IV., 4 из V., 2 из VI. и 1 из VIII.

Даље је скупштина расправљала предлог патроната о измени неких §§-а у правилима конвикта. Ове ће се измене поднети на одобрење Његовој Светости патријарху, као врховном патрону конвикта.

Рад и економију у конвикту надзираће према закључку скупштине председник г. протопрезв. Јован Јеремић са члановима патроната преч. г.г. Радославом Марковићем и Димитријем Дамјановићем.

Кућевни ред донесен је према нацрту, који је по молби прошлогодишњег патроната израдио ректор богословског училишта и богословског семинара впреч. г. протопрезвитер Јован Вучковић. За тај рад изразила је скупштина г. Јовану Вучковићу записнички своју захвалност.

Конвикат има за сад свега 25 чланова. Да ли ће овај заиста и сувише мали број порасти зависиће у првом реду од успеха рада у конвикту. У интересу и свештенства и народа нашег желели би смо од срца да тај број буде из године у годину све већи, X.

Православна црква у краљевини Србији.

Димитрије Павловић нови архиепископ Београдски и митрополит Србије. Смрћу пок. митрополита Иноћентија остало је упражњено место, које по важности својој може увек задавати велике бриге правим патријотама, како да се попуни. „Трговачки Гласник“ донео је после смрти Иноћентијеве на уводном месту један значајан чланак, у којем оштар поглед пишчев посматра објективно садашње неповољне прилике у Србији, како у политичком, тако и у црквеном животу, па с разлогом означава велики задатак свештенства за поправку тих прилика, али с разлогом тражи и поправку самога свештенства. С тим у вези говори о задатку будућег митрополита и о важности избора личности за тај положај.

Како су неповољне прилике у Србији, јако карактерише *не мала оскудица* у кандидатима за виша места у јерархији. Једна држава, која оснива универзитет и која дотле разашиље

Digitized by Google

на све стране Европе питомце своје за све струке та држава, која би на основу историјског искуства свих држвва морала посветити највећу бригу цркви и више, несравњено више старати се за њене органе, него за брзометне топове, најмање је баш томе обраћала пажње. Не кривимо и не осуђујемо ми само државу, која се не стара, да има добру јерархију, него кривимо и јерархију која носи велику одговорност за то. Србија нема кандидата за митрополита него се помишља на личности изван Србије, и кад дође до гласања уздржавају се неки чланови изборног тела од гласања, јер немају по вољи кандидата; Србија нема кандидата за епископске катедре а води рачуна о Скопљу и Призрену; Србија нема професора за богословију, још мање за богословски факултет *и зато га данас и нема*, нити ко протестује против тога; Србија нема довољно спремних свештеника за катихете у средњим заводима, за проте и парохе у већим местима; Србија нема ни толико одушевљених калуђера, да попуне потребна места у Хиландару. У Србији нема богословске књижевности; у њој нема мисијонара и проповедника, који би нашли утехе и духовне помоћи оној браћи у потиштеним крајевима а о коју се небраћа отимају. У Србији има у свему томе тек само часних изузетака!

Избор митрополита пао је на епископа шабачког *Димитрија Павловића*, којега многи хвале као часног изузетка а жалибоже већ се јављају и противна мишљења.

Избор епископа Димитрија за архиепископа Београдског и митрополита Србије потврђен је указом краљевим 19. августа а 20. је свечано инсталиран. Нови митрополит родио се 1846. у Пожаревцу где је свршио основну школу и нижу гимназију. У Београду је свршио 1868. богословију и по томе се ожени и буде одређен за помоћника свештенику у Лапову, рукоположен 1870. буде за ђакона и за презвитера. Пошто му жена умре упише се у философски факултет у Београду и постане наставник у богословији и наскоро положи професорски испит. 1884. у доба када је био митрополит Т. Мраовић, буде изабран и посвећен за епископа нишког. Али по повратку митрополита Михаила на своје место, сиђе са епископске катедре Димитрије, и напусти Србију и оде у Француску где је кроз пет година изучавао књижевност, филозофију и економију. После смрти митрополита Михаила постављен буде епископ Димитрије за епископа Шабачког, на ком месту је дочекао сада избор за митрополита.

Као епископ одлазио је у Хиландар двапута, где је преписао и издао у „Споменику“ кр. срп. академије „*Типик Св. Саве*“.

Познаваоци садањег митрополита хвале га, да је као епископ у служби својој савестан био и да се трудио и настојавао да му и свештенство буде савесно и уредно у служби.

Новога митрополита дочекале су онаке прилике како смо их напред тек у неколико црта обележили и тим га већа

Digitized by Google

заслуга чека, ако са успехом буде поправљао те прилике. Ко познаје променљиве прилике у Србији у којима се без потребе и против потребе мењају људи па на жалост и свештенство, које се најбоље огледа у својим скупштинама, које су сведене на препирку о личностима и претендовање за плату, тај може унапред знати да ће нови митрополит имати борбе и непријатеља и то тим више у колико досљедније и истрајније буде радио на успостављању реда и рада. За њега самога ће тешко бити чистити толики коров, он мора имати и имаће помоћника и саветника али тешко самој ствари ако му ти помоћници не буду прави помоћници и искрени саветници! Ту је почетак његовога рада. Ми од срца желимо и Богу најмоћнијем чувару Србије се топло молимо да уједини у митрополиту Димитрију и Мојсијеву кротост и Илијину ревност и Петрово исповедање и Јованово богословље и Павлово самоодречење па да углед српске цркве у Србији подигне високо у славу Божју и учест српскога народа. Ив.

Православна црква у Русији.

Православно мисијонарско друштво навршило је 19. јунија 35. годину свога опстанка. Из извештаја друштвеног о раду у 1904. г. видимо да је било свега 16.796 чланова. На мисије је по прорачуну потрошено 346.966 рубаља, и то: на Сибирске мисије — 168.244 руб., на мисије у европској Русији — 109.056 руб., на мисију у Јапану — 25.165 руб. и у Сев. Америци — 5000 руб. Од ствари, које су претресане у савету, вреди споменути, да је креирана дужност начелника Забајкалске мисије и да је постављен протумусломански мисијонар за кримске Татаре. Осим тога решена је ствар о земљишту (од 266 десетина) у Пермској губернији; 70 десетина употребљено је на мисијонарску школу, у којој су уведени земљоразнички течаји. У току 1904. г. основан је нови одбор друштва у Пензи, тако те сада има одбора свега — 55. Мисијонари су превели из незнабоштва и мухамеданства у православну веру — 3.234 душе. У 930 мисијонарских школа учило се је око 25.000 деце обојег спола.

Манастири у 1901. г. (Из извештаја обер-прокурора св. Синода). Крајем 1901. г. било је у Русији свега 783 манастира, и то 433 мушка и 350 женских. Монаха је било свега 8670, а монахиња 10,390, искушеника (послушники) — 7898 и искушеница (бѣлицы) — 31.024, свега скупа 57.982.

Те су године подигнута 3 манастира и 9 женских опћина. Св. Синод је 10 женских опћина, које су се одликовале особитим редом и показали благотворни утецај на окружно становништво претворио у манастире.

Особито су се одликовали манастири Александро-Њевска лавра — потпомагањем месних учевних завода: Кијевско-Покровски, Костромски, Богојављенски и Брајловски (женски манастири) — делима хришћанског милосрђа (издржавањем сиротишта, азила,

Digitized by Google

гостионица, које се налазе уз њих), затим женске обитељи Холмско-Варшавске епархије: Љеснинска, Вировска, Теољинска и Радочњицка — служећи ширењу религиозно-моралне просвете у духу православне цркве у западном крају Русије.

Напослетку заслужује, да се спомене Пјухњицки женски манастир у Ришкој епархији. Уз њега се налазе ови харитативни и педагошки заводи: 1.) Болница за женске и децу, 2.) амбулаторија, 3.) опћина сестара милосрђа под покровом руског црвеног крста, 4.) азил за старе и убоге, 5) азил за православне девојчице и 6.) дворазредна школа за 85 деце обојег спола без разлике вероисповести са интернатом. Сви се ови заводи издржавају на средства манастира. (Ц. Вѣд. бр. 27.)

Свештенство у 1901. г. (Из извештаја обер-прокурора св. Синода). Год. 1901. било је активног епархијског свештенства скупа с придворним, војним и морским свештенством и синодском канцеларијом — 2.331 протојереја, 44.081 — свештеника, 14.943 — ђакона и 43.616 појаца (псаломщика). Осим тога изван статуса било је: 216 — протојереја, 1.697 свештеника, 654 — ђакона и 2.583 појца. Сравнимо ли тај број са бројем од 1900. г. видимо, да је број протојереја порастао за — 101, свештеника — за 297, а број ђакона и појаца се смањио, и то првих — за 2, а других за 241. Уопће се може рећи да није било прекобројног свештенства, напротив у многим епархијама (нарочито по периферијама и у Сибирији) није га било ни доста. Било је парохија са 3000—6000 и шта више и са 10.000 душа, а са 1 свештеником.

Већина руског свештенства добила је средње образовање (духовна семинарија), — само у неким селским парохијама европске Русије и у епархијама на периферијама европ. Русије и у Сибирији било их је и с нижим образовањем (духовно училиште и т. сл.) —, највећи пак контигенат свештеника с вишим образовањем (духовна академија) отпада на престонице и губернијске градове централних епархија.

Многи архијереји с особитом радошћу истичу у својим извештајима силну тежњу свештенства за самообразовањем, што се нарочито види из оснивања књижница, којих је 1901. г. основано било при црквама 265, а при протопрезвитератским званима („благочиннические округи") — 49.

Богослужење је осим врло ретких случајева вршено сасвим исправно. Особита је пажња обраћана на хорално појање, које су нарочито потпомагале црквено-приходске школе. Осим тога свршаване су по већим градовима недељом свечане вечерње с читањем акатиста и показале су врло повољан утецај на паству.

Држана су такођер ванбогослужбена предавања и проповеди по свима епархијама и то у храмовима или школама. На тим се је скуповима тумачило народу јеванђелије дана, символ вере, тајне, заповеди, богослужење православне цркве и т. д. У епархијама зараженима расколом читани су полемички чланци против расколника (у престоницама и губернијским градовима испомагали су

Digitized by Google

свештенство професори и студенти акедемија, предавачи семинарија и гимназија).

Исто тако ваља истаћи ревност свештенства као катихета и учитеља у разним основним школама, који су се старали, да у ум и срце својих катихумена усаде веру и побожност, преданост православној цркви, цару и домовини.

Што се тиче материјалног стања свештенства, то је оно несумњиво рана у црквено-друштвеном животу, која се је штетно рефлектовала не само на животу и раду овог сталежа, него је произвела и много ненормалности у друштвеном животу. Мора се признати, да је наплата руског свештенства с обзиром на њихов положај и дужности, које се захтевају од њега сасвим недовољна, нарочито пак начин добијања те жалосне наплате. Главни су извори издржавања свештенства: црквена земља, награда у натури и новцу за поједине требе, у многим парохијама плата из државне касе и у понеким местима плата за катихизацију. Да су прва два извора врло непоуздана (с обзиром на поједине године), није нужно ни говорити. Стога није чудо, да је живот многог руског свештеника врло врло једноставан, да не кажемо оскудан, тим пре што мора одговарати своме узвишеном положају, (а живот понеког ђакона и псаломшчика није нимало одвојио од живота простог сељака), отуда по неким (споменутим горе местима) недостатак у кандидатима свештенства, што особито истичу Приамурски и Иркуцки епископ.

Много је наравно бољи био положај свештенства у парохијама са државном платом. Опћи број причта, који су примали плату из државне благајне у 1901. г. износио је — 25.28z (зе 657 више од лањског). На њихово издржавање утрошено је 10,285.242 рубље и 89 копјејака (за 498.649 р. и 75 к. више од пр. год.).

(Ц Вѣдомости, бр. 35.). Н.

Западна црква.

Борба за словенску литургију. Овога лета одржан је у Риму у присуству папином а под председништвом кард. Серафима Вјнутелија (бившег папског нунција у Бечу) конференција хрватских и словеначких епископа, да извојује себи право свршавања богослужења на словенском језику. Епископи су ревно бранили интересе Словена и употребили све силе, да си извојште своје старинско право. Између осталог изнели су пред конференцију представку — молбу, коју су потписали 800 свештеника из Далмације, Хрватске и Истре, у којој је детаљно изложена генеза словенског богослужења код Словена, на основу папских декрета доказује се, да Словени имају право свршавати црквене службе на словенском језику. Представка обара тврдњу, да је глаголско богослужење било привилегија само неких храмова, а не свих Словена, излаже значење словенског богослужења за Словене и римску цркву и напослетку износи ове жеље јужних Словена:

1.) Старословенска се литургија мора признати за безуветно

Digitized by Google

право свих Словена. — 2.) Словени се могу служити тим правом без икаквих запрека. — 3.) Неки се обреди и у будуће морају свршавати на словенским језицима. — 4.) То исто важи и за читање апостолских посланица.

Но у пркос свом настојању споменутих епископа римска конференција није признала права свршавања богослужења на словенском језику, него тражи, да се оно и на даље свршава на латинском језику и по латинском обреду. Главни је кривац оваквог решења наравно папа Пије X., који је у опће врло непријатељски расположен спрам читавог Словенства. (Ц. В.)

Евхаристички конгрес у Риму. Између осталих карактеристичних особина римско-католичке побожности заузима важно место и широко распрострањени култ евхаристичког тела Христовог или „св. тајне". Св. даровима (Gesù sacramentato) одају рим.-католици божанствено клањање не само на литургији, него и изван ње у разним случајевима. Тако их истављају на олтару вернима ради клањања, благосиљају њима народ, носе их у литијама по улицама, у почаст њихову основана су многа братства и друштва, а с њима је у свези и празник тела Господњег и тако исто и култ срца Исусова. Да би се овај култ што више раширио по римско-катол. цркви држе се сваке године т. зв. евхаристички конгреси, и то међународни, народни, провинцијални, дијецезални и т. д. И ове је године од 1—6 јунија одржан XVI. међународни евхарист конгрес, који се разликује од пређашњих особитом свечаношћу. Отворен је конгрес папском службом (ово је већ пета служба садашњег папе, дочим је пређашњи папе од 1870. г. нису ниједаред служили). Том је приликом папа по традицијоналном обичају добио 25 ђулија (стари новац = 33 чентезима) од саборног каптола „pro missa bene cantata". Од реферата, који су прочитани на овом конгресу, можемо споменути: „Евхаристија и немачки радник", „евхаристија у источној цркви", „евхаристија и цивилизација", „евхаристија у Шпанији, Енглеској" и т. д. Предмети дискусије на трима секцијама били су: 1.) евхарист. конгреси и евхарист. штампа; 2.) евхарист. удружења, т. ј. разна друштва, мушка и женска, свештеничка и световна и т. д. и 3.) евхарист. култ, служба, причешћивање, клањање св. тајни, евхарист. празници. Завршен је конгрес свечаном процесијом у саборници св. Петра, у којој је учествовао и папа у нарочитом таламу с остензоријем (путиром) и св. хостијом у рукама. Света је било до 20.000. (Ц. В.) Ђ.

Digitized by Google

БЕЛЕШКЕ.

△ У априлу о. г. родило се у Хрватској и Славонији живе деце свега 8624 и то православне — 2249, римокатоличке — 6135, унијатске — 63, осталих вероисповести — 177. Помрло је свега 6846 и то: православних — 2003, римокатолика — 4686, унијата — 28, припадника осталих вероисповести — 129. Према томе природни прираст код православних износи 246. Успоредимо ли тај прираст са приростом у априлу 1904. г. добићемо врло значајну слику, пошто је прираст у тој години био 590, дакле овогодишњи је за 344 неповољнији. Бракова је склопљено свега 129, одатле 6 мешовитих. Од немешовитих бракова отпада на православне — 6, на римокатолике — 91, на унијате — 1, на остале — 25. Код мешовитих бракова 1 се је припадница православне вере удала за римокатолика.

△ У мају о. г. родило се у Хрватској и Славонији живе деце свега 7591, и то: православне — 1832, римокатоличке — 5529, унијатске — 60, осталих вероисповести — 170. Помрло је свега 5563 и то: православних — 1637, римокатолика — 3802, унијата — 24, припадника осталих вероисповести — 100. Према томе природни прираст код православних у овом месецу износи свега 195 душа. Бракова је склопљено свега 1487, од ових 36 мешовитих. Од немешовитих бракова отпада на православне — 271, на римокатолике — 1114, на унијате — 18, на остале 48. Код мешовитих се је бракова 12-ца православних оженило римокатоличкињама и 1 евангеличкињом (аугсбург. испов.), а 5 припадница православне вере удало се за римокатолике.

△ У јунију о. г. родило се у Хрватској и Славонији живе деце свега 7516 и то: православне — 1809, римокатоличке — 5496, унијатске — 46, осталих вероисповести — 165. Помрло је свега 4674 и то: православних — 1279, римокатолика, — 3286, унијата — 24, припадника осталих вероисповести — 85. Према томе је природни прираст код православних у овом месецу износио свега 530 душа. Бракова је склопљено свега 1223, од ових 31 мешовитих. Од немешовитих отпада на православне — 242, на римокатолике — 897, на унијате — 10, на остале — 43. Код мешовитих се је бракова 13 православних оженило римокатоличкињама, 1 евангеличкињом (аугсбург. испов.), а 7 припадница православне вере удале су се за римокатолике.

△ У XVI. свесци Хаукове „Реалне Енциклопедије“, која је недавно изашла из штампе, износи Гетингеншки професор Катенбуш статистичке податке о савременом *протестанству* у свету.

Највише има протестаната у Сједињеним Северо-Америчким Државама, где из заједничког броја становништва од 79 мил. отпада на протестанте 65–66 м. Затим долази Енглеска са 37. м. (свега $42^1/_2$ м. становника) и Немачка са 35 м. протестаната, који

Digitized by Google

се деле на неких 37 самосталних цркава (т. зв. Landeskirchen), а укупни је број становника 56 м. Даље: Шведска и Норвешка — $7^1|_2$ м., Данска — $2^1|_2$, Русија (особито остзејски крај и Финска) — 6 м., Угарска — 4 м., Низоземска — 3 м., Швицарска — 2 м., Француска — $^1|_2$ м., Аустрија $^3|_4$ м. Изван Европе: енглеске колоније (особито Канада, Аустралија, Индија и Јужна Африка) око 10 м. и мисијонарске цркве око 4 м. На читавом свету има према томе протестаната око 180 м. По главним религиозним правцима у протестанству можемо поделити тај заједнички број овако: 1.) лутерана 56 м., од тога броја 32 м. отпада на Немачку (скупа с унијатима); 2.) англиканска црква броји око 29 м.; 3.) реформатска, т. ј. цркве и секте, које стоје у вези с калвинством, у Европи 32 – 33 м., у Америци око 57, и у осталим крајевима око 10 м., свега скупа око — 100 м. Римо-католика (по најновијим статистичким подацима) има на читавом свету 250 – 260 м, а присталица источно-православне цркве 100 – 110. м.

Библиотека † архим. Илариона Руварца. О овом предмету пише у „Српском Сиону“ впреч. г. протопрезвитер Димитрије Руварац:

„Иларион је оставио иза себе такву библиотеку, какву ретко ко има у Српству. Он је целог свога века од себе откидао, те трошио на библиотеку.

Како је већи део своје библиотеке он набавио пре него што је дошао у манастир (1874.) за настојатеља; то је могао с њоме по својој вољи расположити.

Ну, он то није учинио. А није учинио с тога, што је он био у пуном смислу речи калуђер, те држећи да калуђер не може имати ништа свога; није хтео да учини расположај ни са библијотеком.

Он је у први мах мислио, да је остави манастиру, те да се споји са манастирском, коју ја такође знатно умножио са знатним делима.

Ну, кад смо му рекли, да то не би добро било, пошто би се и његова библијотека развукла, као што су се развукле по манастирима и других настојатеља библијотеке, увидео је и сам да је тај приговор уместан и основан, и на наш предлог, да би најбоље било, да је остави богословији карловачкој, усвојио га је и рекао да ће у том смислу расположење учинити, ако га меродавни усвоје.

Болест пак није му допустила да то учини, те је остало при усменој његовој жељи.

И тако сада стоји до Његове Светости и меродавних, да се Илариoнова жеља испуни т. ј. да његова богата и стручна библијотека припадне карловачкој богословији.

Познавајући Његову Светост не само као великог поштоваоца Илариоиовог, него и као великог пријатеља богословије, ми не сумњамо, да његова Светост не ће и испуњењем поменуте жеље Илариоиове, зашто ће и он задобити вечиту захвалност код садашњих и будућих питомаца богословије и њених професора, који

Digitized by Google

ће се користити библиотеком Иларионовом и наставити његов рад, а и код свију научењака као што су г.г. Јагић, Јиричек, Стојан Новаковић, Решетар и многи други, који сви желе да се тако поступи са Иларионовом библиотеком, показати и доказати своје поштовање спрам Илариона."

Пренашајући горње ретке и ми држимо да би већ из дужног пијетета прама покојном архимандриту Илариону Руварцу, који је саставио ту библиотеку откидајући од својих уста, требало испунити његову вољу, све кад и не би никакав други разлог говорио за то. —н.

*** Свештенство сакупљено на погребу † *Илариона Руварца* сабрало је између себе близу стотину круна за неку добротворну сврху у место венца покојнику као узору и поносу своме. Позива се и остало свештенство да обележи своје поштовање и видним знаком. Ко хоће нека прилоге упути на Ивана Маширевића у Карловцима. Сврха ће се накнадно одредити, која ће се тицати свештенства.

*** Катихетички курс у Минхену. Плодан успех по дагошко катихетичких курзева у Салцбургу и Бечу отвара брзо све нове курзеве те врсте. Недавно је био у Олмуцу а ових дана од 11—16 септембра о. г. биће у Минхену. Доценти овога курза биће: Др J. Бајер професор из Вирцбурга, Др. Мат. Баумгартнер универзитетски проф. из Вратиславе, Алберт Билмајер експозит из Föching-a, Антон Хаузер из Аугзбурга, Јулије Кунди свештеник из Беча, J. Пихлер свештеник из Беча, Марк Сибенгартнер гимн. професор из Регенсбурга, Хајнрих Штиглиц проповедник из Минхена, Др. Хајнрих Свобода универз. проф. из Беча, Dr. Фр. Талхофер надзорник из Минхена, Др. Антон Вебер професор из Дилингена, Др. Отон Вулман дворски саветник и универз. проф. из Салцбурга.

Курз је подељен у три групе и то: I. *Опћа методика.* Теорија сазнавања, 3 предавања од Вилма. Психологија учења, 2 предавања од Баумгартнера. Образовање воље, предавање од Бајера и Образовање осећаја 1 предавање од Вебера.

II. Специјална методика. О средствима за очигледну наставу 2 предавања од Свободе. Минхенска метода 1 предавање од Штиглица. Библијска историја 1 предавање од Кундиа. Историја цркве 1 предавање од Билмајера. Литургија 1 предавање од Хаузера. Књижевност за младеж 1 предавање од Сибенгартнера. Усавршавање катихета 1 предавање од Талхофера.

III. Огледи настаее. Одржаће се четири огледа наставе са ученицима и то три из катихизиса које ће изводити Билмајер, Пихлер и Штиглиц и једно из библ. истор. које ће изводити Кунди.

Предавања ће се тачно држати од $8^1/_2$ и $10^1/_2$ с. пре подне и од 3 и 5 с. после подне. За сваким предавањем и огледом наставе спојиће се дискусија.

У недељу 10. септ. биће у 7 с. вече за упознавање. У среду 11. септембра увече биће свечана седница Минхенског катихет-

Digitized by Google

ског удружења, којом ће приликом дворски саветник Вулман држати свечан говор.

Такса за учаснике целога курса биће 5 марака а за појединa предавања 50 фенига. Пријаве за курз треба упућивати на адресу: Anton Schrangl, Kurat bei St. Johann Nep.. München Sedlingerstrasse 63. Питања за станове треба стављати на адресу: Benefiziat C. Wölfle München, Oberer Anger 24.

Digitized by Google

НОВЕ КЊИГЕ И ЛИСТОВИ.

Извјештај о срп. прав. богословском училишту у Рељеву код Сарајева за шк. год. 1904./5. Саставио: протосинђ. *И. Радонић*, ред. професор и замјеник управитеља богословије. Сарајево. 1905. 8⁰ стр. 30.

Извјештај о прав. богословском заводу за шк. год. 1904.-905. Год. XXVII. Задар. 1905. 8⁰ стр. 135.

Извештај о срп. богословији у Призрену за шк. 1904.—5. год. Крушевац 1905. 8⁰ стр. 61.

Извештај срп. вел. гимназије Карловачке за шк. год. 1904—5. Књ. 46. год. 53. Уређује управа. Ср. Карловци. Срп. манаст. штампарија 1905. 8⁰ стр. 146.

Извештај о срп. прав. вел. гимназији у Новом Саду за шк. год. 1904.—5. Нови Сад. 1905. 8⁰ стр. 82.

Извештај срп. вел. гимназије у Шапцу за шк. 1904.—5. год. LXVII. година. Шабац 1905. 8⁰ стр. 82.

Извештај о срп. нар. учитељичкој школи у Карловцу за шк. год. 1904.—5. Ср. Карловци. Срп. манаст. штампарија 1905. 8⁰ стр. 38.

Дванаесто извјешће о срп. прав. автономној основној школи у Загребу за шк. год. 1904.—5. Загреб 1905. 8⁰ стр. 25.

Први извештај срп. прав. просветне жен. Задруге св. Мајке Ангелине о срп. прав. девојачком васпиталишту у Будимпешти за шк. год. 1904.—5. Будимпешта 1905. 8⁰ стр. 72.

Унијатска напаст. Написао православни свештеник. Прештампано из „Весника српске цркве". Београд 1905. 8⁰ стр. 25.

Летопис Матице Српске. Књ. 232. Св. IV. за год. 1905. У Новом Саду. Издање Матице Српске 1905. 8⁰ стр. 136.

Књиге Матице Српске бр. 13. Живот Дра Јована Суботића (автобиографија). Трећи део: Лето. Нови Сад. 1905 8⁰ стр. V + 226.

Књиге за народ. Издаје Матица Српска из задужбине Петра Коњевића. Св. 114 Разговори у доколици саставио *Ђока Михајловић* учитељ. Нови Сад. 1905. 8⁰ стр. 67.

Извештаји управног и књижевног одбора Матице Српске о њихову раду год. 1904.—5 Нови Сад 1905. 8⁰ стр. 68.

Преглед стања свију фондова под управом „Матице Српске" за год. 1904. Нови Сад 1905. 4⁰ стр. 35.

Предлог за уредбу о постављању срп. прав. свештеника у опсегу митрополије Карловачке. 4⁰ стр. 15. Издање Саб. одбора.

Епархијска уредба. 4⁰ стр. 10. Издање Саб. одбора.

Црквеноопћинска уредба стр. 14. Издање Саб. одбора.

Уредба о дотацији, правима и дужностима срп. прав. свештенства у срп. прав. митрополији Карловачкој. 4⁰ стр. 16. Издање Саб. одбора.

Изборна уредба. 4⁰ стр. 23. Издање Саб. одбора.

Митрополијска уредба стр. 14. Издање Саб. одбора.

За рођеним огњиштем. Роман из ђачког живота од *Б. Петровића*. Ср. Карловци. Срп. манаст. штампарија 1905. 8⁰ 58. стр. 285.

Digitized by Google

Бор. Станковић Коштана. Драмска прича. Прештампано из „Бранкова Кола" Ср. Карловци. Срп. манаст. штампарија 1905. 8⁰ стр. 58.

Д. Руварац. Опис Фрушкогорских манастира од 1753. год. Прештампано из „Срп. Сиона" Ср. Карловци. Срп. манаст. штампарија 1905. 8⁰ стр. 488.

Списак књига у књижници срп. вел. гимназије карловачке. Ср. Карловци. Срп. манаст. штампарија 1905. 8⁰ стр. 246

Мала Библиотека. Св. 84., 85. Лав Толстој. Јутро једног спахије. С руског превео Ник. Николајевић. Ц. 60 пот. У Мостару 1904. 16⁰ стр. 125. — Св. 86., 87. Светислав Стефановић Песме оригиналне и преведене. Друга књига. Ц. 60 пот. 16⁰ стр. 160 + IV. — Св. 88. Иван Вазов. Кратке приче. С бугарског превео С, А. Поповић. Ц. 30 пот. 16⁰ стр. 77. — Св. 89. Јован Протић. У заветренцима. Ц. 30 пот. 16⁰ стр. 76. — Св. 90. Еврипид Алкеста. Прерадио Ж. Риволе. Превео Р. Ј. Одавић. Ц. 30 пот. 16⁰ стр. 68. — Св. 91. Драгутин Ј. Илијић. Приповетке. Свеска прва. Ц. 30 пот. У Мостару 1905. 16⁰ стр. 82. — Св. 92. Јеремије Обрад. Карапић. Српске народне приповијетке. Ц. 30 пот. 16⁰ стр. 7[illegible]. — Св. 93.—95. Ј. Волфганг Гете. Страдање младога Вертера. С немачког превео Бранко Мушицки. Ц. 90 пот. 16⁰ стр. 280. — Св. 96—97. Ксавер Шандор Ђалски (Љубомир Бабић). Приповијетке. — Свеска прва. — Ц. 60 пот. 16⁰ стр. 142. — 98.—99. Вацлав Штех. Звони трећи пут. Весела игра у три чина. С чешког превео Др. Илија Бајић. Ц. 60. пот, 16⁰ стр. 163. — Садржај првих сто свезака 1- 100.) „Мале Библиотеке." У Мостару 1905. 16⁰ стр. 32. — Св. 100. Бранислав Ђ. Нушић. „Мало позориште" I. Грех за грех. II. Под облацима. Свеска II. 16⁰ стр. 54. — Св. 101. Стеван Сремац Скице 16⁰ стр. 78. — Св. 102/103. II. Ј. Одавић. Новеле. Свеска I. 16⁰ стр. 160. — Св. 104/105. Вилијем Шекспир. Млетачки трговац С енглеског превео Др. Светислав Стефановић 16⁰ стр. 167.

Вељко Миросављевић. Пред иконама у обновљеној саборној цркви новосадској. Прештампано из „Срп. Сиона". Ср. Карловци. Срп. Ман. штампарија 1905. 8⁰ стр.

Христ. Чтеніе. Св. VI.: *В. В. Успенскаго*, Индивидуализмъ въ педагог. ученіи Локка.

Исто. Св. VII.: *И. П. Щербова*, Къ вопросу объ отношеніи Россіи къ правосл. Востоку въ первой половинѣ XVIII. в. — *П. В. Левитова*, О брачномъ союзѣ и его значеніи въ области половыхъ отношеній.

Труды. Кн. VI.: *П. И. Линицкаго*, О трудолюбіи. — *В. Родникова*, Забытый документъ. — *П. И. Линицкаго*, Христ. нравственность. — *Д. И. Богдашевскаго*, Эгзегет. замѣтки. — *М. Скабаллановича*. Что даетъ богослову 1. глава книги пр. Іезекіиля. — *П. Орловскаго*, Чинъ благословенія ректора на игумена училищныя обители. — Z, Второе вынужденное слово.

Исто. Кн. VII.: *Н. И. Петрова*, Новооткрытый альбомъ видовъ и рисунковъ достопримѣчательностей Кіева 1651. г. — *А. А. Дмитріевскаго*, Древнѣйшій Хиландар. Синаксарь по уставу Іерусалим.

Прав. Собесѣдникъ. Св. 6.: *П. А. Юнгерова*, Происхожденіе и историчность 1. и 2. книгъ Царствъ — *Н. Р.*, Смерть и погребеніе заслуж. проф. А. А. Некрасова. — *П. Ж.*, Съ правосл. востока.

Вѣра и Разумъ. Бр. 11.: *А. Спасскаго*, Новый трудъ проф. А. Гарнака по исторіи распространенія христіанства. — *П. Левитова*, Наказаніе, какъ осуществленіе справедливости. — *Ј. Галахова*, Судьба теоріи саморазвитія.

Digitized by Google

Исто. Бр. 12.: *Е. Воронцова*, Языческій миѳъ. о золотомъ вѣкѣ и Мессіанскія чаянія іудеевъ. — *Ан. Спасскаго*, Внѣшнія и внутр. условія миссіонер. проповѣди христіанства въ первые три вѣка. — *В. Давыдовко*, Святоотеч. ученіе о нематеріальности или духовности челов. души.

Исто. Бр. 13.: *Ан. Спасскаго*, Религ. основы миссіон. проповѣди христіанства въ первые три вѣка. (Перев.)

Исто. Бр. 14.: *Архіеп. Арсенія*, Рѣчь при врученіи жезла архим. Михаилу 17./VII. — *Ѳ. Воронина*, Путешествіе Гоголя въ Святую землю. — *Ѳ. Владимірскаго*, Соврем. пессимизмъ и ветхозав. ученіе о суетности всего земнаго. — *Д—ва*, Соціальныя идеи Ницше въ критич. изложеніи А. Фуилье. (Перев.)

Душеп. Чтеніе. Св. 6: *Еп. Виссаріона*, Противленіе св. Духу. — *Его-же*, Служеніе св. Іоанна Предтечи, знаменуемое его именемъ. — *С. Богдановича*, Разговоръ миссіонера съ образованнымъ евреемъ о вѣрѣ евр. и прав. христ. — *А. Титова*, Архіеп. Ириней Нестеровичъ († 1864.) — *А. З.*, Наука изъ наукъ. — *А. Р.*, Мысли знаменитаго церк. витіи, Иннокентія, архіеп. Херсон. (по поводу войны.) — Письма игум. Тихона, подвижника вышинскаго къ. Н. И.

Исто. Бр. 7.: *Еп. Виссаріона*, Труждающіеся и обремененные. (Слово.) — *А. З.*, Размышленіе въ Богородичный праздникъ. — *Н. Левитскаго*, Пр. Серафимъ, Саров. чудотворецъ въ отношеніяхъ къ Дивѣевской обители. — *Н. А. Колосовъ*, Н. И. Субботинъ. — *Его-же*, Типы рус. прав. духовенства въ свѣтской литературѣ. — Изъ дух. завѣщанія преосв. Виссаріона. — Рѣчи и слова *Ј. Сырцова*, *А. Виноградова*, *Архим. Николая* и *П. Алмазова* при погребеніи преосв. Виссаріона.

Вѣра и Церковь. Кн. IV.: *Ј. И. Сергіева*, Слово въ нед. Вaій. — *Ј. Соловьева*, На рѣкахъ вавилонскихъ. (Чтеніе.) — *К. Недзвецкаго*, Библія и евр. вопросъ. — *А. А. Половова*, Интеллигенція и Церковь.

Исто. Кн. V: *Ј. И. Сергіева*, Необходимость. цар. самодержавія для государства (Слово). — *Ј. В. Арсеньева*, Буддизмъ и Европа (Чтеніе). — *Ј. А. Орфанитскаго*, Счастіе человѣка. съ точки зрѣнія христіанства. (Чтеніе). — *Ј. И. Соловьева*, Священной памяти Вел. Кн. С. Александровича. — *В. К. Н.*, Священные огни. Звѣзды.

Срп. Сион. Бр. 12.: Како су постала „Привр. упутства". — *Вл. Бобериħ*. Светосавска прослава. — Патр. Ј. Рајачић о одношају између патриарха и епископа. — Позив и обеђање темишвар. администрације срп. народу у ист. Србији од 1722. — *Др. Драгојевиħ*, Како се врши први покушај мирења. — Манастир Кувеждин и Дивша. — Писма Аббе Симонија митроп. Стратимировићу.

Исто. Бр. 13.: Мњење хрват. дв. канцеларије у Бечу о закључцима срп. нар. сабора од 1865. — Ковинци за манастир Ковин. — Која је боља управа у манастирима. — *В. Милутиновиħ*, Техника и илустрација у служби веронауке у осн. школи. — *В. Миросављевиħ*, Пред иконама у обновљеној саборној цркви новосадској.

Пастир Добри. Бр. 1.: *Уредништво*, Нашим читаоцима. — *Л. Богдановиħ*, Реч приликом освећења школске заставе. — *Протосинђ. Митрофан*, О наст. основи за прав. наук вјере на нижим пучким школама у Хрватској и Славонији. — *Г. А. Николиħ*, Тумачење божан. литургије у беседама. (По рус.) — Питања из црк.-паст. праксе.*

Исто. Бр. 2. *М. Р.*, Теме за проповиједи. (С рус.) — *С. Г.*, Штетан утицај

* У сваком броју.

Digitized by Google

цај мучног матер. положаја дух. пастира у данашњем њиховом свешт.-пастир. животу и раду.

Исто. Бр. 3.: *С. Јањетовић*, Проповијед на Велику Госпојину. — *С. Г.* Пазимо на ред и чистоту у цркви и око цркве!

Исто. Бр. 4. *Г. А. Николић*, Поука на Усековање главе св. Јована (По рус.) — *Л. Богдановић*, Чин полагања завета. — *Б. Дејановић*, Реч приликом крштења једног назар. детета. — *С. Г.*, Како руски пастири мисле о својем самообразовању и усавршавању. — *М. П. С*, Постанак парохија.

Источник. Бр. 6.: Наставци.

Исто. Бр. 7.: *Д. Јанковић*, Против пијанства. (Проповед 9./V) —

Гласник (далмат.) Бр. 6.: Васкрсење Господње и Ученици Христови. — Статут за епархије Босне и Херцеговине. —

Исто. Бр. 7.: Значај хришћ. мучeништва. — Унијатска Напаст. —

Гласник прав. цркве. Св. 6. 7.: *С. М. Веселиновић*, Сирмијска епископија у IV. в. — *С. Доментијан*, Религ. архитектура истока. — *М. Вујановић*, Франц. религ. позориште. — Прилог: *С. М. Веселиновић*, Лекције из Патрологије.

Весник срп. цркве. Св. VI.: *Прав. свештеник*, Унијатска напаст. — *Један од мањих*, Шта казују цифре? — *Р. Димитријевић*, Из поука св. Јована Милост. — *И. М. Војић*, Проповед о св. хришћ. цркви. — *Љ. Калушевић*, Веседа на опелу 11./V. — *Ђ. Ц. Прекопчелац*, „Црква" од К. П. Побједоносцева у прев. Панића или књиж. краља.

Исто. Св. VII.: Пред избор митрополита. — *Др. Ч. Марјановић*, Веронаука у нашим средњим школама. — *М. С. Пантелић*, Штампање календара. — А. *Вучићевић*, Утук лажног спиритизма. — *С. Ђ. Рабреновић*, Беседа на Петров-дан. — *Ев. Сергије* — *С. Ђ. Рабреновић*, Калуђерство и пастир. служба (Поука).

Хришћ. Весник. Бр. 6. и 7.: О успостављању патријаршије у Русији. — *Н. Д. Велимировић*, Око ватре. (Из збирке „Предвечерје распећа"). — *К. П. Побједоносцев* — *Пан—ић*, Идеали неверја. — Још нешто о живој речи. | Патриотске беседе. — Прилози о автон. уређењу цркве у Босни и Херцеговини

Digitized by Google

Књижевна вест.

Изишао је из штампе и разашиље се: **Први извештај** срп. правосл. просв. *Женске Задруге Св. Мајке Ангелине* о срп. прав. *девојачком васпиталишту у Будимпешти* за школ. год. 1904—5. Издање Управног Одбора Задруге. 8⁰ стр. 72. — *Садржај:* 1. Помолимо се Богу. 2. Образовање женске деце и „Св. Мајка Ангелина“, од др. Владимира Димитријевића пароха. 3. Летопис Задруге. 4. Правила Задруге. 5. Основно писмо Лазара Дунђерскога. 6. Позив и молба родољубивим Србима и Српкињама. 7. Програм васпиталишта. 8. Домаћа и дисциплинарна правила васпиталишта. 9. Извештај Управнога Одбора скупштина задруге. 10. Преглед предаваних предмета. 11. Нацпонала питомица. 12. Успех питомица. 13. Рачун за год. 1904. 14. Закладници, добротвори, оснивачи и чланови задруге. 15. Посетиоци васпиталишта у год. 1905. 16. Рачун и добровољни прилози од беседе год. 1902. и 1905. 17. Напомена родитељима. *Илустрације.* 1. Св. Мајка Ангелина по икони Паје́ Јовановића 2. Св. црква Пештанска. 3. Њ. Св. срп. патријарх Георгије врховни патрон васпиталишта. 4. Лазар Дунђерски оснивач васпиталишта. 5. Њ. пр. епископ Лукијан патрон васпиталишта. 6. Управни Одбор Задруге. 7. Дом васпиталишта из цркв. порте. 8. Дом васпиталишта са вацке улице. 9. Дочекаоница. 10. Учионица. 11. Концерат у васпиталишту. 12. Ручаоница. 13. Игралиште у порти. 14. Испитна изложба. 15. Спаваоница. 16. Умиваоница.

Чланови Задруге добивају овај извештај службено а *родитељи* које интересује васпиталиште нека иште извештај отвореном картом од *Стевана В. Поповића, Budapest Tekelianum* и добиће га *бесплатно* поштом.

Digitized by Google

АВТОБИОГРАФИЈА

Никанора Грујића

некад. епископа пакрачкога.

Наставак.

Кад ме отпусти Њ. Величанство отидем к Андрашију, који се разговарао са мном о том истом предмету, и кад сам му казао за Стојковића све оно, што сам казао и Лоњаиу и Његовом Величанству, онда му додам: та то није В. Екселенција ништа друго, него кортешовање а ви знате како се кортешује. На то он скочи са столице, па ми повиче: господине, то сад разумем, али он то не каже. А јесте ли га кад питали? упитам ја. Нисам, одговори ми он. Па како ће да вам каже, кад га не питате Не бих вам ни ја казао, да ме нисте питали. Од Андрашија отидем к Лоњаиу, код кога затечем неке новчане људе. Он ме одведе у четврту или пету собу к министру Керкапољију, да се разговарам с њим, док он не сврши посао с кшефтсменерима. Керкапољи започне разговарати се са мном о Милетићу, како којешта захтева и прави им неприлике у сабору. Па знате, рекнем му, шта бих ја радио, да сам на вашем месту? Шта? Ја бих му допустио нека говори српски у сабору, па кад би се уверио, да не вреди ништа говорити у сабору језиком кога неразуме сабор, он би одустао и сам од тога. Јест, ми би то учинили, кад не би било ту Влаха, Словака, Немаца, па би онда и они искали то исто: а ми не знамо како ћемо одговарати и за оно, што смо им учинили и до сада. Док сам говорио с Керкапољијем чинило ми се да говорим с каквим калвинским ректором у Нађ Харшању у Барањи. Лоњаи дође па ме одведе у своју собу и ту ме упита, шта је говорио цар са мном; а ја му кажем оно исто, што сте говорили и ви, али ја се бојим, да му се нисам замерио, што сам говорио искреније и живље него с вама и о Стојковићу и о Милетићу. Сигурно нисте, одговори он; јер Његово величанство радо има искрене разговоре. Дођите у шест сати к Андрашију, онде ћемо бити и ја и Керкапољи, па ћемо се

Digitized by Google

још да разговарамо. Али ја нисам отишао тамо, него сам сео још оно вече и одвезао се гвозденим путем у Пешту. Кад се вратим у Карловце, а ја приповедим све Стојковићу и уверим га, да ће влада одобрити избор његов; дакле да сад може мирно спавати, али он је био узнемирен највише рад тога, што га држе, да је слаб и да се поводи за Милетићем. Сабор, који ће да избере најпре патријарха, а после да расправља друге предмете састане се 1872. у Карловци. На тај сабор одређен буде за кр. повереника топнички генерал Молинари командирендер загребачки. Овај дође у Варадин, од куда пошље церемонијал и одреди дан, кад ће ући по том церемонијалу у Карловце. Стојковић не одреди сам депутације, које ће изићи пред њега и допратити га од чесме варадинске и од пиваре у Карловце као што су радили досадањи администратори, него пошље церемонијал депутирцима, који су се скупили у саборници, да они одреде, а ови кад прочитају церемонијал и виде да је то велико понижење у данашњем времену и за сабор и за сав народ српски, закључе, да краљевски повереник може доћи, али га они неће да дочекају тако, као што он по церемонијалу заповеда, и тај закључак свој пошљу Стојковићу. Овај их покуша склонити, да одустану за љубав његову од тог закључка, а кад их није могао да склони, седе на кола па отиде у Варадин и саопшти га Молинарију. Али ни Молинари није могао да одустане од церемонијала, јер га је добио од владе и од Његова Величанства у инштрукцији својој. Тако се заметне процес између кр. повереника и конгреских депутираца. Ови неће да га дочекају по церемонијалу, а он не може да одустане од церемонијала. Молинари телеграфише горе и заиште одозго упутства, а улазак у Карловце одгоди, док му одговор не стигне. А депутирци саборски скупе се у саборницу и закључе, да замоле телеграмом Њ. Величанство, да уклони ту сметњу од конгреса. Кад напишу телеграм, а они пошљу депутацију к мени, у којој је био Брановачки, Стефановић и прота сомборски Бранковић и позову ме, да идем у саборницу и да потпишем и ја телеграм њихов. Ја им одговорим да не могу потписати телеграма, који су они

Digitized by Google

закључили и написали без мене и без епископа, а није ни саветно, да уплећу и епископе у тај процес њихов, за који се не зна како ће се свршити. У мојој соби био је у тај пар и епископ горњокарловачки Николајевић. Прота сомборски пришапне му нешто на уво, кад су излазили од мене, а он дође после к мени, па ми каже доста узрујано, ако ја нећу да потпишем телеграма, он иде да га потпише. Мени то пане у очи, па му одговорим: слободно вам је ићи или неићи, ја нисам властан ни послати вас, ни задржавати вас, радите како хоћете. Он отиде у саборницу и потпише се на телеграм и добије наравно велико „живео“! Међутим Стојковић је ишао више пута Молинарију и молио га да допусти, слао је и депутације из депутираца, да га склоне на то. Али Молинари добије упутство од озго, да распусти конгрес, кога ни отворио није и он га распусти, т. ј. јави му писмено, да је распуштен. Депутирци се разиђу, Молинари остави Варадин, али се изрази пред некима. да се диви, како је могао епископ Николајевић потписати телеграм, који је носио у себи сведоџбу непокорности према највишој наредби царској, па то му је и поручио. Ја отидем с Николајевићем из Карловаца до Даља, и ту сам био два три дана с њиме. Али он је био као убијен, и често ми је говорио, да се каје, што је био тако малоуман и што је потписао онај несретни телеграм.

Ја отидем у Пакрац, а он остане у Даљу код брата свога Васе, и кад чује, да је Стојковић скинут са администрације и да сам ја наименован место њега за администратора патријархата удари га шлаг, и умре. На погреб његов дошло је и неколико Сомбораца, међу којима је био и прота Бранковић, који му је пришапнуо у мојој соби, да потпише телеграм и да се препоручи тим конгресу.

У Пакрацу затечем писмо, које ми је донео министеријални конциписта Палик-Учевни у мом отсуству из Пеште од Лоњаија.[232] Лоњаи јавља ми, да ће Његово Величанство да наименује мене за администратора па-

[232] Гроф М. Лоњаја (р. 1822. † 1884.) био је у ово доба кр. уг. министар-председник (нов. 1871.—дец. 1872).

Digitized by Google

тријархата по закључку министеријалног савета у Бечу држанога, и жели да му отпишем. Ја сам чуо на путу мом идући из Карловаца у Пакрац, да је предложио Молинари архимандрита Ангелића за администратора патријархата, и био би исти наименован да није сам то отклонио од себе, и да није министар Паулер[233] информиран Мандићем[234] доказао у министарском савету у Бечу, да је Ангелић још презвитер и да он као такав не може стојати над епископима, а то је учинио Молинари за то, што је био непријатељски одушевљен према мени. Знајући ја те све плетке, а осећајући у себи да сам малаксао душевно и телесно, отпишем Лоњаију, и замолим га, нека отклони од мене, ту горку чашу. То ми није помогло ништа. Његово Величанство наименовало ме је за администратора архиепископата карловачког и патријархата српскога, а Лоњаи позове ме да претстанем у Будиму 21. Септ. Њ. Величанству. Ја сам знао, да су ме употребили у овом случају за невољу, и да ми кумују овом приликом, као што је кумовао Турчин Србину, па зато сам мислио, како би се извукао из те неприлике с читавом кожом. Али бадава, судбини можемо пркосити и бежати од ње, али кад се вучемо с њом прста или клипка, или се ухватимо у коштац, она нас надјача и надвлада. Кад се састанем с Лоњаијем у Будиму и кажем му: молио сам вас у писму мом, да отклоните од мене ту горку чашу а ви нисте хтели, него сте ми оставили, да је ја сам отклоним. Шта! рекне ми он, зар ви можете и помислити на то, да не примите те највише милости Његовог Величанства. А знате, шта би мислило Њ. Величанство о вама, да не примате зато, што стојите и ви с Милетићем заједно у опозицији. Молим В. Екселенција, одговорим ја: ни Милетић не стоји у опозицији с Њ. Величанством, него стоји с уставном владом мађарске државе, која се мења по већинама странака. Али

[233] Теодор Паулер (р. 1816. † 1886.) унив. професор у Б пешти а од 1872--1875. г. министар правосуђа.

[234] Теодор Мандић р. 1824. † 1903. г. у Н. Саду. Био је од 1867. г. референт у угар. мин. просвете. У више прилика био је посланик на нашем нар. црквен. саборима, где је његова реч много вредила. Издао је „Успомене из мога живота.“

Digitized by Google

овде није реч ни о Милетићевој ни о мојој опозицији, него је реч о цркви, у којој сам ја епископ, а толико ваљада ћете ми поклонити, да се могу равнати у овим околностима по епископској савести мојој. Ја не мислим, прихвати он, дирати у слободу савести ваше, јер и ја сам као протестант, искао то од државе увек; али држим, да не може бити савест ваша тим најмилостивијим актом Њ Величанства узнемирена. Али ја вас уверавам, да је узнемирена. Помислите какав сте прецеденс створили за будуће владе, кад сте збацили једног администратора митрополије а нисте се постарали уједно, да се постави место њега прави митрополит, него сте поставили другог администратора, и чему се може надати црква наша од оних влада, које ће имати може бити из побочних разлога вољу, да се послуже тим прецеденсом противу цркве наше, па онда судите, може ли остати епископска савест моја неузнемирена. Канони цркве наше заповедају, да се попуни за три месеца упражњени престо митрополитски или епископски. Ја сам то предложио по смрти патријарха Рајачића ондашњој влади; а она је оставила упражњени престо патријарски преко три године под администрацијом и створила прецеденс, којим се послужила и садашња угарска влада кад није дала, да се постави после смрти Маширевићеве патријарх, него је одредила, да се свршују под администратором Стојковићем у конгресу и они црквени послови, који се не могу по канонима свршавати без патријарха и без потпуног синода његовог, па је створила ето опет прецеденс, којим се могу послужити будуће владе противу цркве наше. Ко то види и разуме, тога савест не може бити мирна. Он ми примети, да Стојковић ни конгрес нису искали, да се најпре попуни упражњена столица патријархова, него су тражили, да се настави конгреска радња, која се започела под патријархом Маширевићем. Тако је тражио, одвратим му ја, и конгрес 1864. год., да најпре расправља црквене послове, па после да бира патријарха; али, влада се држала онда канона, који каже, да се не може радити у цркви никакав важнији посао без митрополита, па је остала при том, да се најпре изабере патријарх. Влада садашња могла је рећи пози-

Digitized by Google

вајући се или непозивајући се на тај прецеденс, што се започело радити с патријархом, то треба да се и настави и сврши с патријархом; најпре изаберите патријарха, па онда наставите конгреску радњу вашу. Онда ми он рекне: за умирење ваше савести, ја вас уверавам, да се неће више држати такав конгрес без патријарха, барем неће док сам ја на челу мађарске владе. То вам верујем, док сте В. Екс. на челу владе садашње, али ко зна, докле ћете остати на челу владе, која се може сваки час променити. То је истина, рекне он, али ја желим, да се не промени барем дотле, док се не попуни столица патријархова. А дотле ћете учинити ту жртву Њ. Височанству и примићете администрацију патријархата, па ако ја будем жив и задржим садашњи уплив на ваше црквене послове, гледаћу да та администрација ваша не траје дуго. Иначе морали би поставити кога за администратора, ко још није епископ у цркви, а то би био готов шкандал и за владу и за цркву, кога ви, као савестан епископ не можете желити, дакле не можете ни нама давати повода, да га учинимо. Сутра дан отиде Лоњаи к цару, код кога се задржао доста дуго, а ја сам чекао у једној предсоби, кад изађе од цара, а он ми каже: идите управо на она врата, па уђите сами к цару, он је сам и чека вас; али молим вас, не мојте му говорити, да нећете примити, јер то би могло имати неповољних последица и по вас и по цркву. Кад уђем к цару, благодарим му најпре на највишој милости, па онда позивајући се на старост и слабост моју, замолим га, ако је можно, да мимоиђе та чаша мене. А он ми на то одговори: али ја немам за сада никога другога до вас, а ви не треба ништа да се бојите, што се не слаже са вашом црквеном савести, то не ће бити, и што ви не можете чинити по вашој црквеној савести, то неће нико од вас захтевати. Тако н. пр. ја сам основао у Боки Которској један нов грчко источни епископат и наименовао сам епископа. Један учени професор у Бечу каже, да два или три епископа могу посветити епископа, али ја то остављам слободној савести вашој. Ја му одговорим: да тај учени професор има право с догматичког гледишта, да два или три

Digitized by Google

епископа посвећују епископа; али нема право с каноничког гледишта, јер по канонима у свакој митрополији, као што је наша, од та два или три епископа, који посвећују, један мора бити митрополит или митрополитов делегат, кад нема митрополита не може бити ни његовог делегата, као што у римској цркви посвећује епископе папа, или онај кога он делегира. Када нема папе, не може бити ни делегата његова. А ми немамо Ваше Величанство ни ритуала, по ком би могли епископи без митрополита или његова делегата посветити епископа, јер то је акт синодски, а синода не може бити без митрополита. Он се насмеши па ми рекне: дакле треба гледати, да добијемо најпре митрополита. Јест Ваше Величанство! Црква је у нормалном свом стању само онда, кад је у њој потпуна власт њена, која може све функције обављати. Добро, рекне ми, ја ћу се промислити о том, али за сада је моја воља, да ви примите управу митрополије у ваше руке, јер тамо је обладао дух опозиције, којим дише Милетић са својим присташама, па би се могли верни поданици моји завести у странпутице. Ја му одговорим полак смирено, а полак поплашено: Ја се клањам, кад не може бити друкчије, највишој вољи В. Величанства, али усуђујем се уједно изјавити и овога пута В. Величанству, да Милетић прави опозицију само влади, за коју држи да би могла и морала бити у многом којечему, особито што се тиче српског народа, праведнија; али и он је тако исто веран поданик В. Величанству, као што је и сав народ српски, који је показао толико пута да га не може нико и ништа поколебати у верности према трону и дому В. Величанства. Овога пута није ми одговорио, да Милетићева чета има ипак потајне цели своје, него ме је отпустио задовољно, колико сам могао видети на лицу његовом.

Лоњаи је био весео, што сам се покорио вољи Његова Величанства па још онај дан предложи Њ. Величанству, да ме наименује за тајног саветника, и већ 23. Септ. изиђе највише решење краљевско, којим ми се даје достојанство правог тајног саветника без таксе; а 25. истога јавља ми то званично министар председник Лоњаи.

Digitized by Google

Још нисам мислио полазити у Карловце на администрацију, али стигне ми из Даља телеграм, да је умро у Даљу код брата свог Васе епископ Николајевић. Ја јавим то министру Лоњаију и похитам одма у Даљ, да га сахраним. По погребу његовом отидем у Карловце где нађем Стојковића, који је дошао по заповести министарској, да ми преда администрацију. Предао ми је кључеве од народне касе и свој ручни дневник, али од интеркалара за трошак кућевни ни крајцаре. Што је било пре конгреса, то је потрошено о конгресу, а кад је распуштен конгрес, Черноевић је отишао у Даљ и није му послао отуда ништа више.

Кр. повереник барон Мајтењи хонтски жупан, који је одређен за нас одма, како је уклоњен Стојковић с администрације, сиђе из Пеште и настани се у Новом Саду, од куд је долазио к мени, да се договори, кад је хтео шта да предузме. Он ме упита, јесам ли примио Даљ под администрацију, а кад му ја одговорим да нисам, он одреди дан, кад ће изаћи у Даљ, да га узме из руку Чернојевићевих и да га метне под управу моју. Кад дођемо у Даљ Чернојевић неће да преда Даља, и кр. комесар имао је посла, док му је доказао да мора предати, па и кад је предао, није хтео да потпише протокола о предатку и примитку. У каси властелинској није било више од 160 фор., порез неплаћен, вршаћа машина неисплаћена, са свију страна јављају се, којима је властелинство дужно. Чернојевић пошље свој рачун кр. поверенику, а он се уклони из Даља и отиде у Салард к сину свом Арси. У Даљу је било све заплетено и замршено, јер Чернојевић није био инспектор, него је био властелин Даљски, коме су долазили из Угарске свакојаки гости, а походили су га често Суботић и Милетић, док је трајало оних 30.000 фор., које су му дали из фондова. Ја сам примио Даљ 20. Нов. 1872. и управљао сам њим до 18. Авг. 1874. дакле једну годину и десет месеци, и за то време исплатио сам 20.000 ф. Чернојевићевих дугова, ревиндицирао сам процесом преко 7.000 јутара алодиалних земаља, докупио сам један виноград, осим тога предао сам неприкосновеном фонду интеркалара готових новаца 36.000 фор. и у натуралијама 71.000, дакле свега

Digitized by Google

преко 107.000 фор. Маширевић је администрирао скоро три године и за цело то време предао је фонду 15.000 ф. а ја сам предао за годину и десет месеци 107.000 ф.

Од како је митрополије и од како постоји митрополитски неприкосновени фонд нико није унео у њега толико новаца из интеркаларних митрополитских прихода, а чини ми се, да неће нико ни од сада... Кад сам примио администрацију, које нити сам искао, нити сам желио, ја замолим Лоњаија, да ме не остави дуго на администрацији, него да гледа, да се постави што скорије патријарх, јер ја нећу као администратор ништа да радим, и он ми обећа, да ће то следовати, како сврши мисију своју кр. повереник барон Мајтењи. Мисија барона Мајтењија била је политичке природе, а узгред имао је власт, да може утицати и на црквене наше ствари. Мајтењи се осврнао на мене и договарао се са мном, кад је хтео шта, да уради на црквеном пољу нашем. Питао ме је и онда, кад је наумио да распусти црквену општину новосадску, и ја сам му казао, да томе није време, а неће одговарати ни цељи, јер неће моћи саставити друге, а он ми је на то одговорио, да то стоји у свези с мисијом његовом, и да му је обећао Ангелић, да ће му саставити другу општину, дакле ту је и време и сходност. Ја сам одржао моју реч, да нећу да радим као администратор ништа друго, него оно, што се не може одгодити до патријарха, а нисам устајао ни против тога, што се не да одгодити, јер сам се надао, да ће се сазвати онога пролећа конгрес, који ће изабрати патријарха. Али Лоњаји иступи из министарства, а кр. повереник барон Мајтењи положи мандат, који је добио од Лоњаија и врати се у Пешту, од куда се више не врати, или с тога, што га Слави,[235] који је заузео Лоњаијево место, није хтео више да употреби. или за то, што је био сит тога поверенства, па га сам није хтео више да прими. Али кад је пао Лоњаи, пало је с њим и све, што ми је обећао за што скорији избор патријарха, и ја сам био поремећен и у том наду и у другом мом

[235] Јосиф Слави р. 1818. Од г. 1870. министар трговине и пољопривреде, а 1872. за кратко време министар-председник.

Digitized by Google

раду. Међу тим навали министар Трефорт[236] на мене да плате фондови наши трошкове, које је имао кр. повереник барон Мајтењи. Ја одбијем ту навалу енергично и кажем влади, да ми нисмо искали кр. повереника, него га је влада наметнула дакле она нека га и плати. Да сам попустио у овом случају влада би створила из тога прецеденс за себе, и наши би фондови морали плаћати њене поверенике. С друге опет стране бан Мажуранић навали на ме, да уступим Даљцима, Боровцима и Белобрдцима, који су понајвише православни што год, од оних земаља, које су ревиндициране од њих, а то ја могу учинити, почем не уживам као администратор добара властелинских, а тим би се препоручио народу. И њега одбијем доста оштрим одговором, у ком му приговорим, да то његово заузимање за православни народ у патријарховом добру мириши на потпомагање комунистичких идеја, а ја да не желим друге препоруке и хвале, него да предам будућем патријарху не окрњена под мојом администрацијом, него у целости сачувана сва права властелинства даљскога.

Наставиће се.

[236] Август Трефор дугогодишњи министар просвете (од 1872. г.) Год. 1885. постао је председником уг. академије наука.

Digitized by Google

СУШТИНА ХРИШЋАНСТВА

професора Адолфа Харнака.

Изложење и критичка анализа лекција професора берлинског универзитета Адолфа Харнака, читаних у зимском течају 1899.—1900. године.

С. Л. Кульукин.

С рускога: Л. Богдановић.

Наставак.

4. „Хришћанска религија у римском католицизму".

Пошто је напред споменуо, да римски католицизам „по многостраности и систематичности" далеко за собом оставља „католицизам грчки" (т. ј. православље), приступа проф. Харнак ка карактеристици римског католицизма по истим оним трима питањима, каква је био ставио и у погледу православне цркве, т. ј. 1.) какве су историјске заслуге римског католицизма, 2.) какве су његове карактерне особине, и 3.) каквима се променама подвргло у римском католицизму „еванђеље" и што је од њега остало.

Две историјске заслуге признаје проф. Харнак римском католицизму: прва се састоји у том, што је римска црква барем кроз четрнаест првих векова наше ере била „матером и васпитатељицом" оних народа, које је она поучавала: она је донела идеје, поставила циљи и ослободила силе."[159] Па и за потоњих шест столећа (после реформације) римска црква није заостала од живота нити заостаје, и данас још знатно учествује у духовном раду. Друга се заслуга римске цркве састоји у том, што је она сачувала у западној Европи самосталност религије и цркве од покушаја државе да се докопа власти а у духовној области: она није то, што је грчка црква, говори проф. Харнак, која се, тако побратимила с народношћу и државом, да осим култа и удаљења од света нема никакве самосталне сфере".[160]

Карактерне особине римског католицизма види проф. Харнак у трима цртама: прво, у „католицизму," друго, у латинском духу светске власти у целом свету, и треће, у Августиновском духу побожности. Прва црта зближава римску цркву с грчком:

---

[159] Ibid. стр. 153.—154.
[160] Wes. d. Chv. стр. 154.

Digitized by Google

то је — онај исти традиционализам, интелектуализам и ритуализам, а тако исто и монаштво![161] Истина, овде има неке, и то врло битне разлике: услед развитка папске власти, која је изгонила цели свесветскога господства као светска држава, ови су елементи морали постати, и постали су гипки, лишени значења објективнога, самих себе, „послушни заповестима и рачунима папске власти. Отуда, при свем напр. уважењу традиционализма, из њега свагда може бити удаљен елеменат, који се ма у чем показао непогодан, а који се међутим само у извесним целима чини да је тако нуждан римском престолу: „предање — то сам ја“, морао је да каже Пије IX. А у таквом се положају налазе и други елементи: „ортодоксија“ учења, ритуализам и монаштво.[162] Но најкарактернија је црта римске цркве — њезина власт! Историјске околности помогле су, да се учврсте и устале ове тежње западне цркве: она је постала наследницом и јединственом намесницом Рима с његовом светском влашћу. Кад је римска држава пала, јединим чуварем великих државних предања и једином надом на будућност остао је римски епископ И он се користио својим положајем. Римског царства није нестало, оно се само препородило у римску цркву и продужило је живот у њој само под другим обликом. „Римска црква је пријашња римска држава, освећена еванђељем“,[163] говори проф. Харнак. „Она још непрестано управља народима; њезине папе владају као Трајан и Марко Аврелије; на место Ромула и Рема искрсли су Петар и Павле, на место проконзула — епископи и архиепископи; легијама одговарају чете свештеника и монаха, царску гарду представљају — језуите“ . . . „То — није црква као цркве евангеличких општина или народних цркава на истоку; то је — политички створ, толико величанствен, као свесветско царство, јер оно сачињава продужење римског царства. Папа, који назива себе царем и врховним жрецом (pontifex maximus), наследник је Цезарев.“[164] Отуда се из таквог погледа на римску цркву, развила природна њезина тежња да влада над својима потчињенима, користећи се свима срествима и начинима светске власти, отуда и „непогрешивост“ папска, јер „непогрешивост у земаљској теократији није у суштини ништа друго, него то, што у светској држави озна-

[161] Wes. d. Chr. стр. 155.
[162] Ibid. стр. 159—160.
[163] Ibid. стр. 157.
[164] Ibid. стр. 157.

Digitized by Google

чава компетенцију врховне власти.“[165] „Управљати постало је за римску цркву толико својственим, као и проповедати еванђеље.“[166] Трећа особина римско-католичке цркве је, по мишљењу проф. Харнака, живи у њој дух Августина (Блажена), Августиновска побожност (благочестіе). И ако тај дух стоји у правој опреци с духом светске власти, ипак су оба та биљега карактерна за римску цркву, по мишљењу проф. Харнака, и стоје у складу деломично у том, што Августиновски дух вере, сачињава слику личног религиозног прожимања, дочим тежња за влашћу карактерише више општи дух цркве и њезинога устројства. „Августиновска вера и богословље, говори проф. Харнак, означаваху оригиналну репродукцију Павлове практике и учења о греху и благодати, о кривици и оправдању, о божанственом предодређењу и човечјој неслободи“.[167] О чистом подражавању не може овде бити говора, разлика је у појединостима врло знатна, па и у схватању оправдања има разлике, јер се по Августину оно преставља као непрестани процес, који траје дотле, док љубав и добра дела потпуно не напуне срце; но као што је апостол Павле, тако је и Августин све лично проживео и све у себи прокувао“.[168] У њему се, блаж. Августин, по мишљењу проф. Харнака, огледа као геније који је осетио Бога као основ и циљ свога живота, који жуди за Њим и осим Њега ничега не жели.“ Све мрачно и страшно, што је он (бл. Августин) проживео у себи, приписује он греху, као недостатку општења с Богом, као безбожности.“ И напротив, све што му је дало снагу, слободу и спознање вечности, приписује благодати. Но слажући се с ап. Павлом у том, да је благодат дело Божје и да се прима у Христу и кроз Христа, бл. се Августин у неколико и разликује од ап. Павла у том, што се он „ретко уздиже до осећања славне слободе деце Божје;“ круг се његових осећаја и расположења највише састоји у том, што се може назвати „утешеном тугом за грехе.“ Тај је осећај он „описао с таквом силом чувства и тако красноречиво, како га није нико описао до њега, шта више, својим изложењем бл. је Августин умео да тако верно дирне душе милиона људи, да тако тачно опише њихово унутарње располажење, и да преда тако

[165] Wes. d. Chr. стр. 159.
[166] Ibid. стр. 158.
[167] Ibid. стр. 160.
[168] Ibid. стр. 161.

Digitized by Google

силно и живо ту утеху (благодаћу Божјом), да је ето већ од тога времена прошла подруга тисућа година, а поново се проживљава све, што је он проживео. До данашњег дана, у католицизму, унутарња жива вера и изражај њезин у суштини потпуно носи августиновски карактер. Распаљени Августиновим осећајима, они (католици) осећају његовим осећајима и мисле његовим мислима.“[169] Барем се то мора рећи за поједине велике личности, које су биле од уплива на религиозни живот католика: „дуги низ католичких реформатора, од Агобарда и Клавдија Туринског у деветом столећу па до Јансениста седамнаестог и осамнаестог столећа, запечаћен је августиновским карактером.“[170] А то се мора рећи и за тридентински сабор католичке цркве; обрађено на њему учење о греху, покајању и благодати у многом је обвезано Августину.[171] И целу ову везу августинизма са идејама о светском госпоству професор Харнак сматра „фрапантном везом противности:“ „црква ритуала, права, политике, светске власти, и црква у којој се у вишем степену остварује индивидуално, нежно, и узвишено учење и осећање греха и благодати!“ „Најспољашњије и најунутрашњије“![172] Стога је сасвим разумљиво, да се у католичкој цркви то протусловље свагда показивало, и да је црква, као официјална спољашња установа (или као што се изражава проф. Харнак, „спољња црква“), свагда истискивала, измењивала и реформирала августинизам, премда није била кадра, да га сасвим искорени: карактер личне религије, лично унутарње срашћивање с религијом свагда је у католичанству носило августиновски карактер.

А каквима се променама подвргло у римокатоличкој цркви „еванђеље“ и како се оно у њој чува? У опште, на то, питање даје проф. Харнак одговор, који не иде у хатар римокатоличкој цркви. „У свему, што сачињава спољну цркву католицизма с претензијом на божанствено достојанство, нема никакве везе са еванђељем.“ Њезина је тежња — да сасвим влада противно еванђељу; исто тако противно је еванђељу и то, што је човек у тој цркви у место директног и непосредног одношаја к Богу, спутан неразлучним ланцем земаљских установа, којима је и обвезан да се покорава. Римски католицизам меша божанствено

[169] Wes. d. Chr. стр. 161.
[170] Ibid. стр. 162.
[171] Ibid. стр. 162.
[172] Ibid.

Digitized by Google

са светским, унутрашње с политичким, и тиме наноси „штету“ религији у најбитнијим јој цртама. Ако се и може уписати у заслугу римској цркви то, што је она у западној Европи спасла религију од насртаја на њу државне светске власти, ипак је тај успех купљен по врло високу цену; религија је угњетена у најнежнијим својим цртама, и за то „процес осиромашења цркве тече ако и полагано, али сигурно, при целом видљивом напредовању њезине снаге“.[173] Професор Харнак већ готово предвиђа пад католицизма: католицизам је већ изгубио „најважнији део духовног поседа, који је нуждан за господство цркве“; но и са спољашње, тако рећи, пространствене стране поседи се католицизма смањили. Романски народи састављају његов удео; „али зар само тек једна велика држава може да буде у броју поседа римске цркве, па и то — што још може да буде након једног покољења?“ Хоће ли преживети римска црква могући пад романских народа — загонетно пита проф. Харнак, и сам оставља то питање без одговора.[174]

Но и овде, у римској цркви, каже проф. Харнак, „црквеност није могла да угуши силе еванђеља: оно се пробија кроз најстрашније терете, какви су на њ' натоварени; но оно непрестано још ради као квасац у тесту.“[175] У сва времена беше овде и светих, хране се и провађају се у животу истински — еванђеоске црте наде на Бога, искрене смирености, уверености о искупљењу и братског служења људима. Професор Харнак готов би био, чини се, као и Меланхтон,[176] да призна чак и папу, барем он не види штете у спајању еванђеља са политичким формама у опште; ту „штету“ види он само у освећењу свега политичкога, у санкцији цркве, и у одношају према римској цркви, у „неспособности њезиној да се одели од временитих историјских одношаја.“[177]

5. Хришћанска религија у протестантизму.

Потоњу половину лекције свога курса проф. Харнак посвећује разматрању протестантизма.

---

[173] Wes. d. Chr. стр. 165.
[174] Ibid. стр. 166.
[175] Ibid. стр. 166.
[176] „Меланхтон није био издајица, кад је хтео да призна папу под условом, да овај пристане на чисто проповедање еванђеља“ — говори проф. Харнак.
[177] Ibid. стр. 167.

Digitized by Google

Може ли се говорити о историјским заслугама протестантизма? На сваки начин, као што у свету материјалном ничега нестаје без трага, без оваке или онаке мрвице уплива у општем низу узрокâ и последицâ, тако исто и у свету наравственом, у историјском току, ни један историјски чин не остаје без последицâ у даљњем току. С тога становишта и протестантизам може рачунати на признање у дужној мери, нпр. с те стране, што су се услед појављења протестантизма умерили захтеви римске цркве и пружена могућност да се приуготови коначно и јединствено правилно решење питања о папској власти. Али проф. Харнак проширује ствар. „Ко посматра историју Европе, говори проф. Харнак од другог столећа до данашњег времена, тај мора да призна, да је у целој тој историји реформација шеснаестога столећа била највећи и најплоднији покрет; па и сама промена на почетку деветнаестог века уступа пред њом. Што могу да вреде сва наша отпрића и проналасци и наши успеси у спољној култури пред тим фактом, да тридесет милиона Немаца и још далеко већи број милиона Хришћана изван Германије има духовну религију т. ј. религију без свештеника, без благодатних дарова и без (религиозних) церемонија!“[178] Дакако, да ће се читаоцу који није Немац овакво усхићење реформацијом Лутеровом учинити, барем, преувеличано; али он ће од професора Харнака моћи чути и озбиљнији суд о историјској вредности протестантизма. Професор Харнак каже, као што источно хришћанство с правом називају грчким, а средњевековно западно-римском, тако се реформирано хришћанство може назвати германским. Реформација је производ немачког духа. Али је погрешно мислити, да је тај производ имао на уму да одстрани римске злоупотребе и да се поврати старом васеленском хришћанству: у свом реформаторском раду реформација је коракнула „натраг не само иза једанаестог столећа, и не иза четвртог или другог, него до почетка религије у опште. Та, она је изменила и ограничила чак и такве форме, које су постојале већ и у апостолском веку, као што су: у дисциплини — постови, у управи — епископи и ђакони, у учењу — хилијазам и др.[179] На такав се начин реформација јавља као нов „ступањ у свеопштој црквеној историји,“ и част тог ступња

[178] Wes. d. Chr. стр. 167.
[179] Ibid. стр. 178.

Digitized by Google

припада потпуно Немцима: „за Славене се не може рећи ништа сличног“.[180]

А чим се одликује тај нови „ступањ у свеопштој црквеној историји?“ Протестантизам се мора оценити с две стране, говори проф. Харнак: прво, као реформација, и друго, као револуција. Реформаторске тежње претестантизма управљене на науку о спасењу, а револуционарне — на црквено устројство. У првом односају, протестантизам је пре свега ослободио религију од свега, што јој је било туђе, и довео ју до њезиних властитих елемената — до речи Божје и вере. Што разуме проф. Харнак под „туђим“ религији, види се из ових његових речи: протестантизам је „извео религију из простране системе, из системе, која је обухватала еванђеље и свету воду, свеопште свештенство и папу на престолу, искупитеља — Христа и св. Ану“[181] т. ј. обичнопознато протестанско одбацивање целе црквене спољашности! Такво „ослобођење“ религије од свег „туђег“ јој професор Харнак сматра као неку врсту историјског закона у историјском току развитка религије: религија у процесу постепеног прилагођивања околностима, прима у себе много страних и туђих елемената, и услед тога већ сама производи потом много двосмисленог и апокрифног. Кад у сфери такве религије бива ма каква озбиљна реформација, она, реформација, неизбежно треба да се покаже као „критичко обновљење,“ т. ј. обнажење свега туђег, што је споља прирасло к религији, и успостављањем у чистом јој, првобитном изгледу. Таквим „критичким обновљењем“ и био је протестантизам.[182] Друга реформаторска заслуга протестантизма беше то, што се је утврдио појам о Речи Божјој као елементу чисте, духовне религије, који се унутрашње проживљује. А што је збиља та „Реч Божија“? То није учење цркве, није чак ни библија; то је — „вест о слободној благодати Божијој у Христу, која чини радосним и блаженим грешног и очајног човека.“[183] Увереност о милосрђу Божијем, увереност о тој Божијој благодати и јесте то унутарње усвајање религије, које и сачињава својину праве, чисте, духовне религије. У тој се вери проживљује и „оправдање“: оно и означава увереност, да је „кров Христа постигнут мир и слобода у Бога, господство над светом

[180] Wes. d. Chr. стр. 177.
[181] Ibid. стр. 168.
[182] Ibid. стр. 168.—169.
[183] Ibid. стр. 169.

Digitized by Google

и унутарња вечност.[184] Без сумње, после таквих тумачења, остаје као и пре незадовољена жеља православног читаоца да тачно сазна, што је и где се може наћи — та протестантска „Реч Божија“, која се састоји у вери у милостивог Бога. Говорећи о Лутеру, професор Харнак и сам признаје, да је код основаоца протестантизма о том предмету било доста протуречја и нејасности: он је признавао или да је „Реч Божија само то, што чини човека унутрашње — новим створом“, или је кадгод упозоравао на авторитет речи („писано“...)[185] Та нејасност остаје и код проф. Харнака, и без обзира на то, нељубав према свему спољњем и бојазан од речи тако је велика у њега, да он говори о „Речи Божијој“, као елементу „духовне“ религије, као о проповеди о благодати Божијој, т. ј. као о нечем духовном, што није привезано ни за што спољашње, ни за какву реч, ни за какву књигу: еванђеља, као књиге, нипошто нису оно исто што и „еванђеље“, као проповед о милостивом Богу, Који благодат дели. Трећа тачка, на коју су управљене реформаторске тежње протестантизма, јесте питање о „богослужењу“. По речима проф. Харнака „богослужења“ у смислу православне и римокатоличке цркве, протестантизам не признаје. „Богослужењем“ код појединог човека треба да се назива само његова вера, а код друштва — реч Божја и молитва: изван тога нема у опште никаквог „богослужења.“[186] Споменуте три реформаторске особине протестантизма диспонирају, да му се предбаци то, да је при потпуном одбацивању целе црквене спољашњости и при отсуству сваког авторитета у разумевању св. Писма као извора „Речи Божје“, опстанак протестантизма, као видљиво-одређене и једине цркве, немогућ, он се јавља као „црква невидљива“ и потпуно раскомадана. Професор настоји, да заштити протестантизам од тог предбацивања. „Невидљивост“ просестантске „цркве“, каже он, иста је као и сваког друштва, уједињеног на каквом циљу и интересом: „духовна заједница младића, који подједнако теже за науком, или друштво патриота ко може да сматра за „невидљиво“ само зато, што нема никаквих спољних обележја и не може бити избројено на прсте.[187] А што се тиче раскомаданости протестантизма услед отсуства сваког

[184] Wes. des Chr. стр. 169.
[185] Ibid. стр. 183.
[186] Ibid. стр. 170.
[187] Ibid. стр. 171.

Digitized by Google

авторитета у разумевању Речи Божије, то проф. Харнак с једне стране не сматра ту раскомаданост за зло; напротив он сматра ту раскомаданост за израз слободе, и смело говори: „кад нам предбацују, да смо раскомадани, и да је код нас колико глава толико и учења, ми одговарамо: јест, то је тако, али ми и не желимо, да буде друкчије; напротив, ми желимо још више слободе и још више индивидуалности у изразу и учењу.“[188] С друге стране, проф. Харнак налази за протестантизам, и силу, која уједињава. „Протестантизам, вели он, рачуна на то, да је еванђеље нешто толико просто, божанствено, а погоме и истински човечанско, да се оно најверније позна, кад му само приписују слободу, и да ће оно у душама појединих људи заиста произвађати једна те иста искуства и убеђења.“[189] Зато је, при свим могућим овде разликама, свагда могуће, а и у ствари постоји, потпуно јединство у главном код свих протестаната најразличнијих назива: па то опште, говори проф. Харнак, држи нас (протестанте) на еванђеличком поришту и чува како од најновијег незнабоштва, тако и од тога, да поново не паднемо у католицизам“.[190]

С карактером револуције јавио се протестантизам у односају према целом црквеном устројству. Овде је он протестовао „против целе јерархијске и свештеничке црквене системе“; против „сваког формалног спољњег авторитета у религији“, као: сабора, свештенства и целог црквеног предања; против култа и у опште сваког свештенодејства; против тајана и учења о благодати, која се пружа у облику засебних дарова при разним посебним свештеним радњама, и најпосле против „двојаке“ наравствености, т. ј. против признања аскетизма и особитог савршенства за правило угађања Богу од стране оних, који не желе да остану у свету, који тобоже смета томе угађању.[191]

А што најпосле ваља рећи о протестантизму у односају према „еванђељу“? У колико се и у чему се оно остварава у њему и нема ли каквихгод страна у њему, које би сметале или ограничавале његово остварење? С позитивне стране одговор на то питање је у проф. Харнака кратак: главне горепоменуте особине протестантизма сасвим се слажу са садржајем еванђелске проповеди, а такове су поглавито: захтевање у религији само

[188] Wes. d. Chr. стр. 172.
[189] Тамо.
[190] Ibid. стр. 172.
[191] Ibid. стр 173.—175.

Digitized by Google

унутарњег и духовног; мисао о уверености о благодати Божјој, као суштина оправдања; богослужење у духу и истини; црква као друштво браће по вери. С обзиром на такву сагласност са еванђељем, реформација се, вели проф. Харнак, може назвати у строгом смислу речи еванђеличком, а протестантске цркве — еванђеличкима.“[192] Много је пространији и интереснији одговор на исто питање, проф. Харнак наиме признаје, да то ваљано, што је створено и постигнуто протестантизмом, „има и своју сенку.“ „Бадава се до нечега не долази у историји, говори проф. Харнак, и сваки велики покрет мора бити двоструко наплаћен: шта је коштала реформација?“ пита проф. Харнак, и тврди, да је та „наплата“ за реформацију била врло скупа. У ту је наплату ушло понајпре то, да су протестантске „цркве“ биле основане као „цркве државне,“ т. ј. у савезу, под заштитом и именом државе“. Отуда се јављало „подозрење, да је црква установа државна те се мора удешавати по обрасцу државном,“ а тиме је слабило чувство одговорности и самосталности евангеличких општина“. Проф. Харнак тврди, да одједаред не ваља прекидати везу с државом, јер је и „црква држави обвезана за нешто добро“; али ипак прави пут треба да води, по мишљењу професорову, до потпуног одељења цркве од државе.[193] И најзад, треће, није добро у протестантизму то, што је он из своје средине сасвим изагнао монаштво! Ко би могао очекивати такво признање од данашњег научењака па још уз то протестанта?! Па ипак ево што говори проф. Харнак: „реформација је свршила с монаштвом, и морала је свршити. Она је изрично назвала дрскошћу — везати себе аскетизмом помоћу завета, даног за цео живот; право је она сматрала свако светско звање, које се савесно врши пред очима Божјима, да је равно монаштву, и чак да је више. Но испало је нешто такво, што није предвидео и није желео Лутер: монаштва, у колико се оно замишљало у еванђеличком духу и у колико беше нужно, нестаде сасвим. Али су сваком друштву нужне такво личности, које живе искључиво за циљи тога друштва: тако су и цркви потребни такви добровољци, који напуштају сваки други позив, одричу се „света“ и посвећују себе потпунце на служење ближњем, не зато, што је тај позив „„виши““, већ зато, што је он неопходан, и за то, што из живе цркве треба

[192] Wes. d. Chr. стр. 178.—179.
[193] Ibid. стр. 180.

Digitized by Google

да проистече и таква побуда. А у еванђеличким црквама је та побуда закраћена том апсолутном одлуком, коју су оне морале попримити у борби с католицизмом. То је — скупа цена, коју смо платили; она се нимало не обаљује тим правдањем, да је у домаћи светски живот реформација унела доста искрене и непритворне зере. Но ми се можемо радовати, да је у нашем столећу (деветнаестом) ударен темељ да се тај губитак поврати. У установљењу ђаконисе и обзиром на друге, томе сродне, појаве евангеличке цркве добијају натраг оно, што су оне негда одбациле од себе зато, што то нису могле да признаду у тадањем његовом облику. Треба да то добије још обилнији и разноврснији развитак.“[194]

Но мало је тога, што је реформација морала да плати велику цену у поменуте три тачке: услови њезиног постанка и устројства оставише у њој дубоке трагове несавршенства и недовршености. Реформација се јавила као протест против католицизма: први дани њезиног живота бијаху запечаћени борбом и живом журбом да се сама уреди. „Цркве“ се појављиваху и требале су да буду већ сасвим „готове“, док међутим тако много још није било разјашњено и одређено.[195] Отуда се јављала опасност, да ће се „учење“ одвојити од живота, те да ће охладнивши у првобитним формама, носити у себи доста протусловног и нејасног. Такво стање ствари и налази проф. Харнак у протестантизму. Тако је „Лутер желео, да има снагу само еванђеље. само то, што заиста веже и ослобођава савест и што је сваком појмљиво, па и слузи и слушкињи“. Па ипак, он је примио и старе догмате о Тројичности и о двема природама, па чак и стварао нове. На такав начин, „интелектуализам није био побеђен, и наново се стварало схоластичко учење, као неопходно ради спасења“, наново се хришћанство јавило двојаким: једни морају да знаду целу догматику, а за друге је доста и неколико основних истина вере.[196] Па тако је и питање о „Речи Божјој“: Лутер је био час противник сваке речи, час се сам позивао на: „написано је.“[197] Па тако и у питању о благодати: Лутер ју је сматрао час личним одношајем међу Богом и човеком, коме нису потребна никаква „средства“, час

[194] Wes. d. Chr. стр. 180.—181.
[195] Тамо. стр. 181.
[196] Ibid стр. 183.
[197] Ibid стр. 183.

Digitized by Google

је сâм ступао у препирке због тих „средстава“ и тумачио о евхаристији и крштењу деце.[198] Па такво је и питање о цркви: црква по духу протестантизма треба да буде само „друштво верних,“ то је желео и Лутер. Али најтачније одређење положаја протестантизма, као „цркве“, доводило је до опасне тврдње, да праву „цркву“ састављају само они, који имају право „учење“. А свако установљење спољашњих облика, макар оно почињало и од „учења“, прети протестантизму, по мишљењу проф. Харнака, опасношћу „католичења,“ т. ј. опасношћу да се обрати у организовану систему „закона, учења и црквених церемонија.“ Тим више, што овом „католичењу“ вуку протестантизам индиферентност народних маса, „које немају никаква појма о евангеличком хришћанству, и које инстинктивно теже да га угуше и хвале католицизам кад се сравни с евангеличким хришћанством,“[199] а такође и сви они, који од религије изгледају „неке користи,“ којој би човек могао прибећи у случају нужде, и најпосле политика светске државне власти, која тежи да од „цркве“ створи помоћницу у интересима друштвене користи.

Но ма какве биле унутарње „потешкоће протестантизма, „еванђеље због тога не би погинуло,“ говори проф. Харнак. „Оно се није угасило у храмовима грчке и римске цркве, — у храмовима, који су споља украшени, а унутра се пораспадали. Оно је везано с теоријом и култовском мистиком Грка, па ипак га није нестало код њих; оно је сједињено с римским светским царством, па ипак се сачувало, те је још произвело реформацију!“ Проф. Харнак је убеђен, да оно, еванђеље, неће нестати ни у протестантизму без обзира на све његове унутарње потешкоће.

Ми смо свршили изложење садржаја лекција проф. Харнака о „Суштини Хришћанства.“ У интересу критичке беспристрасности и документалности а тако исто и радозналости читалаца, старалисмо се да предамо садржај „Суштине Хришћанства“ професора Харнака — тога немачког Толстоја — која је подигла толику буру, — што ближи изворнику, дајући читаоцу могућност да види, колко се то може, све особине „властитих речи“ аутворових. Сад нам предстоји задаћа, да претресемо мисли берлинског професора и да их критички оценимо.[200]

Наставиће се.

---

[198] Тамо.
[199] Wes d. Chr. стр. 185.—186.
[200] Ibid стр. 186.

Digitized by Google

Буковински епископ Евгеније Хакман
о уређењу источно-православне цркве у Аустрији.

Приопштио Д. Руварац.

Свршетак.

Толико мој народ. А ја се налазим побуђеним, за оправдање његове овде изречене зебње, додати, да ове у минулој повесници буковинске диецезе заиста имају свога основа. Кад је наиме ова диецеза припала Аустрији и дошла под карловачку митрополију, одмах је њеном тадашњем епископу Доситеју Хирескулу дат за адлатуса један српски архимандрит и то у особи тадашњега шишатовачког архимандрита Гедеона Никетића. — Кад је овај наскоро затим постао епископ у Ердељу, дође на његово место, а на предлог тадашњега архиепископа Путника, месићски архимандрит Јован Фелдвари. Након несретне судбине овога архимандрита г. 1786. би од истога архиепископа одређен за Буковину прво крушедолски архимандрит Стефан Стратимировић, а за њим бездински Герасим Адамовић. Потоњи је добио и потврду од Дворског Ратног Већа, но пре него што је могао у Буковину отићи, би именован за епископа у исто доба обуцовљене диецезе сибињске. Много је напора и времена стало Исаију Балашескула, док је код буковинске конзисторије добио за правог архимандрита урођеника своје земље. Међутим умре Доситеј Хирескул, последњи епископ који је од молдавског митрополита посвећен био, и за њим дође Данило Влаховић родом Србин. Па иако је овај иначе врло цењене особине имао, ипак је дуго потрајало, док је потпуно поверење народа задобио. За његово време постаде српски архимандрит Мојсеј Поповић професором веронауке на негдашњем Черновичком филозофском заводу, па би овај био после смрти епископа Влаховића зацело његов наследник, да није пренагло своју катедру напустио и из земље отишао.

Нека св. Синод по томе не узме за претерано, кад мој клир, обзиром на некадашњи начин избора у овој земљи, каже: „Ми морамо око овога тим јаче настојати, што би, кад би Карловци бирали, могуће било, да ми

Digitized by Google

за епископе добијемо често Србе и само њих. У том би случају за српским епископом дошао српски архимандрит, за овим протосинђел па професор, ректор и т. д., што би нама врло немило било.“

То су дакле разлози, који како мене тако и мој клир упућују, да останемо код досадашњег положаја буковинске диецезе према свима осталим грч. прав. црквама у Аустрији, али ипак пристајемо, да ова диецеза у верским и дисциплинарним стварима и у будуће остане подчињена св. Синоду, ако се с тим слаже.

Ако ће се пак, не дај Боже, и за што нема ни каноничког ни рационалног основа, спољашње јединство грч. правосл. цркве у Аустрији напустити, те св. Синод у две искључиво националне и једна од друге *сасвим* независне митрополије расцепити и то у једну за Србе и другу за Румуне, — то се буковинска диецеза па ма јој се иначе њена автономија и не дирала, не може ни једној од те две митрополије прикључити, а да свој унутрашњи мир, своје јединство, шта више свој живот на коцку не метне. Она се, као што је познато, састоји из половице Румуна и половице Руса. Први живе у југозападном делу Буковине и одељени су од својих саплеменика Карпатима; Руси (Русини) пак живе на североистоку и граниче непосредно са својим саплеменим унијатима што су у Галицији. Обе народности живљаху досад у међусобном миру и слози и не имађаху вишег интереса од црквеног и религиозног. Сад, на жалост, више није тако. Народносна трвења и борбе, које већ 14 година грч. правосл. цркву у Аустрији покрећу те прете да ће спољашње јединство земље раскинути, нису остале без раздражљивог утиска на та два разна народносна елемента у Буковинској диецези. Народносни осећај је овде тако жив као и на другом месту, и то тако природно како код Руса тако и код Романа. Горке тужбе, које су прваци румунске митрополије поднели у својим петицијама а особито у молби Високом Министарству од 24. окт. 1849. о деспотичком притиску, који је бајаги српска јерархија над њима и над њиховим саплеменицима у Аустрији у интелектуалним, моралним и народносним одношајима чинила, наишле су међу буковинским Романима на симпатије, но Русе су бациле

Digitized by Google

у бригу, е ће им под искључиво румунском јерархијом исто тако бити, као што је Румунима било под српском јерархијом, ако т. ј. стоје наводи њихових вођа. При том расположењу духова моје народносно помешане диецезе, био би чак и Румун незадовољан кад би морао потпасти искључиво под српску јерархију, а исто би тако незадовољни били буковински Руси, кад би потпали под искључиво румунску митрополију. У сваком би случају то незадовољство раздражило најмање повину моје диецезе. А многогодишње искуство учи како мене тако и мој румунски и славенски клир, да незадовољство и огорчење против цркве дотично клира у Буковини, па ма и неосновано било, повлачи за собом скоро увек отпадање од саме цркве. Кад би се томе придружила и неумесна истицања једне народности на штету друге, особито у школи и подељивању црквених достојанстава, или се појавили чак ћефови за однароћивањем: тада би диецеза дошла у опасност да изгуби не само половину својих припадника него да у тим трењима и метежима сасвим пропадне и буде плен којој другој странци хришћанских вера које се у земљи налазе. Морају се вероисповедне, народносне и друштвене прилике буковинске познавати, па да се ове бојазни схвате.

У тој земљи живе сада поред грч. правосл. хришћана и римокатолици скоро свих народности што се се у Аустрији налазе, па онда руски, румунски и јерменски унијати, те протестанти обе вероисповести такође разних народности, јефтихиански јермени, и најпосле руски расколници разних секата, од којих су поповшчики у новије доба добили и своју потпуну и уређену јерархију.

Све те верске партаје живе тако измешано једне с другима, да имају свога заступника не само у појединим местима, већ врло често и у појединим кућама, шта више и у појединим породицама. Тим тесним додиром, тим честим мешањем и исто тако честим прелажењем из једне вере у другу, створила се у простом народу узајамна сношљивост, која о верској огради нити што зна, нити хоће да зна, чим унутри избије какво незадовољство, или каква било спољашња корист мамити

Digitized by Google

почне. Тада не помаже никаква верска настава, ма се ова држала у школи и цркви тако ревно и исцрпно да већ боље бити не може. Уз то има у земљи од вајкада ревносних завођача, који те прилике знају да употребе и своју веру на штету осталих вêрâ повећавају, те у ту сврху умеју врло лукаво да се користе сваким случајем, а особито унутрашњим раздором и гложењем. При таким приликама и одношајима налази се живот диецезе очевидно у унутрашњем миру и чврстој слози клира међу собом и са својим епископом. Према томе се и моја диецезанска конгрегација од год. 1861., која се састојала из првака и заступника румунског и руског буковинског клира саветовала и овако одлучила:

„Ми буковинци нит смо само Словени нити Романи, већ и једно и друго на пола. Кад би хтели бирати Карловце или Ердељски Београд не бисмо се сложили. Једни би вукли амо други тамо, што би једном право а другом неправо било. Но ми живимо искрено и братски један поред другога и један с другим и хоћемо заиста да тако и у будуће живимо. Стога се морамо заједнички потрудити, да све отклонимо што би нашу слогу помутити могло, па ма то долазило било из Карловаца било из Ерд. Београда или из самог Јерусалима.“

Нека св. Синод сам расуди, да ли би за буковинску диецезу при њеним народносним и другим одношајима саветно било, да се прикључи којој искључиво српској или искључиво румунској митрополији, па ма јој се њена административна автономија и не дирала.

Ја са своје стране и мој клир смо потпуно о противном уверени, и у том уверењу свечано овде изјављујем, да ако се црква подели у две народносне једна од друге сасвим независне митрополије, буковинској диецези не остаје ништа друго, до ли да се од обе те митрополије далеко држи и да се под заштитом Његовога Величанства тако уреди, како то њени посебни, народносни и црквени одношаји захтевају.

Из досадашњег разлагања биће св. Синоду у главном јасно образложење (мотивација) мојих 27. авг. (8. септ.) о. г. у синодалној седници поднесених предлога.

Наиме су тиме доказани: у 1. до 7. те у 8. и 9.

Digitized by Google

тачци истакнута потреба јединства грч. прав. цркве у Аустрији, и немогућност присоједињења буковинске диецезе ни једној наведеној искључиво народносној митрополији. Што се тиче у 5. и 8. тачци споменутога држања Синода барем једаред у години, то се оснива како на постојећим и од мога клира наведеним канонима, тако на потреби апелационе инстанције у верским и дисциплинарним стварима. Што се тиче предлога у 7. тачци, ду се у заједнички Синод узму два свештеника са саветујућим гласом, то се темељи на начелу (принципу) наше цркве, по ком су презвитери саветници епископски. У 10. тачци споменуто питање световњака сам из истих наведених узрока тек потакао и св. Синоду на расуђење препоручио.

Коначно примећујем, да сам се због краткоће времена коју ми је св. Синод дао и коју сам у виду имати морао, чувао опширних доказивања а нарочито опровргавања оних приговора, које су Ердељци подигли против тога да се буковинска диецеза подигне на степен Митрополије, јер је то излагање политичке природе, а мени је чување политичких разлагања наговештено.

У Черновцима 2. (14.) септембра 1864.

буковински епископ

Евгеније с. р.

Digitized by Google

Вера, морал и религијозност народа код Руса у I. перијоду.

— Е. Е. Голубински —

С руског: В. Максимовић.

Свршетак.

За све време домонголског перијода наши преци налазили су се у релативно живом опћењу са западном Европом. По географском положају земље, кнезови наши нису могли имати активног учешћа у политичким стварима целе западне Европе; но ипак су они били познати и у вези с њом, као што се види отуд, што су склапали бракове, доводећи невесте или удавајући своје девојке по целој Европи. Не имајући активног учешћа у стварима целе Европе, наши кнезови су се налазили у активним политичким одношајима (пријатељским или непријатељским) с непосредним нашим суседима на западу — с Пољацима и Мађарима. За време целог перијода у најглавнијим градовима Русије (кијевске која је онда била управо права Русија) непрестано беху мање или веће дружине трговаца из различитих места западне Европе. Све ово никако није имало својом последицом, жељу наших предака, да буду просвећени као људи западне Европе позајмљујући просвету од ње или од Грка; но свему овоме, као што смо већ више спомињали, не може а да се не приписује неки значај. Човек наобразован, познат с људима образованим, ненеприметно за себе самог и без праве намере, позајмљује од последњих неки развитак и постаје виши од онога необразованог човека, који се налази искључиво међу себи равнима. Довађаних кнегињица из западне Европе не беше баш много; но ове кнегињице су доцније образовале читаве породице. Осим тога, веома је вероватна претпоставка, да се нису само кнезови женили из западне Европе, него су угледајући се на њих то чиниле и спахије а особито из Пољске и суседне Угарске. На тај начин, познанство и везе предака наших с западном Европом морале су изазвати код њих неки развитак. Но овај неки, опћи развитак није могао

Digitized by Google

а да не послужи са своје стране у неколико томе, да појача светлост у религиозним погледима и да сачува људе, да не би у тој сфери пали у апсолутну крајност. Сељак сасвим неразвијен без сумње верује, да спољашња молитва и поклони пред иконама, да су све и сва, што се тражи за спасење. Но сељак, који је иоле развијен, — и ако може бити не сасвим јасно — ипак види да није све у томе.

Мало час споменутом утицају, разуме се не треба приписивати сувише велики значај. Сам по себи и за себе он је могао бити тако слаб, у сфери религиозној, да не би ни имао никаквог значаја. Но осим овога, као споредног утицаја, беше још и други директни утицај, кога је онај први допуњавао, и чији значај умањавати било би неоправдано. Мислим утицај грчки. За време целог домонголскег периода руски митрополити беху Грци; осим митрополита редовно је био известан број руских епископа — Грка; уз митрополите и епископе живели су Грци као њихови чиновници или клирици. Последица таких прилика морала је бити такова, да су религиозни погледи Руса били мање или више једнаки с погледима Грка и да се нису разликовали од ових: сви руски епископи између правих Руса, који су ширили религиозне погледе у духовној или црквеној средини, природно је да су се старали да усвоје погледе и уопће карактер и дух мишљења својих митрополита; велики кнезови са својим спахијама, који су у мирској средини били као неки углед за друге, налажаху се под учитељским утицајем и руководством тих истих митрополита и Грка који су с овима живели; сви остали Грци, који су живели изван Кијева, непосредно су морали потпомагати ширење грчких погледа по целој руској земљи. Да би наше речи већма увериле читаоца, прибегнућемо не баш пријатном разлогу: ако је власт Татара имала својом последицом то, да су се наши преци у великој мери заразили татарским духом, онда је немогуће, да грчка власт (духовна) није имала својом последицом ширење грчких погледа. Има код нас људи, који претпостављају, да управо Грцима имамо благодарити за нашу крајњу приврженост спољашњој побожности. Но то није оправдано и није ништа друго

Digitized by Google

него недоумица. Протестантски и рационалистички писци представљају грчку цркву, за то што је примила поштовање икона и моштију светих, с чим је сједињено и из чега се развило спољашње богопоштовање, као виновницу враћања к језичничком служењу идолима и уопће свега онога, што означава немачка реч „Abgötterei"; о овим укорима писаца управо се и мисли да се односе на спољашњу побожност наше Русије, каква је била у XVI. веку. Но велика је разлика међу употребом неке ствари и њеном злоупотребом, — велика је разлика примати спољашње богопоштовање, као нужну ствар приписујући му прави значај и извртати значај тога богопоштовања те га ставити више и на место моралних хришћанских дела. Ако поменути писци, поступајући сасвим неоправдано коре Грке за употребу, то још не значи да на њих пада кривица и за нашу злоупотребу. Не може се рећи о Грцима, да се према томе како је код њих пала просвета, није сасвим замутила чистоћа хришћанских погледа и да они нису у неколико нагли у правцу праведности, која неоправдава. У време домонголског периода видимо код Грка обичај, да су људи пред смрт примали постриг монашки, у чему се види празна нада да ће добити награду која се стиче монашким делима за примање на се монаштва, ма и за тако кратко време.

Но што се тиче генезиса овог обичаја треба с вероватношћу претпоставити, да није главни узрок био тек само ова празна нада, колико специјално о монаштву створено мишљење, по коме се монаштво сматрало тајном и као другим крштењем,[94] зато је вероватно претпоставити, да је стварни узрок генезиса овог обичаја била жеља и нада људи да изгладе грехове пређашњег мирског живота у толикој мери у коликој их изглађује крштење. Што се тиче дела и радња спољашње побожности у правом смислу ове речи, Грци нису никад падали у таку крајност као ми, — те да су

[94] Монаштво сматра тајном писац познат под именом Дионисија Ареопагита (De Eccles. Hierarch. c. 6,); тајном и као неким другим крштењем — Теодор Студит (у Мења у Patr. t. 99. p. p. 1521, 1524. и 1596.) гл. Гизелер Dogmengeschichte, SS. 403. fin. и 526.

Digitized by Google

изврћући њихов смисао и видећи у њима сву суштину Хришћанства, ставили их на место морално-добрих дела. Доцније, после нашег домонголског периода, наравно, Грци се нису узвишавали у разумевању Хришћанства, јер је средство овог разумевања — просвета падала све ниже и ниже; па ипак ни у најпознија времена не налазимо код њих ништа ни налик на оно, што је било код нас у XVI. веку. Преп. Максим Грк, јавивши се у руском друштву XVI. века, нашао се готово у сасвим другом моралном свету, — толика је била разлика међу Русима и савременим им Грцима. Може бити неко би хтео претпоставити, да преп. Максим шиба сувишну приврженост к спољашњој побожности савремених му Руса не зато, што га је она дражила као Грка, него зато што је то био необичан човек, који се узвисио над савременим му друштвом и да је остао у Грчкој исто би тако шибао приврженост к спољашњости и код Грка. Но, пре свега, да су Грци падали у ову крајност, нашло би се тамо критичара и без Максима, међутим ми их не знамо; затим, су се Руси и Грци из доцнијег времена веома разликовали у споменутом погледу, доказ су савремени нама Руси и Грци, ако их сравнимо. Што се тиче држања у храмовима и црквама за време јавног богослужења, Руси и Грци разликују се међусобно по суштини: код нас прости људи труде се, да се моле што усрдније, т. ј. да се клањају што више (тако, да у сеоским црквама диже се шта више неки шум од одеће оних који се крсте и клањају); напротив у грчким црквама „молења“ како га ми разумемо готово сасвим нема, тако да на први поглед с руског гледишта они изгледају некако чудновато: стоје и не моле се („стоитъ — као што говоре — и не перекрестится“). Грк ограничава своју, да се изразимо „поклонску“ молитву тиме, што се клања неколико пута при уласку у храм а после у најважнијим моментима при богослужењу не клања се сувише много (а уз то не клања се тако механички као наши прости људи). По свој прилици Рус ће мислити, да су се Грци удалили у овоме од древне побожности; у самој ствари није то тако: Грци у овој прилици остају верни старом обичају, а Руси су увели свој обичај, према свом погледу на поклоне.

Digitized by Google

Мало час показана разлика међу Русима и Грцима без сумње показује, да се разликују њихови погледи на спољашњој побожности, и показује на тај начин, да први нису позајмили своје погледе од последњих.[95]

Дакле, ваља мислити, да домонголски наши преци још нису падали у савршену крајност привржености к спољашњој побожности или још нису дошли до потпуног извртања њеног смисла, што налазимо као моралну болест код предака наших из доцнијег времена.

У коликој су мери они били далеко од ове болести и у колико су правилно они разумевали значај спољашње побожности у ствари спасења, то је питање, на које се ни у којем случају не може одговорити математски тачно јер се овде не говори о предметима који могу бити одређивани с математском тачношћу, и одговарати на које ми не можемо ни с тачношћу нематематском, јер немамо нужних средстава. Непросвећен човек неминовно мора падати у ту крајност, а што се тиче прилика, у којима се он налази, оне га или задржавају или га гоне према овој крајности. Пошто прилике прве врсте заиста могу тек мање или више задржати и парализовати падање у крајност а никако сасвим га уништити и прекратити, из овога онда излази, да се не могу замислити наши домонголски преци као такови, који се нису ни мало помакли на страну ове крајности и да су остали непомични на месту истинског разумевања. О њима ваља тако мислити, да су мање или више нагињали к овој крајности, но још нису дошли донде, где се почиње права крајност.

Падајући у крајност привржености к спољашњој побожности човек чини то на рачун своје праве, истинске побожности, која је у вршењу моралног закона

---

[95] И свим другим радњама и делима спољашње побожности Грци нису тако привржени као ми — Руси. Руси, који знају Грке у овом погледу објашњавају то тако, што се је код њих бајаги изгубила стара побожност; но то није истина и прави је узрок — разлика погледа. (Никоновско исправљање књига дало је повода, да се изрекне старо средњевековно мишљење Руса о Грцима, да је код њих као изгубила се права побожност: узрок овог погледа био је исти, који смо мало час споменули, — разлика погледа на спољашњу побожност.

Digitized by Google

Божјег. Ко је истински побожан, не може бити а да није саразмерно и спољашње побожан; напротив ко је спољашње побожан може а да није истински побожан. Истинска је побожност љубити Бога, као што говори апостол делом и истином (I, Јов. 3, 18.); а ко љуби Бога делом, тај не може а да не изражава своје љубави према Њему и спољашњим знацима. Спољашња побожност је у томе, да човек изражава своје осећаје према Богу речју, језиком или другим спољашњим начином; но изражавати спољашњим начином веома је могуће и оно, чега немаш у срцу. Истинска или унутарња побожност је вршити заповест Божју о љубави према ближњем; а ко истински љуби ближњег, како не ће љубити Бога и у исто време унутарње и спољашње поштовати га, кад је прва љубав од Бога и кад сваки ко љуби ближњег од Бога је рођен и зна Бога (I. Јов. 4, 7.)? Спољашња побожност је у томе, да се спољашње почитује Бог речима, клањањем тела и другим спољашњим делима; но речима уста и клањањем тела и свим другим спољашњим радњама могуће је почитовати Бога но тако, да је наше срце далеко од Њега (Мат. 15, 8. 9) и да при овакој молитви и не помишљамо о вршењу Његове заповести о љубави према ближњем. На овом узајамном одношају међу правом побожношћу и спољашњом основан је тај факат, да кад човек преувеличава значај и изврће смисао потоње он то чини на штету прве. Човек ствара себи и готово узвишава до свог догмата погрешно мишљење, да је најважније и најглавније у хришћанству вршење заповести спољашње побожности; но чим он усрдније врши ову прву тобожњу заповест, тиме се све више и више удаљава од вршења истинске прве заповести, као што о том сведочи сам Спаситељ, указујући на јудејске књижнике и фарисеје (Мат. 23, 23.). С овима се по сведочанству Спаситеља десило то, да су они, старајући се да изврше тачно предања људска заборавили заповест Божју (Марко 7, 8.) Исто тако бива и са хришћанима, кад они ставе спољашњу побожност на прво место, на коме су стајали код књижевника и фарисеја предања људска: присвајајући такав значај делима ове побожности, као да је у њима сва суштина хришћан-

Digitized by Google

ства, људи остављају и заборављају заповест Божју о чувању и испуњавању Његовог моралног закона. Разуме се, да то не бива на тај начин, да се директно и позитивно негира морални закон еванђелски; но то бива на тај начин, да се он не порицан оставља у заборaву. Сіѧ подобаше творити и онѣхъ не оставлѧти, говори Спаситељ књижницима и фарисејима о узајамним одношају међу најважнијим и мање важним заповестима, које ваља вршити (Мат. 23, 23): премештајући морални закон и спољашњу побожност и постављајући први не на место онога, што ваља чинити, а на место онога, што ваља не остављати, људи при слабости својој да испуне потпуно своје дужности, дозвољавају себи и извињују сами себе кад сасвим остављају оно, што управо ваљало би не остављати; усрдно чинећи дела, спољашње побожности и судећи нетачно о њима, људи уображавају да су доста добри и побожни хришћани и да би се морали још о чему другом бринути. Није сасвим може бити јасна така самопревара (и морално-патолошка појава); но ова је пред нама као факат нашег живота, јер и до сада веома значајан део руских побожних људи зар не види побожности само у спољашњој побожности?

Дакле, о нашим домонголским прецима неизбежно ваља мислити, да су у ствари разумевања побожности они још слободни били од те крајности, која се јавља нашом болешћу у доцније време. Но што се тиче побожности наравно да је више онај, ко је правилније разуме; дакле, ваља мислити о њима, да су они у овој ствари били више од наших предака доцнијег времена.

Digitized by Google

КАТИХЕЗЕ ЗА I. РАЗР. ОСН. ШКОЛЕ

— Парох Владимир Милутиновић —

Наставак.

Седма катихеза.

Како је Бог створио видљиви свет. (Бог је Свемогући.)

Припрема. Како се зове једним именом сунце, месец, звезде, људи и све што оком видимо?... А има ли још какав свет, осим овог видљивог?... А како се и видљиви и невидљиви свет заједно зове?... (Свет.) Ко је створио свет?... Из чега је Бог створио свет?... А чиме је Бог створио свет?...

Циљ. Ви сад децо лепо знате шта је то свет. А научили сте и то, да је Бог овај свет створио из ничега, једном својом речи. Али ви још незнате како је то било за то ћу вам данас приповедати, како је Бог створио овај видљиви свет. Шта ћу вам данас приповедати Н?...

Предавање. Пазите добро! Пре много, много година није било овог видљивог света, само је милостиви Бог живио, а око њега је све трептило и сјало се од среће и радости Око Бога је стајало безброј анђела малих и великих, и оних највећих, па су сви заједно певали лепе и радосне песме и летили, летили око милостивог Бога А Бог је гледао своје свете анђеле како певају и како се радују, па му је јако мило било Тако се анђели радовали непрестано и певали све лепше и лепше, а Бог милостиви погледа с неба доле у дубљину, где ничега није било, само тамна црна помрчина без месеца и без звезда. И рече милостиви Бог у себи: гле како је овде на небу све весело и срећно и радосно, а тамо доле све празно и пусто, све мрачно и жалосно. Али ја хоћу да и тамо постане светлост и веселье и радост, као и овде на небу. Ја ћу створити видљиви свет. Па онда рече Бог јасним гласом: нека буде светлост. И шта се догодило!? Уједаред поче овде доле бивати све светлије и светлије, нестаде помрчине и постаде дан. И сад се тек на дану видело како овде доле

Digitized by Google

лете густи облаци, као нека густа пара, па се све шетају један с другим. И тада Бог начини од те паре велику, широку земљу, али вода је текла свуда по земљи, па је свуда било мокро. За то рече Бог: водо, теци тамо где је најдубље, да се земља осуши. И вода одмах потече са брегова у најдубља места на земљи, тако да су тамо постала велика мора. Али реке и потоке остави Бог да увек теку по земљи; да се не би земља јако осушила.

Сад погледа Бог, али пред њим стоји велика, гола, црна земља. На земљи је нешто фалило. Бог милостиви рече: нека пусти земља из себе траву, биље што носи семе и дрвеће које рађа.

И гле, сад поче свуда ницати и пупити. Травка по травка ницала је из земље. Овде изниче и замириса цвеће, онде опет изникоше читаве шуме дрвећа и џбунова. Али трава и дрвеће би сигурно увенуло и осушило се, да се Бог није побринуо и за кишу. Али да би на земљи било топло створио је милостиви Бог на небу сунце, да сјаји и да греје земљу, а за ноћ опет месец и много звезда. Како је лепо било на земљи, кад је сунце топло засјало. Па и Бог се милостиви зарадовао, кад је погледао на зелене ливаде, на високе брегове, шарена цвећа, на шуме пуне хлада, на широко море и на сјајно сунашце. Ал и анђели опазише то, па почеше један другог дозивати: одите, одите, да видите шта је Бог створио! О како је на земљи лепо; ох, ох, како је красна! А Бог је децо био задовољан кад је видео, како је то све добро, што је Он створио.

Па онда рече Бог! нека врве по води живе душе, и оживише у води многе, многе рибе велике и мале, рибе и рибице. Па онда створи Бог птице што лете по зраку и што живе у шумама у гњездима, и оне што лепо певају, и оне што цвркућу; и створи Бог и све друге животиње лисице и курјаке, срне и јелене. и миша и лептира, и пчелу и мрава и све, све животиње које живе у води. И све што је милостиви Бог створио, све је било врло лепо и врло добро, и Бог се милостиви јако радовао што је овај видљиви свет створио.

Спајање. Јели видљиви свет увек био? .. Које сам живио пре много година?... А ко је био око милости-

Digitized by Google

вог Бога?... А јесу ли и анђели увек живили?... Шта су радили анђели горе на небу? Кад је Бог ~~помагао~~ погледао доле, шта је онда видео?... А шта је рекао у себи?.. Па како је нестало овде доле помрчине?... Дакле чиме је Бог створио светлост? А кад је постао дан шта се видело да лети? Шта је Бог од те паре створио? А шта је текло по земљи? Шта је Бог заповедио води? .. Кад је вода отекла у најдубља места, да ли је што год остало на земљи?.. А шта је фалило на земљи?.. Шта је Бог заповедио земљи?.. А шта је Бог створио да греје земљу и да светли?.. Шта је Бог у води створио?.. А шта је створио да лети по зраку?.. Шта је створио да живи на земљи?.. Какви су били сви ти створови, што их је Бог створио?.. Видите децо, како је много и како лепе створове створио Бог само једном својом речи; та ни броја им се не зна колико их је Он створио! А човек, би ли човек могао створити ма и само једну травку?.. А јели Бог могао створити све ово што ми видимо?.. Јесте децо Бог је могао створити све што год је хтео, Он све може што хоће, за то га и зовемо: Свемогући. Заједно: *Бог све може што хоће, зато га и зовемо Свемогући.*

Скупљање. Шта то значи Бог је Свемогући?

Бог је Свемогући значи, да Бог све може, што хоће.

Примена. Сад ћу вам драга децо само још нешто казати. Кад је Бог Свемогући, Он нам онда може увек помоћи. Ако су ти отац и мати болесни, Он их може оздравити. Ако је дуго била суша, па све почне да вене, Бог може заповедити облацима да пусте кишу. Ако грми, сева и пуца, Бог може једном речи то невреме растерати, па заповедити сунцу да засија. Да децо, Бог може увек помоћи. Али шта треба ми људи да чинимо, ако желимо да нам Бог помогне? Ми му се морамо побожно, побожно и од срца молити. За то се децо моја често молите Богу, молите се сваки дан Богу Свемогућем. А највише се треба онда молити, ако сте ви или ваши добри родитељи болесни, или вам се друга каква несрећа у кући нађе.

Примедба. Мишљење најпризнатијих катихета резултирају у једнодушној исповести: да библијске повести служе као темељ и ослонац веронаучној настави, као мотивација и

Digitized by Google

оживљење исте (Ohler.) Оне нам верске истине очигледно престављају. Што катихизис у апстрактним реченицама износи, то нам библијске повести показују на конкретном примеру, па живим особама, које тако рећи пред нашим очима говоре и раде. Библијске повести можемо назвати збирком слика за илустрацију катихизиса (Knecht, Prakt. Commentar z B. Geschichte). Гласовити катихета Меу апстрахујући од малих катихизиса вели: „наше је мишљење да библ. повести морамо поставити темељем прве наставе у вери. Из њих морамо преимућством вадити наставну материју, а ток св. повести нека нам у главном буде путевођа наставног тока у нижим разредима — међутим сам одступа у својим катихезама од овде постављеног правила, односно сљедовања библ. тока, јер више пута напушта историјски ток, да задовољи захтевима практичних потреба. Међу тим прва реченица цитованог Меу-ева мишљења стоји, јер на библ. повести као темељу зида се зграда наставе у вери и моралу. И нама ће послужити библ. повести као темељ за израду катихезе, где се год то буде дало. Но има места у Библији која су прегнантна. кратко и збијено изречена, тако да донекле прераде потребују, оцртавања, ако хоћемо да их пред дечији дух живо, интересно, конкретно изнесемо — наравно не одступајући од библијске доставености. Из „предавања“ ове (седме) катихезе види се, да се и очигледност и очување доставености у хармонију може довести. Очигледност чини „предаввање“ нешто дужим, па при свем том ако га катихета и два и три пута исприповеда наћи ће деца у њему увек интереса и неће их уморити.

Осма катихеза.

О анђелима. — Бог је праведан.

Припрема. Кад је ведар дан, па погледаш горе у вис, шта ћеш онда видети Н?.. Тако је. Али ми смо већ учили, да више овог видљивог неба има још нешто. Шта има тамо горе више овог видљивог неба Н?.. Да, тамо је невидљиво небо. А ко живи тамо у невидљивом небу Н?.. А да ли је милостиви Бог још гдегод присутан Н?.. А ко горе на небу живи код милостивог Бога, и ко Њега тамо увек слуша?.... — Анђели.

Циљ. Видите децо, о тим светим анђелима сам ја вама већ више пута приповедао, па ћу вам и данас приповедати: како је Бог створио анђеле, па како га неки од њих нису слушали, па их је за то казнио; и како је наградио оне, који су били добри.

Ко је створио анђеле?.. Шта је Бог радио са оним анђелима, који га нису слушали?.. А шта је учинио

Digitized by Google

добрим анђелима?.. Шта ћу вам ја дакле данас приповедати Н?..

Предавање. Шта значи то Бог је вечан Н?.. А да ли је овај свет увек био?.. Ко је створио овај свет?.. Тако је децо, овај свет није увек био, Бог је свемогући створио овај свет и на њему све створове. Али од свију створова Бог је прво и прво створио оно горње, невидљиво, лепо небо и у њему анђеле. Бог је створио много, много анђела, више него што има звезда на небу. Али слушајте децо, ти анђели немају очи, ни уши, немају руке, ни ноге, немају тела овако као ми људи. За то ми њих и не можемо видети, они су дуси. Сви заједно: дуси. Али су они децо ипак лепи, јако лепи. О како су св. анђели лепи! Они су лепши него оно лепо шарено цвеће у башти, лепши су и од сјајних звездица на небу. Анђели су лепи, али су децо они и разумни, они знају све боље него ми људи. Али ипак незнају баш све. Јер, ко је свезнајући Н?.. И све те лепе и разумне анђеле створио је свемогући Бог, и то само једном својом речи. Он је изустио само једну реч, и гле пред Њим стоје безброј анђела, па почеше певати, славити и слушати свога Створитеља.

Спајање. Ко је створио овај свет?.. Шта је Бог прво и прво створио?.. А кога је у невидљивом небу створио?... Можемо ли ми видети анђеле?.. А за што их не можемо видети?.. Како се они зову за то што немају тела?... А какви су анђели што их је свемогући Бог створио?.. Шта су радили анђели кад их је Бог створио?.. Да децо анђели су слушали Бога милостивог за то што су били добри. И док су Бога слушали, дотле су били јако, јако сретни и задовољни у лепом небу. Али децо сви анђели нису остали добри као што их је Бог створио. Многи су од њих постали зли и неваљали, нису хтели слушати милостивога Бога, погордили су се, али за то богме није сад више ни Бог њих волео, није их ни у небу више трпио, него их је казнио ради њиног неваљаства и гордости, бацио их је у пакао. Сви: *Бацио их је у пакао.* О то је јако брзо ишло; док би лупио длан о длан, као кад муња сéне, тако је брзо бацио Бог неваљале анђеле с неба у пакао. Али у паклу им је децо са свим друкчије, него што им је

Digitized by Google

било у рају, у паклу нема радости ни весеља, тамо се невољали анђели увек муче и пате, и патиће се увек у највећим мукама, и никада неће њине муке престати. Ето видите децо како Бог јако и строго казни оне, који су зли. Сви: *Бог казни оне, које су зли.*

Јесу ли сви анђели остали добри?.. Како је казнио Бог зле анђеле?.. Оће ли њихове муке када престати?.. Зле анђеле зовемо ми децо и зли дуси или ђаволи. Али да не говоримо више о њима. Ја знам да ви волијете да вам приповедам о добрим анђелима. Јелте? Дакле чујте! Онима анђелима који су остали добри, дао је Бог милостиви још већу срећу и радост. Њима је Бог дозволио, да смеју увек остати у небу и гледати свето лице Његово. Дакле како је Бог наградио добре анђеле Н?.. *Тако, што им је дозволио да смеју увек остати у небу.* Сад је тек децо моја настала права срећа и радост за њих. Ето видите, тако је Бог наградио добре анђеле за то, што су остали добри. Упамтите добро: Бог награђује оне, који су добри. Сви: *Бог награђује оне, који су добри.* А кога казни Бог Н?.. За то децо моја што Бог награђује оне који су добри, а казни оне који су зли, кажемо ми да је Бог праведан, Сви: *праведан.*

Скупљање. А сад ћемо још једаред поновити све што смо данас учили.

Шта је Бог прво створио?

Бог је прво створио невидљиво небо и у њему анђеле.

Јесу ли сви анђели остали добри као што их је Бог створио?

Нису, многи се погордише и нису хтели Бога слушати.

Како је Бог казнио зле анђеле?

Бог је казнио зле анђеле тако, што их је бацио у пакао.

Како је Бог наградио добре анђеле?

Бог је наградио добре анђеле тако, што им је дозволио да смеју увек остати у небу.

Шта то значи Бог је праведан?

Бог је праведан то значи, да Бог награђује оне који су добри, а казни оне, који су зли. (Увежбати).

Примена. Научили сте сада децо моја да је Бог праведан, и да Он добре људе награђује а зле казни. За то се децо угледајте на добре анђеле, па и ви будите

Digitized by Google

добри, а клоните се свакога зла. Јер ако зло чиниш, Бога вређаш, старије и родитеље не слушаш, другој деци зло чиниш, е онда за сигурно знај да ће те праведни Бог казнити као што је и зле анђеле казнио. А ако добро чиниш, Богу се милостивом молиш, старије своје слушаш, никоме ништа на жао не учиниш, е онда знај да ће те праведни Бог наградити, па ће и твоја душа ући у лепо небо, да се тамо са анђелима добрима радује и весели.

Девета катихеза.

Анђео хранитељ.

Припрема. О коме смо учили кад сам ја последњи пут био овде у школи?.. Па јесу ли сви анђели остали добри као што их је Бог створио?.. Како је Бог казнио зле анђеле?.. А како је наградио добре анђеле?

Циљ. Јесте децо, добри су анђели остали у небу и увек ће тамо бити; а данас ћемо учити, да свакога човека на земљи чува један добри анђео, који је на небу, и да се тај анђео зове чувар или хранитељ. Сви: хранитељ.

Ко чува свакога човека на земљи?..

Како се зове тај анђео?.. Шта ћемо данас учити?..

Предавање. Пазите добро, сад ћу вам приповедати једну лепу приповетку. Био је један пут један божји човек па се звао св. апостол Петар. Један неваљали цар заповеди да св. апостола Петра окују у гвожђе, па да га баце у тамницу. А тамница то вам је једна соба мрачна и тамна у коју се кривци затварају, св. ап. Петар је био побожан и божји човек па ипак га је неваљали цар бацио у тамницу, а пред врата тамнице метнуо је војнике (а то су солдати) да га чувају. Али у једанпут се у тамници нешто јако засија. А шта је то било? Анђео чувар св. ап. Петра сишао је с неба, да га спасе из тамнице. Анђео хранитељ пробуди св. ап. Петра, и рекне му нека устане, и нека се обуче. Св. Петар устаде, а гвожђа му сама спадоше с руку, а анђео га хранитељ поведе за собом, св. ап. Петар је ишао за својим анђелом чуваром, а кад су дошли до гвоздених врата, али врата се сама отворише, а они

Digitized by Google

изиђу на сокак. И тако је анђео чувар спасио св. ап. Петра из тамнице.

Кога је бацио неваљали цар у тамницу?.. А ко је избавио св. ап. Петра из тамнице?.. Што му је рекао анђео хранитељ?.. Како се отворила гвоздена врата, кад су до њих дошли?..

Спајање. Децо моја! Сви се добри анђели на небу брину за нас људе, па нас чувају од зла, и уче нас да будемо добри и моле се за нас Богу. И за св. ап. Петра бринули су се сви добри анђели, али који се је анђео највише бринуо за њега?.. Који га је анђео спасио из тамнице?.. Па који се онда анђели највише брину за нас? *Највише се брину за нас анђели хранитељи.* (Сви заједно). Кад се дете роди, онда милостиви Бог заповеди једном добром анђелу: иди, чувај то дете и учи га да буде добро, па да може у небо ући. И тај анђео онда послуша милостивог Бога, па увек и на сваком кораку чува то дете, па и кад човек постане, све до његове смрти. Шта мислиш, има ли сваки човек анђела хранитеља или чувара Н? Да, *сваки човек има свога анђела хранитеља.* Тај те анђео увек чува, он чува твоје тело, чува те да не поклизнеш па да руку или ногу не сломијеш. Ти ниси никад сам, увек је с тобом твој анђео чувар. Ако човек хоће што неваљало да учини, ако хоће да украде што год а да родитељи не виде, уједарел зачује у срцу своме неки глас: немој то чинити; то се не сме; то Бог види па ће покарати. Ето видиш, то ти шапће твој анђео чувар. Јелте децо да сте и ви већ чули таки глас у своме срцу?!

Скупљање. Који се анђели највише брину за нас?
Највише се брину за нас анђели хранитељи.
Има ли сваки човек свога анђела хранитеља?
Сваки човек има свога анђела хранитеља.

Примена. Драга децо! Ако вам кад год падне на памет да што год неваљало учините, не чините тога нипошто, него увек послушајте глас свога анђела хранитеља, који вам шапће да нечините зло. Ако послушате свога анђела чувара, он ће вас онда јако, јако волети, и добро ће вас чувати, да вам се никакво зло не догоди.

Digitized by Google

Десета катихеза.

Први човек. — Душа је створена по слици божјој.

Припрема. Шта је Бог прво и прво створио?... Да, Бог је створио прво невидљиво небо и у њему анђеле, а после тога створио је све створове редом, као што сам вам већ приповедао.

Циљ. А данас ћу вам приповедати шта је Бог најпоследње створио, кад је већ све друго било готово. Децо, Бог је напослетку створио човека.

Шта ћу вам данас приповедати?..

Шта је Бог напослетку створио?...

Предавање. Кад је Бог милостиви погледао овај свет, који је једном својом речи створио, видео је да је јако леп и добар. Та зар није лепо и добро било, када је сунце јарко засјало, а лептирићи шарени почели летити, а пчелице од цветка до цветка зујати, и птичице кад су на дрвећу умиљато запевале. Да, све је све то лепо и добро било децо моја, па ипак није свет још био готов. Фалио је неко на свету ко би Бога познао, па знао казати: баш Ти хвала Боже милостиви што си ме створио, и што си ми тако добар, и молим Ти се Оче наш небесни брини се за мене, а ја ћу Те увек слушати. Тако су могли Бога познати и молити му се само анђели на небу, а на земљи није то био баш нико кадар, ни онај леп цветак, ни она мала птица, ни нико. Па зато је баш милостиви Бог и рекао: створићемо човека по својој слици, као што смо ми. Сви за једно: створићемо... Како је рекао милостиви Бог?... Да, тако је рекао, јер је знао да ће Га тај човек познати, да је он његов Створитељ. И како је рекао, тако је и учинио. Бог узе земље, и од ње направи тело првоме човеку; главу, груди, руке, ноге — дакле цело тело. То је тело до душе лепо било, али је било мртво; очи нису гледале, уши нису чуле, ноге се нису мицале. Па шта је Бог свемогући урадио?! Он лепо удуне у то човеково тело душу, и гле од земље постаде мало по мало месо, затворене очи отворише се, руке и ноге почеше се мицати, и први човек оживе и поче ићи и говорити. А анђели добри сигурно су се обрадовали кад су првог човека видели, па од радости повикали: ала је

Digitized by Google

леп, ала је леп! Бог милостиви даде првом човеку име Адам, што ће рећи човек од земље. Сви: Адам.

Спајање. Кад је Бог створио овај свет, ко је још фалио на земљи?... Кога је Бог напослетку створио? Од чега је Бог начинио тело човеково?... А како му је дао душу?... Шта дакле има човек? *Човек има тело и душу*? Истина је децо, човек има тело и душу, али душа је много, много важнија од тела. Па да видимо за што је важнија. Ви сте много пута чули да звоно на св. цркви некога оглашује. Кога звоно оглашује Н?... Јесте, човека који умре. Па шта је умрло?! Само је тело човеково умрло; тело закопају у земљу, па после неколико година буде од њега опет земља од које је и постало. За то што тело човеково умире зове се оно смртно. Сви: *смртно*. Али душа децо, никад не може умрети, она ће увек живети, њу не можемо у земљу сахранити. Па да видимо за што не може човекова душа умрети. Сећаш ли се како је рекао Бог кад је створио човека Н? (створићемо човека по својој слици, као што смо ми) Дакле по чијој је слици душа човекова створена?... А то се децо може друкчије казати: душа је човекова слична Богу. А кад је Бог дух па не може умрети, онда ни душа човекова не може умрети, а то се каже: душа је бесмртна. Сви: душа је... Како се зове душа човекова за то што не може никад умрети?... *зове се бесмртна*. За што је дужа човекова важнија од тела?...

Скупљање. Шта има сваки човек?

Сваки човек има тело и душу.

Како се зове тело човеково за то што оно умире?

Тело се човеково за то што оно умире зове смртно.

Како се зове душа човекова за то што она не може никад умрети?

Душа човекова за то што она не може никад умрети зове се бесмртна.

По чијој је слици душа човекова створена?

Душа је човекова створена по слици божјој.

Примена. Чули сте децо моја данас, како је Бог био милостив и добар првом човеку Адаму, и како му је створио лепо тело и још лепшу душу. Ал и ви сте децо добили од Бога тело и још нешто што је много

Digitized by Google

боље и важније од тела, добили сте душу. Па за то децо моја будите захвални Оцу небесном што вам је све то дао и чувајте душу своју да је не окаљате. Када би ви видели неко дете да какву лепу слику баци на сокаку у блато да се укаља, јелте да би вам жао било? А знате добро да би то неваљало дете било кажњено. Па и ваша је душа лепа и чиста слика божја. О децо моја пазите добро да не укаљате ту слику божју у вашој души. Оно дете које лаже, краде или што друго неваљало ради, то дете каља слику божју у својој души. То ће дете бити од Бога јако покарано.

Једанаеста катихеза.

Ева. — Рај. — Бог је добар.

Припрема. Кога је Бог милостиви напослетку створио?... Како је било име првом човеку?... Кад је Бог створио првог човека Адама, да ли је онда био још који човек на земљи?... А жена? Није.

Циљ. Данас ћете учити драга децо како је Бог милостиви створио прву жену; и још нешто — учићете како је Бог јако добар, па је прве људе метнуо у једну лепу башту, да тамо живе и да се веселе.

Шта ћете данас учити Н?... Куд је Бог метнуо прве људе да живе и да се веселе?...

Предавање. Децо! Када је Бог свемогући створио Адама, онда је Адам био неко време једини човек на земљи. Ни једнога човека није било осим Адама. Али Бог пусти једаред на Адама тврд сан и Адам заспи, а Бог узме једно ребро Адамово и од тог ребра створи прву жену, а Адам јој надене име Ева. И још је нешто Бог милостиви урадио код је створио Еву. Он је благословио Адама и Еву. Ви сте видели децо кад сватови иду у св. цркву на венчање, како свештеник младожењу и младу венчава и благосиља. Ето тако је и милостиви Бог Адама и Еву благословио; и то је било прво венчање на земљи.

Кад је Бог створио Адама, да ли је онда био још који човек на земљи?... Шта је Бог пустио на Адама? Шта му је узео?... Кога је Бог створио од ребра Адамовог?... Куд иду младожења и млада кад се оће да

Digitized by Google

венчају?... Ко их благосиља?... Ко је благословио Адама и Еву?

Кад је Бог прве људе створио, метнуо их је у једну врло лепу башту да тамо живе. Та се башта звала земаљски рај. Сви: *рај*. О децо моја, да знате како је лепо било у рају! Тамо је цветало најлепше цвеће, тако да је сав рај миром мирисао. Воћа је било свакојаког, слатког и доброг. Птичице су скакутале са гранчице на гранчицу, па су цвркутале и умилно певале. Животиње разне, јагањци и овци, свиње и коњи, курјаци и све друге велике и мале долазиле су Адаму, а он свакој вели: ти ћеш се овако звати, а ти овако и свакој даде име. Једном речи прелепо је било у рају.

Спајање. Кога је Бог створио од ребра Адамовог?.. Сви: *од ребра Адамова створио је Бог Еву*. Кад је Бог створио и Адама и Еву, куд их је онда метнуо да живе? *метнуо их је у земаљски рај да живе.* Како је било у земаљском рају?... Шта су птице радиле?... А цвеће?.. животиње?... Видите децо како Бог милостиви воле човека и како му много добра чини; дао му је лепо тело па бесмртну душу, па красни рај да у њему живе и веселе се; па за то баш што Бог човека воле и многа му добра чини, кажемо да је Бог добар. За што кажемо да је Бог добар? *Ми за то кажемо да је Бог добар, што Он човека воле и много му добра чини.*

Скупљање. Кога је Бог створио од ребра Адамова?

Од ребра Адамовог створио је Бог Еву.

Кад је Бог створио прве људе, куд их је метнуо да живе?

Кад је Бог створио прве људе, метнуо их је у земаљски рај да живе.

За што ми кажемо да је Бог добар?

Ми за то кажемо да је Бог добар, што Он човека воле и много му добра чини.

Примена. Чули сте децо, да је Бог милостиви отац небесни који нам даје здравље и живот, и свака добра, научили сте да је Бог добар, па како је дао првим људима прекрасни рај да у њему живе. Али шта је најбоље Бог ће дати свакоме ономе ко Га на земљи слуша небесни рај. Он ће примити сву добру децу и добре људе у небо, где ће много лепше бити него што је било

Digitized by Google

и првим људима у земаљском рају. Будите добри и послушни, па ћете и ви децо моја доћи у лепи небесни рај.

Примедба. Дидактика је поставила потребан и оправдан захтев понављања свршеног већ градива. Како у другим наукама, тако не мање при катихизовању дужни смо се овоме дидактичком захтеву одзивати већ и с разлога шта сви катихумени ради разних узрока не присуствују баш увек катихизовању, а приликом понављања у положају су да бар донекле надокнаде пропуштено. Бива да ни сви присутни катихумени предани у једнакој мери не приме, или с разлога неједнаке снаге менорије, или ради тренутне непажље, а и с других разлога. И ради овога је дакле понављање на месту. Понављање бива припадом т. ј. код предавања новог градива дотичемо се и сродног већ познатог; и у правилу т. ј. пре сваке нове катихезе понављамо катихезу од прошлог сата, а после извесног времена понављамо једну заокружену целину.

Ми смо са једанаестом катихезом завршили период стварања, дакле заокружену целину. Препоручујемо катихетама да се овде ради понављања свршене целине задрже. Пођемо ли без понављања даље морамо рачунати с тиме, да ће нове преставе потиснути у души дететовој старе, које ће потискиване тонути у заборав, што катихета наравно несме дозволити.

Наставиће се.

Digitized by Google

БЕСЕДА ПРОТИВ НАЗАРЕНСТВА

(о правом и истинском пастирству у цркви Христовој, и о лажним пророцима назаренским).

Покарај, запрети, умоли (ап. Павле).

— Јован Ж. Вута. —

Ја нисам знао драги Хришћани — да ћу у вашој средини доживети таких жалосних часова, осетити таких болова и таких рâна — какве сам жалосне тренутке доживео, какве сам тешке болове осетио прошле недеље. Зазвонило звоно и позвало нас све на молитву. Дошао пастир ваш у св. храм, помолио се Богу и мајци Божјој, обукао се у св. одору, спремио божанско јело и пићу за небесну жртву и кад хтеде да отпочне — у дому Божјем никога! Осврнуо се пастир ваш десно и лево да види децу своју духовну — али деце нема. Где су? Где су они са сребрним власима што сваког јутра рâне на молитву? Где су оне побожне сестре, што пре сваке литургије питају пастира. о чему ће им данас зборити? Где су оне побожне мајке што о Великом Петку клече око гроба највећег Мученика и сву ноћ продбију молећи да им се о мукама и патњама Његовим прича? Где су они што о св. Постовима чекају од јутрења час исповести? Где су, где су?

Тако се питао пастир ваш, незнајући где су му овце залутале, и на какву пашу гладни одоше. Душу му опхрвао страх, немир и брига у њу се уселише. И баш у том часу, послужитељ црквени рече: „Дошао владика назаренски“. „Слегао се у скупштину сплан свет“ — додаде ђаче једно.

Беше ми тада тешко, жалост ми обузе душу, али сетих се каква ми важна служба предстоји. И помолих се: цару небесном, утешитељу и духу истине... Погледах на лик Спаситељев, на лик Онога, кога сте ви за часак оставили. Гледао сам га и пред Њим се молио! И молио сам Спаса и Бога нашег да вам опрости, да вас умудри словомъ истины, да вам открије евангеліе правды да вас чим пре опет призове своей соборнѣй и апостолстѣй цѣркви, да вас помилује и сачува своею благодатію.

Digitized by Google

Да, тако то беше. И данас ево мал' не сви који увредисте Спаситеља нашег стојите овде на светом месту овом, и ја пре него што бих вам ишта саветовао, позивам вас одлучно: покајте се!

О кад бих у овом часу имао глас оних труба, које имају анђели и са којима ће нам објавити страшни час судни, па да вас тим гласом позовем на покајање и да тим гласом осудим ма и часовито неверство ваше, или бар да ми је глас као у звона да продрем до у дубину срдаца ваших и да вас одјек гласа тог сећа невере ваше! А што то иштем, што ли то тражим? Та зато, јер као да и одвише слаб бејаше до сада глас мој, да вас одвраћа од варке и лукавства лажних пророка нововерских и да вас сачува од искушења. И говорио сам вам: „пазите да не постанете жртва лукавства њихова!" И спомињао сам вам ону јеванђелску: „не верујте сваком духу, није сваки од Бога" — и не хтедосте слушати. И као оно Павле Галатима морам вам довикнути: О неразумни! ко вас је опчинио, да се не покоравате истини? (Галат. 3, 1.). Шта вас је одвело тамо? Каква жеља? Да чујете реч јеванђелску?! Па зар је не чујете с места овог? Кога сте видели? Простог човека, који се заоденуо лажним именом „владика". О да велике лакомислености, о да црне неблагодарности Богу! Бојим се за вас, да се не будем узалуд трудио око вас (Гал. 4, 11.).

— — — — — — — — — — — —

„Благословена нека је вера отаца наших" — тако је — кажу ми — поздравио све вас тај странац. Гле! И не нађе се ни један међу вами да тој протуви одмах довикне: Лажеш лажни владико! Вера отаца наших скупљала је оце наше и доводила у св. храм, а ово место где си нас ти довео није дом Божји. И коју ти то веру мислиш? Оци наши родили се, живели и умрли су у вери источно-православној, вери светлијој од сунца, која има свој храм, свој крст, свој путир, своје пастире и своје владике. Да, ни један се не нађе! Сви сте ћутали и одобравали лаж, јер ето прва реч, коју је изустио странац тај била је лажна. Владика је лагао а ви сте лажу слушали.

„Ја као најстарији старешина ваш по благодати И.

Digitized by Google

Христа кажем вам: мир вам!“ Тако је даље наставио тај лажни апостол.

Е па кад ви одосте за њим у нововерску скупштину, кад одосте за њим као за неким владиком, онда хајде љубазни моји, да се сад о тој ствари поразговарамо, да видимо, ко су прави и истинити Христови пастири а ко су лажни. Говорићемо опширније а основ свега биће ова света књига: јеванђеље. Христе Спаситељу, благослови ову моју реч!

Дошавши на земљу Господ И. Христос да измири грешни род човечји са Оцем небеским, да уклони гњев Божји и донесе мир, да разруши клетву и поклони благослов, да скине осуду смрти и дарује слободу, једном речју да спасе у глибу безакоња и црних грехова огрезли род човечји — извршио је Он то тиме, што „предаде себе за нас у прилог и жртву Богу (ап. Павле), што се узнесе вољно на крст, вољан дати дꙋшꙋ своѥ избавленіе за многихъ (Мат. 20, 28.)

Проливши своју драгоцену крв спасенія нашегѡ ради извршио је Спаситељ вечним промислом одређено — велико дело. Но Он је дошао и ради тога, да оснује велико царство благодати (Златоусти). А то царство благодати је његова црква. „Сазидаћу цркву своју и врата јој адова не ће нахудити“ (Матеј 16, 18.). Проповедајући своју божанску науку, учио је он о једном стаду, о једном царству небеском на земљи, о једној виноградској лози (Матеј.) што се све односи на цркву његову. И послушај сад Хришћанине! Ради спасења стада свог Он допушта да Га разапну на крст а уједно тим крстом својим и крвљу својом удара темељ цркви својој. И управо од тог часа, кад „себе предаде за њу“ (ап. Павле) почиње живот његове свете пркве.[1] А ради чега је основао Спаситељ цркву? Ради освећења људи грешника, а за тим ради новог сједињења њиховог с Богом. И да би нас та црква могла заиста сјединити с Богом, полаже Спаситељ у њу као у какву велику ризницу пуно духовног блага — св. благодат своју, што ће рећи

---

[1] Види о томе Догматика: Макарије. Стр. 164. Испореди са песмом црквеном: возніслсѧ еси Долготерпѣливе на древо и водрꙋзилъ еси на немъ церковь твою. (Триод.) Прим. 46. Макарије.

Digitized by Google

такве божанске дарове, таку силу и снагу, која чисти човека од сваке греховне нечистоће и прљавштине и приближује га Богу. Такав божански дар примате ви браћо у свим светим тајнама од Христа основаним: св. крштењу, миропомазању, покајању, причешћу, браку и јелеосвећењу.

Дакле црква је основана. И освећена је божанском и драгоценом крвљу. И примила је и сместила у се драгоцени залог оснивача: благодат. И добила је законе и одређена је сврха њезина. Но ко ће да управља њоме? Ко ће да руководи људе показујући им пут спасења? Ко ће да преда правила и законе што их је Спаситељ поставио. Ко ће стаду бити духовни вођа, ко ће пасти стадо, ко ли ће бити проповедник Његова слова?

Господ И. Христос је зато основао још једну тајну. Тајну свештенства. Изабравши себи ученике и апостоле, шаље их у свет и каже им: „Идите и научите све народе крстећи их у име Оца и Сина и Духа светог“ (Матеј). И шаљући их у свет, даје им власт учења управљања и власт везати и дрешити грехе људске. А давши им такову власт, даје им уједно и обећање да ће с њима бити до скончанія вѣка (Матеј 28, 20.) А шта значи то обећање? Значи да је Он: „у лицу апостола послао на исто дело и све њихове будуће прејемнике, дајући им наду на Његово непрекидно присуство; и у правом смислу сам је дао цркви не само апостолы, пророки и благовѣстники но и пастыри и оучители (Ефес. 4, 11“.[2] И заиста апостоли верни и послушни заповести Спаситељевој проповедајући јеванђеље, оснивајући цркве постављају свуда свештенике а где је потребно и епископе. Тим нарочито изабраним лицима као својим намесницима предаваху божанствену власт тајанственим полагањем руку уверавајући их, да их поставља у цркви сам Дух свети.[3] Предавајући власт епископима, налажу им, да тајанственим полагањем руку предају власт и другима за то спремним људима.[4] Да вам све то потврдим речима св. Писма. Св. Јеванђелист Лука у својим „Делима“

[2] Макарије Догматика. Стр. 177.

[3] Ibidem 177.

[4] Ibidem 178.

Digitized by Google

говори нам о томе, како су Павле и Варнава на свом апостолском путовању по Иконији, Листри и Антиохији „утврђивали душе ученика“ а на послетку „поставивши им старјешине по свијем црквама и помоливши се Богу с постом предадоше их Господу кога вјероваше (Дела Апост. 14, 21.)

Велики апостол и одушевљени проповедник науке Христове — св. апостол Павле пише Титу ово: „За то те оставих у Криту, да поправиш што је недовршено и да поставиш по свим градовима свештенике, као што ти ја заповједих“ (Титу 1, 5.).

Исти св. апостол пише Тимотију овако: „Ти дакле сине, јачај у благодати Христа Исуса; и што си чуо од мене пред многијем свједоцима, оно предај вјернијем људима, који ће бити вредни и друге научити“. (Тимотију П. 2, 1. 2.). Да је св. благодат божја у тајни свештенства саопћавана полагањем руку сведоче апостоли Христови. Небројено речи из св. јеванђеља могао бих вам овде привести, али ево само једно. Св. Апостол Лука нам прича како су апостоли изабрали седам поштених људи — седам ђакона: „и они (тј. апостоли) помоливши се Богу метнуше руке на њих“ (Дела ап. 6, 6.).

И сад из свега овде споменутог могли сте љубазни Хришћани опазити, да св. реч Божја говори и о старешинама, и о свештеницима и ђаконима што ће рећи: три су степена свештенства: „*епископ* или старешина (владика) који је главни учитељ у цркви, први извршилац светих тајни и главни управитељ у цркви; онда *свештеник*, који власт учити, свештенодјејствовати и управљати са повереним му стадом добива тек од владике и трећи степен: *ђакон*, који је тек помагач у служби Богу а нема власт ни учити ни управљати нити сам свештенодјејствовати“. (Макарије).

То је мили моји истинито Христово слово, то је Његова уредба, то је заповест Његова. Па сад знајући све то питам вас, ко је и какав је владика тај, за којим сте потрчали? Ко му даде власт учити и управљати? Чему вас је учио? Лажи! Ту и сваку лаж наша св. црква изобличава Где је учио? У обичној кући. Та, браћо, кућа та није црква. Ко му је — питам поновно — дао власт да учи? Нико. Па то није Христова црква

Digitized by Google

у којој може сваки учити и проповедати шта и како хоће. И каква би то била светиња кад би у њој могао сваки „по казивању човечјему“ учити што хоће?! Хајдмо даље. Ко је саопћио благодат свештенства том човеку? Наш владика зацело није, јер ето тај човек вас води у просте куће, и тај човек се оцепио од владике свога. Па да ко? Дао му власт други човек! Па како му може дати власт онај човек, који сам те власти нема. Видите ли сад љубазни ко је тај странац? Видите ли да је препредена варалица, антихрист, а не владика? Зна он и сам да то није чиме се кити, али хоће да проба. Хоће да вас улови у мрежу своју не би ли имао што већи број људи, који ће га владиком звати. А је ли то спасоносно бегати из цркве тј. светлости, која божанском небеском светлошћу озарава душе наше, и ићи у домове људске, зборнице нововерске или у мрак, где ће ти притворство, лаж, извртање слова Божјег, лажно уздисање и јецање спутати душу у тешке окове духовне слепоће, незнања и напослетку очајања. Је ли спасоносно да бегате од пастира Христових и да тражите лажне пророке, да се уклањате од вечног блаженства и да силом тражите вечну пропаст? Зар тако да чине потомци оних предака, који у тешкој борби против некрста дадоше све што имадоше, и кућу и земљу и живот свој — само вером не преврнуше никада?! За крст часни и душу дадоше, а ви идете за оним, који вам заповеда да на крст тај пљунете! За овај дом свети — дом Бога живога и последњу лепту дадоше, а ви идете за оним који вам заповеда, да пљунете на то дело „благочашћа“ предака ваших. И таки бесрамници и отпадници да вам буду пастири и учитељи? Зар вам је спасење душа тако обична ствар, да се на том путу водити дајете од оних, који сами тај пут не познају? Кажете: „исто је то јеванђеље, које и ви проповедате“. Да — одговарам вам ја — исто је то, „само што неки сметају вас и хоће да изврну јеванђеље Христово“. (Гал. 1, 7.). „Али ако вам и ми или анђео с неба јави јеванђеље друкчије него што вам јависмо проклет да буде“ (Гал. 1, 8.).

А ми т. ј. пастири цркве Христове јависмо вам и јављамо вам да је ово црква Христова, црква апостолска

Digitized by Google

— црква предака ваших; да је ова вера Христова — апостолска — вера предака ваших! Па кад сам вам истину свагда проповедао јесам ли тражио какву славу. И кад вам у овом часу јеванђеље проповедам, хоћу ли да вас наговарам? „Или тражим људима да угађам“? Не. „Јер кад бих ја људима угађао, не бих био слуга Христов“! (Гал. 1, 10.). Или сам ја — пастир ваш, непријатељ ваш и спасења душа ваших? „Тим ли вам постадох непријатељ истину вам говорећи“? (ап. Павле). Зар у истини која се проповеда са овог св. места да гледате неистину? У светлости хоћете да видите мрак — опчињени лажима назаренским?! Бело хоћете да начините црним? Дакле слуга Христов и пастир ваш који је постављен да вас води спасењу — не говори по јеванђељу и по Христу! Каква страшна и грешна оптужба, каква нечиста мисао! О! лакомислени зар мислите да вама ти неуки људи уз то још напуњени духом пакости, злобе и мржње — говоре по јеванђељу? Зар се они брину за вас? Та „они не ревнују добро за вас, него хоће да вас одвоје да им ревнујете“ (Галат. 4, 17.). Да вас одвоје од мајке цркве а њиховој скупштини да кулучите, да вас одвоје од крви ваше — отаца, мајке, браће, сестара — па да робујете њима и лажној науци њиховој.

Но доста! Доста сам вас кореo. Не знам да ли ће вам укор тај призвати у свест потребу покајања за оно дело које учинисте Не знам — велим. Али ја свакако вас ради и вашег спасења ради морам прибећи и јачем средству него што је укор. Морам вам запретити. И хоћу то одмах да учиним. Чиним то по налогу Спаситеља Христа и Владике нашег, који је Сâм „обукавши свете апостоле у божанствену власт са страшним претњама, обвезао све људе да примају од апостола учење и тајне и да се покоравају њихову гласу“. (Макарије): „Онај који вас слуша, Мене слуша, и ко се вас одриче, мене се одриче, а ко се Мене одриче, одриче се Онога, који је мене послао“. (Лука 10, 16.). Јесте ли чули страшне речи? У лицу апостола говори Христос свим својим пастирима: „Ко вас слуша, мене слуша“! Дакле који не слуша пастира Христова, није Христов (св. Игњ. Богонос.) И који се одриче пастира Христова, тај се

Digitized by Google

одриче Христа — одриче се Бога свог. О љубазни, јесте ли видели какав сте грех прошле недеље учинили? Одрекли сте се Христа — Бога нашег! Хтели сте да чујете нешто о спасењу душа ваших од једног препреденог варалице, а нисте ни помислили, да сте у том часу одрекли се владике и Господа нашег И. Христа! И сада вам запрећујем речима Господа И. Христа, да ће вас страшна казна постићи за неверство и одрицање ваше, јер „лакше ће бити граду Содомском и Гоморском у дан страшног суда“ (св. Писмо) него онима, који буду оставили Њега и цркву Његову.

Но ви се мрштите и као да вам нису по вољи речи ове моје. Па добро! Престаћу са претњама. Сад ћу вас молити. Молим вас браћо именом Господа нашег И. Христа не остављајте „збора својега!“ Молим вас именом пресвете владичице и Богородице не презирите дома Божјег и слугу његових. Страшно је браћо погазити свој закон, одметнути се од истине и изневерити Бога свог. Тешка осуда виси над главом сваког одметника а „страшно је упасти у руке Бога живога“ (Јевр. 10, 31.).

Завршујем данашњу реч речима апостола Павла: „Браћо! Чувајте да вас ко не заборави философијом и празном преваром, по казивању човечјему, по науци света а не по Христу“ (Колош. 2, 8.). Амин.

Digitized by Google

БЕСЕДА О ПСОВКАМА.

Ових дана сам се, браћо моја обрадовао, а уједно с тим и ожалостио неким случајем. Један од вас је дошао к мени и с великом тугом приповедао, да се у вашој опћини једна веома хрђава навика укоренила. Он ме је молио, да употребим све пастирске и очинске мере, против те, као што се он изразио, ране, која није на част нашему православно-хришћанском народу — нашој опћини. Он ми је говорио, да се међу вами налази много таковиx, који су намерни били обраћати се к мени са истом молбом. Ја се радујем и благодарим вам, пријатељи моји, за то, што ви, при свем том, што не остах код вас у пастирској служби, још имате поверења у мени и што се ви и сами старате о духовном добру ваше опћине; ово је за вас врло корисно, а за мене врло важно у тешком послу моје пастирске службе. Јер, пресудите и сами, може ли учитељ или отац добро васпитати своју децу, ако међу њима и децом нема узајамног поверења, ако деца не буду откривала оцу своје душевне боље са искреном жељом да добију од њега помоћи, и ако се они сами не буду старали о своме васпитању? Но ја сам уверен, да ви то добро знате. Нека Господ подари, да би ваша поверљивост према мени и ваша брига о опћем добру расла и расла међу вама. Но радујући се овоме, ја се уједно (с тим) с многима од вас жалостим, што се међу вама већ толико укоренила и застарела једна гадна навика. И деца су (говораху ми) која незнају ни једне молитве Господње, већ заражена том навиком. Горко ми је слушати ово: Ја мислим, да се ви већ и сами сећате на какову навику вашу указујем; ја говорим о погрдном говору — о псовкама.

Неко ми је од вас неразмишљајући дуго предлагао, да употребим против распрострањеног погрдног говора оно средство, које је с успехом употребљено било у неким опћнама суседних нам села; а то је телесна казна од опћине за преступ погрдног говора; но о овоме средству може се говорити, не на овоме све-

Digitized by Google

том месту, него у вашој опћинској судници. Ја вам могу предложити против ваше душевне боље само душевно лекарство — моје пастирско слово.

„Језик је, говори св. ап. Јаков, мали уд, али много се хвали“ (Јак. III. 5). У самом раду велико је назначење Богом нам дарованог језика: он нам је дан ради тога, да се молимо и благодаримо Господу, у опће ради тога, да исказујемо наше мисли, осећаје, потребе, жеље, да се лепо договарамо, саветујемо и поучавамо с људима и т. д.

Језик — то оруђе сејања добре духовне пшенице — језик лепих речи, које се свагда спомињу у Бога и које људи не заборављају, никада не остаје без добрих плодова, као што не остаје бесплодна ни добра пшеница, посејана на доброј земљи. О! колико добра имамо од добрих разумних речи, савета, утеха, поука, једном речју, од доброга језика, од добре речи човечје!... Но колико је зла од истога језика, када се он начини оружјем не благослова божјег, него оружјем сваће и грдње ближњих, када се он по апостолу напуни смртоносног отрова! „Гле, вели исти св. ап. Јаков, мала ватра, а колика дрва сажеже. И језик огањ — пун је неправде, он заражава сво тело, заражава и круг живота, будући и сам упаљен од пакла. Сваку звер, птицу и морску животињу може укротити сила човечја; а језик нико живи не може укротити: то је неукротиво зло! Он је испуњен смртоноснога отрова!“ И тако видите, да св. ап. Јаков зао језик употребљује огњу и отрову смртоносном. Од злога и неуздржљивога језика, као искре од огња лете зле речи, које као огањ пеку ближњега; од злога језика, као пожар од искре, рађа се непријатељство и распра, која често људе убија. Зао језик као отров трује невину душу, коље срце срце људско, наноси жестоке и смртне увреде ближњему. Но не говорећи овде о свакоме злу, које произилази од злог језика, ја ћу се задржати само на безбожном богохулству, које се код вас укоренило. Ја мислим, да је неколицини вас теже отрпети погрдне и гадне речи од макаквих удараца. Или зар никада нисте чули горких жалба и видели горких суза невинога детета или скромне и добродушне жене, или доброг

Digitized by Google

и поштовања достојног старца, који нису привикли псовкама, када их ма ко нападне са незаслуженом и бестидном погрдом? Лакше би нам било, говоре обично у таким случајевима ненавикнути гадним погрдама отрпити ма колико удараца по лицу, него слушати тако скврне и погрдне речи. Али у истину не одговарају сви на погрде подобним горким жалбама. Често бива, да на погрду погрдом одговарају. Чега све не бива тада?! Посмотрите само на огорчену свађу суседа или сусетка: какову мучну злобу, какови зверски безобразлук примећавате на лицима њиховим! А да ли се са погрдних речи не прелази кад и кад и на само дело? Колико много се ту здравља губи и колико страдава ту опћа част? И да ли ће се скоро помирити међу собом посвађани пријатељи? Опћи мир, који је тако потребан ради опћег добра, прелама се међу њима скоро за увек, јер се увреде тешко заборављају. На послетку бива и то, да они, који непрестано слушају погрде, навикну се на њих тако, да их то ни мало не смућује: ти лармаш на каквог безбожног псовача, бацаш на њега гомилу погрдних речи, а оне се од њега, као грах од стене одбијају: погрда не виси на врату и мисли у себи, да и даље остане при своме. Жалост је то, да једни, грдећи их, научише се да их не такне твој незауздани нападај, а други слушајући грдњу, постану такима, о којима реч божја говори, да је у њих окаменила душа и срце отврдло тако, да они слушајући не чују и умиру без осећаја. У гневном свађању људи не владају собом, него се заборављају; зато свађа, увек скопчана са лармом, неопрезно се разноси на опћи саблазан. Свађајући се ви може бити и не примећавате, да се на вашу свађу скупила читава гомила људи, од којих вам се једни смеју и заричу се у себи, да не допусте себи такога безобразлука, а други слушајући ваше погрде, невољно и нехотице примају у себе отров гадних речи, кога су датом приликом готови и сами излити на своје противнике. Грдећи ви може бити и не примећавате да ваше грдње слушају и љубопитљива и невина деца, туђа или ваша, која се на вашу ларму с гомилом скупила: свака реч ваше грдње лако и дубоко се зарезује

Digitized by Google

у њихове младе душе и они ће готови бити да их понове при најмањем говору у самом бозобразном облику. Сачувај нас боже, да игда чујемо погрде из уста деце, која су по својој невиности Господем предназначена да изврше хвалу божју. А знате ли ви, шта је Господ саветовао онима, који саблазне овакову малу децу? Боље би им било, говорио је он, када би им обесили о врат камен воденичарски и потонули у пучину морску.

Не злоупотребљавајте дакле, пријатељи моји, дар говора, који нам је дан ради прослављања Бога, ради лепог разговора и саветовања, ради корисних и разумних речи; не мучите, не бешчастите и не кварите себе, ближње ваше, а особито малу децу гадним псовкама; не оскврњујте себе и друге гадним и погрдним речима; сетите се само, да ћете за сваку празну, а особито за погрдну реч одговарати Господу Богу на страшноме суду. И какав ће их стид тада обузети ради псовке, какав ће одговор они дати Богу.

Ја мислим, да се ви сада и сами стидите и појмите скврне погрде, које десетинама и стотинама некоји од вас изричете. Огорчени у свађи ви не дате мира ни родитељима ни деци ни сродницима ваших противника и ако вам ништа сгрешили нису, а може бити су већ давно и умрли! „Такав и такав ти је син, . . . такова и такова ти је душа. . .“ и т. д. Боже мој, који од нас није син хришћанских родитеља, — зар није сваки човек божји? Чија душа није душа божја? Зар није за свакога од нас пролио крв на крсту сам Син божји? Зар није свакога од нас усинио Богу Оцу називајући нас Својим пријатељима и браћом? А ми нашега ближњега и брата, усиновљеног Богу, називамо сином нечастивога или непотребном женом, или шта више називамо крштену душу божју — душом нечастивог и т. д. Опрости ми Господе што сам се са овога светога места дрзнуо исказати ту мисао, коју не приличи спомињати ни у породичном кругу у доброј породици.

Нећу да раскривам, браћо, пред вама сву мрзост и безстидност извесних ваших погрда и псовки. Толико ћу рећи, да су нам неке од њих остале из доба поганског, када наши преци незнадоше још за истинитог Бога Исуса Христа, а неке пак из тамног доба татар-

Digitized by Google

ског, а за неке и не знамо, како су дошле до нас као скакавци или какав ветар, и неке су напослетку постале међу нама, као муве које уједају, од блата. Велики грех чинимо пред Богом, ако покупивши у нечасно насљедство неке псовке од наших дедова и прадедова будемо још својима умножавали и своме потомству предали.

Очеви и матере! Хришћанска вам дужност налаже, да речју и примером оградите вашу децу од гадних и гнусних погрда. Ви се сами морате прво одучити од те бешчасне навике, да би успели у томе. Истина, да то не иде без труда, али ништа добро се неда лако. При свој својој неопробаности у духовном животу, ја вам предлажем и средство, којим се други не без успеха служе. Када зли дух буде ма кога од вас на свађу подстицао, не будите брзи на одговор — него се пожурите, да се оградите крсним знаком и да очитате молитву Христову: „Господи Іисѹ Хрїсте, Сыне Божїй помилѹй мѧ грѣшнаго.“ После овога, будите уверени, нећете речи ближњему своме оно, што би му пре тога рекли.

На крају моје беседе и опет, и опет вас молим, браћо, речима св. ап. Павла: „Всѧкое слово гнило да не исходитъ изъ оустъ вашихъ, но точїю ѥже есть благо къ созданїю вѣры, да дастъ благодать слышащимъ.“ (Еф. IV. 29.) „Сквернословїе и ѹѣсловїе, ниже да именѹется въ вас.“ (Еф. V. 3. 4).

„Самъ ты Господи положи храненїе оустомъ нашимъ и дверь огражденїѧ о оустнахъ нашихъ.“ Амин.

С рус. II. В.

Digitized by Google

Из црквено-пастирске праксе.

XLI.

Треба ли ђакон или, ако овога нема свештеник, код возгласа Твоѧ ѿ твоихъ *да прекрсти антиминс подигнутим часним дарима?*

Како треба ђакон да подиже код реченога возгласа часне даре, дискос и путир, Служабник не говори сасвим јасно: у једном се вели да ђакон то чини прекрштеним рукама (по пракси: десну преко леве) тако да десном узме дискос а левом путир и подигне, — а по другом (архијерејски чиновник), протођакон уздиже мало св. дискос и св. путир. Неки ђакони при том још прекрсте часним дарима (дискосом и путиром) над антиминсом.

У погледу подизања часних дарова на начин, да се прекрштеним рукама узме у десну руку дискос а у леву путир, пракса је најраспрострањенија, те се може узети, да ако тако и протођакон чини — не чини што се бар пракси противи. Али да ђакон (без обзира јели он прото- или архи-) крсти часним дарима над антиминсом — није умесно, једно зато што то не прописује ни Служабник ни арх. чиновник (већ први говори само о скрштању руку) а друго зато што је извађање крсног знака једна врста благослова, а ђакон нема права на то да у присуству старијега благослове дели ни лицима и тварима, јер је мањи — управо најмањи међу свештеницима, а меньшее ѿ большаго благословляется.

Преме томе остаје ђакону (без обзира, је ли он прото- или архи-) да приликом возгласа Твоѧ ѿ твоихъ прекрстивши десну руку преко леве само подигне мало св. дискос и св. путир и да их опет спусти на место где су и били.

Нема да са часним дарима изводи над антиминсом крст ни свештеник — јер то не прописују дотичне књиге, а ни возглас то не изискује.

Ј. Ж.

Digitized by Google

XLII.

Да ли треба свештеник код вазгласа **свѧтаѧ свѧтыхъ** *да прекрсти св Агнецом над дискосом?*

У старим Служабницима XVII. века заиста се налазило да „јереј узме свети хлеб трима прстима обе руке и рекне **свѧтаѧ свѧтымъ** те светим агнецом направи крст над св. дискосом“ (Служ. издан у Москви 1646. год. лист 154.); но већ у XVIII. веку (Чиновник издан у Москви 1798) стоји само: „Архијереј узевши св. хлеб подиже га мало над св. дискосом не чинећи крст“ (испор. Никольскій, Пособіе, изд. V. стр. 451. прим. 2). Што је у поменутом арх. чиновнику XVIII. века забрањено да се „**образъ креста не творитъ**“ сасвим је оправдано тајанственим значењем подизања св. агнеца, јер по Симеону Солунском, „подизање св. агнеца преставља подизање Исуса Христа на крст“, а само распеће Исуса Христа преставља се тиме, што се св. агнец преломи на четир дела и ови се у облику крста на дискос положе, као што то и данашњи Служабници прописују.

Сходно дакле тајанственом значењу ових радња има свештеник (па и архијереј) при восгласу **свѧтаѧ свѧтымъ** св. агнец подићи, престављајући тиме подизање Ис. Христа на крст, а затим га на четири дела разломити и метнути део са натписом IC на дискос горе, XC доле, део HI с леве а KA с десне своје стране.

IC
HI KA
XC

Ј. Ж.

Digitized by Google

КЊИЖЕВНОСТ.

Symbolae ad illustrandam Historiam Ecclesiae Orientalis in Terris coronae S. Stephani maximam partem nunc primum ex variis Tabulariis Romanis, Austriacis, Hungaricis, Transilvanis, Croaticis, Societatis Jesu aliisque fontibus accessu difficilibus erutae a Nicolao Nilles S. J. s. Theologiae et ss. Canonum Doctore, horumque in Caesarea et Regia Universitate Oenipontana professore publico ordinario patrocinantibus almis Hungarica et Rumena Literarum Academiis editae. Volumen I. Complectens indices et operis patrem I. pp. 1—496. Volumen II. Complectens partem operis II. cum appendicibus, p. p. 497—1088. — Oeniponte. Typis et sumptibus Feliciani Rauch 1885.

Већ пре 20 година угледало је ово дело света у Инсбруку, али је код нас остало скоро неопажено,[1] ма да је по садржају своме врло важно за историју наше цркве под влашћу угарске круне св. Стевана. Автор његов — језуита др. Нилес — користио се поред бечких, пештанских, римских, загребачких архива, још и многим другим архивима и књижницама, те је прикупио велику количину врло важних аката, који у доста јасној светлости износе рад римске пропаганде (Congregatio de Propaganda Fide) на унијаћењу по угарској православних Румуна, Срба и Русина, те Армена. Пропаганда је најживље развила своју акцију баш у прво доба по преселењу нашем у Угарску под патријархом Арсенијем III. Чарнојевићем, — те је рад њевин по нас врло значајан, да се расветли што боље право стање наше у то а и касније доба. — Стога приказујем овде то дело нешто опширније, да би на њега свратио пажњу наших црквених историчара.

Дело ово састоји се из шест књига у две свеске.

У *првој књизи* (стр. 1—127), под насловом „Πρόδρομος“ из-

---

[1] Нисам барем приметио да га цитира ни један наш писац; а сам сам за њега дознао по делу дра Giovanni Marković: Gli Slavi ed i Papi, Zagabria 1897., те касније по делу Jos. Maurer-a: Cardinal Leopold graf Kollonitsch, Primas von Ungarn. Innsbruck 1887. — Марковић за ово дело Нилесово вели: „Quest' opera del Dr. Nilles è d' inestimabile valore“ (стр. 421—32). — Грбић је знао за чланак Нилесов О свидничкој епархији у: Zeitschrift für kathol. Theologie, Innsbruck 1884. — али се овим делом није користио, те држим да му није ни познато било.

Digitized by Google

носи нам др. Нилес историјско расправљање о три начелна питања римске пропаганде почетком осамнаестог века, а наиме:

1. Да ли се може допустити латинским мисионарима, да служе по обичајима грчкога обреда? — Овде се особито истакао, као заштитник тога мишљења кардинал Леополд гроф Колонић примас Угарске, који је и нама Србима много невоље и неприлике нанео; он је шта више тражио, да се чак и то допусти, ради бољег успеха пропаганде, да могу римо-католички свештеници слободно прелазити на унију, те кад свој посао обаве, као мисионари, да се опет могу повратити римокатоличкој цркви, — но римска столица није никако хтела на ово пристати.

2. Да ли се посвећење грчких (православних у опће) свештеника и епископа, после примања уније, има обновити „под условом (sub conditione)"? — Као противник овога мишљења истакао се, поред многих, особито поунијаћених Грк са Крете др. Никола Комнен Пападополи.

3. На чега највише имају пазити мисионари међу источњацима? — Пре свега, да ваљано протумаче одабране тачке римокатоличког учења о цркви латинској, којој ће се „шизматици" повратити; даље, да чуваију у потпуној чистоћи обреде источне цркве и најпосле, да се особитом пажњом и начином боре против заблуда „Грка шизматика," а кардинал Колонић набраја до 40 такових заблуда.

У *књиви другој* (стр. 127—393) излажу се уопће акта по историји унијаћења румунске цркве у Ердељу. Књига је подељена на шест глава, те се у њима ређају хронолошким редом акта, која говоре: 1. О раду језуита по Трансилванији (Ердељу) крајем седамнаестог века; 2. О православној цркви и свештенству румунском у Ердељу пре уније; 3. О заблудама и злоупотребама цркве румунске, као православне и народне; 4. О раду на унијаћењу Румуна под епископом њиховим Теофаном (1692—1697. год); 5. О синодалном потврђењу уније и смрти владике Теофана (1697), те 6. О сталном утврђивању уније под владиком румунским Атанасијем (1698—1713). — Ова последња глава врло је опсежна (стр. 182—393), те садржи силна акта о раду разних мисионара и синода на утврђењу уније међу Румунима у Ердељу; особито су интересантна акта о распри ради потврђења Атанасијевог за владику, те о разним немирима, које је унијаћење изазвало међу Румунима; за тим се излажу привилегије дане поунијаћеној румунској цркви,

Digitized by Google

те о школском уређењу из тога доба (1698—1713. год.). Овог митрополита Атанасија I. Ангелу — назива Нилес: „apostolus Rumenorum (Valachorum)“ али то име није он заслужио, кад погледамо само на оне силне посве оправдане тужбе поунијаћеног народа и свештенства румунског против тога владике (та Gravamina су на стр. 259—272).

А *књига трећа* (стр. 393—701) садржи у себи акта по историји цркве поунијаћених већ Румуна; наиме: од смрти митрополита Атанасија I. па до најновијег доба. Ова књига дели се на 9 глава, а у њима се хронолошким редом износе акта: 1. за доба од г. 1713—1721. — у које је епископска столица поунијаћених Румуна у Ердељ. Београду (Alba Julia) непрестано упражњена била; 2. за доба епископовања Јована Патака (1721—1727); 3. за управе епископијом Адама Фитера (1728-29); 4. за доба епископа Јована Иноцента Клајна (1730. —1751); 5. за еписк. Петра Павла Арона (1752—1764); 6. за викарства и епископовања Атанасија Редника (1764—1772), те 7. за епископовања Григорија Мајора (1773—1782); 8. Јована Бобу (1783—1830) и 9. даље до данас — односно 1882. год.

У *књизи четвртој* (стр. 701—821) износи многобројна већином непозната и нова акта о унији Срба са римском црквом, а под насловом: „Symbolae ad illustrandam Historiam Unionis Serborum in Terris coronae S. Stephani cum Ecclesia Romano-Catholica“.

Као увод овој књизи износи кратак извадак из писма папе Иноћентија III. од 8. Јан. 1198. Вукану краљу Далмације и Дукље и Стевану великом жупану целе Србије. Извод из овог писма гласи: „Intelligentes per literas tuas nostro apostolatui praesentatas tuae devotionis ardorem, quod videlicet Romanam Ecclesiam matrem tuam super omnia post Deum diligere et honorare proponis et mandatis nostris omnimodis inhaerere (код Migne, Patr. lat. tom. 214 p.p. 481—482).“ За тим извадак из писма Стевана великог жупана Србије папи Иноћентију III. месеца септемба 1199. У том писму Стеван поздравља папу, као свог духовног оца те вели: „Gratulamur Magnae Sanctitati Vestrae, quia non tradisti nos in oblivionem filios tuos, sed recordatus es de nobis. Nos autem semper consideramus in vestigia sanctae Romanae Ecclesiae, sicut bonae memoriae pater meus, et praeceptum sanctae Romanae Ecclesiae semper custodire (Ibid. p. 726).“ Напокон износи још извадак из 6. канона одржаног синода дукљанског 1195. г.: „Sacrosancta Romana Ecclesia mater est omnium ecclesiarum et magistra (Ibid. p. 727)“, а то вели и: „Serbia per episcopum suum

Digitized by Google

Theodorum subscripsit.“ — Овде др. Нилес погрешно држи, да се под Стеваном вел. жуп. разуме Стеван Немања, кад је позитивно, да се Немања већ 1195. одрекао престола. То је син Немањин, а брат Вуканов, Стеван — касније краљ првовенчани, о коме нам је већ познато, да се у више прилика силом околности, обраћао папи.

За овим набраја нека позната му дела по историји Срба. Зна за Пејачевића, Церниога, Калаја, Салаја, Стојановића, Швикера, Пикоа и Ваничека, те још спомиње Фарлатиа: Illyr. sac. t. VIII., Асемана: Kalendaria Ecclesiae universae (том 4 и 5) Romae 1755, те Martinov-a Joan. Evang., S. J. Annus ecclesiasticus graeco-slavicus, Bruxellis 1863. — По том прелази излагању аката о раду на унијаћењу православних Срба по Хрватској, Славонији и Угарској.

Целу ову књигу поделио је на три главе. У првој глави износи списе који говоре о постанку и првом развитку епископије Сводничке (марчанске); у другој говори у опће о историји грчко-католичке (унијатске) цркве по Хрватској и Славонији; а у трећој су списи о раду језуита међу јужним Словенима. Све три главе по садржају своме врло су интересантне, јер нам износе и ако не сасвим живу, али ипак доста јасну слику дуготрајне борбе нашег народа са тежњама и покушајима силне римске пропаганде. Темељ тој пропаганди међу нама ударао је, злогласни по нас, кардинал гроф Колонић са својим помоћницима, а наставише је миљеници његови разни мисионари — језуите. Стога и има знатан број аката, који износе старање Колонићево о унији. Он је још 1678. ударио темељ и семинару, за образовање унијатских свештеника, у Загребу; он је старао се, да на марчанску владичанску столицу дође Марко Зорчић, ма да му је тек 26 год. било; он је дао затворити српске православне калуђере Јоакима Сладаковића и Антонија Угриновића, који не хтедоше унијатског бискупа својим владиком признати, он је створио све скоро нацрте и правила за успешнији рад пропаганде, те се постарао, да и Рим што живљу акцију покрене и т. д., — све до пред саму смрт своју 1707. год. он је био најревнији поборник уније не само међу Србима, него још много више међу Румунима и Русинима, где је и, — скоро сасвим — успео. Акта о раду Колонићевом на унији међу Србима изложена су на стр. 713—730 и 780—786; а у поменутом, у примедби, делу Maurer-a: Card. L. gr. Kollonisch — налази се још нека посебна

Digitized by Google

акта по истом делу, а нарочито писмо Колонићево папи (1703. год.), у ком извештава папу како је већ око 100.000 душа православних с римском црквом сјединио, те како сад настоји, да и српског патријарха, који је пре неколико година прешао из Турске са 40.000 душа, — обрати у заједницу с римском црквом. — Колонићев рад управо сачињава целу прву главу четврте књиге дра Нилеса.

А у глави другој опет изложена је историја унијатске цркве у Хрватској и Славонији по мемориалу, ког је саставио у Крижевцима 10. фебруара 1810. генерални викар и администратор (касније од год. 1815—1830.) епископ бискупије крижевачке (стр. 730—775). — Овде је изнесено и доста познатих ствари, али су неке историјске чињенице неверно приказане, неке опет намерно рђаво протумачене а неке сасвим испуштене, као нпр. попис унијата 1732. г., који је показао, да у целом вараждинском генералату нема ни једне куће унијатске итд.

Особито је интересантна глава трећа. У њој се износе махом биљешке из анала језуитских о раду на унији православних Срба. Нарочито се истичу два језуита: Фрања Равас и Михаило Ловинић. Први је особите заслуге стекао за поунијаћење Срба између Дунава и Драве — у Печују. У то доба (од 1688—1693) био је он супериор у Печују, те је ревносно око тога настојао. Он је начинио и схему за унију, коју је кардинал Колонић 1687. одобрио. Опис његова живота и рада је на стр. 776—786; а на стр. 786—796. налазе се одабрана места из анала језуитских у Печују и Пожези. Ту су под год. 1690. штампана и акта о свечаном прелазу у унију Срба између Дунава и Драве, а која су нам већ позната, јер их је Fidler још 1861. штампао у извештају бечке академије знаности. — Михаило Ловинић беше родом Босанац (1682—1730), а радио је као мисионар у темишварском Банату. Живот и рад његов изложен је на стр. 796—802. Важне и интересантне су тачке његове, које је 1721. год прихватио генерал гроф Вогие и цела административна управа у Темишвару, у својој јавној седници, у којој беху присутна и два наша владике поред митрополита. Тих тачака има 17. Главна им је намера, да се олакша унијаћење, а има у њима и неколико тачака, које су ишле за исправљањем извесних недостатака и злоупотреба у ондашњем црквеном животу нашем. — Осим овога налазе се у књизи овој још нека одабрана места из мисионарских анала од год. 1727. па до год. 1767. — по свим крајевима Хрватске,

Digitized by Google

Славоније и Угарске, али је најопсежније изложена мисија по Срему од 1737. год. (стр. 804—807). А по том се завршује цела ова књига о унијаћењу Срба са изводом, у преводу латинском, из дела језуите Пожежанца Антонија Канижлића: „Kamen pravi smutnje velike, iliti Početak i uzrok istiniti razstavljenja crkve istočne od zapadne“, што је издано 1780. г. у Осеку, а има 907 страна in —4⁰. Тај извод је закључак Канижлићев (стр. 899—907), у коме он управо позива Србе у унију; а др. Нилес назива то дело Канижлићево последњим делом језуита за „спас Срба“ (стр. 809). — Још је овде вредно споменути, да се у књ. II. на стр. 149, 166 и 167. спомиње, како је архиепископ ердељски Сава II. (Бранковић) од калвиниста, а нарочито од кнеза Апафија, претрпео силна гоненьа и тамницу, — услед чега је и умро.

Књига шета садржи у себи акта за историју уније Рутена (Русина) и Армена. Подељена је на две главе. У првој глави (стр. 821—915) говори прво о познатим му делима по историји цркве русинске у Угарској; за тим износи акта о унији Русина (1646) у оном делу Угарске. који не беше у власти Ракоцијевој, а иза овог о унији Русина под влашћу Ракоцијевом (до 1690); по том су изложена акта о цркви угарских Русина, канонички уређеној, под епископом Josepho de Camillis (1690. —1706). И овде је Колонић силних заслуга за римску цркву стекао. Последњи одељак ове главе износи списе о немирима у русинској цркви и њену историју до најновијег доба. У глави другој (стр. 915—937) пре свега говори о познитим му изворима и делима о цркви арменској у Угарској, а за тим ређа акта, која говоре о заблудама цркве арменске и почетку уније међу њима, те о даљој историји те цркве у Ердељу.

Књига шеста је завршна (стр. 937—1064), а садржи у себи разне додатке првим пет књигама. Од тих додатака за нас је најинтересантнија заклетва Гаврила Мијакића епископа марчанског 1663. год. (стр. 1035—1037) и писмо кардинала Колонића папи ради „колегија илирског“ у Бону (стр. 1038—1040).

У првој свесци овог дела налази се и ваљано састављени регистар, те је дело врло спретно за употребу.

Рад. М. Грујић.

У прошлом свеску „Богословског Гласника“ на страни 57. и даље штампан је *„Предлог за реформу веронаучне наставе у српским вишим девојачким школама у митрополији*

Digitized by Google

карловачкој" којега је саставио Вељко Миросављевић парох и катихета у срп. виш. дев. школи новосадској и који је „на основу постигнутог споразума међу свом тројицом вероучитеља постојећих српских девојачких школа" једногласно усвојен од збора наставника и наставница наших виших девојачких школа, одржаног 1. и 2. јулија и поднесен Школском Савету, заслужује и пажњу нас, који смо изван тога збора и изван Шк. Савета.

Тај предлог је састављен према *сврси*, *градиву*, *подели градива* и *потребним часовима* за науку вере у тим школама. Уз то је учињен предлог за одлуку да црквенословенски језик, који по досадањој основи иде уз науку вере, отпадне у облику, како се у тим школама досада обрађује.

Предлог је изведен јасно и исцрпно, без фраза а поред тога је сваки део поткрепљен разловима.

Овакав облик предлога за реформу научне основе у свима нашим школама може се препоручити као образац.

И разлози за предложену реформу су по моме мишљењу са једним изузетком потпуно оправдани. Тај изузетак је: што мислим, да би требало да литургика дође у III. а историја у IV. разред, дакле обратно како је предложено, из ових разлога: историја црквена по садржини својој обухвата све предмете науке вере, јер се у њој излажу све промене у цркви, како спољашње тако и унутарње; како у историју иде и заузима важан део и развитак богослужења, то је свакако боље, да историја дође после науке о богослужењу. Зато, што историја обухвата све предмете науке вере, и зато, што она има сврху, да утврди катихумене у истини, да црква и наука коју црква проповеда стоји на божанској основи, та дакле прагматичност у предавању историје црквене захтева баш најстарије и умно најразвијеније катихумене. Тим пре, што катихета у историји има прилике, да разјасни не само смисао појединих хришћанских обреда но и схватање појединих верских и моралних догмата, које је више пута тешко излагати у катихизису, јер казихизис долази већ у II. разреду.

Где, у ком разреду треба историју предавати, то је важно питање које се сада претреса много међу наставницима науке вере средњих школа и кад је реч о осам разреда, долази у питање само апологетика и историја т. ј. дали да се ова или она наука предаје у VIII. разреду; а где је реч о историји у нижој гимназији, једногласно се усваја предлог за IV. разред.

Digitized by Google

Према томе бих ја био за ту једину измену у овом предлогу да се литургика предложи за III. а историја за IV. разред. Када је већ овде реч о историји, морам још посебно рећи, да ми се предложена подела градива за историју свиђа, јер поред тога, што мислим да се прагматичан метод у прикладној форми не мисли мимоићи, особито се истиче бијографски карактер.

Оваковим предлозима, пре него што се остваре треба обратити пажње са што више компетентних страна, да би одлука што боља била па за то се и ја дотичем овога предлога.

Кв.

Приказ 1. свеска књижнице богосл. књиж. друштва Слоге: „*Ускрс Господа нашег Исуса Христа.*“ Приказује И. Ивачковић. — Рекао бих да нема ничега, о чему људи не могу говорити без тавтологије, кад се мисао тих људи ограничи на веома мало поље, или ако више од једне мисли није способан њихов ум да створи о извесној ствари, или чак ниједне. Према томе није једностран објекат размишљања колико субјекат — ум, онога који размишља. У сваком случају не стоји до једностраности књижице „Ускрс Господа нашег Исуса Христа“ и до њене не — вредности, колико до ограниченог погледа на њу г. Ивачковића, да се о њој не може без тавтологије много говорити као што он вели у „Гласнику Прав. Цркве“. Нећемо се упуштати у побијање „мисли“ које је изрекао г. Ивачковић поводом ове књижице, само ћемо у одговор му привести факат, да је богосл. књижевно друштво „Слога“ распродало споменуту књижицу у 15.000 примерака, те да се је смерало издати је у новом издању; да су свештеници (а не „попови“ као што их назива богослов) који су наручивали ту књижицу накнадно давали израза своме сажаљењу што нису одмах наручили већи број, јер их је „народ као на јагму куповао.“ Успех књижице ове показује да се нисмо преварили у своме очекивању, које смо као претпоставку изнели у свом одзиву о њој у VII. књ. „Богословског Гласника“, а ни у нади, да ће ова ствар поћи у напредак, јер наши вредни богослови спремају већ и други свезак књижнице, чему се од свега срца радујемо и желимо им најлепшег успеха. А приговори слични приговорима г. Ивачковића зацело неће ни најмање поколебати вољу око дела, које заслужује похвалу.

В. Максимовић.

Digitized by Google

△ Почетком о. г. отпочео је излазити у Прагу врло симпатичан богословски библиографски лист: „Slavorum litterae theologicae Conspectus periodicus“, као прилог листу чешких католичких богослова „Časopis katolického duhovenstva“ под уредништвом Дра Јос. Тумпаха и Дра Ант. Подлахе. Из програма листа видимо, да је сврха овог библиографског прегледа, да потпомогне напредак и ширење богословске литературе, којој много шкоди деоба разних словенских племена и други узроци, да потпомогне међусобно духовно опћење Словена и да мало по мало мирним путем реши она спорна питања (controversiae), која деле Исток и Запад. (стр 1.) Затим долази по реду преглед чешке, хрватске, пољске, руске, русинске, српске, словеначке (у I. св.), чешко-словачке, бугарске, лужичко-српске (у II. св.) богословске литературе и стране, која је посвећена изучавању словенског света (Externa res Slavicas spectantia). Ми се нећемо дотицати осталих одељака, већ ћемо се задржати само на прегледу српске богословске литературе, пошто она има за нас највише интереса и тим пре, што се дотиче и нашег „Богословског Гласника“. Неки рецензенат G. R. говори пре свега о томе, како Срби у краљевини, австроугарским покрајинама и у Турској имају прилично богословских и црквених часописа, што више шкоди самој ствари, него ли што користи, и ако би, вели, Срби, који свршавају у руским духовним академијама или протестантским универзитетима (sic!), могли издавати један или два већа богословска научна издања. (стр. 34.) Пошто је побројао као важније: Весник Срп. Цркве, Хришћански Весник, Источник (као листове више практичног правца), спомиње: Гласник православне цркве као лист посвећен више богословској знаности. О „Бог. Гласнику“ вели да је „publicatio certe inter omnes serbicas maxime scientiae theologicae inserviens“ (стр. 35) и подробније говори о правцу листа, који налази у сваком погледу добрим. У првом се реду дотиче чланка И. Зеремског, Беседа И. Христа на гори, приводи кратку садржину, а тако исто и остале његове чланке. За њега вели, да је „у католичкој и протестантској литератури bene versatus“ (ib.). Затим спомиње чланке М. Јакшића, Два српска сабора, В. Миросављевића, Срп. вероучевне књиге у Австро-Угарској, Д. Јакшића, Одступање римокатол. цркве од православне у учењу о тајни св. крштења и В. Прибићевића, Акта о укидању пећске патријаршије, и то излаже укратко само садржину. Од при-

Digitized by Google

каза задржава се на руском преводу књиге Вигуру-а, Руководство къ чтенію и изученію Библіи од Дра Ј. Чупића. (св. I. и II.). У III. задржава се на чланку В. Максимовића, Да ли је у православним богослужбеним књигама изражено учење о безгрешном зачећу Богородице, али не полемише с автором, него само нешто подробније износи садржину његовог чланка. Осим тога бележи још: Гласник православне далматинске цркве, који доноси „мало научних чланака“ (стр. 145.), али за то с великом хвалом истиче његовог сарадника преосв. еп. Никодима Милаша, „qui merito inter viros doctissimos ecclesiae orientalis numeratur“ (ib.) Напослетку приказује још: Гласник правосл. цркве у краљевини Србији, и то управо чланке С. Платона, Првобитна праведност по учењу Тридентинског Сабора и С. М. Веселиновића, Палестина у времена И. Христа и Св. Апостол Варнава. Приводи само у кратко садржину.

Из овог кратког прегледа могли смо видети, да су правац и сврха овог издања сваке хвале вредни, пошто оно доиста потпомаже ближе међусобно упознавање појединих словенских народа на пољу богословске мисли. У то име можемо слободно рећи с издавачима: Бог нека благослови овај посао.“ (стр. 2.)*

* Овај библиографски преглед излази пет пута годишње по цену од 6 круна Уредништвима богословских листова шиље се на захтевање у замену.

Digitized by Google

ХРОНИКА.

Православна црква у митрополији карловачкој.

Парастос архимандриту Илариону Руварцу. Братство манастира Гргетега приредило је 17. о. м. четрдесетодневни парастос свом архимандриту Илариону Руварцу.

У 10 сах. започела је литургија коју су одслужили игумани раванички о. Сергије, синђел о. Валеријан и јеромонах манастира М. Ремете о. Герасим. После св. литургије започео је парастос, који је одслужио впреосв. епископ бачки г. Митрофан Шевић уз асистенцију г.г. архимандрита: крушедолског Анатолија и ковиљског Георгија; протопрезвитера и ректора богословије г. Јована Вучковића; протосинђела и настојатеља прибиноглавског г Данила; игумана: јазачког о. Саве. врдничког о. Сергија; јеромонаха настојатеља: бешеновачког о. Нестора и малореметског о. Конона; синђела и помоћног учитеља у богословији о. Валеријана, јеромонаха великореметског о. Герасима и јерођакона гргетешког о. Виктора Св. литургији и парастосу присуствовала је и Њ. Светост патријарх српски Георгије Бранковић. По обављеном парастосу осветио је високопреосв. г. епископ са споменутим свештенством красан мраморни надгробни споменик који је подигло свом љубљеном архимандриту и настојатељу братство манастира Гргетега.

*** Српски пчелари објавили су прошлих дана тридесетогодишњицу пчеларског успешног рада највећег пчелара на словенском југу и оснивача рационалног пчеларства међу Србима и Хрватима проф. *Јована Живановића*. Тај успешни рад протекао је и кроз богословију карловачку, у којој је јубилар стекао много својих ученика, који су његову науку унели у народ и упознали га са „поезијом економије“ и са пчелом „стадом сиротиње“, најплеменитијом животињом, која стоји под заштитом хришћанске цркве, јер она радом и редом служи и по упутству св. Писма (Приче 6, 8.) као пример човеку а уз то она ствара восак за свеће, које у цркви символички престављају славу Божју. Бележећи овде ову тридесетогодишњицу као један део у нашем културном животу, поздрављамо г. Живановића и као сарадника овога листа и желимо, да му успех и у даљем још раду не изостане.

Православна црква у Русији.

Новокреирана Холмска епархија. Холмском Русијом назива се обично онај крај. који данас обухвата територију Љубљинске и Сједљецке губерније, Августовски срез Сувалкске губерније и Мазовецки Ломжинске губерније. Пошто

Digitized by Google

се налази „за Бугом“ зову га такође Забужјем или Забужном Русијом (Забужная Русь).

Како су 23. апр. 1875. г. прешли многи унијати под Маркелом Попељом у православље, буде грчко-унијатска Холмска епархија укинута и потпадне под Варшавску епархију, која се је од те године почела називати Холмско-Варшавском. Маркел Попељ буде произведен за епископа Љубљинског, викара Холмско-Варшавске епархије и за становање би му одређен град Холм. Овде су наскоро основани: духовна управа, семинарија и духовно училиште, духовни школски савет и св. Богородичино братство.

Оснивањем епископске катедре у Холму ишло се у првом реду за тим, да се препороди и учврсти народна свест у крају, који је био покатоличен и попољачен, али 30-годишње искуство је показало, да је за ту сврху незгодан викаријат, већ се ту тражи самостална епископска катедра, да се лакше стане на пут јакој римокатоличкој пропаганди. Још од 1875. год. римокатоличко свештенство с варшавским епископом на челу употребило је све могуће мере, да обрати заостале унијате у католиштво. У ту су се сврху употребљавала сва дозвољена и недозвољена средства, као што су потајно свршавање треба по латинском обреду, организација хапилука у Ченстохов итд. Против такве пропаганде тражи се: просветни рад православних манастира, црквено-приходских школа и религиозних братстава итд. А то опет захтева непосредно руковођење од стране епархијске власти која управља споменутим духовним установама. На основу тога је Св. Синод нашао за нужно:

1.) да оснује из Љубљинске и Сједљецке губерније самосталну епархију „Холмску“ с епископском катедром у граду Холму (епископ се зове „Холмски и Љубљински“), а досадашња Холмско-Варшавска епархија називаће се унапред по епархијском граду „Варшавском“, епископ — „Варшавски и Привисљински“, и

2.) у састав ове епархије улазе: 283 парохије, 4 манастира — један мушки Јаблочински и три женска Љесњички, Вировски и Радочњички, духовна семинарија и духовно училиште у Холму, архијерејски дом, духовна конзисторија фонд свештенства обе епархије и т. д., а Варшавској епархији остају: остале парохије, женски Теољински манастир, архијерејски дом, духовна конзисторија, мушко духовно училиште у Варшави и редакција „Епархијског Гласника“. Овај је предлог Св. Синод (решењем од 10—17. дец. 1903. г.) поднео преко обер-прокура државном савету.

И збиља 17. априла пожурио је ову ствар. Још 16. апр. добио је синодски предлог највишу потврду и за првог епископа Холмског и Љубљинског постављен је бивши викар Холмско-Варшавске епархије, епископ Љубљински Евлогије (рођ. 1868. г.) Н.

Digitized by Google

Бугарска црква.

После несрећног руско-јапанског рата изгубила је Русија донекле свој моћни утицај и у Турској, с тога ова предузима неке мере на штету балканских хришћана. У последње време били су веома узнемирени Бугари вестима, које су потекле из Цариграда, као да је *турска влада тврдо решила да уништи овдашњу бугарску екзархију*. Због тога је, по мишљењу бугарске пресе, решио екзарх Јосиф II. да се не врати више у Цариград са свога пута на запад, куда је првобитно отишао због лечења. „Церковный Вѣстникъ." пак мисли да се ово не може догодити, да ће се екзарх Јосиф II. вратити на своју катедру, кад буде томе време, а турска влада да се неће решити на такав корак, којим би уништила црквену уредбу, јер је ова осигурана султанским бератима, који имају значај закона, ако не за турску владу а оно за саме Бугаре и за оне државе, које су с које било стране заинтересоване значењем, — било јуридичким или фактичким, — турских закона разне врсте. Кад би Порта покушала да поништи царски ферман од 1870. године, којим је установљен бугарски екзархат, то би био веома крњав почетак све даљих и даљих октројака. Но не ваља у исто време заборавити, да је Турска пре свега држава мусломанска, да у њој главни значај и утицај како у друштвеном тако и у политичком животу ваља да припада правоверним, а хришћанска религија и народи који је исповедају још увек су „раја", која се трпи тек само из интереса државних и интереса народа-господара. Осим овога преимућства мусломана над осталим народностима, ваља знати, да се данас у Турској тера политика панисламизма, те према томе сви супротни овој политици елементи су потчињеног значаја у држави. Не треба много говорити о зулумима, које чине и турска влада и само грађанство хришћанима у Турској — и сувише је то познато. Није, дакле, чудо што турска влада, остајући консеквентна у својој антихришћанској политици, прети Бугарима уништавањем екзархата, који је по мишљењу бугарске пресе од великог значаја за бугарски народ. Стечен дугогодишњим жртвама, екзархат је институт који везује бугарски народ у једну целину, уништити њега, значи лишити бугарски народ вере у своје народно јединство. — Дао би Бог да се претње турске владе не остваре. В. М.

Digitized by Google

БЕЛЕШКЕ.

△ У јулију о. г. родило се у Хрватској и Славонији живе деце свега 7947 и то: православне — 2042, римокатоличке — 5640, унијатске — 65, осталих вероисповести — 200. Помрло је је свега — 5109 и то: православних — 1303, римокатолика 3677, унијата — 25, припадника осталих вероисповести — 104. Према томе је природни прираст код православних у овом месецу износио свега — 739 душа. Бракова је склопљено свега 705, од ових 16 мешовитих. Од немешовитих отпада на православне — 102, на римокатолике — 557, на унијате 4, на остале — 26. Код мешовитих се је бракова 5 ца православних оженило римокатоличкињама.

△ Становништво Рима по вери по последњем статистичком попису износило је из укупног броја становништва 462.783' католика — 432.394 или 94%. Јевреја 7121 или 1·5%. протестаната — 5993 или 1·1%. других вероисповести 38, безверача је било — 2689 или 0·6%. Из овог пописа видимо, да протестантска пропаганда не гледећи на све напоре слабо успева. У почетку покрета, 1871. г. бројали су протестанти — 4000 душа, дакле за 30 година порастао је њихов број једва до 2000, а то је жалостан резултат, кад се узму у обзир силна средства која им стоје на расположењу. Ове бројеве приводи католички лист Theologisch-praktische Quartalschrift (св. IV.) па додаје: Италија и друге романске земље нису у осталом згодно тло за протестантизам. Ови ће народи или остати католици, или ће бити безверци. Толико поменути лист.

○ Јеврејско порекло Јапанаца. Један француски учењак доказује, да су Јапанци јеврејског порекла, потомци колена израиљевих, који су после излаза из Индије доспели на јапанска острва преко азијатског копна.

Код јапанских самураја, вели автор, има старинско предање, по коме су они дошли на острво из далеког краја у западној Азији. С овим предањем стоји у вези место из књиге Јездрине, где се говори: „Но они (десет колена) саветовали су се међу собом и решили, да се морају оделити од већине своје браће и отићи у далеку страну, где нико никад није живео. . . пред њиме бете пут, дуг, на по године.“

Друго место налази се у књизи пророка Амоса, који тако исто говори о преселењу дела колена Израиљевих, примећујући: „Пут лежаше од мора до мора од севера на исток.“ По свој прилици, преселење је било између 670 и 683 г. до Христова рођења, т. ј. у време, кад су Јудеји враћајући се из ропства у Јерусалим, изгубили свој језик и попримали халдејска имена.

Први јапански император Џиму-Темо, вели автор, дуго је лутао са својим народом и својим стадима по западној Азији и

Digitized by Google

искрцао се у Јапан 660 г. до рођења Христова. На старинским јапанским сликама, које представљају тај догађај видимо кнеза и његове самураје у асирском и мидијском оделу; наоружани су оружјем, које је факсимиле асирског оружја. Старинске слике, које се чувају у дворцу микада у облику свитака, сложених у ковчеге из камфоровог дрвета, представљају сцене, у којима се лако могу упознати лица јасно израженог јеврејског типа. Јеврејским карактером одликују се неки религиозни обреди јапански Шинто. Тако, у храмовима Шинто, као у старо јеврејском храму, има „святая святыхъ". Свештеници који се називају „кан", аналогно старо-јеврејском „каган" носе као старо јеврејски свештеници, беле одеће и турбан, у којима доносе у храм бесквасни хлеб, назван „Mochi", слатко вино и прве плодове дрвећа.

Многи празници шинтоиста падају у исто време с јеврејским празницима, многе су им церемоније исте као јеврејске. Уносећи кивот у храм (кивот се назива „Skin", реч блиска по своме гласовном и словном саставу, као што мисли автор, старо јеврејској речи „Schechina"). Јапанци играју подробност, која и нехотице подсећа на библијску причу о томе, како је цар Давид играо за време пренашања кивота.

Развијајући ову исту теорију јеврејског порекла Јапанаца, други автор, Енглез, указује на церемоније, које прате код Јапанаца донашање новорођених младенаца у храм, празник „Гијон", који пада с јеврејским празником Сеница, итд. („Странникъ.")

○ Карактеристичан је говор који је држао немачки цар Вељем рекрутима флоте приликом заклињања њихова на верност, — у колико је у њему донекле изражен поглед његов о одношају Хришћана к рату. Говорећи о руско-јапанском рату, рекао је, да не треба из победа јапанских изводити закључак о преимућству Буде над Христом. Ако бију Русе, то је по мишљењу цара Вељема, зато што су Руси хрђави Хришћани; а Јапанци су усвојили многе хришћанске врлине. Добар хришћанин биће свагда и добар војник. Нису баш ни Немци Бог зна како добри Хришћани те с тога император сумња, да ли они имају права, за време борбе обраћати се с молитвом Богу о победи. Јапанци су бич Божји као некад Атила и Наполеон. Немци морају све употребити, да их Бог не казни овим бичем. („Странникъ.")

Digitized by Google

НОВЕ КЊИГЕ И ЛИСТОВИ.

Бог. Вѣстникъ. Св. V.: *А. П. Голубцова*, О выходахъ на воскресныхъ вечернѣ и утренѣ въ древней Руси. — *П. В. Тихомирова*, Акад. свобода и развитіе философіи въ Германіи. (Лекція.) — *Д. А. Лебедева*, Почему праздникъ пасхи 25 марта называется „κυριοπασχα"? — *Н. А. Заозерскаго*, Свѣточи православія и культуры въ исторіи Румын. церкви. — *Ев. Евдокима*, На зарѣ новой церк. жизни. — *В. Бѣлевича-Станкевича*, Полит. дѣятельность катол. духовенства во Франціи.

Исто. Св. VI.: *П. В. Тихомирова*, Изъ юношескихъ идеаловъ Шиллера (27./IV. 1805. г.) — *А. К.*, Уставы дух. семинарій 1867 и 1884. гг. — *Н. А. Преображенскаго*, Изъ очерковъ соврем. англиканства. — *В. Н Мышцина*, Изъ період. печати. — *И. Г.*, Новыя книги о русскомъ расколѣ.

Исто. Св. VII. и VIII.: *В. Н. Мышцина*, Рабъ Іеговы. — *Ѳ. М. Ильинскаго*, Русскіе Богомилы XV. в. („Жидовствующіе"). — *П. Я. Свѣтлова*, Старокатол. вопросъ въ дух. печати за 1904. г. — *В. Лаврскаго*, Мои воспоминанія объ архим. Ѳеодорѣ (А. М. Бухаревѣ). — *М. Д. Муретова*, Іуда предатель. — *А. П. Голубцова*, О предносной архіер. лампадѣ. — *Его-же*, О старомъ архіер. мѣстѣ въ храмѣ. — *С. С. Браткова*, Религ. образованіе и період. печать рим.-кат. клира въ Италіи. — *П. В. Тихомирова*, Состояніе философіи къ началу XX ст. — *И. М. Громогласова*, Н. И. Субботинъ († 30./V.)

Христ. Чтеніе. Св. VIII.: *Н. Н. Глубоковскаго*, Благовѣстіе св. ап. Павла и эллин. — Философ. образованность со стороны возможности ихъ взаимоотношенія. — *В. В. Успенскаго*, Образовательныя стремленія Возрожденія. — *Н. К.. Одинцова*, Къ вопросу о сочиненіи и изданіи учительныхъ книгъ въ XVIII ст

Труды. Кн. VIII.: *В. Ѳ. Пѣвницкаго*, Популярность — обязательное качество церк. проповѣди. — *П. І. Орловскаго*,. Участіе запорож. козаковъ въ возстановленіи Іерус. патріархомъ Ѳеофаномъ прав. зап.-русской церк. іерархіи въ 1620. г. — *Его-же*, Кіев. церк. Соборъ 1629. — *А. А. Глаголева*, Библіографія.

Прав. Собесѣдникъ. Св. VII.—VIII.: *М. П-аго*, Св. Григорія Паламы Слово на Успеніе Богоматери. По серб. списку XIV.—XV. в. — *П. А. Юнгерова*, Происхожденіе и историчность 3. и 4. книгъ царствъ. — *Н. В. Никольскаго*, Школьное просвѣщеніе чувашъ въ 1764—1800 г. — *М. А. Машанова*, Отвѣтъ на докладъ „Чрезвычайной ревизіонной комиссіи Братства св. Гурія. — *П. П. Пономарева*, Ученіе Ѳ, Аквината о таин. евхаристіи. — *К. Г. Григорьева*, Памяти проф. А. Ѳ. Гусева (1845—1904.)

Вѣра и Разумъ. Бр. 15.: *В. Родникова*, Въ защиту порицаемой любви христ. — *А. Спасскаго*, Борьба противъ демоновъ въ древней церкви и значеніе ея для миссіи. (Пер. съ нѣм.)

Исто. Бр. 16.: *Архіеп. Арсенія*, Слово 16./VII. — *А. Гарнака* — *А. Спасскаго*, Христіанство, какъ Евангеліе любви и благотворенія. — *С. В.*, Критич. анализъ идеи и теоріи прогресса. — *П. Левитова*, Мораль склонностей и мораль долга.

Странникъ. Бр. 1.: *Е. А. Л*, О служеніи ближнимъ и „святомъ эгоизмѣ". — *М. Х-ва*, Недовольнымъ успѣхами церк. школы. — *С. Рункевича*, Преосв. Алексій (Титовъ) и его переписка съ Петромъ Вел. — *А. Петровскаго*, Патріарх. пе-

Digitized by Google

ріодъ въ исторіи народа евр. — *Н. Кипарисова*, Жизнь прав. сельскаго духовенства.

Исто. Бр. 2.: *С. Рункевича*, Тихонъ (Воиновъ), митроп. Казан. и Свіяж. и его переписка съ Петромъ Вел. — *Хр. Лочарева*, Бл. Іеронимъ. — *А. Тольскаго*, Измѣнился ли климатъ Палестины въ истор. времена? (Реф.) — *П. Потѣхина*, По вопросу о мѣстопребываніи чудотв. иконы Казан. иконы Бож. Матери.

Исто. Бр. 3.: *А. Ушакова*, Путь къ счастью. — *А. Гуляева*, Правосл. богослуженіе какъ факторъ воспитанія воли. — *Ѳ. С—каго*, Религ. индифферентизмъ нашего времени. — *И. Преображенскаго*, Согласна ли дѣятельность священника Гапона по рабочему вопросу съ завѣтами нашей исторіи и съ евангеліемъ. — *В. Яблонскаго*, Къ вопросу о вѣротерпимости. — *С. Рункевича*, Приличіе пера.

Исто. Бр. 4.: *Ив. Розанова*, Религ.-нравств. жизнь. — *С. Рункевича*, Аронъ (Еропкинъ), еп. Корель. и Ладож. и его переписка съ Петромъ Вел. — *А. Юрикаса*, Чудесное превращеніе жезла Ааронова въ змѣю.

Исто. Бр. 5.: *М. Авдѣшкевича*, Филаретъ Моск. и его значеніе на прав. Востокѣ. — *С. Рункевича*, Къ біографіи патр. Адріана. — *Н. Кипарисова*, О свободѣ печати съ точки зрѣнія прав церкви. — *В. И. Попова*, Въ чемъ состоитъ истинное образованіе человѣка. — *Е. Акиллонова*, Такъ ли мы виноваты?

Исто. Бр. 6.: *Н. Н. Глубоковскаго*, Благовѣстіе св. ап. Павла по сравненію съ евангеліемъ Христ. — *Ив. Гомерова*, Гробница св. Ап. Петра въ Римѣ. — *Ив. Розанова*, Религ.-нравственная жизнь въ худож. освѣщеніи Ѳ. М. Достоевскаго. — *К*, Угасшій свѣтильникъ русской церкви. — Къ юбилею нашего сотрудника проф. А. А. Бронзова.

Исто. Бр. 7.: *С. Рункевича*, Митроп. Сильвестръ (Холм. или Волынс.) и его переписка съ Петромъ Вел. — *Н. Стойчова*, Духовенство въ изображеніи А. П. Чехова.

Исто. Бр. 8: *В. Яблонскаго*, Культъ и духъ въ религіи древняго Рима. — *А. А. Бронзова*, Два слова къ статьѣ „Церк. вопросы."

Вѣра и Церковь Кн. 6.: *Л. И. Георгіева*, Грѣхи разслабляютъ душу и тѣло. — *М. И. Красножена*, Къ вопросу о свободѣ совѣсти и вѣротерпимости. — *С. З. Ястребцова*, Добродѣтель и религія въ ихъ взаимоотношеніи между собою. — Патріотизмъ и христіанство. — *Л. И. Соловьева*, На могилѣ М. Н. Каткова — *Л. Оль.*, Изъ исторіи дух. обновленія одной души.

Прав.-русское Слово. Бр. 8.: *Я. Степанковскаго*, Къ вопросу о невѣріи нашей интелигенціи. — *М. Поснова*, Что ожидаетъ евр. народъ въ будущемъ. — *М. Несмѣлова*, А. С. Хомяковъ — глава Славянофильства. — *Е. Поселянина*, В. В. Розановъ на богомольѣ у Преп. Серафима.

Исто. Бр. 9.: *П. Кульбина*, Общество распространенія религ.-нрав. просвѣщенія въ духѣ прав. церкви въ 1904. г. — *Н. Т.*, Вдали отъ неба — *Е. Ю. Штолля*, Преподавательское краснорѣчіе. — *П. Никольскаго*, Античный и древне-іуд. взглядъ на жизнь въ его отношеніи къ христіанству. — Ученіе церк. писателей объ умѣ.

Исто. Бр. 10.: *Я. Степанковскаго*, Голосъ сельскаго пастыря. — *Іером. Александра*, Поѣздка на Валаамъ. — *Н. Московскаго*, Лекція. — *П. Лахостскаго* и *Я. Хрунова*. Памяти прот. М. И. Соколова. — *М. К.*, Различіе въ положеніи между бѣднымъ и богатымъ, слугою и господиномъ, по ученію Евангельскому.

Срп. Сион Бр. 14.: Мњење патр. С. Маширевића о закључцима нар. сабора 1865. — Автобиографија Парт. Павловића еп. посвећења.

Digitized by Google

Исто. Бр. 15.: Преставка кр. Леополду II. и угарском сабору 1790. — Синодални избор горњокарлов. владике 1874. — Писма Арс. Радивојевића ексарха владици карлшт. Д. Јакшићу. — Админ. С. Машировић и генерал бар. Ј. Филипофић. — Статут за епархије у Босни и Херцеговини.

Исто. Бр. 16.: Темишвар. епархија 1764. — Мисли Т. Живковића о предавању науке хришћ. у карлов. гимназији. — *Ј. Вучковић*, Иларион, архим. манастира Грчетега. — Говори *Д. Бранковића* и *Ј. Вучковића* приликом погреба Илар. Руварца.

Гласник прав. цркве. Св. 8.: *С. М. Веселиновић.* Библ. Апокрифи.

Весник срп. цркве. Св. VIII.: Пред XVI. свешт. скупштину. — *С. Пјешић*, Власти и свештенство. — *Љ. С. М.*, Две напомене држ. савету. — *Ј. Милетић*, Освестимо се. — *П. Милојевић*, Беседа на парастосу умрлим добротворима и утемељачима свешт. удружења.

Хришћ. Весник. Бр. 8.: *Н. Д. Велимировић*, Богородица на самртном одру. — Minor, Пред свешт. скупштину. — *М. М.*, Писма о проповеди. — *Вл.*, Реформа економ. стања у нашој цркви. — Избор новог митрополита. — Патриот. беседе.

Исправак.

У прошлом свеску у одломку „Православна црква у краљевини Србији" остале су неисправљене ове погрешке које кваре смисао: на стр. 114. у 11. реду одоздо стоји „Трговачки Гласник" место *Трговински Гласник*"; на стр. 115. у 19. реду одозго стоји „нашли утехе" место *носили утехе*; и на стр. 116. у 16 реду одозго стоји: „учест" место *у част*.

Digitized by Google

АВТОБИОГРАФИЈА

Нинанора Грујића

некад. епископа пакрачкога.

Наставак.

Место барона Мајтењија одреди Слави Хубера, дворског саветника за кр. повереника и пошље ми краљево писмо, којим се заповеда и мени да се имам покоравати у свему Хуберу и настојати да му се покоравају и други. Хубер, који се родио у Новом Саду није био никад пријатељ Србима, а од г. 1848. кад му је убијена мати у Нов. Саду, терао је против Србаља крвну освету, и само онде им није шкодио, где није могао. Ја се нисам познавао ни разговарао с њиме пре тога никада; али сам слушао од других, да му није наша црква мила, па сам помислио у себи, ни другима није мила, па шта знамо кад је то судба наша. Хубер ми није јавио, ни да је наименован ни кад ће доћи из Пеште, него дође у Нови Сад, где узме квартир, па сутра дан потражи мене у Карловци. Ја сам био тај дан у манастиру Раковцу, а он кад ме не нађе код куће, узме то одсуство моје као демонстрацију противу њега. Кад се вратим из Раковца, а ја отидем с Анђелићем, да му вратим посету и да га поздравим као кр. повереника. Кад дођемо к њему, нађемо га зловољна, набурена и по свему је изгледао као покислевиле. Започнемо разговор, који он навије брзо на покојне епископе новосадске и на митрополите наше и стане се изражавати о њима тако, да смо дошли готово до свађе, јер кад смо видели, да се он не осврће на нас, као на епископе, нисмо се осврталн ни ми на њега као на кр. повереника, него смо говорили с њим као с адвокатом Хубером. Растанемо се као што се растају људи, који се нису почупали ни потукли али су уіели речима један другог за срце, и отидемо у Карловце не питајући га, ни кад ће доћи ни шта ће радити. Али сутра дан 18. Јунија пише ми званично, да ће доћи 21. у Карловце с комисијом, коју је он саставио из наших људи, да прегледа како се обављају

Digitized by Google

неки послови код фондова, дакле да дам приправити код асистенције све, што треба и да ћу учествовати и ја у тој комисији. Ја му одговорим званичним писмом, да може доћи и радити што год хоће, али да ја нећу никако да учествујем у тој комисији, коју је он саставио без договора са мном и без знања мога, иначе кад год сам дође, стојаћу му као кр. поверенику на служби у чему год и у чим год узмогу. Тај одговор мој узме он опет за демонстрацију и дође у Карловце љут као змија, па ме упита: знате ли Ваша Екселенција, да сам ја кр. комесар? знам, за то сам вам и писао, а ето вам и сада као кр. комесару кажем, да ја нећу да учествујем у комисији, коју ви хоћете да доведете к мени без мога знања. Та то ће да буде само нека конференција, рекне он; а ја му одговорим: ја могу имати конференције званичне само са мојим епископима, или са оним људима, које ја изберем за саветовање, а које ви сами изберете и доведете к мени без мога знања, ти морају сматрати мене као вашег и њиховог инквизита. Ваљада знате Ваша Екселенција шта ће да следује из тога, примети ми он, а ја му одговорим: следовало што му драго, ја сам готовији примити и најнеповољније последице, него ли допустити, да се понижавам ја и да се понижава са мном достојанство моје цркве. Како он отиде а ја и Ангелић телеграфишемо у Беч Андрашију. Овај нам отелеграфише, да се обратимо на министар президента Славија, и ми пишемо одма и Славију. Сутра дан место Хубера дође писмо његово, у ком јавља ми, да је одгодио деловање своје на неизвесно време. После две недеље дана дође сам са својим секретаром и каже ми да је министарство дало њему за право; али да је он сам одустао од комисије, и да је неће ни сазивати. Добро сте радили, пресветли господине, сад вам стојим са целом асистенцијом на служби, и одма се скупимо у сали, где заузмем ја као председник асистенције леву страну президиума, а њему као кр. поверенику уступим десну, и за два дана свршимо све, што је он хтео, да сврши. После рекне ми сам: гле како смо лепо свршили све у љубави и у потпуном споразумљењу, боље је што нисам довео никога другога са

Digitized by Google

собом. То и није била моја идеја, него Мандићева. Била чија му драго, одговорим ја, мене не би могао био нико присилити да учествујем овом приликом у конференцији с људима који не спадају у управу фондова народних и стоје изван званичног делокруга њеног. Док је трајала та борба моја с краљевим повереником, новосадски народњаци држали су страну Хуберу. Тим поводом наумим, да оставим администрацију и да се вратим у моју епархију, али околина моја опомене ме, да би то могло дати повода кр. поверенику да узме у своје руке управу народних фондова, а тога сам се бојао и сам, па останем, да издржим до краја све неприлике, које су ме сналазиле и одозго и одоздо.

Кад романски митрополит Ивачковић дође с депутацијом да прими конгресом одређени Романима део фондова клирикалног и неприкосновеног с Рајачићевом фундацијом за семинаријум романски, и однесе га у Сибиљ и Арад, те умале се наши фовдови за двеста хиљала форината, асистенција закључи, да се повиси интерес од 6% на 7% како би се тим накнадило оно, што су однели Романи, ја тај закључак извршим и позовем све дужнике, да се изјасне, хоће ли плаћати од сада фондовима 7%, ако неће, да положе капитал. То је дало повода незадовољству с кога је пао одиум на мене; али опет су зато пристали сви, изузимајући чалманског властелина Јанковића, на то да плаћају од сада 7%, а тим сам потпомогао фондове, да накнаде у интересима оно, што су изгубили од капитала немарећи ништа за вику, коју су подигли сви дужници на мене. Тако је исто подељен и школски фонд, који је стајао под управом школске депутације у Пешти, и нашу половину заједно с архивом дао сам пренети по народном асистенту мајору Месаровићу из Пеште у Карловце. Те исте године био сам у Бечу и положио сам Његовом величанству присегу тајнога Саветника. Том приликом молио сам и Његово величанство, а говорио сам и у Пешти, да се сазове конгрес и да се избере патријарх, јер ја не могу више администрирати. У Бечу ми је одговорено: видећемо, а у Пешти су ми казали, да они раде око тога, али да још није време за конгрес, а како буде време, таки ће се сазвати. Те

Digitized by Google

године уредио сам патријаршеску библиотеку, дао сам начинити средом нове стелаже и понамештати у њих књиге, које су стајале без реда или поредане биле за леђи првог реда, где је тешко било доћи до њих. Протосинђел Иларион Руварац[237] није избивао из библиотеке за цело оно време, док сам ја био у Карловци. Тек године 1874. пише ми у почетку нашег маја министар Трефорт, да би желио са мном разговарати о нашим црквеним одношајима и молио ме, да се потрудим до Пеште. Кад дођем у Пешту, а он ме упита, јесу ли се умирили духови, били се могао сазвати конгрес, да настави започету расправу? Какву расправу? упитам ја. Конгрес последњи није прекинуо расправе, него је прекинуо избор патријарха. а на то је могао бити сазван још 1872. год. јер ни онда се нису узнемирили духови због избора патријарха, него због церемонијала повереникова, па ако ћете остати при оном церемонијалу и сад ће бити духови онаки исти, као што су били и онда! А што сте радили ваша Екселенција у том правцу, упита ме он, од како администрирате патријархат? Тим питањем својим приговорио је мени, што нисам писао енергичних циркулара као што су они хтели да пишем у интересу њихове политике. Ја сам знао куд нишани, па му одговорим, ја сам ћутао и тим сам умирио духове више, него што би их умирило стотину циркулара мојих, а ја сам казао кад сам примио администрацију, да нећу ништа радити, док се не попуни столица митрополитова. Али ви сте послали

---

[237] Чувени историк архимандр. грчетешки Иларион (Јован) Руварац родио се у Митровици 1832. г. Гимназијске науке довршио је у Бечу 1852., где је наставио своје образовање као слушалац правних наукâ од 1852—1856. Год. 1859. доврши богосл. науке у Карловцима и покалуђери се 1. јан. 1861. у ман. Крушедолу. Од тога времена живео је у Карловцима као конз. бележник и проф. у богосл. училишту. Год. 1874. постане архимандритом грчетешким. Кад је отворена нова богословија 1875. г. буде постављен за ректора и вршио је ту дужност до г. 1882, кад је дошао на чело митрополије Герман Анђелић. Год. 1887. изабран је за епископа вршачког. но скромни историк одрече се те части. Упокојио се 8. авг. 1905. г. Име Илариона Руварца заузимаће једну од најсветлијих страница у нашој историји. О њему као човеку и историку в. „Срп. Сион“ 1905. г. бр. 16.

Digitized by Google

архимандрита Бенделу романском митрополиту Ивачковићу без знања мога, да га рукоположи за митрополита буковинскога, а он се није освртао на то, што је буковинска црква била, од како је у Аустрији, потчињена митрополитској цркви Карловачкој, него га је по заповести вашој рукоположио. Висте тако исто без знања мога откинули од митрополије карловачке далматинске епископе и потчинили их буковинској Митрополији. То нисмо ми чинили, одговори ми он, ми смо само пристали из наших политичких узрока, да влада цислајтанска то учини. А зар није би ло лакше поставити патријарха, па у договору с њиме извести то све правилно, него починити толике каноничке неправилности, које нам дају повода омишљати се на вас, да то све чините у интересу потајне неке пропаганде, сад била та вечита римска или привремена Пештанска? Он се насмеши, па ми рекне: Бог зна, би ли било лакше произвести то све у договору с каквим Рајачићем. Дакле ви ниста приправили ништа за себе? Нити сам приправио нити ћу да приправљам. Конгрес ће избрати за патријарха Стојковића, коме ћемо се поклонити и ми епископи врло радо, као најстаријем брату нашем. Али то не може бити, то не би требао конгрес да чини, рекне ми он, то би изгледало, као да конгрес пркоси Њ. величанству и његовој влади. Тај избор не би се могао потврдити, а тим би се створио прецеденс за будућност. Тог разговора мога нити сам смео нити сам хтео коме да кажем. Нисам хтео, да неби помислио, ко да себе ради то говорим, а нисам смео, јер би се то јавило одма с еклатантним задовољством у свима новинама.

Конгрес се сазове. Хубер као кр. повереник отвори конгрес и прочита упутство, у ком је стојало, да конгрес може избрати патријарха из епископа, којих се дијецезе налазе под круном угарском, дакле не мора бити патријарх по привилегијама ex gente rasciana, него може бити и Роман. Конгрес је примио ту концесију владину, која је збрисала једно кардинално право цркве наше из привилегија са задовољством и употребио је овом приликом, кад је отишао у романску цркву и јерархију и оданде довео својој српској цркви и јерархији

Digitized by Google

патријарха. Тај конгрес у ком су били вође и водили прву реч велики родољуби српски: Милетић, Суботић, Максимовић, Брановачки, ударио је жиг народне срамоте на српску народну цркву и на цео народ српски и створио је прецеденс, којим ће да се послужи влада својим временом тако исто, као што се послужио овога пути он концесијом њеном, само што нам неће увек дати умног и телесног богаља романског, као што нам је дао овај назови српски конгрес наш, него ће нам дати човека, којим ће се моћи послужити противу наше цркве у свакој прилици онако, како јој кад устреба. Сад јој је требао ослабели умом и телом Роман, који неће дуго живети; а одсад неће јој требати нико више, јер јој служе у намерама њеним Милетићи, Суботићи, Максимовићи и њихови питомци много боље, него што би јој служио ма који иноплеменик. Конгрес кад је изабрао Стојковића, кога није могла влада с резоном потврдити могао је слободно предати влади, да она у договору са епископима од сада бира; јер патријарх српски не може више бити нико, кога влада неће, па ма га сто конгреса једногласно избрало.

То је плод слабости Стојковићеве према сили Милетићевој и силе Милетићеве према слабости Стојковићевој. Влада може одбацити без сваког узрока избор патријарха, ако није пао на онога, кога она хоће, а ако се не нађе у српској јерархији епископ, који њој годи, може довести из романске митрополије свог човека путем, који јој је отворио сам конгрес српски избором романског митрополита за патријарха српског. Је ли конгрес мислио на будућност цркве и народа свога, кад је то учинио? Није... него је ишао слепо за Милетићем и Суботићем, којима није било до цркве и до народа, него је било првом до своје личне славе, другом до своје личне користи, а обадвојици до освете, коју су наменили једном епископу, што није хтео да служи ни сујети ни прљавој користи лажног родољубља и лажног православља њихова. Ја сам изишао из свију тих плетака и ловова с чистом и спокојном савешћу. Навијало се и одозго и одоздо, да дам или да обећам што год, чим би их задужио; али ја нисам хтео ни да заложим душе моје врагу, ни да поклоним срца мога вражијим

Digitized by Google

надничарима, него сам остао веран цркви својој и народу свом, као што сам био увек од колевке моје до сада и као што желим да останем и до гроба мога. Могли су ми се светити и једни и други, али нису се могли хвалити ни једни ни други, да сам их молио или преклињао или митио, а нису смели да кажу ни то, да су ми се осветили, него су подметнули освету народу, па су рекли у новинама: тако се народ свети! А да се народ свети, и да се зна светити ономе, који заслужи освету његову, јамачно би се осветио њима, што су га тако понизили, тако осрамотили, и тако му побили цену пред целим светом а не би се светио ономе, који се заузимао увек искрено за њега и осветлао му увек образ, кад годје где изашао на среду, и говорио за њега или у његовом интересу.

После инсталације Ивачковићеве посветили смо нас двојица патријарх Ивачковић и ја Ангелића за епископа бачког, а за тим смо држали синод, у ком смо избрали Теофана Живковића архимандрита бездинског за горњокарловачког, а Георгија Војновића архимандрита беочинског за темишварског епископа. А кад смо посветили и њи двојицу за епископе, онда смо држали расправни синод, у ком ми је обесио кр. повереник велики крст Франц-Јосифова ордена, који је добио Стојковић онда, кад су га уклонили са администрације.

Како изиђемо из седнице, а ја рекнем Стојковићу: нити сам заслужио ја, нити сте заслужили ви тог царског одликовања, него нам је то израдио Милетић. Он ме погледа доста чудновато па упита: Како то? Тако, Вама су дали, што вас је хтео Милетић, да изберe за патријарха; а мени су дали што ме Милетић није хтео да изберe за патријарха; дакле његова је заслуга. Он се насмеши па рекне: онако, . . . да, како, . . . да, тако је.

Кад свршимо синод, ја се опростим с Карловцима на увек и одвезем се до Ангелића у Нови Сад, а оданде отпловим с асистентима Ристићем и Месаровићем у Даљ, да израчунамо, колико ће припасти од сабраних летних усева фонду неприкосновеном а колико патријарху Ивачковићу. Кад смо свршили и то онда се опростим и с Даљем и вратим се у Пакрац. Како сам дошао кући,

Digitized by Google

није прошло ни три дана, а мени отече глава и отеку ноге, и осетим у ногама тргање, а у глави тако јаке болове, да сам морао метати пијавице на чело, на слепе очи и на десни у устима. До пролећа нисам се могао да макнем из кревета. На пролеће осетим да ми отјечу ноге да су ми преко дан као две ступе, а од поноћи почну спласњавати, а изјутра изгледају као два штапа. Желудац ми ослаби, па није могао да прекува, што једем, а кад прекува, не може бураг по пет шест дана да избаци на поље, глава ми се почне заносити често у несвест, ноге нису могле да ме носе, и смрт се приближила на један корак к мени. У јунију 1875. г. телеграфише ми Ивачковић из Беча, да долази у Липик у илице, да му дакле пошљем кола у Стару Градишку, да га довезу до Пакраца. С њим је дошао др. Јојкић, а после два дана дође му и брат Мато из Даља. Том приликом тужио ми се горко, како му досађују Суботићи, Поповићи и читава поворка народних лордова и сваки му доказује, да није било њега у конгресу, он неби био изабран за патријарха. и како не може да се брани од њих. Па онда погледа на ме и рекне ми. Ви сте имали право, што нисте хтели да се предате тим гладним пијавицама. Верујте ми да сам ја боље стојао као арадски епископ и као сибињски митрополит, него што стојим данас као патријарх српски с даљским спахилуком. Мата ме секира сваки дан што не растерам те лордове, који ми зује око ушију и уједају као гладни комарци дотле по рукама, док их не спустим у џепове, али ја не знам, како би их растерао, кад су то све сами народњаци и родољупци, који би ме прогласили и горе и доле за лудог, кад би завезао кесу, коју су ми они дали да чувам за њи и њихову славу. Па после дода, ја нећу добро проћи, видећете, они ће мене да упропасте! Ја већ не знам више пута, ни шта ми они говоре, кад дођу к мени, ни шта ја одговарам њима, али осетим увек, да ми остане иза њих џеп празан. Не могу вам свашта да кажем, али верујте ми, да ја нећу добро свршити. Је ли говорио то искрено са мном, ја не знам, али после сам видео, да је осећао истину.

Кад Ивачковић дође у Липик, после неколико дана дође и Ангелић епископ бачки. Ја сам знао, за што

Digitized by Google

су ординирали доктори патријарху Липик, а нисам знао, нити сам питао Ангелића, за што је дошао и он у Липик. Али Ивачковићу то није било по вољи, и одма ми је казао; мени се чини, да је стигла за мене, нека потајна контрола; и док год је био у Липику. све је нешто зазирао од Ангелића. А кад је полазио из Пакраца, ја му кажем у вече, да ћемо га пратити ја и Ангелић до Блацкога, где ћемо сви ноћити у дворцу Кушевићевом; а он ми одговори а шта ће Ангелић да ме прати. Он је исконтролисао до сада двојицу из патријаршије, сад је дакле ред дошао и на мене, па добро нека ме прати и он. Тих речи његових нисам онда разумео, а после сам се чудио. од куда је он могао то намирисати. Из Блацкога отпратили смо га и ја и Ангелић до нашег славонског Сибиња, одакле је отишао с братом својим Матом у Даљ. Ми се вратимо у Пакрац, и ја сам отпратио после неколико дана и Ангелића преко Вођина и Нашица. После одласка њиховога свлада ме моја невоља и баци ме опет у кревет, и од то доба нисам се опростио више никада хроничне рђе, која ме јела до смрти.

Пред јесен наумим отићи у Беч, да консултирам докторе; али у Осеку у хотелу Европи убијем се у ногу тако, да нисам могао месец дана да станем на њу, и тај случај задржи ме од Беча. Кад се састанем год. 1876. с Натошевићем, он ми саветује да идем у Ремербад, где има у купатилу лечник, који ће ми казати, треба ли да идем у Беч или не треба.

Док сам се ја спремао за Ремербад, подигне бан Иван Мажуранић хајку на пакрачке Србе, на српску препарандију, а по свој прилици и на главног Србина пакрачког, јер су се заверили пакрачки Срби, да ће да потуку све шокце. Поверенство његово дође с компанијом солдата на истрагу; вицишпана Ожеговића уклоне из Пакраца, учитеље препарандије српске Јосића и Деспотовића, и с њима С. Драгичевића затворе најпре у Пакрацу, а после их оправе под стражом у Загреб. То је све наредио бан на денунцијацију неких Пакрачана, који су добили инструкцији из Загреба, да укине овдашњу православну српску препарандију, која им је била трн у оку хрватском, и да застраши славонске и

Digitized by Google

хрватске Србе, који су се радовали устанку босанском и започетом рату српском на Турке. Али место тога, што је мислио да ће истерати том истрагом, подигао је српску свест у Пакрацу и у Славонији на највиши степен, и оставио раздор међу српским и другим становницима пакрачкима. Ја оставим ту побратимску Мажуранићеву истрагу и отидем с мојим доктором Мареком у Ремербад. Овде не нађем доктора купатилског, на кога ме је упутио Натошевић, него застанем некаквог бечког доктора Мајерхофера, који ме испита и прегледа с мојим доктором Мареком, и њих двојица саветују ми, да не идем у Беч, већ да се дам оперирати овде у Ремербаду. Ја пристанем на тај савет њихов, и они ми источе из мене две оке жуте воде, која ме је мучила од две три године и није ми дала, да се удаљим од куће и од себе. После три недеље дана вратим се из Ремербарда у Пакрац, где сам био неко време миран од невоља. Али не прође много времена, а ја осетим, да ми се скупља на ново вода, ноге ми отеку и појаве се у њима болови од жигања, трзања и севања тако јаки, да нисам могао од њих ни устати из кревета, ни излазити из собе. Патријарх Ивачковић позивао ме и желео, да дођем у Карловце на апелаторију, али ја сам му увек одговорио, да немогу никуда, а он нека супштитуира кога место мене, или нека изберe другога епископа, јер ја нисам сигуран, да ћу моћи доћи икада више у Карловце. Г. 1877. пише ми епископ вршачки Емилијан Кенђелац, да је искао од патријарха Ивачковића, да се поврати својим путем и начином српској јерархији манастир Ходош, који је за сада у јерархији романској, да га и ја потпомогнем код патријарха. Ја пишем патријарху 4. окт., да је искање Емилијаново праведно, дакле да се потруди и пријатељским споразумљењем с јерархијом романском српски манастир Ходош повратити српској јерархији. Али 12. Окт. те исте године добијем од патријарха у препису одговор, који је послао епископу вршачком. Из тог одговора патријархова видим, да он адвоцира за Романе, а не за Србе, и изрично каже, да он не може ни сам ни са синодом лаћати се тог посла, . . . и моли ме, да му пишем шта ја мислим о његовим разлозима. Ја му

Digitized by Google

одговорим под 12. Нов. са свим искрено, да из његовог одговора, који је послао епископу вршачком, може дознати свако, ко га усчита, да он, као српски патријарх, стоји у питању српског манастира Ходоша на становишту романског митрополита, и заборавља са свим, да је он патријарх српски. После му опроврг нем све наведене разлоге његове, због којих мисли, да не може искати од Романа Ходоша, и позовем га на ново, нек изради пријатељским путем код једноверне браће наше Романа, да они и сами од своје воље поврате манастир Ходош српској јерархији, па ако остану у љубави и пријатељству са Србима, могу се надати, да ће доћи тим путем и до тога. . . . . А шта је радио српски народни конгрес у том? Ништа. Једном је требала Ивачковићева кеса, а другом су требали Романи на угарском сабору, па су се чинили себе ради и невешти.

Наставиће се.

Digitized by Google

СТИГМАТИЗАЦИЈА.

(БОГОСЛОВСКО-ПСИХОЛОШКА ЦРТА).

Архим. Георгије.

Превод с рускога.

Данас, кад говоре више о телу и његовим потребама, него ли о телу и његовим захтевима, пробитачно је подизати питања, која расветљују претежни положај духа и зависност тела од њега. На једном од таквих питања, која јасно потврђују силу човечјег духа, зауставићемо своју пажњу у овом чланку. То је питање о т. зв. стигматизацији. Као врло занимљиви појав у историји живота цркве, стигматизација и без обзира на то, што стоји у свези с питањем о духу, може заинтересовати многе.

Под стигматизацијом обично разуму појављивање на човечјем телу рана сличних ранама на телу Спаситеља. Назив „стигматизација“ и ако не у пуном свом значењу узет је из речи св. Апостола Павла: „язѣ язвы (στίγματα) Господа Іисѹса на тѣлѣ моемъ носѧ“ (Гал. 6,17). У разно доба и код разних народа под стигматизацијом или стигматима разумевали су разне рањаве знаке на човечјем телу. Такве су знаке понекад правили у знак жалости за покојником, као што је то био обичај код Јевреја. (Лев. 19,28). Стигмата су изрезивали или жегли на телу робова или као знак, да припадају извесном господару (као што је био обичај на истоку), или као казну за бежање или прекршај роба (то је био обичај особито на западу). Стигмата су изрезивали на телу војника као значку заповедника, — на телу злочинаца, да се означи преступ. Код источних су народа правили стигмата још у почаст нарочито поштованим божанствима. Знаци су се обично састојали из слова (Лев. 19, 28), а резали су их или жегли на челу и на рукама.[1] Тако дакле под стигматизацијом или стигматима већ према народима, месту и самим знацима разумевали су се разни рањави знаци на телу човека, које су правили или добровољно

[1] Krit. exeget. Kommentar über das N. Tesfament von Meyer. Der Brief an die Galater. Fridr. Sieffert, Изд. 6. стр. 363. — 364.

Digitized by Google

(у почаст божанства или покојника), или пак насилно (на робовима — дезертерима и злочинцима). Не гледећи на такав разнолики смисао речи „стигматизација“ или стигмата у историји, данас се у психологији под стигматизацијом обично разуму рањави знаци, који се нехотично јављају на телу неких нарочито религиозних Хришћана, слични ранама Спаситеља, и то на оним местима тела, где су били у Распетог Господа. У овом последњем смислу ћемо и ми говорити о стигматизацији у овом чланку.

Факат стигматизације у споменутом смислу, т. ј. одрава рана Спаситељевих на телу човека не подлежи сумњи и не може се порећи. Појаву стигматизације посведочили су многи очевици. Њу су испитивале читаве комисије и лекари. Лекар, члан медицинског савета и професор у Минстеру фон-Дрифел говори о стигматизацији: „Што се тиче фактичке стране ствари не може бити сумњања. Њу су течајем неколико година посматрали многи, испитали многи страни и домаћи лекари.“[2] У прилог доставерности фактичке стране стигматизације говори и тај факат, што су личности, које су осећале стигматизацију, биле дубоко смерне, оне не само да нису никоме откривале своје стигматизације, него су је шта више брижљиво сакривале бојећи се, да их не сматрају светима. И само поновна појављивања стигматизације, која су је јављала правилно и често у свези с истицањем крви, послужила су разлогом, да се стигматизација није могла сакрити и околина ју је примећивала. Морални облик личности, које су осећале стигматизацију говори исто тако као и истраживања лекара, да стигматизација није превара него факат и реалност[3]

Неки мисле, да је први стигматизирани Хришћанин био св. Апостол Павле. Под ранама, о којима он говори, да их носи на своме телу (Гал. 6, 17), разуму ране, које су се појавиле на телу св. Павла и које су биле сличне ранама Господа на рукама, ногама и ребру. Но можемо ли тако мислити? Ништа нас не нагони, да тако

[2] Rudloff, Die Lehre von Menschen auf Grunde der göttlichen Offenbarung. Изд. 2. Део 2. стр. 453.

[3] Ibid., стр. 452 — 453.

Digitized by Google

схватимо ране св. Апостола Павла. Напротив имамо основа да мислимо, да се ране св. Апостола Павла не могу никако сматрати за стигматизацију у примљеном смислу. Сравнимо ли Гал. 6. 17 с другим местима посланица св. Апостола видећемо, да су ране, које је он носио на своме телу, биле ране за Христа, ране због служења Христу апостолским напорима, фактичне ране од противника јеванђелске проповеди, а не ране сличне телесним ранама Распетога. У 2. посланици Коринћанима, гл. 11. ст. 23.—25. говори се: „Къ трѹдѣхъ множае, къ ранахъ преволѣ . . ѿ іѹдей пѧть краты четыредесѧть разѣ единыѧ пріѧхъ: Трищи палицами вїенъ быхъ, единою каменьми наметанъ быхъ, трикраты корабль опрочержесѧ со мною“. . . Тако су дакле ране на телу св. Павла биле ране од ударца штапом, камењем или другим којим начином при тегобама апостолских путовања, а не ране сличне Спаситељевим ранама. Кад је св. Апостол Павле употребио израз: „азъ ѩзвы Господа Іисѹса на тѣлѣ моемъ ношѹ“ није он пред духовним очима видео ране Спаситеља, него се је сећао оних многобројних рана, које је задобио од непријатеља јеванђелске проповеди као верни роб и служитељ Господа. У својим је ранама он видео онај печат, који је показивао у њему роба и служитеља Христова. На св. Павлу су била ропска стигмата. . . . Да тако управо ваља схваћати стигмата св. Апостола Павла, а не у смислу касније стигматизације, то потврђује и та околност, што се није сачувало предање о стигматизацији св. Павла. А да су се на телу св. Апостола показивале ране сличне ранама Господа, зар се не би сачувала о томе историјска сведочанства у предању?

Први Хришћанин стигматичар у данашњем смислу те речи био је Фрања Асиски. Његову је стигматизацију посведочио животописац му Бонавентура и други савременици. Појавила се је стигматизација код Фрање 1224. год. на празник Подизања крста Христовог. Тај дан, по причању животописца, молио се је Фрања жарко Спаситељу, да му подели могућност, „да се распне с Њиме“. По сведочанству Бонавентуре, Фрања је угледао анђела где силази с неба и држи слику Распетог Господа. У тај је моменат Фрања осетио необично јаки бол у рукама, ногама и у боку. Кад се је вратио кући, примети на

Digitized by Google

споменутим местима крваве ране. Ране на рукама и ногама изгледале су као ране од великих чавлова, а рана у боку као да је постала од убода копљем. Фрањина стигматизација продужавала се је до 1226. год., када је после распећа с Христом, ушао у радост Господа свога и више се није распињао с Њим. У приведеној причи о стигматизацији ако би и хтели у што посумњати, то је једино објективност виђења анђела с ликом Распетога. Сумњати пак у објективност појаве рана на телу Фрањином, које су биле сличне ранама Господа, немамо никаквог основа, пошто су се о томе савременици Фрањини могли путем опита очигледно уверити.

Стигмата су се на телу Фрање Асиског појавила одједном, а обично се она нису јављала одједном. Ту се је могла приметити извесна доследност и постепеност. Стигматизација је обично почињала с јављањем рана трновог венца. Остала су се стигмата показивала доцније. Стигматичари су обично у почетку стигматизације видели анђела, који им је нудио на избор три венца — златни, цветни или трнови и када су изабрали трнов венац, изненада су осетили око главе јак бол, а после тога су се почеле јављати мале ране као од убода трња. Ове су се ране неко време периодично појављивале петком, као на дан успомене на страдања Спаситеља, а тек после тога су се јављала друга стигмата — ране на рукама, ногама и бедру. И ова каснија стигмата су се појављивала периодично као и прва петком. Тако је било н. пр. с Аном Катарином Емерих као што приповеда њезин биограф Брентано.[4] О другој стигматичарки — Катарини Роконизио приповеда се, да је у десетој години свога живота видела Спаситеља са два венца и замолила Га „да јој да трнови венац, да постане слична њему. Спаситељ јој је на молбу одговорио: „Ти си још слабо дете, ма да имам добро срце, недостаје ти снаге. Стога не желем да увенчам сада твоје чело трновим венцем, али у своје ћеш га време добити.“[5] Доцније су се и стигмата трновог венца и остала појавила ни телу Катарине Роконизио.

---

[4] Rudloff, o. c. стр. 451. пр. 2.
[5] Görres, Christliche Mystik, Th. 2. Regensburg 1837 стр. 413.

Digitized by Google

Појаву стигматизације увек је пратило екстатично стање. Тако је Марија фон Мерл бивала у екстатичном стању сваке недеље од четвртка на вечер до петка на вечер. То је посведочено о Ани Катарини Емерих и другим стигматичарима. „Стигматичари су у таквом екстатичном стању нехотице представљали на своме лицу и у својим кретњама сву историју страдања Спаситеља. Ова је представа била потпуно природна, без икакве извештачености и претварања. О Марији фон Мерл говори Герес: „као што извор бије из стене, тако је из њезине природе природно излазила представа историје страдања Спаситељевих. Није било ничег лажног, изнуђеног, насилног у представи. Она је фактично онако умирала, како јој се је то представљало онога момента, кад је гледала смрт Спаситеља на крсту".[6] Код неких је стигматичара стигматизацију пратило не само екстатично стање, него и несвест. Неки су стигматичари петком сећајући се момента Спаситељеве смрти. — Његових речи: „Отче, въ рѫцѣ твои предаю дѫхъ мой" падали у бесвесно стање, које је трајало до недеље у јутро, кад су они тако рећи ускрснули скупа с Христом.[7] Али несвесно стање при стигматизацији приметило се само код неких. Оневидно је дакле, да је оно зависило од природе стигматичара, пошто је екстаза увек пратила стигматизацију и била т. р. њезина неопходна припадност.

Ране, које су се отвориле при стигматизацији, биле су крваве, из њих је цурила крв. Ова је околност послужила за многе као камен спотицања, нарочито за лечнике. Па ипак сумњати у то немамо основа. Тако је та ствар што се тиче А. К. Емерих потпуно засведочена. Крваве ране споменуте Емерих потврдили су очевици, а службено је испитала комисија. Лечник и професор фон-Друфел, који је сам видео те ране, вели, да се људи, који не верују, могу лично уверити прегледавши А. К. Емерих, која је тада још живела.

Познатих случајева стигматизације по сведочанству раније споменутог Гереса, који се је бавио овим питањем, било је свега 49. Последњи стигматичари по времену

[6] Ibidem, стр. 508.
[7] Rudloff, o. c. стр. 451.

Digitized by Google

били су: А. К. Емерих која је умрла 1824. г., Марија фон Мерл, која је живела још 1844. г. и Доминика Лацари, која је умрла после 1856. год. Сви случајеви стигматизације падају на западну римокатоличку цркву, на истоку није било ниједног случаја стигматизације.

Из свега што је речено, видимо да стигматизација није варка, већ реална појава. Стога место да је поричемо, треба да нађемо више или мање згодно објашњење за њу.

Шта је стигматизација? Шта јој је узрок? Шта је изазвало ране Господа на телу човека? Да ли је то био какав чудни, нарочити дар св. Духа или се стигматизација може разјаснити природним путем, без да допустимо у њој чудни какав елеменат.

Нама се чини, да нема основа, по коме би стигматизацију признали за акат и појаву чудну, неки нарочити дар св. Духа. Кад би стигматизација била чудна појава, нарочити дар св. Духа, онда би се она без сумње сретала у првој цркви Христовој, кад су Хришћани изобилно располагали даровима св. Духа. Нарочито то вреди за св. Апостоле. Ако је стигматизација дар св. Духа, то би без сумње стигматичари били св. Апостоли, пошто су се на њих нарочито излили дарови св. Духа и пошто су се они увек распињали с Христом у своме апостолском раду. Па ипак и св. Апостол Павле, који говори сам о себи као о обрасцу човека, који располаже даровима св. Духа (2. Кор. 6, 6) није био стигматичар, као што смо видели раније. Не сретамо се са стигматизацијом ни у каснија времена цркве Христове — ни у доба мужева апостолских, ни у доба развитка аскетизма и монаштва. Не гледећи на то, што су се аскете нарочито распињали с Христом убијајући подвизима аскетизма грешно тело своје ипак они нису били стигматичари. Но то још није све. Православна источна црква није познавала и непознаје никаквих појава стигматизације за сво време свога живота. Кад би стигматизација била чудна појава, дар св. Духа, онда је непојмљиво, како да је није било међу источним Хришћанима. Зар можемо допустити, да су јављања и дарови св. Духа у западној цркви били богатији и разноличнији него ли у источној?

Јасно је, да се појава стигматизације мора расту-

Digitized by Google

мачити друкчије. Ми мислимо, да се стигматизација може потпуно схватити и растумачити као акат осетљивог срца и пламене, живе уобразиље, која фиксира телесна страдања и смрт Спаситеља.

Да се стигматизација налази у тесној вези с радиношћу осећаја и уобразиље, то посведочава нај јасније пре свега тај факат, што су се стигматизацији подвргавале већином женскиње. Од 49 примера, које приводи Герес, отпадају само осам на мушкарце, остале су биле женске Где је узрок томе? Очевидно у природним особинама организације мушкарца и женске. Сравнимо ли мушкарца са женом, разлика се у приметној мери налази у радиности осећаја и уобразиље. Женска живи по преимућству осећајем, она је куд и камо осетљивија од мушкарца. Мушкарац је хладнији и живи више разбором. Услед тога, што је женска осетљивија од мушкарца и фантазија је код ње развијена већма, него ли код мушкарца. Она је код женске бујнија и живља. Разбор смета радиности уобразиље, спутава је. . . Том разликом психичке организације мушкарца и женске и разјашњује се та околност, зашто су се женске чешће подвргавале стигматизацији, него ли мушкарци. Оне су услед својих природних особина у молитвеној екстази могле јаче и живље представити страдања и ране Спаситеља и дубље их осећати и преживети. А то је и изазивало стигматизацију.

Да је појава стигматизације у вези с радиношћу осећаја, и уобразиље види се и отуда, што су стигматичари били људи, чије је тело било ослабило услед дуготрајних аскетских подвига, то су били људи нервозни. Код таквих се људи увек примећује потенцирана осетљивост и нарочито жива уобразиља. Таква осетљивост и уобразиља у ослабљеном телу, морамо претпоставити, могла је изазвати рефлекс телесних рана Спаситеља.

Да је појава стигматизације у вези с радиношћу осећаја и фантазије говори још и екстатично стање стигматичара. Фиксирање Спаситељевих рана, Његових страдања и смрти било је толико осећано, напрегнуто и живо, да је изазивало екститично стање, које је у неким случајевима шта више прелазило у несвест. Стигмата се нису никада јављали на телу човека у нормалном

Digitized by Google

стању. А зар то не потврђује, да се стигматизација на да замислити без везе с повећаном радиношћу осећаје и уобразиље? И управо овде, т. ј. у радиности религиозно напрегнуте уобразиље, живе представе телесних рана Спаситеља, у њиховом преживљавању и треба тражити разјашњење стигматизације.

Напослетку, да је то једино правилно разјашњење стигматизације потврђује између осталог и овај случај, који спомиње Енемозер у својој историји магије као потпуно доставерни. Неки војник буде осуђен на бичевање. Док се је вршила казна, сестра војника, која је ту присуствовала и живо жалила брата, а уз то необично живо представљала себи бол од удараца бичем, пала је у неку врсту стигматизације. На њеном су се телу појавиле ране као од удараца бича.[8] Ако се у споменутом случају стигматизација не може разјаснити никако друкчије, него напрегнутом радиношћу маште и осећаја, зашто да тражимо друго разјашњење за религиозну стигматизацију, којој су се подвргавали неки западни Хришћани. Како је овако разјашњење потпуно природно шта више и католик Корнелије Агрипа, који би наравно хтео да узвиси католичку цркву с појавом стигматизације као нарочитим њезиним даром св. Духа признаје исту за „акат религиозно-узбуђене фантазије.“ Исто тако сматрају стигматизацију Фихте, Мајер, Енемозер и др.[9]

Ако је стигматизација акат религиозно-узбуђене маште и осетљивог срца, а не неки чудни дар св. Духа, јавља се питање, зашто се тај природни и разумљиви појав није приметио у источној цркви, већ само код западних Хришћана?

Нама се чини, да правилан одговор на то питање ваља потражити у особинама правца религиозног живота источних и западних Хришћана. Религиозни правац западних Хришћана је спољашњи, обредни. Пажња се је западног Хришћанина концентрисала и концентрише главним начином на обреду, спољашњости, видљивој страни. Сасвим је друкчији правац религиозног живота источних Хришћана. Пажња се источног Хришћанина

[8] Ср. Rudloff, о. с. стр. 455. прим.
[9] Rudloff, о. с. стр. 454. прим. 2. и 455.

Digitized by Google

концентрисала и концентрише на битнијем, дубљем, на идеји, а не на спољашњости. Стога кад се је источни Хришћанин распињао с Христом, уобразиља и пажња његова није се везала за пет спољашњих, телесних рана Спаситељевих, него у опће за величину и тежину његових страдања независно од њиховог спољашњег изражаја. Источни је Хришћанин трпио с Христом, осећао је Његове муке и болове, али није видео сву суштину тога страдања у јављању на своме телу рана, које би биле сличне ранама Спаситеља. Он није тежио за тим, није желио тога. Његова фантазија, — његов осећај био је заузет битнијим и важнијим. На против треба претпоставити, да се је пажња западног Хришћанина по опћем правцу религиозног живота на западу при распињању са Христом везивала за спољашњи изражај Спасителјевих страдања. Пред његовим су очима лебдила телесна страдања и ране Спаситеља. Његова је уобразиља била заузета њима. . . . А то је код људи ватренијих и осетљивијих, који су имали живу фантазију и изазивало појаву стигматизације. Да наше разјашњење у овом случају није самовољно, него сасвим близу истине, може се донекле видети и отуда, што се спољашњим ранама Спаситеља (пет на броју) у западној цркви приписује нарочито значење. Па и крсни знак код западних Хришћана, кога они праве с пет прстију, чини се у спомен пет рана на телу Спаситеља и сврћа поглед католика на тих пет спољашњих рана [10] Па зар је после тога чудо, ако је пажња католика и у моменту нарочито живог фиксирања Спасителјевих страдања била обраћана на телесне Спасителјеве ране и изазивала стигматизацију? Источни Хришћани нису томе приписивали главно значење, а за то је и разумљиво, за што код њих нема стигматизације. — Осим тога треба још приметити, да су се у западној цркви Спасителјева страдања на крсту одувек некако већма истицала него ли у источној. Јако распрострањено распеће код западних Хришћана, нарочите службе у спомен Христових страдања, горе споменуто крштење с пет прстију у спомен пет рана Христових —

[10] Погл. Т. Серединскій, О богослуженіи западной церкви статья 4. СПб. 1856. стр. 21.

Digitized by Google

све то говори, да се је мисао католика нарочито везивала за крст и распетог Господа на њему, за Његове отворене ране на крсту. Разјашњавало се то јуридичким погледом католика на Спаситељева страдања као на потпуну сатисфакцију правди Божјој и сасвим довољни откуп за људе из власти ђавола или другим нечим, тек Спаситељева страдања код западних Хришћана, као што изгледа, бацају тако рећи у засенак факат Васкрсења Христова и прослављање Господа. А то је по свој вероватности стога, што се је баш на крсту извршила сатисфакција правди Божјој и што је крсни акат с њиховог јуридичког гледишта особито важан. То нарочито клањање католика Спаситељевим страдањима на крсту такође нам говори донекле, да се мисао католика мора по преимућству бавити страдањима Спаситеља и у часовима молитвеног екстазе и фиксирања може изазивати у осетљивим природама рефлекс пречистих Спаситељевих рана на њиховом телу.

Напослетку запитаћемо се на крају свога краткога чланка, да ли је појава стигматизације тако нешто што заслужује похвалу или не?

Наравно појаву стигматизације не можемо порећи, али је исто тако не можемо ни уздизати као што би хтели католици? Појава је стигматизације добра у колико показује жељу стигматичара, да се распне са Христом, да страда с Њиме и уколико се кроз њу манифестује жарка љубав спрам Христа. Она нам говори, да душа човекова живи с Христом, да је препуна Њега, срце и способност представе заузети су Њиме. Али поред свега тога не можемо стигматизацију уздизати као нешто тако велико и важно, да тамо, где ње нема, нема богатства духовног хришћанског живота, да тамо влада релативна оскудица благодатних дарова св. Духа. Напротив та околност, што код источних Хришћана нема стигматизације потврђује само то, да је духовни живот Хришћана на истоку упућен на битније и важније, на усвајање духа Христова, а не на спољашње подражавање Хисту, — та околност говори, да у источној цркви нема екстрема јуридичке представе искупног дела Христовог... Источна црква апсолутно ништа не губи, што се код њезиних чланова није догађала стигматизација

Digitized by Google

исто онако, као што западна црква ништа не добија, што су неки њезини чланови били стигматичари. Знаменити Фрања из Асиса, који је на своме телу имао ране Господње није ни мало виши од светих мужева и подвижника источне цркве, који нису никада имали Спаситељевих стигмата на своме телу. Напротив може се рећи, да су светитељи и подвижници источне цркве манифестовали толику дубљину посматрања, толико богатство духовних дарова, какво не видимо у западној цркви. Треба се само сетити св. Василија Великог, Григорија Богослова, Јована Златоустог, Антонија Великог, Пахомија, Макарија Египатског, недавно прослављеног Серафима Саровског, па ћемо видити, каквих је великих људи имала св. источна црква. Тешко да ћемо им наћи равних у западној цркви по ширини хришћанских погледа и изобиљу дарова. Шта више у првим вековима Хришћанства не можемо показати на западу људи, који би засенили мало час побројана имена. Само подвижништво на западу било је више спољашња и практична, него ли унутрашња духовна сила. . .

Речју стигматизација, која се појавила на западу с религиозно — моралног гледишта јесте само нешто добро, али није нешто фрапантно и велико. Што одиста поражава и што је у истину велико у религиозно моралном одношају, то је сила, дубљина и ширина хришћанског духа, који се је у источним црквама манифестовао много јаче и богатије, него ли у западним.

Прев. Н.

Digitized by Google

СЛОБОДА САВЕСТИ.

I.

Ко је имао прилике, да се упозна с литературом предмета, о коме ћемо овде расправљати, могао се је лако уверити, да је питање о слободи савести једно од најзамршенијих питања у богословској литератури, да су га решавали осим богослова и многи други писци с најразноврснијих становишта, да се је долазило до различитих резултата — више пута до сасвим неочекиваних и изненадних; неће му бити непознато до каквих граница је дошао раздор међу противницима у борби око овога питања, и на први поглед као да је немогуће их примирити. Но, по нашему мишљењу, узрок томе није толико замршеност питања, колико то, што разни писци говоре, тако рећи, разним језиком. Као што бива често у усменој препирци, да људи више пазе на ход својих мисли, него на речи онога, с ким се препиру, тако бива и у писменој полемици: сваки тврди своје и не саслушавши другог. Код питања о слободи савести дошло се је у литератури до читаве збрке зато, што под термином „слобода савести“, једни разумеју једно, а други нешто сасвим друго. Препирући се пак о различитим предметима потпуно су уверени да се препиру о истом предмету, јер га истим именом називају, стога се никад не могу као што треба разумети нити доћи до заједничког резултата. Осим тога неки, решавајући ово питање с извесног становишта (н. пр. црквеног), примењују резултате овога испитивања и на таке појаве, којих се могу дотицати само онда ако решавају питање с другог становишта (н. пр. државног.). Према томе и нејасност становишта је узрок замршености овог питања.

Из свега што смо рекли излази, да нам је дужност пре свега тачно и јасно одредити, шта разумемо и шта ваља разумети под термином „слобода савести“.

Узрок погрешци, коју смо споменули, наиме да су под истим термином разумевали два разна предмета лежи у томе, што слободу савести можемо расматрати

Digitized by Google

као *субјективну* и као *објективну*. Шта значи то? Под субјективном слободом савести ваља разумети човечју, способност у име које човек може веровати онако, како он хоће, и бити убеђен по својој вољи и жељи не исказујући другим људима своје убеђење. Под објективном слободом савести ваља разумети могућност исказати, проповедати своја убеђења другим људима. Говорећи о убуђењима мислимо религијозна убуђења.

Да разгледамо ове две врсте слободе савести, да их карактеришемо по њиховој суштини, како би јасније ступила пред нашу свест њихова разлика.

Унутрашња, још ником неисказана религијозна убеђења без сумње су слободна — субјективна слобода савести не може се одрицати. Једино зар ограничење слободе ових убеђења је ограничење по њихову генесису, у колико су се *морала* развити баш онакима, каква су, зависно од пређашњих назора субјекта, коме припадају. Субјективна слобода савести је *унутрашња*, *апсолутна*, јер је нико не може ограничити већ зато што још неизречена убеђења нису ником позната осим самом субјекту. Слобода ова припада субјекту већ само по себи, она је дакле *првобитна;* њој није потребно признање ни од кога — она је *самостална*, *независна*.

Објективна слобода савести јавља се тек онда кад субјекат зажели да изрекне, искаже своја убеђења. То исказивање ствара објективну слободу савести, која се разликује од субјективне, те у колико је ова унутрашња, она је *спољашња;* у колико је прво апсолутно она је *релативна*, јер поставши спољашњом, дошла је у додир с другим субјектима, чиме је створена могућност да буде и ограничена; у колико је прва првобитна она је *секундарна*, јер је може бити само уз пристанак других субјеката, те у колико је прва самостална и независна, она је напротив *несамостална* и *зависна*.

Још јасније разлике између ове две слободе савести биће нам онда, ако изјаснимо зашто их разликујемо терминима „субјективна“ и „објективна“. Док су религијозна убеђења неизречена, дотле припадају само субјекту и слобода њихова је субјективна. Моменат исказивања религијозних убеђења је њихова објективација т. ј. исказујући своја убеђења чинимо их

Digitized by Google

објектом расматрања, оцене и критике за оне, којима их исказујемо. У том смислу и њихову слободу називамо објективном, и она није ништа друго но слобода исказивања религиозних убеђења.

О којој слободи, субјективној или објективној, ми хоћемо да говоримо? О којој решавамо питање, може ли бити допуштена и призната?

Већ смо рекли, да субјективну слободу савести не може нико одрицати или непризнавати — то је сад још јасније кад смо дознали њена својства. Одрицати субјективну слободу савести је несмисао: давати некоме слободу, да мисли што хоће, и да буде уверен, као што је унутрашње приморан да буде, или недопуштати коме ту слободу је немогуће. Слобода ова дата је човеку Богом, и баш њена недоступност за друге људе је разлог зашто је људи сматрају великим даром Божјим и светињом своје личности. Слобода уверења, док је ово још у мисли и срцу, изван сваке је сумње, ту је савест човечја сама са собом, и ничега тамо нема што би је могло ограничити. Слобода ова није тек корелативан појам појму ограничавање — она је апсолутна, самостална. Она је слобода не зато што за њу нема ограничења него зато што је оно за њу немогуће. Према томе не може бити сумње, нити се може појавити питање о томе да ли ова слобода може бити допуштена, призната, или непризната, те и ми не можемо решавати ово питање о субјективној слободи човечје савести.

Кад то не можемо онда смо намерни да решимо питање, да ли може бити призната објективна слобода савести, и пошто она није ништа друго него слобода исказивања религијозних убеђења, — да ли и у колико може бити допуштена и призната слобода исповедања религијозних убеђења.

Зашто је могуће решавати ово питање о објективној слободи човечје савести, а ко не беше могуће о субјективној.

Субјекат исказујући своја религијозна убеђења стави их у известан положај и одношај према другим људима, чиме се јавља могућност, да не буду призната као истинита те ограничена слобода исповедања њи-

Digitized by Google

хова. Већ у самом исказивању убеђења скривена је жеља и захтев, основан на опћем закону човечје природе, по коме човек тражи одобравања других људи својим мислима и речима, да буду примљена и призната, да им се призна право исповедања — а кад је ту жеља и захтев признања, значи; да је ту и могућност не добити признање и могућност, да жеља не буде испуњена. Тражење права није још признавање његово. Исказано уверење долази у додир са другим уверењем, које исто тако претендује да буде примљено и да му се призна право на слободно исказивање. Различите претензије стварају могућност да која од њих не буде призната. Тај моменат: узајамна зависност и несамосталност различитих уверења, говори нам најјасније о могућности ограничења слободе исказивања њихова, а где је могуће ограничење слободе може се јавити и питање о признавању слободе и о непризнавању њеном — или што је једно исто о њеном ограничењу. Према томе питање о признавању слободе савести може се односити само на објективну слободу савести, т. ј. може се тицати само изречених религијозних убеђења, која баш зато што су изречена могу бити слободна једно од другог или ограничена једно другим.

Из свега што смо рекли јасно је, да смо намерни говорити о објективној слободи човечје савести, а да под термином „слобода савести“ разумемо и ваља разумети — слободу исповедања и исказивања религијозних убеђења.

Но, савест човечја не задовољава се само исповедањем, исказивањем убеђења речима него тражи од људи, којима припада још и да поступају и да живе по своме уверењу. Према томе појам слободе савести још се већма шири, она значи не само слободу исповедања и исказивањања религијозних убеђења но и слободу поступања и живота по њима. Тако вели и Кипарисов: „израз „слобода савести“ раван је изразу: слобода исказивања убеђења и слобода живота по њима“.[1]

Бемер овако дефинише слободу савести: „Ова слобода је у томе, да се нико не присиљава да поступа

[1] Кипарисовъ, О свободѣ совѣсти. стр. 28.

Digitized by Google

против оних принципа, које он сматра за истините и неизбежне за своје вечно спасење. И обратно: ропство савести је у томе, кад човека присиљавају да поступа иначе, него што му прописују правила оне религије, којој он припада по својој савести".[2] А по речима Шенкела: „захтевање праве слободе савести може бити формулисано једино на овај начин: „сваком мора бити дата могућност да по савести својој поштује Бога и да живи по ономе закону, који његова савест признаје за божанствени. Иначе, ако се ограничава ова могућност — слобода савести је празна реч".[3]

Пошто смо објаснили шта разумемо и шта ваља разумети под термином „слобода савести", пређи ћемо на решавање питања, да ли може бити допуштено и признато људима овако одређена слобода савести, о којој смо ми већ једном приликом споменули у нашем листу, да је она природна основа принципа верске равноправности, који једини може бити признат добрим при решавању интерконфесионалних одношаја.

II.

Природно би било, да разгледамо саму савест по својој суштини, ако хоћемо што да решавамо о њој, морали би пре свега одговорити на питање шта је савест. Но не чинимо то из два разлога: пре свега зато што је појам „савест" веома неодређен, и да до данас у богословској литератури нема ни једне тачне дефиниције појма савести, која би могла издржати строгу научну критику.[4] Неодређеност термина „савест" навела је немачког богослова Роте на мисао, да избаци ову реч из научне употребе, што је и учинио у другом издању своје Етике.[6] Пошто немамо, дакле готовог резултата науке о овом питању, морали би га тражити а то је посао, који не може бити унесен у наш чла-

[2] Ibidem.

[3] Ibid. стр. 29.

[4] Ср. „Библијско учење о савести" од Н. Богословског. „Богословски Гласник" књ. IV. Обраћамо пажњу наших читаоца на главу „Анализъ понятія совѣсти" стр. 173 — 199. у книзи И. Попова „Естественный нравственный законъ" Серг. Пос. 1893. г.

[6] „Богословски Гласник" књ. IV. стр. 206.

Digitized by Google

нак, а да не наруши његово јединство и коме би се морао посветити засебан чланак или расправа.

Други разлог био би тај, што за решење задаће, коју смо поставили себи, мислимо није неизбежно потребно одговарати на споменуто питање. Нама је довољно да признамо несумњиви факат, да она душевна сила, коју ми називамо савешћу има веома велики утецај на религијозно-морални живот човека. Овај утецај је доступан нашој мисли, из њега ми можемо закључити о неким особинама човечје савести, а по овим особинама и не знајући о њој шта је по својој суштини, решити питање о томе, да ли је она слободна или не и може ли бити призната слобода савести или не.

По Кипарисову особине или својства савести, о којима можемо закључити из утецаја савести на религијозно-морални живот човека, ово су: а.) савест може погрешити, б.) она располаже човеком а не он њоме, в.) тражи практичну примену у животу, г) одликује се некористољубљем.

Да разгледамо подробније ове особине савести. Тврдњу, да савест може погрешити, можемо признати као правилну само у извесном смислу т. ј. да савест може грешити тек само у својој фактичној садржини, или иначе да се изразимо: уверење човека иако је у сагласности са његовом савешћу може бити погрешно и неистинито Много пута човек судећи по својој савести може се варати и грешити. Сваки час сретамо се у животу људи са поступцима, који објективно оцењени не могу бити признати за правилне, но које људи врше из најбољег свог уверења, — они су дело њихове савести. Кад монголски Чинме-хан поступа по уверењу свом, да је смрт побеђених потребна због спокојства победилаца, или кад језичник приноси на жртву своје чедо, они то чине по својој савести. Јасно је пак да њихова савест греши, односно да су њихова уверења по савести — лажна. У могућности, да савест може грешити, налазили су неки довољног разлога тврдњи, да је морал у опће нешто релативно те да нема апсолутног морала. Кад, дакле савест може погрешити, може бити погрешна по својој садржини, може ли јој бити дата слобода? Признати јој слободу значило би дозволити и одобрити

Digitized by Google

најужасније поступке људи, које сретамо на сваком кораку и о којима не може бити сумње, да су дела савести, значило би уништити саму човечност или као што каже Кипарисов: „Због разноврсности у садржини савести сакросанктност индивидуалне савести у свим могућим применама повукла би за собом уништење самог човечјег друштва.“ Према томе изгледа да не може бити призната слобода савести. Но, ову тврдњу у извесној мери слаби тај факат, што је савест погрешива додуше у својој садржини, но сама по себи, *субјективно* расматрана она је непогрешива т. ј. уверење по савести редовно је искрено — субјективно непогрешно. Опће познато је, људи умиру, готови су на сваку муку за своје уверење по својој савести — знак да су искрени. Њихова савест по њихову мишљењу не греши, за њих њихово је уверење истинито, иначе не би било уверењем. По њихову мишљењу они служе истини, савесно служе и траже слободу у тој служби. За њих је неправда ограничити ту слободу. Не рачунати са овом искреношћу уверења по савести, при решавању питања о њеној слободи, немогуће је. Имајући пред очима субјективну непогрешивост савести, и ако у својој фактичној садржини она може бити и погрешна, тешко је решити питање о слободи савести негативно. Они који су против признања слободе савести, редовно се позивају на погрешивост савести но као што видимо, ово својство савести некако се потире њеном субјективном непогрешивошћу, те у крајњем случају на основу овога својства савести на питање не може бити одговорено ни са са *да* ни са *не*. Па ипак светиња човечје савести изазива нас на оно прво, но — да идемо даље.

Друга особина човечје савести је, као што смо видели, да она располаже човеком а не он њоме. „Ја не могу друкчије, мени тако моја савест налаже“ — коме нису познате ове речи? И ко сме, а да се не поклони оној сили, која се у њима скрива? „Ја нећу рећи да су две природне воље у Исусу Христу, па ма ме исекли на ситно комаће и бацили у море“ — вели монотелит Макарије,[7] а Тертулијан пише: „Кидајте тело

[7] Кипарисовъ, ibid. стр. 13.

Digitized by Google

наше ако вам је по вољи, прикуцавајте нас на крст, бацајте нас у огањ, — хришћанин је спреман све да поднесе, јер он испуњава правду и верност према Богу.“[8] Ове речи нису ништа друго но израз послушности ових људи својој савести — иначе они не могу поступати. Ништа друго него савест је она неодољива сила, која присиљава људе да трпе најстрашније физичке а и моралне муке, ако се од њих тражи да поступају против захтева своје савести. Ако савест располаже нама, и ако у нашој души јављају се најстрашније муке „муке савести“, кад јој се не покоравамо, како можемо тражити од људи, да они не поступају онако, како им савест налаже? Другим речима: какво право имамо ми да газимо слободу савести других људи, да их гонимо, казнимо и т. д. кад они нису криви, што се морају покоравати својој савести? Суд може бити изречен само за слободна дела, а не која се чине по морању. Нерадо мењају људи своје уверење, тешко примају нове назоре, јер ова промена стоји у вези с дубоком унутрашњом моралном борбом, разочарањем и болом, зашто си живео у обмани, служио лажи и т. д. Па ипак их мењају и ако су их изменили значи да им се нису лако дала, купили су их скупом ценом: одрицањем од онога чиме су живели, мучени и усколебани то надом то страшном сумњом. Да ли је онда право, тражити од некога да промене своје уверење? Не значи ли то предлагати им да изнова преживљују мучни процес: одрећи се старог и примити ново, а понекад у незгодан час, када се још може бити нису утишале последње трзавице њихове душе, изазване стварањем и примањем нових убеђења за која су они готови умрети. Не, неће, него не могу пристати на нову унутрашњу борбу сами са собом, они су зар уморни од пређашње борбе, и пре су спремни да приме физичке муке, да се попну на ломачу, да иду у смрт и гроб него да се одрекну од свог уверења или, што често бива, да се врате „првој лажи“ — по њихову мишљењу — да приме оно што су одбацили, што сматрају неправдом, на што су пљунули, спалили и сахранили за увек. Не, то је за њих немогуће и они „*мирне*

[8] „Богословски Гласник“ књ. IV. стр. 371.

Digitized by Google

савести", спокојне јер јој је задоста учињено и јер се не поступа против њених захтева. спремни су да оставе друштво оних, који од њих траже да друкчије мисле и верују, спремни да се попну на ломачу, имају ли други право, да је потпале, и ако су они готови да подставе своје тело под бич, чија рука има права да их шиба? Нико нема права — нико.

Ми не можемо а да не признамо слободу савести, кад знамо за ову њену особину, и да је слобода тако блиска њој, да се јавља као новим њезиним својством. Савест због овога својства њезина не могуће је подчинити не само туђој вољи помоћу спољашњих средстава, но шта више и вољи самога субјекта чија је. Ми не можемо бити уверени о нечем онако, као што би ми може бити хтели и желели. Ми смо уверени онако, како морамо а не како хоћемо. Знајући то, ми морамо штедети туђу савест, туђа религијозна убеђења и ако их сматраш може бити лажнима, а још мање имамо права ограничавати их, одузимати им природно њихово својство — слободу. Ми смо дужни дакле, и морамо признавати слободу савести.

Друго својство савести (њена власт над нама) у толикој мери тражи слободу, као неизбежну последицу, да је баш због те унутрашње неизбежности морамо признавати и приписивати човечјој совести, не заборављајући шта више ни прво њезино својство — погрешивост. Нека су лажна убеђења — али су неизбежна. Зато и Кипарисов пише: „Несме се презирати (пренебрегавати) ничија савест, јер, ма да је она објективно лажна, у субјективном смислу, по сили унутрашње обвезе за оне, који се варају, она је истинита."[9]

В. Максимовић.

Наставиће се.

[9] Кипарисовъ, ibid. стр. 10.

Digitized by Google

КАТИХЕЗЕ ЗА I. РАЗР. ОСН. ШКОЛЕ

— Парох Владимир Милутиновић —

Наставак.

Дванаеста катихеза.

Први грех.

Припрема. Кад је Бог створио прве људе, куд их је метнуо да живе?.. Како је било у земаљском рају?.. Шта су птице радиле?.. Животиње?.. Цвеће?.. А да ли је тамо било што год за јело?.. Да, било је воћа свакојаког, слатког и доброг.

Циљ. Данас ћу вам опет приповедати о првим људима Адаму и Еви, али то децо неће бити ништа добро, ни лепо. Ох децо моја, они су нешто јако рђаво у зло урадили, увредили су у рају милостивога Бога, ради једне воћке.

О коме ћу вам опет данас приповедати Н?..

Шта су они у рају урадили?..

Предавање. А сад добро пазите! Адам и Ева су смели јести са сваке воћке и дрвета што је било у рају, Бог је њима допустио. Али са једног дрвета што је било на сред раја нису смели јести, јер је Бог овако рекао Адаму: „једи слободно са свакога дрвета у врту, али са дрвета у сред раја не једи, јер ако окусиш с њега, умрећеш!“ (Сви заједно.) Како је рекао Бог Адаму Н?.. Да, тако је рекао Бог а после тога је пролазио дан за даном. Адаму и Еви је било лепо у рају, па нису ни осетили како им дани лѐте. Око њих је било све весело, и поточић и птичица. лептирић, па су и они били сретни и весели. Само ђаво није био весео, он је завидио првим људима, што тако сретно у рају живе, па је мислио како да им узме њину срећу. Шта смислио то и учинио. Он се сакрије једаред у једну змију. Ева је шетала по рају, кад уједаред зачује неки диван, кад се окрете, а она види змију. А змија ју запита: „је ли истина, да је Бог казао да не једете ни с једног дрвета у врту.“ А Ева јој рече: „Ми једемо рода са свакога дрвета у башти (врту), само рода с онога др-

Digitized by Google

вета у сред баште не смемо јести, јер нам је Бог казао, не једите и не дирајте у њега, да не умрете.“ А змија рече жени: „ех нећете ви умрети, него ћете чим окусите од њега постати као Бог. Кад је Ева то чула, а она пôгледа на оно дрво о ал' то дрво лепо па родно, родно, све му се гране до земље савиле, а на њима леп род да га је милина пôгледати. Она узбра, па окуси, па даде Адаму, те и он окуси. Па да ли је ђаво истину говорио, јесу ли они одмах постали као Бог?! Нису децо, њих је ђаво преварио, та где би човек могао постати као Бог свемогући и свезнајући. Али кад су окусили, одмах су нешто опазили, опазили су да су учинили велико зло, за то што нису послушали Бога, који им је био тако добар, па им дао лепи рај да у њему живе.

Спајање. Јесу ли Адам и Ева смели јести са свакога дрвета, што је било у рају?... Са којега нису смели јести?.. Шта је Бог заповедио Адаму? *Бог је заповедио Адаму, да једе слободно са свакога дрвета у врту, али с дрвета у сред раја да не једе, јер ако окуси с њега, да ће умрети.* Тако је, а кад Бог каже „не једи“, онда се то мора слушати, јер Он тако заповеда. Па да видимо, да ли је било тешко послушати ту Божју заповест. Кад бих ја сад вас повео у моју башту, па вам казао: децо, ево видите овде има свакојаког лепог воћа, једите са којег хоћете дрвета, само са оне тако велике јабуке неједите. Били ви мене послушали?.. А били вам било тешко послушати ту моју заповест?.. Јелте да не би, кад је пуна башта и другог воћа не би се баш морало од оне јабуке јести. Па тако су и А. и Е. лако могли послушати Божју заповест јер је у рају било пуно лепа воћа од којег су смели јести. Па јесу ли А. и Е. послушали Божју заповест? *Они нису послушали.* А ко је њих наговорио да не послушају? *Њих је наговорио ђаво.* А у кога се сакрио ђаво?.. Ми смо учили како се ђаволи и друкчије зову, како Н?.. Зашто је ђаво наговорио А. и Е. да не послушају Божју заповест?.. Да, он је завидио што су они сретни, па је као мислио, кад мене Бог више не воли, нек не воли ни њих. Па шта је ђаво говорио Еви?.. А да ли су А. и Е. постали као Бог, кад су окусили од дрвета са

Digitized by Google

сред раја?.. Нису, него шта су опазили?.. За што кажемо да су учинини велико зло?.. Децо, кад неко не послуша Божју заповест, то се каже: он греши. Шта су дакле учинили А. и Е. тиме, што нису послушали Божју заповест? *Они су јако сгрешили.* Па шта то значи сгрешити?..

Скупљање. Шта је Бог заповедио Адаму?

Бог је заповедио А. да једе слободно са свакога дрвета у рају (врту), али с дрвета у сред раја да не једе, јер ако окуси с њега, да ће умрети.

Па јесу ли А. и Е. послушали Божју заповест?

Они нису послушали.

Шта су учинили А. и Е. тиме, што нису послушали Божју заповест?

Они су јако сгрешили.

А ко је њих наговорио да сгреше?

Њих је наговорио ђаво.

Примена. Читај „отче нашъ“ Н!.. но избави насъ отъ лѹкавагѡ.. кажи ти још једаред Н! Кажи ти, ти, ти. Видите децо, ми се молимо Оцу нашем небесном, да нас избави од лукавога. А ко је тај лукави? Тај лукави је децо моја ђаво. То је исти онај зли анђео, што га је Бог бацио у пакао, јер Га није хтео да слуша. То је ђаво што је наговорио А. и Е. да сгреше. Тај је ђаво завидео првим људима, што их је Бог волео, па он завиди и нама када смо добри, па нас Бог за то воли. А лукав је, јако лукав, па би вас увек хтео наговорити да учините какво зло, па да згрешите. За то децо, ако вас когод буде наговарао да учините какво зло н. пр. да укратете туђу воћку, немојте га послушати, јер знајте да из њега говори лукави ђаво, као што је и у рају из змије говорио; не слушајте га велим вам него се молите Богу „...но избави насъ отъ лѹкавагѡ.“

Примедба. У јавном животу, па и школама ћемо често чути, да је плод са забрањеног дрвета био јабука. У библији се назива то дрво „дрво од знања добра и зла“ (1. Мојс. 2. 9. 17.) и „род с онога дрвета у сред раја“ (1 Мојс. 3. 3.). Ради доставерности нисмо се у овој катихези послужили са „јабуком“, но одмах ћемо навести, да ми субјективно ништа против „јабуке“ немамо, nota bene држимо да би употреба „јабуке“ при овом предавању била оправдана, како с педагошког, тако са психолошког гледишта. Родно јабуково дрво са својим цр-

Digitized by Google

вено жутим родом, кога је милина гледати, служи као диван објект за пластично, очигледно цртање и приказивање, а то баш педагогија и тражи. С друге стране приповедање о воћу добром за јело, и забрањеном дрвету, изазива нужно у души дететовом питања: какво је то воће било, да ли јабука, крушка, шљива, и разна нагађања. Зар не би психолошки оправдано било једном речи ослободити душе дечије од мучења у које их неизвесност и овака хевристика баца.

Као што би духовно схваћање забрањеног рода за катихумене I. разр. било превисоко, исто је тако високо за њих „дрво од знања добра и зла“ и значење његово, за то се тога овде и не дотакосмо.

Овом је катихезом саопћено катихуменима шта је грех, и како је грех постао — постигнут је дакле догматски и историјски циљ, а применом и морални.

Великом проценту деце неће бити змија позната, безусловно ће бити нужно да ју сликом или цртежом покажемо.

Тринаеста катихеза.

Казна за грех. — Бог је истинит.

Припрема. Шта је Бог заповедио Адаму?.. Па јесу ли први људи послушали ту Божју заповест?.. А шта су они учинили тиме, што нису послушали Божју заповест?..

Циљ. Данас ћу вам децо приповедати, како је Бог казнио А. и Е. за то што су згрешили.

Шта ћу вам данас приповедати Н?..

Предавање. Док Адам и Ева нису згрешили, дотле су они јако сретно живели у земаљском рају. Што год би оком погледали, све је лепо било; сваки посао им је ишао од руке и све им се милило. Али чим су згрешили, одмах су опазили да су велико зло учинили, па су се почели бојати. Кад је било пред вече, ал ево ти милостивог Бога. Кад су они чули да Бог по рају иде, а они брже па се сакрију међу дрвеће. Ту су тако стајали сакривени, па су све дрхтали од страха. А Бог повиче: „Адаме где си.“ А Адам одговори: ја се бојим Господе од Тебе. А да ти ниси јео с оног дрвета што сам ти забранио? — рече Бог. А Адам одговори: жена ми је дала, па сам јео. А Бог запита Еву: а за што си ти то учинила? А Ева — кроз плач — одговори: змија ме је преварила, па сам јела. Ето видите згрешили су, а сад неће нико да буде крив, све се једно на друго

Digitized by Google

изговара. Па да ли је Бог веровао том њиховом изговарању? Није. Бог је јако добро знао, да су они сгрешили и да су криви. А од куд је Бог знао да су они сгрешили?.. Да, Он је свезнајући. А сад чујте децо, шта им је Бог казао. Еви је рекао: Ева, ти ћеш се много напатити с твојом децом за то, што си сгрешила. Па се онда окрете Адаму, па му рече: земља нека је проклета — Адаме — ради тебе, трње и коров ће ти на њој ницати, мораћеш се много назнојити, док зарадиш што ћеш јести, и на послетку ћеш умрети, па ће од тебе постати земља. Па онда Бог истера А. и Е. из раја. Кад су они изишли из раја, не прође неко време, а они огладне. Окрећу се амо, тамо, али нема ту оног лепог рајског воћа да једу, а А. онда почне радити земљу. О мучио се, о патио, он посеје добро семе, а гле ниче и коров и трње. А Ева се опет са децом патила, и тако су се мучили све до њине смрти. А после смрти децо било им је још и горе. Њихове душе нису могле отићи у небо код драгог Бога, јер су биле грешне, па их није Бог волео. А за што су се мучили и патили А. и Е?.. Да, за то што су сгрешили, то је била казна Божја за њихов грех.

Спајање. За што су се А. и Е. почели од милостивог Бога бојати?.. Кад је Бог ишао по рају, куд су се они сакрили?.. А дали је Бог знао да су они сгрешили?.. А од куд је то Бог знао? Шта то значи: Бог је свезнајући?.. Шта то значи Бог је свуда присутан?.. Па да ли се Бог налазио и тамо, где су А. и Е сгрешили?.. Је ли онда вредно што год њихово изговарање?.. Шта је рекао Бог Еви? Шта је рекао Адаму?.. А како је Бог казнио прве људе за то што су у рају сгрешили? *Бог је прве људе казнио тако, што их је исте рао из раја* Како су они живели ван раја?.. Како је дакле казнио Бог њихово тело?.. *тако што је дао да се мучи и пати, и да на послетку умре.* Да ли је њихова душа после њихове смрти ушла у небо?.. Дакле како је казнио Бог њихову душу?.. *тако, што јој није дао да уђе у небо.* А за што јој није дао да уђе у небо?.. Сећаш ли се шта је Бог заповедио у рају Адаму Н?.. да, да не једе, јер ако окуси — умреће. Видите децо, да је обећање Божје било истинито; што Бог обећа, то

Digitized by Google

Он и изврши, за то и кажемо: Бог је истинит. (Сви заједно.) За што кажемо да је Бог истинит?.. *јер што Бог обећа. тако и изврши.*

Скупљање. Како је казнио Бог прве људе за то што су у рају сгрешили?

Бог је прве људе казнио тако, што их је истерао из раја.

Како је Бог казнио ради греха тело првих људи?

... тако што је дао да се оно мучи и пати и да на послетку умре.

Како је Бог казнио душу првих људи?

... тако, што јој није дао да уђе у небо.

Зашто кажемо да је Бог истинит?

За то кажемо да је Бог истинит, јер што Бог обећа, то Он и изврши.

Примена. Сад сте чули и научили децо моја, како су први људи постали несретни за то што ћу сгрешили. Чули сте како их је Бог праведни ради греха њиховог казнио. Па као што је њих казнио, тако Бог праведни казни сваког човека и дете које греши и Божје заповести не слуша. А кад грешан човек умре, онда Бог не пушта душу његову, да дође код Њега у лепо небо. Ако хоћете децо, да будете срећни и да ваша душа уђе у небо код драгог Бога, онда немојте грешити, него слушајте Божје заповести и чините оно, што је добро и праведно. А сад ћемо научити једну лепу песмицу:

Кад човеку самрт дође
Ништа собом не понесе,
Већ скрштене беле руке
И праведна дѣла своја.

(Народна).

Научићемо још и ову песмицу, што се у св. цркви пева: Снѣдію изведе изъ раѧ врагъ Адама... (Блаж. глас 1.).

Четрнаеста катихеза.

Прародитељски грех.

Припрема. Шта је Бог у рају заповедио Адаму?.. Па јесу ли први људи послушали Божју заповест?... А шта су они учинили тиме што нису послушали Божју заповест?.. Како је Б. казнио прве људе за то што

Digitized by Google

су сгрешили?.. Како је казнио тело њихово? А како душу?..

Циљ. Данас ћемо децо научити, да су сви људи наследили од А. и Е. њихов грех, а и казну коју су они за тај грех добили.

Шта су сви људи наследили од А. и Е?..

Шта ћемо данас учити?..

Предавање. Био један човек и жена, па имали много деце. Кад су они умрли остало је њиховој деци њина кућа и земља, па њихово одело и храна, и све што су они имали. После њихове смрти, све су то добила њина деца То се друкчије каже: њина су деца наследила. Сви: наследила. Али још су нешто њина деца од њих наследила. Ти су људи били много дужни, а бити дужан, то није ни мало добро. Дакле њина су деца наследила од њих и њихов дуг, а то је богме јако рђаво било за ту децу. Ајде сад да видимо ко су били тај човек и жена. Децо, то су били А. и Е. а њихова деца, то су сви људи, јер су се сви људи родили од А. и Е. који су били наши први родитељи, а то се каже прародитељи. Сви: прародитељи. Сви људи наследили су децо од А. и Е. онај велики дуг, а то је онај грех што су прародитељи још у земаљском рају учинили. И још су нешто наследили људи од својих прародитеља, наследили су и казну, коју су прародитељи за тај грех добили.

Спајање. Шта су А. и Е. свим људима?.. Шта су наследили сви људи од својих прародитеља?.. Тај се грех зове децо прародитељски грех. Сви: *прародитељски грех.* Кад су сви људи наследили прародитењски грех, јесам ли га онда и ја наследио?.. А ти, ти?.. Дали се мало дете роди са прародитељским грехом?.. Јесте, роди се, па за то га баш и носе у св. цркву да се крсти, па да му Бог опрости тај прародитељски грех. Шта смо казали да су сви људи наследили од својих прародитеља?.. Да, прародитељски грех, а шта су још наследили?.. Кажите сви заједно: *Сви су људи наследили од својих прародитеља њихов грех и казну, коју су прародитељи за тај грех добили.* А како је казнио Бог А. и Е. за то што су у рају сгрешили?.. Како је казнио њихово тело?.. За што се дакле тело човеково пати?..

Digitized by Google

А како је казнио њихову душу?.. Јесте, ето сад душе људске нису могле ући у лепо небо. Јесу ли сви људи наследили ту казну?..

Скупљање. Шта су наследили сви људи од својих прародитеља?..

Сви су људи наследили од својих прародитеља њихов грех и казну, коју су прародитељи за тај грех добили.

Како се зове тај грех што су га наследили сви људи?

Тај се грех зове прародитељски грех.

Примена. О ми сироти и јадни људи, како смо ми несретни. Ради греха А. и Евиног мучимо се, патимо се, болујемо, па и умиремо сви ми. Оче наш небесни смилуј се на нас! Пружи нам руку Твоју и спаси нас јер без твоје помоћи сви ћемо пропасти.

Боже свети деца Те моле,
Спаса нам пошљи са неба доле,
Од греха и казне да људе спасе,
У Тебе Боже народ узда се.

Петнаеста катихеза.

Обећање Спаситеља.

Припрема. Децо, ако будете добро пазили што ћу вам сада говорити, онда ћу вас на крају сата научити једну побожну молитву! Шта сам сада ја вама обећао?.. Да, ја сам вама обећао, да ћу вас научити на крају сата једну молитвицу, ако будете добро пазили. Дакле добро пазите, па ћу ја и учинити што сам вам обећао.

Циљ. А сад ћемо најпре научити, да је Бог милостиви обећао људима, да ће им послати Спаситеља, да их спасе од греха и да им опет отвори небо.

Шта је Бог обећао људима? За што ће милостиви Бог послати Спаситеља?.. Шта ћемо данас учити?..

Предавање. Кад су Адам и Ева окусили од забрањеног дрвета, они су се јако поплашили. Ја сам вам већ приповедао како су се они од страха сакрили међу дрвеће у земаљском рају. А за што су се поплашили? Па за то што су сгрешили, па су помислили; сад ће Бог и нас одмах бацити у пакао, као што је и зле анђеле бацио. Па то је и могао Бог учинити. А што неби могао

Digitized by Google

кад је свемогући. Могао је али није хтео, него се смиловао на људе па им је дао неку другу казну, истерао их је из раја, и затворио им је небо. Али добром Богу који људе највећма воле, било је жао да се људи увек пате, и да њине душе несмеју никад доћи код Њега у оно горње, лепо, невидљиво небо, па за то им је још у рају обећао, да ће им послати Спаситеља, да спасе људе од прародитељског греха и казне за грех, и да уведе душе њихове у лепо небо.

Спајање. За што су се Адам и Ева поплашили кад су јели од забрањеног дрвета? Шта су они пожелили?.. Је ли Бог могао њих одмах бацити у пакао?.. Шта то значи: Бог је свемогући?.. Шта је Бог обећао људима? *Бог је милостиви обећао људима да ће им послати Спаситеља да спасе људе од прародитељског греха и од казне за грех.* Где је Бог то обећао људима? *Бог је то обећао још у рају* За што је Бог обећао да ће послати Спаситеља?.. Па хоће ли Бог извршити што је обећао?.. За што кажемо да је Бог истинит?..

Скупљање. Шта је Бог милостиви обећао људима?

Бог је милостиви обећао људима, да ће им послати Спаситеља, да спасе људе од прародитељског греха и од казне за грех.

Где је Бог то обећао људима?..

Бог је то људима обећао још у рају.

Примена. Чули сте децо моја како је милостивом Богу жао било да се људи пате, па како се смиловао на њих. Па и данас је Богу милостивом жао људи који се пате, и он се смилује на њих само ако му се моле, и ако им је жао кад Бога увреде, па се кају. А коме није жао код Бога увреде и ко се не каје, том се ни Бог не ће смиловати, па му неће грех опростити — тај неће ући у небо.

А сад да ја испуним моје обећање. Научићу вас молитвицу којом се треба да молите Богу кад што год сгрешите, па да вам се Бог смилује и да вам грех опрости.

Поми́лѹй мѧ̀ Боже, по вели́цѣй ми́лости твоей̀ и̂ по мно́жествѣ щедро́тъ твои́хъ ѿчи́сти беззако́нїе моѥ̀. Пс, ѵ̃.

Примедба. И ако нам је црквенословенски језик врло близак, не разуме га наш народ ни близу толико, да би бо-

Digitized by Google

гослужења могао пратити са достојном пажњом и разумевањем. Саме молитве, које би што но реч морале тећи као вода, изговарају се у нас са толико погрешака да је грехота, а то одаје неразумевање самога текста. Парохијски свештеник имаде при крштењима и предбрачним испитима довољно прилике да се о овоме увери. А где нема разумевања ту не може бити ни присутности духа, ту није кадра ни молитва да произведе побожну диспозицију душе и ту бива „ . . . сердце же ихъ далече отстоитъ отъ мене“

Пошто ће Бог из руку наших тражити поверене нам душе, дужни смо ми тражити начина да пастви својој предамо разумевање молитава, црквене пјенија, богослужења. Што раније с тим послом почнемо, више ћемо урадити. За то и ми додајемо катихезама одломке молитава и црквене песама још у I. разреду. Ризница је богата само треба да заграбимо у њу, па ћемо увек наћи згодан текст, који одговара тексту катихезе, а тако асоцирајући постићи ћемо даље разумевање, лакше схваћање и пријатно памћење дотичног црквено слов. текста.

Наставиће се.

Digitized by Google

СУШТИНА ХРИШЋАНСТВА

професора Адолфа Харнака.

Изложење и критичка анализа лекција професора берлинског универзитета Адолфа Харнака, читаних у зимском течају 1899.—1900. године.

С. Л. Кульукин.

С рускога: Л. Богдановић.

Настанак.

Други део.

Критична анализа погледа професора А. Харнака на хришћанство, његову суштину и историјске промене.

Из предложеног изложења садржаја лекција проф. Харнака о суштини хришћанства може се видети, да се садржај његов врти око трију главних мисли:

Прво, основалац Хришћанства Исус Христос, будући само човеком (а не човеком и Сином Божјим), није стављао Своју личност у круг Своје проповеди и није захтевао према Себи са стране Својих последника никаква друга одношаја, доли вршење Његових заповести: „у евађеље, као што га је проповедао Исус, улази не Син, но један само Отац“ (стр. 91.)

Друго, „евађеље“ је по својој садржини нешто просто, свакоме приступачно, и нешто, што у души сваког човека побуђује у суштини једнака расположења и убеђења: оно се исцрпљује проповеђу о царству Божјем, о Богу-Оцу и бесконачној драгоцености човечје душе, и о најбољој праведности т. ј. заповеди љубави. Оно, „евађеље“ је изнад свију животних предмета и одношаја, и има у виду човека у опште, ван сваке разлике пола, узраста, стања и положаја; у њ' не улази ништа законо-обредно и приватно „оно је сама религија“ (стр. 40.). У проповедању таковога евађеља и састојала се сва мисија Исуса Христа.

И, треће, то „просто,“ чисто духовно „евађеље“ није остало тако у постепеном историјском развитку хришћанске историје: за прва два столећа те историје обукло се оно постепено у спољње облике учења, обредности и дисциплине, „изметло се у католицизам“, постало системом, позитивном религијом. Даљне историјске промене тога „католицизма“ у облик, с једне стране „грчког католицизма,“ с друге „римског католи-

Digitized by Google

цизма“, пошле су још даље по утртом путу: „еванђеље“ се више и више потапало спољашњим облицима учења, обредности и дисциплине. Тек је Лутеров протестантизам учинио обрт опет чисто-духовном хришћанству, „еванђељу,“ прем и он има још своје тамне стране и недостатке. Од времена Лутерове реформације „ми нисмо преживели новог ступња у историји хришћанске религије“ (стр. 188.). Јели могућ тај ступањ, треба ли га желети, и чим се он има одредити? Цело дело Харнаково служи као одговор на та питања.

Кад узмемо ове три мисли, ми видимо, да оне обухватају три питања, која су неопходна при испитивању овог или оног историјског покрета: ко је био виновником покрета, у чем се он састојао, и каква му је била даљна историјска судба? По тим трима питањима ми ћемо и претрести дело проф. Харнака; а претходно ћемо учинити неколико кратких примедаба о општем правцу његових погледа, наведених у његовом делу, и о методу испитивања.

1. Каквим се правцем одликују погледи проф. Харнака и каквим се методом користи он у свом делу о „Суштини Хришћанства“.

Рационализам, као особити правац у црквено-историјској и у опште богословској науци, стекао је себи давнашњу важност: не признавајући никаквог другог руководног начела у питањима религије и богословске науке, осим јединог људског разума, рационализам самовласно располаже свима подацима црквеноисторијског материјала, старајући се, да објасни сва факта хришћанске историје, почам од личности самога основаоца Хришћанства — Исуса Христа, јединим природним узроцима и утецајима. Од времена реформације, која је одбацила значај авторитета цркве и предања, рационализам се стао широким таласом разливати по свима сферама богословског образовања. Немачка се протестантска богословска наука по преимућству одликује тим карактером. Ослањајући се на разне филовофске системе и правце, никоше једна за другом разне богословске школе, и, свака у свом духу, подвргоше критичком испитивању сва питања егзегетике, догматике и црквене историје. Одушевљење критиком и негирањем (одрицањем) долазило је до крајних граница: књиге св. Писма једна за другом проглашиване су за неоригиналне, па чак и новозаветне (тако је, познати у половици деветнаестог века немачки богослов-критичар Фри-

Digitized by Google

дрих Штраус поридао историјску оригиналност чак прва три еванђеља, која су међу другим књигама најбоље сачувала репутацију историчности); један за другим проглашивани су митичнима догађаји из еванђелске историје (у том је правцу на гласу била Тибингеншка школа); питање о вери у Бога и о Богу добијала су апстрактно филозофско решење, а прави живот религиознога духа није се ценио више него сујеверје и незнање. Али крајност свагда сама подрива свој кредит. Није се могло, најзад, одрицали све и у области религије. Факат вере у Бога свагда је био и остаће фактом; па тако исто и од историјских предања не признавати ништа ни за оригинално, ни за историјски — верно, чини се најмање за сасвим оригинално. Рационализам је морао умерити свој негирајући — критички жар, тим више, што се међу филозофским системама појављивале и такве, које су давале ово или оно психолошко оправдање религиозним веровањима: Шлајермахер је изводио религију од сваком човеку својственог чувства безусловне зависности од свеопћега; Кант је оценио практичке религиозне тежње духа. Хришћанство, које је толико пута проглашено да се распада и да је сарањено, у фактичном животу и појединог човека и друштва показивало се да живи и да је живо као и пре: оно се може погрешно тумачити, али се одрицати не може. На такав се начин богословска наука имала да разрачуна и са историјом Хришћанства као с таквом, која садржи већ у себи доста оригиналнога и историјски-вернога, и тако исто и са питањима религиознога живота човечјег духа, који није већ само у сујеверјима и незнању огрезао. Па с таквим се умерено-рационалистичким карактером и јавила богословска школа Ричлова, која је тако прозвана по имену њеног оснивоца, немачког богослова-професора Албрехта Ричла[201] чији је ученик и био проф. Харнак. У тој се школи религија не само не негира, него се чак узима тобоже под заштиту; а хришћанство не само да се не уврштује у област митâ; него

[201] Дела Ричлова издавана су 70. и 80-их година (19) века. Главно дело „Хришћанско учење о оправдању и измирењу“ („Die christliche Lehre von der Rechtfertigung und Versöhnung“) издано је од 1870—1874. г. друго издање 1881.—1883. г. и треће 1888. г. Белешку ову вадимо, као што се и користимо изложењем погледа Ричлова, из дела пастора Лудвига Хауга („Darstellung und Beurtheilung der Theologie Ritschls, von Ludwig Haug. Dritte Aufl. Stuttgart, 1895.)

Digitized by Google

се признаје за историјски факат са особитим усрђем; религиозни живот човечјега духа не само да се не изједначује са сујеверјем и незнањем, него се сматра исходном тачком и потоњим оправдањем за таква нарочито веровања, која леже ван оквира обичног разумног схватања. Но, не одлучујући се од историјског факта хришћанства и психолошког факта религиозног живота човечјег духа, школа Ричлова прима цео тај материјал не друкчије него у критичкој преради разума. Све што је чудно и надприродно, што се не може ставити у оквир савременог научног схватања природе и њезиних закона, мора бити одбачено: но и онај већ доставерни историјски остатак, што после тога преостаје, мора да буде разумно истумачен и прилагођен савременом схватању и животним потребама. Хришћанство се, ма да је једна од виших религија, може примати тек у „просејаном“ облику;[202] с њега ваља „стрести“[203] све оно, што се из традиционог учења цркве чини као несхватљиво за образованог и отпалог већ од цркве човека: или, по речима проф. Харнака, оно треба да буде „критички очишћено,“[204] у њему треба да буде растављено „зрно“ од „кошуљице“, „суштина“ од „времено-историјских покрова“, „оно што у потпуној вредности постоји“, од „пролазног.“[205] Такав правац школе — да „критички чисти“ и дели „зрно од кошуљице“ — одређује и метод проф. Харнака у делу, кога разматрамо, а уједно и показује слабе стране тога метода. У почетку свога дела проф. Харнак, као што смо видели, обећава читаоцу да ће одговорити на питање, што је Хришћанство, „искључиво у историјском смислу, т. ј. при помоћи историјске науке и оног животног искуства, које се добива из проживљене историје (стр. 4.) После таквог обећања, сваки је непредубеђени читалац у праву да очекује такво ислеђење, какво је, по примљеном од свију схватању, и достојно да се назива „искључиво историјским“ т. ј. испитивање беспристрасно, које се оснива само на фактичким и документалним подацима, и које је слободно од личних про-

[202] Израз — Ед. Хартмана. Тим изразом карактеризује правац Харнаков критичар му — Ед. Рупрехт у свом саставу „Das Christenthum von D. Ad. Harnacks“, Gütersloh, 1901. S, 207.

[203] Тим изразом карактеризује правац школе Ричлове други критичар Харнаков — проф. W. Walther у делу свом „Ad Harnacks Weren des Chrisrenthums,“ Leipzig 1901. стр. 2.

[204] Wes. d. Chr. стр. 168.

[205] Ibid. стр. 8.—9.

Digitized by Google

извољних тумачења и којекаквих унапред створених становишта. Што смо ми у праву да очекивамо од „искључиво-историјског“ истраживања хришћанства и његове суштине? Пре свега, у питању о изворима наших знања о Исусу Христу и хришћанству, историк не треба, да без довољних и несумњивих дата, бира изворе по своме, тако рећи укусу и суду, проглашујући једне за изворне и достојне историјског значења, а друге — одбацујући, као неизворне и недостојне таквог значења. Не гарантује ли обиље и разностраност извора пре свега суд историка и пуноћу слике прошлости? Зар није необично, после тога, видети, да учени критичари и историчари хришћанства по неком предубеђењу отклањају од себе то један, то други извор, док се у свима другим областима извори нерелигиозног садржаја усрдно истражују и примају! Свакако, да бојазан од преваре и бојазан од неизворнога има своја права и да је у извесној мери чак и потребна историку; но свако зна, да су за такву бојазан нужна и сасвим довољна дата. Та ето пред нама су четири повести о једном те истом предмету из дубоке хришћанске древности: четири еванђеља, написана од четири разна лица. Једним потезом пера проф. Харнак одбацује еванђеље од Јована, као неизворно и као лишено значења историјског извора. И не наводи за то никаквих доказа, осим празне тврдње, да „је писац тога еванђеља расположио с материјалом како је он хтео, изложио дата и чудновато их је расветлио, самовласно је саставио у целину речи и илустровао узвишене мисли измишљеним тврдњама!“ (Стр. 13.). Као да су четири писца, који пишу о једном предмету, збиља дужни да се држе једног карактера приповедања, једних својстава у излагању речи, лица, које описују, једног плана и једне руководеће идеје! Напротив зар није природније у таквом случају нека разлика? Па и чиме се толико разликује еванђелист Јован од прва три еванђелиста, да би се могло одбацивати историјско значење његовог еванђеља, независно чак од питања о изворности. т. ј. о припадности еванђеља баш апостолу Јовану? Зар он протуслови њима? Зар он говори о Исусу Христу сасвим нешто друго, него прва три јеванђелиста? Дакако, да не; и то зна сваки, ко је ма једаред пажљиво прочитао четири еванђеља. Разлика еванђеља Јованова од еванђеља првих трију еванђелиста је такова, каква је при осветлењу једног истог портрета или слике при разним изворима светлости: једно те исто лице изгледа иначе при свећи а иначе при сунцу. Избором догађаја и предајом особитих речи

Digitized by Google

Исус-Христових еванђелист Јован хоће да представи у пуној јасности то, да „Исус јесте Христос, Син Божји“ (Јов. XX. 31.); но зар се и по писању првих трију еванђелиста, а нарочито још по самој сведоџби Исус Христовој, коју они наводе, то исто о Њему не говори? (Мт. XXII, 41.—46; Мр. XII, 35.—37; Лк. XX, 40.—44.). Ако еванђелист с особитим нагласком спомиње ову смисао, то се оно лако објашњава самом цељи због које је написано његово еванђеље. По усменој примедби једнога од критичара професора Харнака, професора Грајфсвалдскога универзитета Хермана Кремера, еванђелист Јован није имао намеру да „даде потпун преглед рада Исусова:“ он сабира изабране приче о делима Исус-Христа и изабране речи Његове с намером да учврсти, побољша и обогати постојећу већ веру у Њега, и пише имајући пред очима „читаоце, који не само да знају историју Исусову, но којима је чак нарочито познато и оно, што причају синоптици“ (т. ј. прва три еванђелиста).[206] Тако, говорећи по аналогији, ако би неко, имајући пред очима читаоце, којима је већ позната фактичка страна севастопољске битке, написао књигу и сакупио у њој у хронолошком реду изабране чине ретког јунаштва наше војске и наду народа на њу, то би такво дело одмах требало прогласити за неоригинално и за такво, које не заслужује значења историјског извора?! Свакако, и сам професор Харнак не би изрекао таква суда; а међутим, слично горепоменутом случају, он поступа у погледу четвртог еванђеља. Узрок је појмљив: та баш у том еванђељу највише се истиче лице Исуса Христа, као Сина Божја; а то је противно основној мисли проф. Харнака о том, да „у еванђеље не улази Син, него једини само Отац.“ На такав начин, чисто историјско (и према томе не унапред смишљено и беспристрасно) ислеђење хришћанства, које је обећао професор Харнак, хрђаво се држи на првом питању о изворима ислеђења, тим више, што се тим четвртим еванђељем користи и сам проф. Харнак, кад му је то нужно: па што се онда не користи извором овим у потпуном његовом обиму?!

Наставиће се.

[206] Das Wes. d. Chr. von H. Cremer, Zweite Auflage, Gütersloh, 1901. стр. 54—56.

Digitized by Google

Патрикула ꙗкѡ у црквенословенском језику у Дјелима апостолским.

Партикула ꙗкѡ долази 138 пута у Дјелима апостолским са дванаест значења. Она је коњункција и адвераб. Кад је коњункција, онда се њоме почиње декларативна реченица, и стоји и пред директним говором, што ће бити по грчком језику. Даље њоме се почиње каузална реченица, финална реченица, конзеквентна реченица, темпорална реченица, реченица, која показује допуштање, као коњункција послије что значи *зашто*. Кад је адвераб значи *као*, значи *око*, значи *као да*, значи *што* пред компаративом.

I. Коњункција ꙗкѡ.

а.)

Коњункција ꙗкѡ у Декларативним реченицама значи *да* или *како*.

И разꙋмно бысть всѣмъ живꙋщымъ въ Іерꙋсалимѣ, ꙗкѡ нарещися селꙋ томꙋ своимъ ѝхъ ѧзыкомъ Акелдама. (1. 19.) Иніи же рꙋгающеся глаголахꙋ, ꙗкѡ вінома исполнени сꙋть. (2. 13.) Мꙋжіе братіе, достоитъ рещи съ дерзновеніемъ къ вамъ ѡ патріарсѣ Давідовѣ, ꙗкѡ и оумре и погребенъ бысть. (2. 29.) Пророкъ оувѡ сый и вѣдый, ꙗкѡ клѧтною клѧтсѧ емꙋ Богъ. (2. 30.) Твердѡ оувѡ да разꙋмѣетъ весь домъ Іиилевъ, ꙗкѡ и Господа и Христа его Богъ сотворилъ есть, сего Іисꙋса, егоже вы распѧсте (2. 36.) Знахꙋ его ꙗкѡ сей бѧше. (3. 10.) И нынѣ братіе, вѣмъ, ꙗкѡ по невѣдѣнію сіе сотвористе (3. 17.) Мѡѷсей оувѡ ко отцемъ рече: ꙗкѡ пророка вамъ воздвигнетъ Господь Богъ вашъ ѿ братіи вашеѧ, ꙗкѡ мене. (3. 22.) Разꙋмно вꙋди всѣмъ вамъ и всѣмъ людемъ Іиилевымъ, ꙗкѡ во имѧ Іисꙋса Христа Назѡреа — ѡ семъ сей стоитъ предъ вами здравъ (4. 10.) Знахꙋ же ѝхъ, ꙗкѡ со Іисꙋсомъ бѣста. (4. 13.) Мнѧше же разꙋмѣти братіѧмъ своимъ, ꙗкѡ Богъ рꙋкою егѡ дастъ ѝмъ спасеніе (7. 25.) Ендѣвъ же Сімѡнъ, ꙗкѡ возложеніемъ рꙋкъ Апостолскихъ дастсѧ Дꙋхъ свѧтый. (8. 18.) Саулъ же паче крѣплѧшесѧ, и смꙋщаше Іꙋдеи живꙋ-

Digitized by Google

щыѧ въ Дамасцѣ препираѧ, ꙗкѡ сій есть Хрїстосъ (9. 22.) И повѣда їмъ, како на пѹти видѣ Господа, и ꙗкѡ глагола емѹ. (9. 27.) Близъ же сѹщей Лѹддѣ Іоппіи, оученицы слышавше, ꙗкѡ Петръ ѣсть въ ней. (9. 38.) Вы вѣсте, ꙗкѡ не лѣпо есть мѹжѹ Іѹдеанинѹ прилѣплѧтисѧ или приходити ко инопле́меннникѹ. (10. 28.) Поистинѣ разѹмѣваю, ꙗкѡ не на лица зритъ Богъ. (10. 34.) Єже проповѣда Іѡаннъ Іисѹса, иже ѿ Назарета, ꙗкѡ (како) помаза его Богъ Дѹхомъ свѧтымъ и силою. (10. 38) И повелѣ намъ проповѣдати людемъ, и засвидѣтельствовати, ꙗкѡ той есть нареченный ѿ Бога сѹдїѧ живыимъ и мертвымъ. (10. 42.) Слышаша же Апостоли и братїѧ сѹщїи въ Іѹдеи, ꙗкѡ и ꙗзыцы прїѧша слово Божїе (11. 1.) И видѣвъ, ꙗкѡ годѣ есть Іѹдеемъ (12. 3.) Нынѣ вѣмъ воистинѹ, ꙗкѡ посла Богъ Аггела своего. (12. 11.) И мы вамъ благовѣствѹемъ ѡвѣтованїе бывшее ко отцемъ, ꙗкѡ сїе Богъ исполнилъ есть намъ. (13. 32.) Вѣдомо оубо да бѹдетъ вамъ мѹжїе братїе, ꙗкѡ егѡ ради вамъ ѡставленїе грѣхѡвъ проповѣдаетсѧ. (13. 38.) Оутверждающе дѹшы оученикѡвъ, молѧще пребыти въ вѣрѣ, и ꙗкѡ многими скорми подобаетъ намъ внити въ царствїе Божїе (14. 22.) Пришедше же и собравше церковь, сказаша, елика сотвори Богъ съ ними, и ꙗкѡ ѿверзе ꙗзыкомъ дверь вѣры. (14. 27.) (15. 4.) Мѹжїе братїе, вы вѣсте, ꙗкѡ ѿ днїй первыхъ Богъ въ насъ избра оусты моими оуслишати ꙗзыкѡмъ слово благовѣстїѧ. (15. 7.) Понеже слышахомъ, ꙗкѡ нѣцыи — возмѹтиша васъ словесы. (15. 24.) Разѹмѣвше, ꙗкѡ призва ны Господь благовѣстити їмъ. (16. 10.) Видѣвше же господїе еѧ, ꙗкѡ изыде надежда стѧжанїѧ ихъ. (16. 19.) Сказа же темничный стражъ словеса сїѧ Павлѹ, ꙗкѡ послаша воевѡды, да ѿпѹщени бѹдѹтъ. (16. 36.) И оубоꙗшасѧ слышавше, ꙗкѡ Римлꙗне сѹть. (16. 38.) Сказѹѧ и предлагаѧ їмъ, ꙗкѡ Хрїстѹ подобаше пострадати и воскреснѹти ѿ мертвыхъ, и ꙗкѡ сей Іисѹсъ — есть Хрїстосъ. (17. 3.) Елечахѹ Іасонна и нѣкѧ ѿ братїи ко градоначалникѡмъ, вопїюще, ꙗкѡ, иже развратиша вселеннѹю, сїи и здѣ прїидоша. (17. 6.) И приведоша его на сѹдище, глаголюще, ꙗкѡ противѹ законѹ сей оувѣщаваетъ человѣки чтити Бога. (18. 13.) Мѹжїе, вѣсте, ꙗкѡ ѿ дѣланїѧ доволство житїю нашемѹ есть. (19. 25.) И видите и слышите, ꙗкѡ не токмѡ Єфесъ, но малѡ не всю Асїю Павелъ сей препрѣвъ ѡбрати многъ народъ, глаголѧ, ꙗкѡ не сѹть бози, иже рѹками человѣческими бываютъ. (19. 26.) Разѹмѣвше же, ꙗкѡ Іѹдеанинъ есть (19. 34.)

Digitized by Google

Иже не вѣсть, ꙗкѡ Ефесскій градъ слѹжитель есть великїѧ богини Артемїды. (19. 35.).

Осим овијех примјера види још и ова мјеста: 20 18; 20. 20; 20. 23; 20. 26; 20. 29; 20. 31; 20. 34; 20. 35; 21. 24; 21. 29; 21. 31; 22. 2; 22. 29; 22. 30; 23. 5; 23. 6; 23. 22; 23. 28; 23. 34; 24. 11; 24. 14; 24. 15; 24. 26; 25. 24; 26. 9; 26. 23; 26. 28; 27. 27; 28. 22; 28. 25; 28. 28.

б.)

Декларативна коњункција ꙗкѡ пред директним говором.

Возвращшежесѧ возвѣстнша глаголюще, ꙗкѡ темницѹ оубѡ ѡбрѣтохомъ заключенѹ со всѧкимъ оутвержденїемъ. (5. 23.) Пришедъ же нѣкто возвѣсти имъ глаголѧ, ꙗкѡ се мѹжїе — сѹть въ церкви стоѧще и оучаще кюди (5. 25.) Тогда подѹстиша мѹжы глаголющыѧ, ꙗкѡ слышахомъ его глаголюща глаголы хѹльныѧ на Мѡѷсеа и на Бога. (6. 11.) Поставиша же свидѣтели ложны глаголющыѧ, ꙗкѡ человѣкъ сей не престаетъ глаголы хѹльныѧ глаголѧ на мѣсто святое сїе и законъ. (6. 13.) Слышахомъ во его глаголюща, ꙗкѡ Іисѹсъ Назѡрей сей разоритъ мѣсто зїе (6. 14.) Глагола же сице Богъ, ꙗкѡ бѹдетъ сѣмѧ его пришелцы въ земли чѹждей. (7. 6.) И егда взыде Петръ во Іерѹсалимъ, препирахѹсѧ съ нимъ, иже ѿ ѡбрѣзанїѧ, глаголюще, ꙗкѡ къ мѹжемъ ѡбрѣзанїѧ не имѹщымъ вшелъ еси. (11. 3.) Сице рече, ꙗкѡ дамъ преподѡбнаѧ Давїдова вѣрнаѧ (13. 34.) Наоустиша народы ѿстѹпити ѿ нихъ глаголюще, ꙗкѡ ничтоже истинно глаголете, но все лжете. (14. 19.) Нѣцыи оучахѹ братїю, ꙗкѡ аще не ѡбрѣжетесѧ по обычаю Мѡѷсеовѹ, не можете спастисѧ. (15. 1.) Но ѿречесѧ имъ глаголѧ: ꙗкѡ подобаетъ мы всѧкѡ празникъ грѧдѹщїй сотворити во Іерѹсалимѣ. (18. 21.) Положи Паѵелъ въ дѹсѣ рекъ, ꙗкѡ бывшѹ ми тамѡ подобаетъ ми и Римъ видѣти (19. 21.) Развѣ единагѡ гласа, имже возопихъ стоѧ въ нихъ, ꙗкѡ ѡ воскресенїи мертвыхъ азъ сѹдъ прїемлю днесь ѿ васъ (24. 21.) И ѿшедше бесѣдовахѹ дрѹгъ ко дрѹгѹ глаголюще, ꙗкѡ ничтоже смерти достойно или оузъ творитъ человѣкъ сей. (26. 31.).

в.)

Коњункција ꙗкѡ у каузалним реченицама значи *јер*.

Съ нимиже и ꙗдый повелѣ имъ ѿ Іерѹсалима не ѿлѹчатисѧ, но ждати ѡбѣтованїѧ Оча, Еже слышасте ѿ мене: ꙗкѡ

Digitized by Google

Іѡаннъ оубѡ крестилъ есть водою, вы же имате креститисѧ Дѹхомъ свѧтымъ. (1. 5.) Єже предрече Дѹхъ свѧтый оусты Давїдовыми ѡ Ізд҃ѣ бывшемъ вожди емшымъ Інсѹса: ꙗкѡ причтенъ бѣ съ нами. (1. 17.) Бывшѹ же гласѹ семѹ, снидесѧ народъ и смѧтесѧ: ꙗкѡ слышахѹ единъ кїждо ѝхъ своимъ ѧзыкомъ глаголющихъ ѝхъ. (2. 6.) Предзрѣхъ Господа предо мною выны: ꙗкѡ ѡдесн҃ою мене есть. (2. 25.) Єще же и плоть моѧ вселитсѧ на ѹповаанїи: ꙗкѡ не ѡставиши дѹши моеѧ во адѣ. (2. 27.) Что сотворимъ человѣкома сима: ꙗкѡ оубѡ нарочитое знаменїе бысть има. (4. 16.) Они же призапрещше има, пѹстита ѧ҃ ничтоже ѡвратѣше, какѡ мѹчити ѝхъ людей ради, ꙗкѡ вси прославлѧхѹ Бога, ѡ бывшемъ. (4. 21.) Они же оубѡ ндѧхѹ радѹющесѧ ѿ лица собора, ꙗкѡ за нимѧ Господа Інсѹса сподобишасѧ безчестїе прїѧти. (5. 41.) Родъ же егѡ кто исповѣсть; ꙗкѡ вземлетсѧ ѿ земли животъ егѡ. (8. 33.) Рече же къ немѹ Господь: иди, ꙗкѡ сосѹдъ избранъ ми есть сей, пронести имѧ мое предъ ꙗзыки и царьми и сынми Ізраилевыми (9. 15.) Петръ же рече: никакоже Господи: ꙗкѡ николиже ꙗдохъ всѧко скверно или нечисто. (10. 14.) И оужасошасѧ, ѝже ѿ ѡбрѣзанїѧ вѣрнїи, елицы прїидоша съ Петромъ, ꙗкѡ и на ꙗзыки даръ свѧтагѡ дѹха излїѧсѧ. (10. 45.) Рѣхъ же: никакоже Господи: ꙗкѡ всѧко скверно и нечисто николиже вниде въ оуста моѧ. (11. 8.) И молѧше всѣхъ изволенїемъ сердца терпѣти ѡ Господѣ: ꙗкѡ бѣ мѹжъ благъ и исполнь дѹха свѧта и вѣры. (11. 24.) Видите нерадивїи и чѹдитесѧ, и исчезнете: ꙗкѡ дѣло азъ содѣлаю во дни вашѧ. (13. 41.) Чѹждихъ богѡвъ мнитсѧ проповѣдникъ быти: ꙗкѡ Інсѹса и воскресенїе благовѣствоваше ѝмъ· (17. 18.) Иди ꙗкѡ азъ во ꙗзыки далече послю тѧ. (22. 21.) Ѿстѹпите ѿ человѣкъ сихъ и ѡставите ѝхъ: ꙗкѡ аще бѹдетъ ѿ человѣкъ совѣтъ сей или дѣло сїе, разоритсѧ. (5. 38)

г.)

Коњункције ꙗкѡ и ꙗкѡ да у финалним реченицама значи *да*.

Иже сошедше помолишасѧ ѡ нихъ, ꙗкѡ да прїимѹтъ Дѹха свѧтаго. (8. 15.) Помолитесѧ вы ѡ мнѣ ко Іосподѹ, ꙗкѡ да ничтоже сихъ найдетъ на мѧ. (8. 24.) Испроси ѿ негѡ посланїѧ въ Дамскъ къ соборищемъ, ꙗкѡ да аще нѣкїѧ ѡбрѧщетъ тогѡ пѹти сѹщыѧ, мѹжы же и жены, свѧзаны

Digitized by Google

приведетъ во Іерꙋсалимъ. (9. 2.) И раскѡпаиаѧ егѡ созиждꙋ, и исправлю его: ꙗкѡ да взыщꙋть прочіи человѣцы Господа. (15. 16.) Сꙋди же Паѵелъ мимѡ ити Ефесъ, ꙗкѡ да не бꙋдетъ емꙋ закоснѣти въ Асіи (20. 16.) Нынѣ оубо вы скажите тысѧщникꙋ съ соборомъ, ꙗкѡ да оутрѣ сведетъ его къ намъ (23. 15.) (23. 20.) Ѥкꙋпѣ же и надѣѧсѧ, ꙗкѡ мзда дастсѧ емꙋ ѿ Паѵла, ꙗкѡ да ѿпꙋститъ его. (24. 26.) Просѧще благодати нань, ꙗкѡ да послетъ его въ Іерꙋсалимъ. (25. 3.)

д.)

Коњункције ꙗкѡ и ꙗкѡ да у конзекутивним реченицама значе *тако да.*

Паче же прилагахꙋсѧ вѣрꙋющіи Господеви, множество мꙋжей же и женъ: ꙗкѡ и на стогны износити недꙋжныѧ. (5. 15.) И видѣ въ видѣніи мꙋжа именемъ Ананію вшедша и возложша нань рꙋкꙋ, ꙗкѡ да прозритъ. (9. 12.) Бысть оубо распрѧ ꙗкѡ ѿлꙋчатисѧ има ѿ себе. (15. 39.) Внезапꙋ же трꙋсъ бысть велій, ꙗкѡ поколебатисѧ основанію темничномꙋ. (16. 26.) Сіе же бысть два лѣта, ꙗкѡ всѣмъ живꙋщымъ въ Азіи слышати слово Господа Іисꙋса. (19. 10.) Силы же не просты творѧше Богъ рꙋками Паѵловыма: ꙗкѡ и на недꙋжныѧ наносити ѿ пота тѣла егѡ главотѧжы и оубрꙋсцы, и исцѣлитисѧ имъ ѿ недꙋгъ. (19. 12.)

е.)

Коњункција ꙗкѡ значи вријеме (кад)

И ꙗкѡ оувѣдаша, иже ѿ Солꙋнѧ Іꙋдеи, — пріидеша и тамѡ движꙋще и смꙋщающе народы (17. 13.)

ж.)

Коњункција ꙗкѡ значи допуштање (премда)

Взыскати Господа, да пене ѡсѧжꙋтъ его и ѡбрѧщꙋтъ, ꙗкѡ не далече ѿ единагѡ коегѡждо насъ сꙋща. (17. 27.)

з.)

Коњункција ꙗкѡ послије что значи *зашто.*

Ꙗко значи узрок послије что и стоји елиптично мјесто ꙗкѡ что есть, по грчком, ὅτι τί (ἐστίν) јер шта је, из којега узрока: что ꙗкѡ положилъ еси въ сердцѣ твоемъ вещь сію? Зашто си такову ствар метнуо у срце своје?

Digitized by Google

Что ꙗкѡ согластистасѧ искꙋсити Дꙋха Господа? (5. 9.) Что ꙗкѡ српски ћемо превести *зашто*.

II. Адвераб ꙗкѡ.

а.)

Адвераб ꙗкѡ са значењем *као*.

Мѡѷсей оубѡ ко отцемъ рече: ꙗкѡ пророка вамъ воздвигнетъ Господь Богъ вашъ ѿ братїи вашеѧ, ꙗкѡ мене. (3. 22.) И воззрѣвше нань вси сѣдѧщїи въ сонмищи, видѣвша лице егѡ ꙗкѡ лице Ѧггела. (6. 15) Пророка вамъ воздвигнетъ Господь Богъ вашъ ѿ братїи вашеѧ ꙗкѡ мене (7. 38.) ꙗкѡ овча на заколенїе ведесѧ, и ꙗкѡ агнецъ прѧмо стригꙋщемꙋ его безгласенъ. (8. 32.)

б.)

Адвераб ꙗкѡ са значењем *око*.

И приложишасѧ въ день той дꙋшъ ꙗкѡ три тисѧщы. (2 41.) И бысть число мꙋжей ꙗкѡ тысѧщъ пѧть. (4. 4.) Бысть же ꙗкѡ тремъ часѡмъ минꙋвшымъ. (5. 7.) Ѥмꙋже прилѣпишасѧ числомъ мꙋжей ꙗкѡ четыреста. (5. 36.) Видѣ въ видѣнїи ꙗвѣ, ꙗкѡ въ часъ девѧтый дне Ѧггела Божїѧ. (10 3) И по сихъ, ꙗкѡ лѣтъ четыреста и пѧтдесѧтъ, даде имъ сꙋдїи до Ѥамꙋила пророка. (13. 20) Гласъ бысть единъ ѿ всѣхъ ꙗкѡ на два часа вопїющихъ. (19 34.)

в.)

Адвераб ꙗкѡ са значењем *као да*.

Или на ны что взираете, ꙗкѡ своею ли волею или благочестїемъ сотворихомъ его ходити? (3. 12.). Ѥопротивъ же глаголющымъ Ꙗꙋдеемъ, нꙋжда ми бысть нарещи кесарѧ, не ꙗкѡ ꙗзыкъ мой имѣѧ въ чесомъ ѡклеветати. (28. 19.)

г.)

Адвераб ꙗкѡ пред компаративом значи *што*.

И прїемше заповѣдь къ Ѥїлѣ и Тїмодею, да ꙗкѡ скорѣе прїидꙋтъ къ немꙋ. (17. 15.) Овдје ꙗкѡ значи *како* али је боље казати ријечју *што*. Ꙗкѡ скорѣе = што брже.*

Јов. Живановић.

---

* *Напомена.* Одмах у почетку овога чланка читај мјесто патрикула *партикула*, мјесто конзеквентна реченица *конзекутивна* реченица.

Digitized by Google

НОВА НАУКА.

Проповијед у двадесетпету недјељу по Духовима.*

Од старокат. еп. др-а Е. Херцога.

Ко је мој ближњи?
Лук. 10, 29.

Кад би се когод, саслушавши данашње јеванђеље, запитао, на што нам ваља мислити, кад Исус својим ученицима вели: „Благо очима које виде оно што ви видите“ — тај би свакако одговорио: Оно што ученици гледаху и што ми видимо и што има њих и нас да учини блаженима, то је откривење Божје љубави у лицу Исуса Христа. Ово је сасвијем правилан одговор. Ну, кад бисмо ми стали хладним разумом испитивати, да ли се у прочитаном јеванђелском одсјеку доиста садржи доказ о томе, да нам је у лицу Исуса Христа дано сасвијем ново и спасоносно откривење божанске љубави или закона љубави, ми бисмо лако могли доћи до ненадног, и чак страховитог закључка, да нам Спаситељ није у суштини ништа нова саопћио.

Истина, старозавјетни законик пита: „Шта да чиним да наслиједим живот вјечни?“ Али јеванђелист изрично примјећује, да законик ставља то питање зато, да би искушао Исуса; дакле не зато да чује од Исуса њеку науку, која би му нова била, већ само зато да види, је ли и Исус толико напредан у религијском знању колико и он. И доиста, намах се затијем показује, да је законик на питање: шта треба човјек да чини да наслиједи живот вјечни — очекивао исти одговор, који би му и Исус дао био. Законик тачно познаје текст обију заповијести о љубави према Богу и према ближњему, те Исусу не остаје друго, већ само да му уствpди да се у ове двије заповијести доиста садржи све што човјек треба да чини, па да постигне блаженство.

Али готово је још значајнија прича о милосрдном Самарјанину, која за тијем долази. Тај човјек није мо-

---

* Јеванђеље ове недјеље чита се код старокатолика у 12. недјељу по Духовима, а започиње се 23. стихом.

Digitized by Google

жда никад ставио себи питање: шта треба човјек да чини да наслиједи живот вјечни. Свакако, он би се нашао био у великој неприлици да се је јудејском законику прохтјело предложити му о томе испит. Он би му по свој прилици, дао био какав околишан одговор и можда рекао му: „Мој се храм налази на брду Харизину, а твој у Јерусалиму; боље је да се ми не препиремо о томе, који је од нас двојице на правици, јер се не ћемо никада сложити. Али умјесто њега као да Исус одговара, показујући законику како Самарјанин поступа и како он на дјелу остварава заповијест о љубави.

Отуд би њеко могао извести овај закључак: Дакле Исус није ништа нова донио на свијет; јудејски законик познаје највеће заповијести, а Самарјанин их извршује. Благо томе већ који има очи да види оно што је јудејски законик признао и што Самарјанин извршује. — Ну, ипак би овај закључак био врло пренагљен. Довољно је да правилно схватимо прочитани јеванђелски одсјек, па да се увјеримо, да је Исус потпуно право имао казати својим ученицима: „Благо очима које виде оно што ви видите.“ Јер ма да се текст заповијести о љубави налазио већ у Староме Завјету, и јудејскоме законику познат био, ипак нас управо данашње јеванђеље учи, да је тек Исус саопћио правилно схваћање ове заповијести и улио у људе нову готовост и нове побуде за извршавање исте.

Истина је наиме: Старозавјетни законик познаје текст заповјести о љубави; он би можда и кадар био означити, гдје се у Староме Завјету заповијест налази. Али кад се тицало тога да се заповијест изврши, тада наступи за њ важно питање: ко је ближњи мој? Или боље: ово не бијаше за законика никакво питање; он приступа к Спасителу само зато да Га искуша; но закључак, са своје стране, сасвијем је на чисту о том, да ближњи, којем у извјесној пригоди треба указати љубав, може да буде само једноплеменик и једновјерник; а да странац, Самарјанин, незнабожац није ни у ком случају ближњи. Ово је за фарисејско богословље важило као ријешено питање.

Исус, са своје стране, иде још даље, те показује

Digitized by Google

законику, како позната заповијест не налази увијек примјене ни код једноплеменика и једновјерника. Човјек који иђаше из Јерусалима у Јерихон, бијаше Јевреј ин, који бијаше пошао у Јерусалим на празник, те се сада онијем путем, којим и Исус обично пролажаше, хтио повратити у свој град. На њега, пошто је настрадао, наилазе најприје два човјека, који врло добро познају текст Божје заповијести и који не би смјели остати равнодушни наспрам сиромашну путнику; они долазе из истог храма и са истог празника и хоће такођер да се поврате у свој град. Зашто свештеник и левит не притичу у помоћ својему једноплеменику и једновјернику? Без сумње, мишљаху они, да имају за то какав врло добар изговор; можда мишљаху они: Овај мора да је какав окорјели грјешник, којега је Божје правосуђе могло тако немило покарати; он мора да је врло грјешно провео свето вријеме празника; оставимо га гњеву Божјем; ово није наш ближњи. У другој каквој пригоди они би опет били нашли какав други разлог, да ограниче Божју заповијест.

Таковијем ограничењима Исус Христос стаје на супрот. Зато Он, даље у својој причи пушта да истијем путом пролази њеки Самарјанин који оном невољнику притиче у помоћ. Самарјанин је могао казати: Шта је мени до тог Јудејина? Да ме је срео у којем јудејском граду, не би ме ни поздравио; да ме је нашао у храму, истјерао би ме напоље као таквога који оскврњује храм; оставићу га нека лежи; тај човек није мој ближњи. Али за такове мисли Самарјанину не остаје времена: он само види пострадалог човека, он види да му може помоћи, те без даљег премишљања извршује Божју заповијест. У лику овог Самарјанина Исус Христос расветљује безумље и тјесногрудост старозавјетних законика, који се са питањем: „Ко је мој ближњи?“ уклањају од Божје заповијести, а од своје стране учи, да онај, коме је до тога да изврши Божју заповијест, не поставља такова питања.

Скоро има двадесет столећа да се ова красна прича побожно чита и свеђер наново ставља на срце како младежи тако и одраслима. Небројено милијона људи узело је себи за углед милосрдног Самарјанина; небро-

Digitized by Google

јено милијона угледају се на његов примјер, гдје им се само пружи прилика. Не само што је за нас ван сваке сумње, да он правилно схваћа Божју заповијест, него ли такођер осјећамо да је његов поступак истину човјечан, прекрасан дирљив. Ми му готово завидимо на томе што му се дала згодна прилика, да изврши таково племенито, човјекољубиво дјело. Деси ли се и нама прилика, да и ми наиђемо на којег невољника, којему сличнијем начином можемо да помогнемо, ми не ћемо заухвано хтјети да га мимоиђемо без саучешћа, него ћемо помислити на Самарјанина, указаћемо самарјанинску услужност, све кад нас се стање невољника не би ни мало тицало, шта више кад би он и наш душманин био.

Нека ти је слава милосрдни Самарјанине! Ти си један од највећих добротвора човјечанства! Ти мишљаше указати помоћ само једноме пострадалом Јеврејину, а сад се показује, да си ти својим чином међу свијем народима у небројене људе улио радосну готовост да поступе као и ти! Тијем си ти помогао милијонима. Како да ти довољно захвалимо? У којем си дому становао? Гдје је твој град? Човјечанство мора да ти подигне споменик, од којег љепшег на свијету нема! — На жалост, постојбина тог Самарјанина није се могла наћи ни у Самарији. Сам је Исус морао искусити, да ни у самој Самарији не постоји град милосрдних Самарјана. Кад би Он са својим ученицима пролазио кроз Самарију, довољно је било да се дозна да Он путује у Јерусалим на какав празник, па да Му намах откажу пријам. У таковијем приликама нема за Њега гостионица ни дворбе. Његове ученике треба врло оштро одбијати; га, они су толико бунтовни, те хоће да баце проклетство на дотично мјесто: нека му буде као Содоми и Гомори! — Такови бијаху Самарјани, кад би их Исус, путујући у Јерусалим, походио у њиховој им постојбини.

Милосрдни Самарјанин, који је већ у толике људе улио готовост да пођу његову примјеру, има своју постојбину у самом уму и срцу Христову. Он, у самој ствари, није њеки непознати човјек из земље Самарије, који је за трговачким послом на својем живинчету дошао био у Јудеју, него је то син човјечји који не имађаше гдје главе да заклони. Христова приповијест није

Digitized by Google

стварна повијест, него је прича. Тијем што нам Он износи пред очи слику милосреног Самарјанина, Он нам само каже оно што сам мисли, осјећа и ради. Дјеловање у свијету милосрдног чина оног Самарјанина јесте у ствари дјеловање божанске ријечи, коју је Христос навијестио, јесте дјеловање Његова Светог Духа у срцима Његових вјерника и послѣдователѣа.

Истина је, дакако, да се и у самој ствари могао десити случај, о којем нам Исус приповеда у својој дивној причи. Али, само по себи, то још не би било имало велика значаја. Спасени Јудејин био би остао захвалан својем добротвору, те кад би доцније приповедао о својем случају, јамачно би поменуо и то, да и у Самарији имаде, честитих људи. Самом добротвору остало би било његово добро дјело у пријатној успомени. Гостионичар пак, којему он бјеше повјерио пострадалога, био би доцније којом приликом приповиједао својим гостима о разбојничком нападају, те би поменуо још и о другим случајевима, у којим су путници још горе настрадали чак да су једнога већ мртва донијели у његову гостионицу и т. д. и т. д. Укратко, повијест о милосрдном Самарјанину не би била имала, сама по себи, велика утицаја у свијету. Она врши на потомство тако силан утицај због саме личности приповиједача, зато што је то Исус, утемељитељ и законодавац новога завјета, који нам је приповиједа, е да би нас поучио о највећој заповијести у царству Божјем.

Он и иначе скреће наш поглед на ближњега, који близу нас на путу лежи или стоји, тако да нам тешко пада мимоићи га без саучешћа, јер Исус буди свијест у нама, да је и ближњи, макар ко он био, чедо Оца небеснога; да се пред Богом човечје разлике не узимају у обзир; да не би било оправдано, кад бисмо се хтјели узвисивати један на другијем; да управо мали и слаби стоје под особитом заштитом божанске љубави; да ми треба да се уподобимо Оцу, који заповиједа својем сунцу, те обасјава и зле и добре, и даје дажд праведнима и неправеднима. Све су то побуде, да бисмо љубазно пазили један другога, побуде, које би, истина, увијек биле ту, али које је истом требало на поуздан начин довести људима до свијести, пре но што би могле дјеловати.

Digitized by Google

Понашање пак милосрдног Самарјанина постало је за нас мјеродавним поглавито зато што сам Исус бијаше истинити Самарјанин. Он је прошао путем, којим сви ми пролазимо, не за трговачким послом, већ у изричној намјери, да потражи и спасе оно што бијаше изгубљено. Он видје невољнике, утрођене и оптерећене и приступи пријатељски к њима са чистим и крепким вином своје ријечи истине, са благим уљем своје благодати и својега мира, он нам пружи исцијељење тијем што самог себе даде смртно ранити, и отвори нам приступ не у какву прелазну гостионицу. него у вјечну постојбину, давши за нас као залог не само њеколико динара, него крв срца свога. Зато ми више не видимо да поред нас пролазе свештеници и левити, који мимоилазе невољника, већ само видимо вјечног и јединог Првосвештеника, који је пружио помоћ и који свијем својим пошљедователима довикује: „Ја вам дадох углед да и ви тако чините, као што ја вама учиних.“

Зато, ма да су се већ у старом завјету налазиле ријечи: „Љуби ближњега свога као самога себе“, ипак је ова заповијест кроз Њега постала нова. Ми смо кроз Њега стекли ново схваћање ове заповијести, нову готовост, нове побуде, да ју извршујемо. Ново, што је Он донио, јесте остварење онога што је пророк Јеремија предсказао, кад је на развалинама јерусалимским, прозирући у далеку будућност, бесједио о новоме завјету, који ће Бог учинити са својим народом. То божанско пророчанство овако гласи: „Ево иду дани, говори Господ, кад ћу учинити с домом Израиљевим и с домом Јудиним нов завјет, не као онај завјет, који учиних с оцима њиховијем, кад их узех за руку да их изведем из земље мисирске; него ово је завјет што ћу учинити с домом Израиљевим послије овијех дана: метнућу завјет свој у њих, и на срцу њихову написаћу га, и бићу им Бог и они ће ми бити народ.“ Онај пак, преко којега Бог учини овај завјет с нама, требаше да нам донесе не само нове таблице закона са Горе Синајске, већ Светога Духа истине и љубави, кроз којега ми стекосмо власт, да постанемо Божјим синовима. Амин.

Прев. свешт. Н. Вукић.

Digitized by Google

ДАВИД И ЈОНАТАН.

(Пример искреног друговања).

И дꙋша Іѡнатана съ дꙋшею Давїдовою спрѧжесѧ и возлюби его Іѡнаданъ ѿ дꙋши своѥѧ. (I. Цар. 18, 1.)

Висок и поучан пример дружења и љубави преставља нам св. историја у лицу Давида и Јонатана. Као што се чини то су просте и кратке црте, којима је окарактерисана та дружба и љубав; но како су оне дубоке и многозначајне! И спрѧжесѧ дꙋша Іѡнаданѧ съ дꙋшею Давїдовою, шта каже простије овај израз? Но оно у кратким речима обузима сву пуноћу, сву крепост најтешњег јединства две душе. И спрѧжесѧ дꙋша Іѡнаданѧ съ дꙋшею Давїдовою —, две душе како би се слиле у једну и начинили једну нераздељиву целину. И возлюби Іѡнаданъ Давїда ѿ своѥѧ дꙋши своѥѧ, — овде је сва дубљина и сва непритворност чуства, којима је горио Јонатан спрам Давида. Како се образовало тако тесно друговање? За што је заволео Јонатан Давида од све душе своје? У чему, напослетку у каквим поступцима се исказало друговање и љубав Јонатана к Давиду?

И бысть егда преста глаголаги къ Саꙋлꙋ и дꙋша Іѡнаданѧ съ дꙋшею Давїдовою спрѧжесѧ т. ј. после тога, заволе Јонатан Давида, кад је овај победивши у двобоју голијата испричао Саулу о своме догађају. Вероватно је, да је Јонатан заволео Давида већ тада, кад је он својим певањем уз гусле и игром олакшао тешку тугу Саулову и тим се у то време породило расположење према Давиду у души Јонатановој, да певање Давидово, као онога, који се налази под непосредним осенењем Духа Божја, слаби силу лукавога духа и могло је силно дејствовати на добру и осетљиву душу, каква је без сумње била душа Јонатанова. Јонатан је видев у Давиду човека, кога Бог љуби: уз то и сама душевна својства Давидова — мꙋжа разꙋмна, мꙋдра въ словеси, (I. Цар. 16, 18) побудила су у њему симпатије према човеку, који је имао добру душу ходио по заповедима божјим. Победа Давидова над голијатом је нови доказ

Digitized by Google

тога, што Господь съ нимъ (Давидом) спаја душу Јонатанову с душом Давидовом, после тога заволе Јонатан Давида од све душе своје и склапа с њиме тесни и искрени савез а да посведочи то совлече Іωнаданъ ризу свою верхнюю, и даде ю Давїду, и ины одежды своѧ даже до меча своегѡ и до лѹка своегѡ и до поѧса своегѡ (I. Цар. 18, 3. 4.)

Тако се могла започети и тако се утврдила тесна веза другованља Јонатана с Давидом; то је савез двеју душа, који су један другог разумели; то је љубав двају једнаких срдаца, срдаца, која су једнако била склоњена к добру и подједнако љубила Бога.

Но Давид није дуго уживао расположај Саулов, који је стекао код њега својим певањем уз гусле и игром, а нарочито победом над голијатом; наскоро је љубав Саулова прешла у мржњу после тога, кад је Давид почео у свему разумно поступати. аможе аще посылаше его Саѹлъ, и оугоденъ бѣ предъ очима всѣхъ людей и предъ слѹгами Саѹловыми (I. Цар. 18, 5.) Саул тражи душу Давудову. Покушај, који му није испао за руком, да убије Давида копљем, показао је Саулу друго средство да погуби Давида а то је да га преда у руке непријатељима и он је искао од њега 100 окрајака; но и овде се он послужи хитрином. И приложи Саѹлъ ѿтолѣ паче воѧтисѧ Давїда, и бысть Саѹлъ враждѹѧ на Давїда по всѧ дни (— 18, 29.)

Напослетку Саул отворено заповеди Јонатану и својим слугама да убију Давида. Но и ту узима Јонатан свога друга под заштиту. Известивши напред Давида о блиској опасности, обрати се оцу своме с овим речима: „Царе! не огреши се о слугу свога Давида, јер он се није огрешио о тебе, него је за тебе врло добро, што је учинио. Он је изложио живот свој опасности за тебе, он је победио голијата, његовим посредством спасао је Бог цео народ израиљски. Ти си сам видео то и радовао се томе. Па за што би се огрешио о крв праву и убио Давида ни за што?“ Те многе речи постигле су жељену цел, послѹша Саѹлъ гласа Іωнаданѧ (— 19, 6.) И мило би Јонатану да јави своме другу о ономе, што се догодило и да га поново приведе лицу оца цара — покајника.

Али задуго не беше тај расположај Саула према Давиду. Нова победа, коју је Давид добио над непри-

Digitized by Google

јатељима, опет је бацила Саула у руке злога духа и поново баца Саул на Давида копље Огорчени Давид излива своју тугу пред Јонатаном. „Шта сам ја учинио? Каква је неправда моја? У чему погреших пред оцем твојим, те тражи душу моју?“ Каква безазленост, каква лаковерност, какво међусобно откривење два друга! Јонатан обећава Давиду, да ће му све замисли оца свога открити; Давид одговори своме другу, да Саул, сазнавши, ꙗкѡ ѡбрѣтохъ благодать предъ очима твоима, не ће ти казати своје намере. Напослетку Јонатан, по савету Давида, реши се већ једном да испита оца свога, да дозна мисли његове према Давиду и да извести друга о сваком злу управљеном на њега, и да га отпусти с миром. Жалосна је била молба Јонатана према Давиду при том саветовању. Јонатан знајући да ће он бити наследник оца свога, обрати се к њему (Давиду) следећом молбом: „Докле ја живим не лиши мене милости твоје; а ако умрем не украти милости твоје дому моме до века, ни онда кад Господ истреби све непријатеље Давидове са земље.“ Јонатан се свом душом својом предаје Давиду . . . шта може лепше бити од оданости те? Јонатан иште и моли заштите у друга свога кога гоне, и сам је наумио, да га заштити од љутитог цара — оца свога.

Дошло је време, кад се по мишљењу другова имало исказати или снисходјење или одлучна мржња Саула према Давиду. Настала је младина, када је Давид требао заједно с друговима присуствовати царској трапези. Место Давидово за столом по уговору његовом с Јонатаном беше празно, но цар не рече ништа онај дан, помысли бо, слѣчай видитсѧ нечистѹ быти, ꙗкѡ очиститсѧ (— 20, 26.). Но ни сутра дан не беше Давида код трапезе; тада запита Саул Јонатана: „Зашто син Јесејев не дође на обед ни јуче ни данас?“ Јонатан се трудјаше да извини Давида пред оцем али узалудно беше. Саул се разгњеви на Јонатана, сина свога, те му рече: „Невољали и непослушни сине! Добро ја знам, да си ти изабрао сина Јесејева себи за друга на срамоту своју и матере своје. Него знај, да докле је жив син Јесејев на земљи, не ћеш се утврдити ни ти ни царство твоје. За то пошљи одмах и доведи га к мени, јер је заслу-

Digitized by Google

жио смрт.“ А Јонатан одговори кратко: „За што је он заслужио смрт? Шта је он учинио?“ Тада се Саул у љутини баци копљем на Јонатана, но он се сакрије (— 20, 30—33.)

Испитивање се свршило. Јонатан виде да је отац његов наумио убити Давида. Никаква нада не преостајаше му на измирење. С тугом у срцу жури се Јонатан сутра дан Давиду, да му каже шта се све збило на двору и два друга растављају се за навек. Тужан беше растанак то, поток суза пролевали су другови. Давид паде ничице на земљу и поклони се три пута и ѡбловыза кїйждо дрѹгъ дрѹга, и плакасѧ кїйждо ѡ дрѹгъ дрѹзѣ до скончанїѧ велика (— 20, 41.) Јонатан понови своју молбу и заклетву и два се друга растадоше. Кога неће до дубине душе потрести та слика? Ко неће свом душом својом заволети Јонатана, који представи у себи најлепши пример искреног другованља, такога другованља у ком не беше гордости ни завидљивости? После претњи оца свога могао је Јонатан потпуно сазнати оно, што пре не поимаше, јер се због Давида лишава престола, но срце његово испуњено беше чистом љубављу и верности према своме добром другу и он заборавља на своја права те чини оно, чему га дужност другованља позива; он заштићава друга свога пред оцем својим који хоће да га погуби, он не оставља друга свога ни у далеким земљама, живот свој даје за његове опасности. Ко не би пожелео имати такога друга, ко не би пожелео, да на земљи овој стече себи таких другова?

Горко, горко плакаше Давид, када је дознао за смрт свога најискренијега друга (2. Цар. 1, 17.) Болѣзнѹю ѡ тебѣ брате мой Іѡнадане красный ми зѣлѡ, оудивисѧ любовь твоѧ ѿ мене паче любве женскїѧ, (—1, 26.) Горы Гелвѹйскїѧ! да не снидетъ роса ниже дождь на васъ, повикнуо је Давид, оплакујући смрт Саула и Јонатанову, ꙗкѡ тамѡ повержен бысть щитъ сильныхъ. Саѹлъ и Іѡнаданъ возлюбленнїи и прекраснїи неразлѹчни и въ смерти своей не разлѹчишасѧ. Плачите дщери Ісраилевы какѡ падоша сильнїи посредѣ брани; Іѡнатане до смерти на высокихъ твоихъ ꙗзвленъ еси. Болѣзнѹю ѡ тебѣ, брате мой Іѡнадане, красный ми зѣлѡ. (— 1, 21. 23. 24. 25.) Давид је својом љубављу наплатио и потомке Јонатанове. Син Јонатанов Мемфифостеј са својом

Digitized by Google

породицом живаше во Іерусалимѣ и гадаше на престолѣ Давідовѣ, такоже єдинъ ѿ сыновъ царевыхъ (2. Цар. 2. 11.) Давид преда Мемфифостеју све земље не само Јонатанове но и Саулове да би их обрадовао. Тако је Давид остао веран своме савезу, који је склопио с другом својим Јонатаном! — Тако је он испунио молбе свога друга — не штими милости своей ѿ домъ моегѡ до вѣка.

Сви ми желимо да имамо и тражимо добре другове, који би нам давали добре савете, који би нас опомињали на несрећу, који би учествовали у тузи и радости нашој. Редак је од нас, коме се није догодило, који није осетио и који не осећа братску љубав! „Ја сам пријатељ твој! ја сам увек пријатељ твој, сасвим се можеш ослонити на мене, ма шта се догодило с тобом.“

Друговање Давида и Јонатана може нам послужижи као пробни камен за испитивање, својстава онога пријатељства, које нам се јавља.

1.) Јонатан — син цара — после неколико састанака заволео је свом душом својом Давида, — проста пастира. Две душе упознале су једна другу, осетиле су наклоности једна према другој, ступиле су у тесну везу. И тако је почетак сваког друговања неко тајно привлачење једне душе према другој. Не дешава ли се да два човека, незнајући један за другога по имену при првом састанку упознају један другога и као какви давнашњи познаници при првом разговору постану другови? Но ни разлика у звању ни у имању не могу у том случају бити препрека узајамног јединства. „Ја као друг твој, ја те љубим, и одан сам ти душом својом“ и слушајући тако признавање, обрати пажњу на то, да би таке речи изазвао. Није ли значај твој, није ли положај твој у друштву, није ли богатство твоје изазвало таке речи? Єсть бо дрѹгъ точію именемъ дрѹгъ, єсть ѻбщникъ трапезамъ. . . и пріятель съ дрѹгомъ трѹждаєтсѧ чрева ради. (Сирах. 6. 10; 33. 15.) Но главно је, да ли имаш у души својој саосећаја према другу? Кад се душа твоја не одзива саосећајем на чувства друга — што је истински доказ, — то нећете ви бити искрени другови, неће се душе ваше сјединити као што су се сјединиле душе Јонатана и Давида и друговање ваше биће само привидно, које ће прво незадовољство, које наиђе, разорити.

Digitized by Google

2. Јонатан је свом душом љубио Давида и ако је за љубав своју био гоњен од оца и излагао и живот свој опасности. Давид је у немилости код цара, гоне га, он је по мишљењу Саула, смртни злотвор: а син царев заштићава пред разгњевљеним оцем друга свога, кога гоне, саопштава му опасности, које му прете, сам му помаже, да се сакрије на безопасно место. И тако судари интереса, сукоби несреће могу боље проказати искреност другованља. Искрен друг с једне стране не завиди своме другу на срећи, не стаје му на пут у достигу ове или оне почасти, и ако би и сам рачунао на њу. С друге стране — не збуњује се тим, што је његов друг од богатог постао убог, од виђеног гоњен, — он једнако љуби њега у срећи и несрећи, и несрећа, још боље утврђује љубав. То је искрени друг! Дрꙋгꙋ вѣрнꙋ нѣсть измѣны, и нѣсть мѣрила добротѣ егѡ. (Сирах. 6, 15.). „Ја сам друг твој, ја те љубим и готов сам све за тебе учинити"; слушамо ми уверавање другованља. А посмотриш ли видећеш, да тај искрени друг твој стоји у свези са непомирљивим душманом, и кад друг његов задобије какво одликовање, какав интерес постигне до кога се он старао да дође; увидићеш даље, да од много другова не остаје ниједан, кад друга њиховог постигне било ма каква несрећа, кад изненада осиромаши. Таким друговима је очевидно кора хлеба дража од самога друга; не ма ли друг части нема ни пријатеља. И на таке другове могу се применити речи Премудрога: Прїѧтель ѡ веселїй дрꙋжии срадꙋетсѧ, а во времѧ скорби противенъ бꙋдетъ. Єсть дрꙋгъ во времѧ свое, и не пребꙋдетъ во времѧ скорби твоеѧ. И есть дрꙋгъ премѣнѧѧйсѧ во врага, и сваръ поношенїѧ твоегѡ Ѿкрыетъ. (Сирах. 6, 8. 9; 37, 4.)

3.) Давид, после смрти Јонатанове није заборавио свога завета, није заборавио молбе Јонатанове, он се одужио достојно љубављу његовом потомству. То је искрен пријатељ вѣренъ во всѣхъ словесѣхъ своихъ и није ограничио љубав ту само на једно лице; не, љубав његова простире се на све, који су његовом другу мили.

Ѡбрѣтый дрꙋга, ѡбрѣте сокровище, рекао је Премудри (Сирах. 6, 14.) и заиста у његово време били су ретки таки искрени другови, те се задобијање друга сравњује са задобијањем блага.

Digitized by Google

Жалимо се и ми, да нема верних другова, да је тешко наћи добра друга, и који се називају друговима већином су удворице и људи, који иду за коришћу. А одкуд то? Отуд, што је почетак дружења, што је основ дружевног зближења међусобних лица корист, жеља и нада, да помоћу другованља са извесним лицима постигне ту или другу добит, да дође до овог или оног достојанства. Чим се цел није постигла, наде се нису испуниле, друг је сам изгубио свој углед, пао је у немилост, осиромашио и тако даље — сви његови другови све удворице и улизице остављају свога друга. А како често пријатељи постају непроменљиви непријатељима, када се њихови интереси косе? Да слабе основе, да слабог здања на њој основаног! Бо҃ѧщїйсѧ Господа, оуправлѧетъ дѹ҃шѧ свою; бо҃ѧщїисѧ Господа ѡбрѧщѹтъ дрѹзей (Сирах. 6, 16. 17.) — ето ко може бити сам истинитим пријатељем и ко има за себе искрених пријатеља? У том случају сједињују два срца не интереси какви него једнако расположење душа, једнакост мисли и осећаја. Пријатељство тражи високе љубави и самоодрицања; и само страх божји може образовати и узвисити душу до такове љубави, само страх божји може разњежити и загрејати наше срце истинитом љубављу. И тако чисте и непорочне душе при првом сусрету једна се у другу тако уживи и за кратко време тако се сроде да ништа спољашње, никакав утецај са стране не може разорити њихове моралне везе. За то ако ко жели да увелича собом мали број истинитих пријатеља и да стече себи пријатеља по срду нека гледа да буде богобојажљив, он ће управљати пријатељство своје и нашавши пријатеље неће истниито благо.

С руског превео М. Г.

Digitized by Google

Из црквено-пастирске праксе.

XLIII.

Могу ли два свештеника, кад служе „соборно“ причешћивати верне из два путира, ако има врло много причешћеника?

Има свештеника, где их је двојица или тројица, да то и практикују, те служећи „соборно“ св. литургију причешћују из два па и три путира, најстарији на царским дверима, а млађи на јужним и северним дверима, а чине то не тек ради своје „комоције“ или због „поделе рада“, него и из обзира према вернима, који у извесне дане у великом броју к св. причешћу приступају, те се и св. литургија, и онако већ дуга, још већма отеже.

Но пошто црквене књиге не говоре о више путира у којима би се освећивало вино у крв господњу, нити о разливању исте у чаше (путире), шта више и само доливање неосвећеног вина у путир забрањују, те препоручују, да се причесници, ако не буде довољно св. причешћа, упуте да дођу сутра на нову литургију; и, пошто се св. причешће раздељује вернима, кроз која улази и излази цар славе — то се причешћивање на два или три места не би могло сматрати умесним, шта више том би се праксом и од стране свештеника и од стране верника показало и недовољно страхопоштовање према св тајни Тела и Крви Господње; стога би ваљало настојати, да се навале на св. Причешће на згодан начин избегну. Пастири цркве ће боље учинити, ако у случају навале многих причесника, особито тамо где има више св. храмова или ако у једном храму има више олтара, поделе исте међу се, те их причесте сваки у својој цркви, а тамо где у једној има више олтара — један сврши на једном св. олтару св. литургију раније и причести један део причесника, а други на другом олтару у своје време — и причести што преостане. Нема ли ни више храмова ни у једном храму више олтара, учиниће свештеници најбоље, ако из једног и истог св. путира, на једној и истој св. литургији буду причешћивали наизменце, један за другим, тиме ће за појединог мањи умор бити а и причешћивање ће ићи не-

Digitized by Google

што брже. Не иде ли тако, нек се угледају на оне свештенике, који су сами у парохији, и који у овом делу немају ни од кога помоћи и одмене очекивати, па ипак спрече нѐвалу и олакшају себи посао на тај начин, што разделе причеснике по сполу, стању и узрасту на више група, те једне н. пр. децу причешћују прве недеље поста, друге н. пр. старце и старице друге недеље, треће (н. пр. жене и мужеве) треће недеље, четврте девојке, пете момке и т. д. Тиме ће не само олакшати себи посао, него увести у својој парохији и ред тако мио свакој души и тако потребан у цркви.

Ј. Ж.

Digitized by Google

КЊИЖЕВНОСТ.

Велики Типик то јест **Устав црквени,** који садржи правила сваке поједине службе, богородичних и светих, као и правила из Триода посног и цветног и других чинодејства црквених. По верним изворима допунио, посрбио и с благословом и дозволом св. архијерејског Синода под 17. окт. 1891. М. 449/Син. 19. саставио протојереј *Василије Николајевић* парох иришки и члан архидиецезалне конзисторије. *Друго поправљено издање.* Наклада и издање Српске манастирске штампарије у Срем. Карловцима. Вел. 8⁰. Стр. 293 и 1 таблица. Цена укоричену 5 К., брошираву 4 К.

Кад се која књига по други пут издаје, онда се обично штошта и поправи, дотера, и тада се на насловни лист метне обично *друго поправљено издање.* Тако је и са овим Великим Типиком или Уставом црквеним. У њему заиста и има поправака, измена и дометака, које добро долазе, — ал има по штошта, скоро много тога, што се могло поправити, дотерати, изменити и изоставити.

Прво што би се у овом другом поправљеном издању могло очекивати, била би боља прегледност целе књиге; а та се прегледност мора истаћи већ у садржају („Где је што?"). Но ми као да за таке ствари нисмо још довољно дисциплиновани. Барем у овом другом поправљеном издању Великога Типика нису наслови у садржају („Где је што", стр. 5) идентични ни у истом броју ни са истим предознакама са дотичним насловима у тексту, што на први поглед одузима прегледност целог материала, а тиме отештава и схватање градива. — Могла се очекивати и боља прегледност понеких партија (нпр. Кад и како се кади? стр. 9., Свакидашња вечерња, стр. 15, Како се читају катизме преко године, стр. 242., Кад се која катавасија преко године поје, стр. 245., О читању Јеванђелија и Апостола, стр. 261.); могле су се у склад довести партије о пређеосвећеној литургији (стр. 52. и 190.), о неким радњама на свенощном бдењу, свакидашњем јутрењу (стр. 23., 29. и 185.), о развијању антиминса (стр. 52. и 190.) и другима, о којима се на наведеним местима дају упутства, која се не подударају, и у стању су забуну довести онога који је претходно једно упутство научно

Digitized by Google

и њега се држао. Тако се на бденију (стр. 23.) упућује свештеник да изиде да чита молитве јутрењске код читања псалма Господи Боже спасенія моего, на стр. 29. кад сврши прва три псалма (што се у осталом подудара с оним на стр. 23.), али на стр. 185. прописује се свештенику да изиде кад се почне читати пс. 102. (5. у шестопсалмију). — На стр. 52. „Свештеник, *кад се почну читати катизме*... донесе са жртвеника св. дискос на развијени антиминс и т. д.“ а на страни 190. „*Кад се почне појати* Господи воззвахъ: свештеник развија антиминс...“ и иде по дискос и т. д.

У глави 21. М. „О читању св. Јеванђелија и Апостола...“ остала је и у новом поправљеном издању нејасна реченица: „Ако се деси велика отступка... то и онда не може бити више од Недеље, за коју не би достајало...“ место: више од *једне* недеље, за коју...

На крају књиге је додана „Пасхална таблица од год. 1905. до 1944. која показује недељна јеванђелија од једне Пасхе до друге“, а изостављено је О читању св. Јеванђелија и Апостола по грчком јеванђелистару, одобреном од јерусалимског православног патриарха Хрисанта, резултат рада Дим. Руварца (О читању јеванђелија. Земун 1888.), којим се читање по сказанију у рускословенским јеванђелијима у многом протумачити даде.

Уместан је додатак глава 24. Опело и погреб архијереја и свештеника на св. Пасху и целе светле седмице (нпр. 290. и сл.) и о парастосу; но о начину изналажења гласа за поједине недеље, васкрнога јеванђелија и недеље од свих светих могло је доћи или у засебну главу или после јеванђеоских столпова.

Не би шкодило да је на своме месту дано упутство кад се мење и скида омофор и круна — кад се и онако наводе неке ствари из Арх. Чиновника и на њ' упућује.

Ј. Живковић.

Digitized by Google

ХРОНИКА.

Православна црква у митрополији карловачкој.

Интерконфесионални закон за Хрватску и Славонију.

I. О Вјероисповијестима.

§. 1. Свака законито призната црква или вјерозаконска заједница овлаштена је свој вјерозакон јавно исповједати.

§. 2. На празнике и свечане дане било које законито признате цркве или вјерозаконске заједнице не смије нико у непосредној близини мјеста, гдје се служба божја држи, вршити послове и радње, којима би се свечаност сметала или умањивала. Исто вриједи за улице и мјеста, којима иду свечани опходи, док они пролазе.

§. 3. Црквене или богоштовне опћине не могу ускратити на својем гробљу прикладно мјесто за пристојан покоп припадника друге које вјероисповјести: а) ако се на гробљу налази породична гробница покојнога иновјерца; б) ако у подручју управне опћине, гдје је нађена лешина, нема гробља за чланове цркве или вјерозаконске заједнице, којој покојник припада.

§. 4. За богоштовне потребе цркве или вјерозаконске заједнице дужне су непосредно доприносити особе, које тој цркви или вјерозаконској заједници не припадају, само у толико, у колико та дужност извире из стварног патроната, из иних реалних терета, или је основана на приватноправној подлози, или је напокон грунтовно осигурана.

§. 5. У колико су намети, пристојбе, приноси и подавања у корист законито признатих цркви и вјерозаконских заједница, њихових опћина и службеника основани на закону или обичају или на признатом статуту или су установљени с одобрењем надлежне управне области, утјериваће се путем политичке оврхе уз обдржавање прописа постојећих за појединy врсту тих даћа. Исто тако даваће управне области своју помоћ при оврси одлука надлежних области законито признатих цркви и вјерозаконских заједница према свећеницима, службеницима и управним органима њиховим, којима се они са службе и надарбине односно плаће или с управе црквеном имовином одстрањују, или свргавају, или на њихово мјесто успостављају, или којима буду пресуђивани на ношење трошкова, поведена против њих поступака, или којима се предузимају мјере за осигурање уредне управе црквеном имовином; у колико су такове одлуке у складу с постојећим грађанским законима и с црквеним у краљевинама Хрватској и Славонији ваљаним прописима.

§ 6. У опћинама или градовима, гдје би се из опћинских средстава давала припомоћ у богоштовне сврхе, треба да у

Digitized by Google

таковој припомоћи учествују у праведном размјеру све вјероисповијести, које у подручју града или опћине постоје.

§. 7. Предстојници, службеници и припадници једне цркве или вјерозаконске заједнице не смију вршити функцију богослужења ни душобрижништва над припадницима друге цркве или вјерозаконске заједнице, доли тек у изнимним пригодним случајевима, ако буду на то по овлаштеној особи нарочито позвани, или ако им је вршење таковнх функција и без нарочитога позива допуштено по правилима те друге цркве или вјерозаконске заједнице. Функције извршене унаточ тим одредбама немају правне ваљаности, па имаду области на молбу повриједјене приватне особе или вјерозаконске заједнице пружити сходну помоћ.

§. 8. При женидбама међу припадницима разних кршћанских вјероисповјести може се привољење на женидбу очитовати пред душебрижником вјереника или вјеренице. При таквим женидбама имају наповиједи бивати у цркви једнога и другога заручника.

§. 9. Надлежни душобрижници дужни су, ако намјераваној мјешовитој женидби нема запрека основаних на женидбеном закону, обавити наповиједи. чим буду за то замољени и потребите им исправе предложене; те о томе заручнику своје вјероисповијести издати уредовну свједоџбу.

§. 10. Не ће ли душобрижник једнога заручника, да обави наповиједи намјераване мјешовите женидбе, то су у случају, ако оба заручника бораве у истој управној опћини, довољне наповиједи, док од душобрижника другога заручника уз писмену свједоџбу двају сведока о томе, да је дотични заручник пред њима замолио својега душобрижника за обаву наповиједи а потоњи је то ускратио. Ако пак заручници не бораве у истој управној опћини. обавиће на темељу такове свједоџбе наповиједи она управна област I. молбе у подручју које има уредовно средиште душобрижник, који неће да обави наповиједи.

§. 11. Неће ли један од душобрижника, да изда заручнику своје вјероисповијести писмену свједоџбу о уредно обављеним наповиједима за његову страну, овлаштен је душобрижник другога заручника, обавивши наповиједи, предузети вјенчање на темељу писмене свједоџбе двају свједока о томе, да је дотични заручник пред њима замолио свога душобрижника за свједоџбу о обављеним наповиједима, али му је такова свједоџба ускраћена.

§. 12. Свједоци, који не знаду писати, могу своју изјаву у случају прве алинеје §. 10. те §. 11. дати у записник код душобрижника, који има да обави вјенчање. Намјесто писмене свједоџбе по другој алинеји §. 10 довољна је свагда и записничка изјава свједока код дотичне управне области. Свједоци треба да буду пунољетни мушкарци са сталним пребивалиштем у дотичној жупи.

Digitized by Google

§. 13. Против вјереника, женидбених свједока и душобрижника, који судјелују код вјенчања особа разних кршћанских вјероисповијести, а да прије тога нису обављене наповиједи по пропису §. 10., или да није предлежала свједоџба предвиђена у §. 11., поступаће управне области по § 24. овога закона. Истој казни потпадају и свједоци напоменути у §§. 10. и 11., ако се огријеше против прописа истих параграфа.

II. О пријелазу из једне вјероисповијести у другу.

§. 14. Пријелаз на коју од законито признатих вјероисповијести слободан је по властитој одлуци сваколе, ко је навршио 18 година живота.

§. 15. Ко намјерава пријећи, има ту своју намјеру очитовати своме надлежном душобрижнику у назочности двају пунољетних свједока и заискати од њега писмену свједоџбу о очитовању својем. Ускрати ли надлежни душобрижник издати му затражену свједоџбу, или у опће саслушати га, имаду свједоци у назочности његовој очитовати код надлежне управне области I. молбе, да је дотичник пред њима изјавио надлежному душобрижнику намјеру своју, да жели пријећи из његове, вјероисповијести, односно да дотичника није хтио саслушати надлежни душобрижник. О тој записничкој изјави управна ће област одмах обавијестити како душобрижника оне вјероисповијести, из које дотичник смјера иступити, тако душобрижника оне цркве, у коју жели ступити.

§. 16. Пошто онај, који прелази, покаже од надлежнога душобрижника издану му свједоџбу душобрижнику оне вјероисповијести, у коју жели пријећи, или пошто потоњи душобрижник прими од управне области обавијест о записничкој изјави свједока, дотична је црква потпуно овлаштена, да прими у своју свезу онога, који жели пријећи. Пријелаз је довршен, чим душобрижник дотичне цркве изјави прелазнику, да га прима.

§. 17. Душобрижник, који прими у своју цркву новога члана дужан је путем управне области I. молбе одмах о томе обавијестити надлежнога душобрижника оне вјероисповијести, којој је прелазник до тада припадао. Душобрижници имаду оне, који су на вјероисповијест њихову прешли, уписати у своје матице уз назнаку дана, којега су примљени.

§. 18. С ваљано обављеним пријелазом престају унапредак сва на вјерозаконској свези основана права и дужности онога, који је прешао, према цркви и вјерозаконској заједници, којој је дотада припадао.

§. 19. Пријелаз предузет мимо одредбе овога закона нема правне ваљаности. Осим тога имаду се сви учесници у такову дјеловању казнити по пропису §. 24.

III. О вјероисповијести дјеце.

§. 20. Законита или законитом изједначена дјеца слиједе вјеру родитеља својих ако оба родитеља припадају истој вјеро-

Digitized by Google

исповијести. Незаконита дјеца слиједе вјеру материну. Находима и у опће таковој дјеци, којој родитељи нису познати, одређују вјеру, ако је непозната, онај, који их бесплатно узме за отхрањење; иначе тутор.

§. 21. Код мјешовитих бракова могу супрузи прије или послије вјенчања уговорити, да сва или поједина дјеца слиједе вјеру материну. Такав уговор могу супрузи само између себе ваљано углавити Уговор губи снагу, ако један или оба родитеља пријеђу на другу вјероисповијест. Обвезе једнога или обају родитеља, дане ма кому трећем, немају правне снаге. Ако уговора нема, слиједе дјеца вјероисповијест очеву.

§. 22. Вјерозаконска припадност дјетета, установљена по §§. 20. и 21., не може се мијењати прије навршене 18. године живота, осим у слиједећим случајевима: 1. У мјешовитим браковима могу родитељи код дјеце испод седам година споразумно у границама §. 21. промијенити вјероисповијест, којој су дотада припадала по закону или уговору. 2. Кад један или оба родитеља или кад незаконита мати пређе на другу вјероисповијест, поступа се с дјецом испод 7 година, као да су послије пријелаза рођена. 3. С позакоњеном дјецом, која нису навршила 7 година, поступа се као да су рођена у законитом браку. 4. У изузетним и особита обзира вриједним случајевима, а нарочито у интересу јединства вјерскога одгоја може надтуторствена област на молбу родитеља, тутора или иних особа, којима припада право одгоја, допустити промјену вјере дјеци изнад седам а испод осамнаест година.

§. 23. Родитељи и тутори, који узраде против ових прописа, казниће се по §. 24. У случају повреде тих прописа имаду области поступати по §§. 25. и 26. и одредити што по закону одговара.

IV. Прелазне и заглавне установе.

§. 24. Прекршаји овога закона казниће се глобом до 500 круна. У случајевима особито тешким или у случајевима поврата може се уз глобу изрећи и казна затвора до 60 дана.

§. 25. За поступак по овом закону надлежне су управне области у редовитом молбеном течају. Рок утоку је 14 дана.

Поступа се редовно уреда ради.

§. 26. Пријепори о вјерозаконској припадности дјетета из мјешовитога брака, установљеној уговором родитеља, рјешавају се ипак само на захтјев оца, матере или тутора. Такав се захтјев може ставити, докле год дијете не заврши 7 година живота.

§. 27. Кр. хрватско-славонско-далматински земаљско-владин одио за богоштовље и наставу одредиће до потребе иза правомоћности одлуке, да се дијете упише у матице оне вјероисповијести, којој по одлуци припада.

§. 28. Упис у матице једне вјероисповијести, обављен на

Digitized by Google

темељу правомоћне одлуке, није овисан од брисања из матице оне вјероисповијести, у матицама које је дијете било прије уписано.

§. 29. Вјерозаконска припадност особа, које нису припадници краљевина Хрватске и Славоније, просуђују се, као год и особни њихов статус у опће, по законима њихове домовине. За начин вјерозаконскога пријелаза њихова, обављена у краљевинама Хрватској и Славонији, вриједе установе овога закона. Тек ако они не припадају ни једној од цркви или заједница, признатих у овим крајевима, имаду они своју намјеру да желе приступити у коју законито признату цркву или вјерозаконску заједницу, очитовати код управне области I. молбе, која ће о томе обавијестити душобрижника оне цркве или вјерозаконске заједнице, у коју они желе ступити.

§. 30. Закон овај стаје на снагу даном проглашења. Тога дана губе снагу сви закони, наредбе и прописи, који су у опреци с овим законом.

§. 31. Проведба овога закона повјерава се бану, који се подједно овлашћује, да изда потребите за проведбу наредбе.

Digitized by Google

БЕЛЕШКЕ.

△ У августу о. г. родило се у Хрватској и Славонији живе деце свега 8310 и то православне — 2085, римокатоличке — 5974, унијатске — 40, осталих вероисповести — 211. Помрло је свега — 5790 и то православних — 1548, римокатолика — 4083, унијата 22, припадника осталих вероисповести — 157. Према томе је природни прираст код православних у овом месецу износио свега — 537 душа. Бракова је склопљено свега — 638, од ових 23 мешовита. Од немешовитих отпада на православне — 118, на римокатолике — 475, на унијате — 6, на остале — 16. Код мешовитих се бракова 13-ца православних оженило римокатоличкињама, 1 евангеличкињом реформ. исп., а 3 припаднице православне вере удале су се за римокатолике.

△ Пошто се на св. Николу о. г. навршује падесет година свештеничке службе Њ. Светости, Патријарха Георгија, изабран је одбор за прославу те свечаности, који је издао овај проглас:

Благодат свесветога Духа родила је на дан св. оца Николаја 1855. године нашој српској православној цркви дјакона Георгија и по милости Промисла Божјег узвела га је набрзо на виши степен презвитерски, а пред скоро 24 године и на највиши епископски, на којему га пред више од $15^1|_2$ година нађе воља српског православног народа митрополије карловачке и постави на чело црквене области наше као Архиепископа Митрополита карловачког и Патријарха српског, на стелицу патријарха Арсенија трећега.

Ове године, на дан св. оца Николаја, навршује се дакле пуних педесет година, како је у свештену службу цркви својој и у службу духовнопастирску постављен Његова Светост, Преузвишени господин *Георгије Бранковић*, по милости Божјој и вољи народа данас православни српски архиепископ митролит карловачки и патријарх српски.

Пола столећа служи цркви својој слуга тај Божји животом својим, душом својом, жртвујући дух свој, дар свој, време своје, иметак свој и снагу живота својега за корист оних који су му се поверили, пробијајући се по неравним и неутрвеним, често пута и веома напорним и опасним путевима кроз дуги тај низ година, пуних труда и муке, зноја и напора телесног и душевног.

За пола века, подржаван милошћу Божјом, освојио је он срце узвишеног владара својега, Његова Цар. и Краљ. Апост. Величанства, *Франц-Јосифа I.*, стекао је високу пажњу витешких владара српских, а и поверење и уважење народа својега, па је са свију тих страна обасипан и обасут сјајним доказима најпотпунијега признања за предано и трпљиво под-

Digitized by Google

нашање терета мучне службе, за вољно и успешно вршење исте.

А на свршетку те прве половине века изјавио је и велики део грађанства престонице Његове Светости жељу своју, да и овом згодом, уз топлу благодарност Богу, ма и на најскромнији начин даде израза благодарности своје и признања својега седом поглавару цркве своје. На почетку друге половине века службе Његове хоће то грађанство да се помоли Богу за још сретнији и успешнији наставак исте. Ретки случај педесетогодишњице свештеничке службе, коју Његова Светост, Патријарх српски *Георгије* здраво и сретно доживљује, вољно је грађанство то по силама својим скромно, али и прикладно прославити, па је са договора својега, 30. октобра (12. нов.) о. г., изаслало нас потписане, да у име његово као одбор за прославу педесетогодишњице свештенства Његове Светости Патријарха српског *Георгија*, припремимо и урадимо све што је потребно за извршење жеље и воље тога грађанства у том погледу.

Одбор овај није могао на првом свом састанку утврдити одмах детаљан програм за ретку ту славу, али је решио

1., у очи дана прославе, 5. (18) децембра о. г. да се после одржаног бденија у саборној цркви карловачкој Његова Светост свечано и прикладно са стране грађанства поздрави,

2., на дан прославе 6. (19.) децембра о. г. да се у саборној цркви карловачкој, после св. литургије, одржи молитва благодарења Богу и том приликом Његова Светост и у цркви поздрави,

3., истога дана, после благодарења, да се у патријарашкој резиденцији поднесу Његовој Светости честитања,

4., уколико надлежна црквена власт, на поднесену молбу овог одбора, због ванредне те прилике тог дана разреши пост, да се истога дана одржи у вече Беседа са игранком,

5., детаљан пак програм о свима деловима свечаност има да се установи, за времена објави и тачно изведе, и

6., пошто је високи слављеник, по милости Божјој и вољи народа, поглавар целе црквене области наше, те као такав и видљиви стожер целога нашега народнога црквенога и просветнога живота, прва међу нама личност, на коју се са свију страна погледа, сматра одбор овај дужношћу својом, известити у име оних који су га изаслали о свему вишереченом како власти црквенонародне наше и звања, заводе, и корпорације, тако и све Србе православне у митрополији нашој, а и поштоватеље Његове Светости ван митрополије наше, с братољубном, топлом и учтивом молбом, да сви којима ово дојављавамо, на дан св. оца Николаја ове године духовно с нама буду у молитвама својима тога дана да потпомогну молитве наше код Оца небесног за повољно здравље, још дуг и сретан и добрим делима богато украшен даљи живот поглавара наше цркве. Његове Светости Патријарха српског Георгија.

Жали овај одбор неизмерно, што због неуклоњивих не-

Digitized by Google

згода, као тескобе у месту, зимског времена и других, не може све којима горње јавља, позвати у Карловце на прославу, нити сме на се примити одговорност и бригу да свакога кога би на тај начин позвао пристојно удоми и угости, него се са своје стране мора ограничити једино на исказану молбу о духовном учешћу и молитвама.

Али, нађе ли се од браће, духовних синова и поштоваоца Његове Светости који, да га ипак срце повуче у Српски Сион, у Карловце, да речених дана и лично учествује у светковини нашој, тај нека до 1. (14) децембра о. г. жељу своју одбору овом дојави, а одбор ће се по силама својима драговољно и свесрдно постарати за стан и остало што би коме требало.

У Карловцима, 6. (19.) новембра 1905.

Одбор за прославу недесетгодишњице свештенства Његове Светости патријарха српског Георгија.

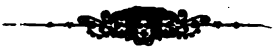

Digitized by Google

НОВЕ КЊИГЕ И ЛИСТОВИ.

Бог. Вѣстникъ. Св. IX.: *С. И. Смирнова*, Исповѣдь мірянъ предъ старцами. — *А. П. Голубцова*, О причинахъ и времени замѣны гласнаго чтенія литург. молитвъ тайнымъ. — *А. А.*, Въ шатрахъ Симовыхъ. — *П. Флоренскаго*, И. Кантъ. Физич. монадологія. (Пер.) — *Д. Силина*, Къ вопросу объ оживленіи церк. обществ. дѣятельности.

Христ. Чтеніе. Св IX.: *П. С. Соколова*, J. Арндтъ и его сочиненіе „Объ истинномъ христіанствѣ." — *Я. В. Харламповича*, Архим. Макарій Глухаревъ. — *Н. П. Остроумова*, Магомет. вопросъ въ Россіи въ настоящее время. — *П. И. Соколова*, Всел. патр. Григорій VI. въ его отношеніи къ общимъ канонизмамъ.

Труды. Кн. IX. *А. А. Глаголева*, Слово въ день рожденія Г. Наслѣдника (30/VII.) — *П. И. Линицкаго*, Объ искусствѣ. — *И. П. Чегеврикова*, Крит. индивидуализмъ въ русской философіи.

Прав. Собесѣдникъ. Св. IX.: *П. А. Юнгерова*, Происхожденіе и историчность книгъ Паралипоменонъ. — *Я. А. Богородскаго*, Начальныя черты исторіи рода человѣческаго послѣ грѣхопаденія. — *С. А. В.*, Индивидуализмъ какъ современное теченіе въ области литерат. моральныхъ взглядовъ. — *А. Н. Потѣхина*, Замѣчательная раскопка въ Египтѣ. — *П.*, Археологическія раскопки въ Палестинѣ.

Вѣра и Разумъ Бр. 17.: *Архіеп. Арсенія*, Слово 31./VII. — *Его-же*, Слово въ день храмового праздника 29./VIII. — *Д. Ромашкова*, Впр. Амвросій, какъ народный проповѣдникъ и ревнитель дух.-нравст. просвѣщенія. — *Н. Н.*, Объ авторитетѣ и его усиленіи.

Исто. Бр. 18.: *Архіеп. Арсенія*, Слово въ 15 недѣлю по Пятидесятницѣ. — *Е. Воронцова*, Къ вопросу о „первомъ воскресеніи" въ откровеніи Іоанна Бог. — *Ѳ. Делекторскаго*, Къ вопросу объ истинномъ смыслѣ истор. жизни человѣчества. — *Е. В.*, Взглядъ на Сократа церковныхъ писателей первыхъ вѣковъ. (По А. Гарнаку).

Душеп. Чтеніе. Бр. 8.: *А. Разумихина*, Воскресеніе приснодѣвы Маріи. — *А. Р.*, Филаретъ, митроп. Москов. — о войнѣ и мирѣ. — *Н. Кедрова*, Пути достоподражательной жизни.

Исто. Бр. 9.: *А. П. Лебедева*, Черты нравст. облика пок. Москв. митроп. Филарета. — *М. Ѳивейскаго*, По поводу войны. — *Архим. Павла*, Икона Божіей Матери Портъ-Артурской. — *А. Разумихина*, Неизвинительность и гибельность маловѣрія. — Жизнеописаніе бл. старца Ѳаддея. — Письма иг. Тихона, подвижника Вышинскога.

Странникъ. Св. IX.: *А. Бронзова*, Памяти проф. А. П. Лопухина. — *Ѳ. А. Курганова*, Что такое либерализмъ? — *С. Рункевича*, Митроп. Ст. Яворскій въ его перепискѣ съ Петромъ Вел. — *Л*, Святитель Бѣлгородскій Іоасафъ. — *А. А. Шпальдака*, Отвѣтъ на критику проф. А. А. Бронзова. — *А. Бронзова*, Образчикъ іезуитской полемики.

Прав.-русское Слово. Бр. 14.: *М. Чельцова*, Права Богословія на званіе науки. — *А. Рукина*, Чудо и вѣра — *J. Стеванковскаго*, Изъ жизни сельскаго учителя.

Исто. Бр. 15.: *Годэ*, Іис. Христосъ. (Пер. съ франц.) — *П. Ѳеофиловъ*

Digitized by Google

Религ.-церков. возврѣнія импер. Екатерины II. — *Е. Поселянина*, Былъ ли крѣпостникомъ старецъ Серафимъ Саров.? — *П. Левитова*, Честь и добродѣтель.

Вѣра и Церковь. Кн. 7.: *Ј. И. Сергіева*, Праведное возмездіе Бож. виновнымъ въ убіеніи Предтечи Госп. — *М. В.*, Гдѣ истинное счастье: въ вѣрѣ или въ невѣріи. — *Д. И. Ромашкова*, Взглядъ В. А. Жуковскаго на задачу и цѣль воспитанія. — *Г. Н. Корсуна*, Женщина, и ея міровое назначеніе, предъ судомъ св. писанія и здраваго смысла. — *А. С.*, Цвѣты. — *П. И. Козицкаго*, Къ вопросу о причинахъ упадка пастыр. духа въ соврем. нашемъ духовенствѣ. — *М. Н.* Катковъ по вопросу объ учебномъ строѣ дух.-учебныхъ заведеній.

Срп. Сион. Бр. 17.: Избор архиеп. београд. и митроп. Србије. — Молба митропол. Јос. Рајачића за семинар. — Говори говорени на „табли" под растовима гргетешким над мртвим телом архим. И. Руварца 11. (24.) VIII. — *В. Милутиновић*, Одношај световног учитеља према науци вере у осн. школи. — *—ћ*, Погреб † архим. И. Руварца 11. (27.) VIII. — Штампани књиж. радови архим. И. Руварца. — *—ћ*, Скупштина свешт. конвикта.

Исто. Бр. 18.: Протокол грунтовнија резиденција Карловачкија. — Изјаве саучешћа поводом смрти архим. Илар. Руварца. — *Ј. Вучковић*, Библиотека † архим. И. Руварца.

Пастир Добри. Бр. 5.: *Л. Богдановић*, Реч на заједничком парастосу добротворима срп. правосл. црк. општине осечке. — *Ј. Ж. Бута*, Одломци из пастир. дневника. — *С. Г.*, Кад је најбоље објашњавати еванђеље? (По рус.) — *М. П. Соларић*, Постанак парохије у Нов. Пављанима.

Исто. Бр. 6.: *С. Петковић*, Пастир као лекар душевни у св. Тајни Покајања.

Источник. Бр. 8. и 9.: Званичне одлуке Васељ. патријаршије о уређењу срп. прав. цркве у Босни и Херцеговини.

Гласник прав. далмат. цркве. Бр. 8.: наставци.

Исто. Бр. 9.: Одредбе о испиту кандидата за місто сталнога пароха.

Гласник Прав. Цркве. Св. 9.: *С. М. Веселиновић*, Аристон из Пеле. — *Исти*, Наполеон и папа Пије VII. — Прилог: *В. Вигуру* — *П. С. Протић*, Руководство за читање и изучавање Библије. (С франц.)

Весник Срп. Цркве. Св. IX.: Нови митрополит Краљ. Србије. — Веседа впреосв. митроп. *Димитрија* приликом интронизације. — Значајна изјава впреосв. митроп. г. Димитрија о правцу његова рада и управе црквене. — Dr—*и*—*Осјеченица*, Васељ. патр. Јоаким III. и последња криза у вас. патријаршији. — Прва архипастир. посланица архиеп. београд. и митроп. Србије г. *Димитрија*. — О укидању дух. судова и преношању брачних спорова на грађ. судове.

Штампарске погрешке.

На стр.	232.	ред	2.	одозго	место	*човечју*, читај *човечју*
„ „	232.	„	8.	одозго	„	*убуђеним* читај *убеђеним*
„ „	232.	„	14.	одоздо	„	*прво аисолутно* читај *прва аисолутна*
„ „	233.	„	6.	одоздо	„	*а ко* читај *ако*
„ „	233.	„	5.	одоздо	„	*субјективној* читај *субјективној?*
„ „	236.	„	11.	одоздо	„	*Чинме-хан* читај *Чингис-хан*
„ „	237.	„	13.	одозго	„	*људи* читај *да људи*
„ „	239.	„	4.	одозго после		речи верују читај: ма и по цену живота и смрти. Но ако су они
„ „	239.	„	14.	одоздо	„	*сматраш* читај *сматрамо*
„ „	239.	„	7.	одоздо	„	*совести* читај *савести*

Digitized by Google

Георгије Франковић
Патријарх.

Digitized by Google

Digitized by Google

СЛАВА ПАТРИЈАРХУ СРПСКОМ

ГЕОРГИЈУ БРАНКОВИЋУ!

Подигните очи ваше, духовна децо Његова, на ово озбиљно лице, разберите на Њему причу живота, коју је писало и резало време пола столећа... Пољубите пољупцем хришћанским ове седе власи... Приклоните главе своје под благослов, који лебди над вама у молитвама и љубави — пола века!...

Ено — митроносци цркве ваше журе се к Њему: гони их љубав синовња, зове их радост очинска, а милошта братског јединства скупља их у име Христово у дому Његову, — данас, кад Његова душа разговара с прошлошћу, мисао се заустављa на делима дугог живота, успомена их оживљује а мирна савест допуњује тиху армонију душевног расположења озареног свешћу о потпуној преданости вољи Божјој, по којој освану и овај дан славе Његове...

Digitized by Google

Смирени монаси остављају осаму манастирску и тишину својих ћелија, иду на поздрав и благослов свом духовном оцу и заштитнику: Он је њима и отац и мајка...

Дигоше се свештеници и пастири цркве твоје, народе српски, да целивају десну руку некада другу своме а данас слављенику на висини Арсенијева престола, где и они налазе и љубав и наклоност и откуда их крепи архијерејски благослов на добра дела и верну службу Христу распетом...

Ено брижних наставника твоје омладине, љубимице слављеникове, где и они дођоше да слављу Његову одаду достојну хвалу, јер настави дело светитеља Саве... Или има кога, ко не зна за бригу Његову о српској школи?

Вредни ученици, нада бољих дана, обећање светлијег доба, с млађаним одушевљењем, чистим срцем, љубављу детињском уверавају га о својој љубави, као да би Он могао о њој посумњати...

Хитају грађани Његова града, да га поздраве — поделе радост с Њиме...

Будући учитељи српски приносе данас молитве и благодарности Богу за здравље, миран и тих живот Његов у згради, коју је подигао „Георгије Бранковић Патријарх Народу Српском“... То исто чине први питомци првог српског православног богословског семинара, о коме су сањали наши оци, а подиже га синовима очинска љубав слављеникова...

Школска дечица шапћу данас своје чисте молитве из дна срца и невине душе за нашу седу

Digitized by Google

старину, а наставници школа у Бији, Кулпину, Белом Брду тумаче својим ученицима, да им је ову зграду, у којој их обасјавају први зраци просвете и мудрости подигао српски Патријарх Георгије...

Никога зар није остало, ко не хита данас у заједницу опће радости? Зар има кога, ко би хтео а да не ода достојну пошту човеку, који је служио педесет година народу, школи, цркви, олтару — Богу живу, служио верно, служио искрено, служио по најбољем уверењу своје савести, служио пожртвовно свим силама душе своје? Зар има кога, млађега или старијега, ко се сме данас огрешити о захвалност и признање Ономе, који га беспорно заслужује?... Зар има?

Жалосно је помислити, тешко је изрећи — али је одговор какав не би требао да буде...

„Али свет ме не разуме, или не ће да разуме или не може да разуме“.

Ко не ће нека добро промисли зашто — ко не може нека се потруди да може!

„Кад бих могао душу и срце своје да покажем, видео би свет, како је у њима дубоко урезана истинита љубав за напредак цркве и народа мога“.

И томе се није веровало — а страшно је бити у овоме осумњичен...

„Треба да сви имамо веру у поштене намере сваког појединог од нас, треба да верујемо, да нас све у раду покреће и руководи истинита и права љубав и оданост прадедовској цркви нашој“.

Digitized by Google

Па ипак не хтедоше или не могоше разумети...

Но, — „то ме ипак у мојој љубави за цркву и народ поколебати неће. У тој љубави ја малаксати не ћу до год ме је“...

Послушајте ове речи ви, којих се тичу, зароните мишљу својом у смисао њихов, загледајте што дубље у душу Његову, остарелу у служби вашем народу, вашој цркви и кликните сви с нама заједно:

Слава седом старини! Свештенику српском слављенику данашњем — Патријарху Георгију Бранковићу!

Digitized by Google

Патријарх српски Георгије Бранковић и духовна просвета.

Историја народâ причајући потомцима о делима предака стави обично на највидније место људе, који су ширили и потпомагали просвету међу својом браћом, отварали им духовне очи, и водили их путем познања вечних истина. Перијоди усиљеног рада на просвети називају се златним перијодима, а успомена о њима бележи се на „светлим“ страницама историје „златним“ словима. Срећан онај народ у чијој историји има много светлих страна, злаћаних слова... Како су тек светле ове стране у историји онога народа, који је вековима био у тами ропства — додиривање таме и светлости ствара јачи контраст међу њима. Историја српског народа поред свих мрачних листова има своје светле странице: оне нас држе у животу, оне нам дају маха да не клонемо, а за углед нам служе и за пример они, чија се дела на њима описују. То су први синови народа, то је врх његове интелигенције, представници узвишених тежњâ и надâ целог народа. Признање и захвалност народа овим људима није ништа друго него потврда свог прогресивног духа, поштовање њихово је поштовање својих опће човечанских и народних идеала, којима су они само служили и за које су живели, и зато је оно — морална дужност народа. Зато се каже, да народ који уме славити своје великане има права на будућност и достојно заузима своје место међу народима принашајући своју лепту у опћу ризницу духовног блага целог човечанства. А заједнички нам циљ сија у недогледној даљини чудном светлошћу...

Последње године прошлог и прве овога столећа сачињавају у историји наше духовне просвете светао перијод, откако је на митрополитски престо Арсенија Чарнојевића сео Патријарх српски Георгије Бранковић.

Прва функција у патријарашкој му служби беше освећење основног камена нове карловачке богословије и гимназије — на овом месту, првог дана своје архипастирске службе као да се заверио Њ. Св. патријарх Георгије

Digitized by Google

у срцу своме, да даде нов правац српској духовној просвети, а без сумње зарадовао се радошћу великом у души својој, видећи, да му је дао Бог могућности, да давнашњој љубави и бризи о српској цркви и школи даде маха те их примени и оствари у животу.

Као бивши управитељ српске учитељске школе сомборске, где се је у животу упознао с потребама наше школе; као многогодишњи протопрезвитер имајући доста прилике, да оцени висину и интелектуалног и моралног образовања нашега свештенства, с којим је био у најближем додиру не само као протопрезвитер него и као један од најагилнијих саборлија наших, где је имао прилике да их изблиза види и упозна; као архијереј с висине епископског положаја и као члан св. Синода имајући прилике да упозна просветну страну нашег народа с вишег гледишта — ступио је патријарх Георгије на своју митрополитску катедру са правим знањем наших просветних прилика и са уверењем да нашу просвету треба ставити на већу висину него на каквој је била, и уложити много више енергије, воље и труда, љубави и умења, него што се је улагало око неговања оне стране народног живота, која је од пресудног значаја за будућност народну.

Оснивање школског фонда св. Саве дизање у појединим местима вероисповедних школа, у Сомбору српске учитељске школе, повећавање учитељских снага у карловачкој гимназији, уређање мировинске средњошколске уредбе, повећавање фондова српских гимназија, будна пажња и брига о свим евентуалним променама у животу наших школа, чување школских закона од могућих повреда — су факта, у којима се јасно огледа љубав патријарха Георгија према српској школи.

Године 1893. буде по настојању патријарха Георгија основана манастирска школа у манастиру Хопову, којој је стављено у задатак да што свестраније образује како у световним и економским тако и богословским наукама монашки подмладак. Кад је пак школа годнне 1899. морала прекинути свој рад, позива Њ. Св. патријарх Георгије патронат манастирске школе на договор, коме је била последица подизање у Карловцима манастирског семеништа на месту, које је подарио у ту свуху сам

Digitized by Google

патријарх; крајњи пак циљ семеништа је исти који је имала пред очима монашка школа хоповска. Осим ове бриге о нашим манастирима обратио је патријарх Георгије пажњу настојатеља манастирских на обнављање манастира у спољашњем погледу као што му то приликом освећивања обновљеног грге̑тешког манастирског храма признаје наш покојни Иларијон: „Иницијативом и настојањем Његове Светости обновљени су готово сви фрушкогорски манастири. Његова Светост није произишла из нашега монашкога свештенства, али је делом показала, да је већи пријатељ манастира наших, него који му претходник“.

Нисмо ставили себи ту задаћу, да исцрпно набројимо све оно, што је учинио до сада Њ. Св. патријарх Георгије на пољу просвете, — намера нам је, да покажемо у каквом је одношају био Он за ових 15 година, према *духовној* просвети свога народа, и специјално према нашем богословском училишту као школи по преимућству духовног карактера. С тога споменувши нека факта из његова рада ове врсте зарад илустровања његове наклоности и бриге о просвети — прелазимо на извађање своје главне намере.

Основана 1794. године од митрополита Стефана Стратимировића карловачка богословија била је затворена 1872. све до 1875. године, кад је по наредби св. архијерејског синода била поново отворена, односно само први разред, у коме су се имали предавати: увод у богословље, увод у св. Писмо, педагогика с методом, словенски и грчки језик, црквено појање с правилом. Врховни руководитељ и надзорник богословије беше патријарх Прокопије Ивачковић, привремени управитељ архимандрит грге̑тешки Иларион Руварац, предавачи: Милутин Думић, јереј Љубомир Купусаревић питомци кијевске духовне академије, јереј Ђорђе Поповић и за језике професори гимназије Јован Живановић и Василије Вујић.[1] У богословију се уписало 14 редовних и 2 ванредна слушаоца који су сви уживали стипендије осим једнога који је није тражио.

[1] Извештај о правосл. патријаршеско-богословском училишту у Срем. Карловцима за шк. год. 1875./6. Нови Сад 1876., стр. 56.

Digitized by Google

„Што се пак главнога а наиме приљежавања, успевања и поведења ученика тиче, то би се потписани највећма радовао, када би казати могао, да је понајвећи део истих у том погледу праведним захтевима потпуно одговорио“ — пише у првом извештају о богословији карловачкој архимандрит Иларион Руварац исказујући своје и професорског збора уверење, „да би се ученици богословији само *семинарском* дисциплином од беспослица предохранити, на још умни рад и подвиг навикнути, а за свети чин и виспрено звање свештеничко васпитати и приуготовити могли.“[1]

За библиотеку је била дозначена сума од 400 форината. те су биле набављене најнужније књиге.

Идуће школске године била је отворена друга година, у којој су се предавали по наредби патријарха догматично богословље (по Макарију) тумачење св. Писма ст. завета, (I. течаја) црквена историја (по Смирнову), новозаветна исагонка (II. течаја) и словенски и грчки језик, појање заједно с I. годином. У I. години остао је исти наставни план као и у прошлој години. Састав професорског збора — исти. Професори подносе своје преводе руских уџбеника на одобрење св. Синоду — предмети се предају по рукописним лекцијама.[2]

У I. години уписало се редовних шест ученика, са испитом зрелости, два ванредна, од којих је један свршио реалку, а други VII. р. гимназије. Успех у II. год. беше — средњи, у I. год. — „сасвим задовољавајући“, владање је одговарало законима школским. Због малог броја ученика јадикује ректор богословије и налази узрок овој жалосној појави у пропису решкрипта, који тражи за примање у богословију испит зрелости, с којим ће омладина пре се одати на изучавање светских виших наука, па и „данашње прекорно стање и скучен положај нашег парохијског свештенства не могу имати примамљујуће и привлачеће силе за младог човека данашњег материјалистичког века и света.“[3] Стога он ми-

[1] Извештај о правосл. патријаршеско богословском училишту у Срем. Карловцима за шк. год. 1875.|6. Нови Сад. 1876., стр. 56.

[2] Извештај о правосл. бог. училишту у Ср. Карловцима за шк. год. 1876.|7. Н. С. 1877. стр. 14.

[3] ibid. стр. 32.

Digitized by Google

сли да би у богословију ваљало примати ученике са мањом спремом: са шест гимназијских разреда или са свршеном вишом реалком и учитељском школом.

У ово доба почињала је богословија у свему, ништа није било у њој стално уређено, стога исте године саставио св. архијерејски Синод комисију из двојице епископа и професорског са ректором „да се изради и архијерејском Синоду поднесе предлог за коначно уређење богословског училишта у Карловцима.“[4] О раду ове комисије не знамо ништа, али знамо, да је тек после 20 година богословија добила устав, сталну организацију. . .

Идуће две школске године отворена је потпуна богословија са четири разреда. У то време појавио се у богословији човек, који је научном спремом својом неуморном ревношћу и маром утицао на ученике и на развитак богословије у најлепшем правцу, зашто је у оно доба названа „нова богословија“ још и по његову имену „Боротином“ богословијом.[5] Протојереј Јован Борота дошао је на место Евгенија Думића, који се узевши допуст није ни вратио у богословију. Кад је отворена четврта година био је постављен у богословији Радослав Радић магистар богословља.

У III. години предавани су ови наставни предмети: тумачење св. Писма, моралка, омилитика, црквена историја (I. течаја), полемика; у IV. год. омилитика, пастирско богословље, црквено право. Одузевши дневно сат један на појање и правило имала је I. II. и IV. год. по 12 нед. часова а II. год. 15. Похађање свакидашњег вечерња и јутрења беше обвезно.

За опћи успех није се могло гарантовати, пошто је дозволом министарства била отворена богословија ученицима са недозвољеном за њу спремом а због оскудице у свештенству. Поред свршеног јуристе у школи је седео шестошколац, који се у гимназији провукао само зато, што је ишао у богословију.[6] Осим тога компетентност у просуђивању о квалификацији свештени-

[4] ibid стр. 31.

[5] Српски свештеник у карл. митрополији написао J. Даниловац стр. 12.

[6] Трећи извештај о српском правосл. богосл. училишту у Срем. Карловцима за год. 1891.|92. стр. 10.

Digitized by Google

чких кандидата била је у извесним случајевима одузета проф. збору, пошто је консисторија постављала на свештеничка места несвршене богослове под условом, да положе накнадно испите али не у богословији него пред — консисторијом.

1879|80. шк. год. пошто је Емилијан Радић био на допусту поделише цео посао међу собом професори Борота и Купусаревић. Број слушалаца расте квантитативно — но не и квалитативно.

Идуће школске године наложио је администратор митрополије, Герман Анђелић, да се догматичко богословље има предавати на црквено-словенском језику, како би се задовољило букви царског рескрипта. Последица овога беше то, да је изашло читаво коло свештеничких кандидата из богословије, који нису проучили догматичко богословље у оном обиму у коме је нужно, а није се допринело ни знању црк. слов. језика.[7]

Година 1881.|82. је мрачна година у историји богословског училишта. Професорима је досадило стање у богословском училишту, уз то је овладало узајамно неповерење међу патријаршијом и проф. збором. Решења проф. збора нису била потврђивана, дисциплина у богословији беше пала сасвим, тако да се морало на грађанском суду тражити сатисфакције за увреде слушалаца према својим наставницима[8] и ако је ове године релеговано девет богослова.[9] Опстанак професора у богословији беше у питању — те су гледали како би се уклонили с овога места, где је владала самовоља и претпостављених власти и потчињених (ученика) а не закон и ред. Први буде удаљен из богословије привремени ректор арх. Иларијон Руварац, те да „без сваког прекословія и одлаганя повратити се имате“ у манастир Гргетег предавши богословију Емилијану Радићу, онда архиђакону, који је тако дошао на управу училишта. Идуће шк. год. отишао је из богословије проф. Љубомир Купусаревић. Архива ректората богословије из овога доба

[7] ibid. 12. стр.

[8] ibid стр. 14.

[9] J. Даниловац. Српски свештеник стр. 11.

Digitized by Google

сачувала нам је акта о тежим, грубљим и саблажњивијим изгредима слушалаца.

1883|4. год. дошао је на место Купусаревића јеро-ђакон Никодим Лемајић. Долазак овога човека у богословију само је још потпомогао постепеном падању богословије у очима и професора и ученика и друштва. Ђачка прошлост његова у богословији беше и сувише тамна — ада би он могао доћи у њу за наставника; виша власт мотивисала је овај свој поступак тиме: „пошто ни један од пријавивших се није имао односне квалификације за професора на богословији“.[10] Крајем ове године дао је оставку на професури и ректорству Емилијан Радић тако да је почетком 1884|5. год. био на богословији један једини редовни професор Јован Борота, но и он је у току ове године оставио богословију. Зато буде постављен за ректора протосинђел Дамаскин Бранковић и за професора катихета карл. гимназије Василије Константиновић, а на место Бороте идуће шк год. јереј Ђорђе Петровић, катихета темишварске гимназије и реалке, те се тако дошло до нових наставничких снага у богословији. Оволико мењање професора није могло бити не само од користи, него је било на велику штету богословије. Били су постављани на катедре људи који никад може бити нису рачунали на ова места, отуда се жали Ј. Даниловац у споменутој књижици, да су се квалификовани професори појављивали као метеори, па их је брзо и нестајало, које унапређењем, које због болести, које силом. (Стр. 23.) А начин предавања беше: *„одавде па довде“*, особито код млађих људи, који су уз професорске дужности имали и какву административну службу, те нису увек ни доспевали на предавање. Треба ли се онда чудити, што је и морал код ученика толико био пао, да је богословија била извикана и озлоглашена е се у њој уче најгори ученици на свету. Професорски збор особито се тужи на оне који нису имали довољну квалификацију, те моли вишу власт, да обустави примање недостојних и неспремних младића у богословију. Како је изгледало у

[10] XIII. Извештај стр. 19.

Digitized by Google

богословији најбоље се види, што је год. 1887. било релеговано тринаест ученика.

Исте године престао је долазити на предавања ректор Дамаскин Бранковић, а идуће 1888|9. шк. год. позива св. синод поновно арх. Иларијона Руварца, те кад је он понуду скромно и достојанствено одбио, дошао је другог семестра поново на управу на отпис кр. уг. министра богочасти и јавне наставе послани администратору митрополије епископу Василијану, Емилијан Радић, а по жељи последњега дошао је на богословију катихета карловачке гимназије јерођакон Герман Опачић. Успех у наукама код слушалаца беше слаб, морал клонуо, а ревност за рад млитава.[11] Идуће године 1889|90. престао је бити суплентом у овом богословском училишту Никодим Лемајић.

Ово је у најкраћим цртама историја наше „нове богословије“, од њеног обновљења 1875. године па за читавих 15 година живота јој. Једина школа на свету о главној сврси које се није водила брига, која није имала сталне организације, штатута, с часним изузецима спремних и сталних професора, ђака са задовољном предспремом, институт који није имао где главе своје склонити.

У оваком запуштеном и неуређом стању затекао је богословију садашњи поглавица наше цркве Њ. Св. патријарх српски *Георгије Бранковић*; у оваком стању беше школа, која је требала да образује свештенство српско, од кога се тражи више него ма од кога сталежа и спреме и знања и одушевљења и вере и љубави.

Прва брига беше патријарху Георгију, да састави што бољи професорски збор, јер је Радић дао оставку, Константиновић изабран за пароха карловачког, Опачић имао службу у консисторији. С тога именује Он редовним професорима карловачке богословије Митрофана Шевића и Јована Вучковића професоре задарске богословије, а кад се ови не примише понуђеног им места буде изабран св. синодом за ректора протојереј Јован Борота, али одмах добије допуст, који је продужавао три године, кад је захвалио на дужности те тако није више ни дошао

[11] XIII. Извештај стр. 26.

Digitized by Google

на богословију. Сврха допуста његова беше проучавање уређења разних богословских завода и спремање штатута за ово училиште. За заменика му буде постављен Георгије Петровић, а за привремене професоре јеромонах Михајло Грујић и катихета новосадске гимназије Милутин Јакшић. Повећано је време за занимање слушалаца по захтеву Њ. Св. патријарха Георгија, и утврђена *дисциплинарна правила* за слушаоце богословије.

1891|92. год јавља се у богословији нова снага у лицу проф. задарске богословије Јована Вучковића, који је исте године по одласку привр. ректора Герасима Петровића за мандатара будимске епархије, био именован за привр. ректора. Исте године дошао је на богословију кандидат моск. дух. академије Владимир Зеремски, а кад је изабран професор Михајло Грујић за епископа горњо-карловачког, постављен је за редовног професора Митрофан Шевић. У појању пак поучавао слушаоце катихета карл. гимназије Лукијан Богдановић. Нови професорски збор ради најенергичније на уређењу богословије: доноси се решење о вишешколском начину предавања, да се прекине са задавањем лекције од данас до сутра, решава се питање о оснивању књижевног друштва слушаоца богословије, о штатуту, дисциплинарним правилима, о образовању професорских кандидата, о вежбању слушалаца у катихизирању у основној школи, укидању испита крајем I. течаја и строгости онога на крају године, о штампању извештаја, о забрани женидбе слушаоцима док не сврше науке, о посећивању предавања и похађању цркве, о реду, читању и појању у цркви. Бира се између чланова проф. збора библиотекар у лицу проф. Митрофана Шевића, те се преносе из митрополитске библиотске књиге богословског училишта у нову зграду, у коју се ове године училиште и преселило. Професорски збор енергично прати рад ученика својих, те их по потреби стави под истрагу и казни по дисциплинарним правилима, једном приликом зато, „што су у молбеницама својим (за одлагање испита) показали, да не умију водити рачуна са положајем својим, и да хоће чак свој немар и нерад да баце на другога“.[12]

[12] ibid стр. 63.

Digitized by Google

Ове године одобрава Њ. Св. патријарх Георгије закључак проф. збора о састављању штатута за богословско училиште и дисциплинарна правила за слушаоце, о забрани слушаоцима брака, о катихизирању, оснивању богословског друштва „Слоге“, штампању извештаја о испитима, релеговању и коначном искључењу неких слушаоца.

Идуће школске године 1892|3. умножио се проф. збор новом снагом у лицу презвитера Јована Живковића. Управа изјављује да поглаварство црквено поклања озбиљну пажњу питању о богословији. да је питање о штатуту пред св. Синодом, а проф. збор и даље ради у започетом правцу, стара се да што више побуди у слушаоцима што већи интерес за науку, библиотека се отвара за слушаоце како богословска тако и појединих професора. Слушаоци се вежбају практично у катихизовању. Обраћа се већа пажња на изучавање црквено-словенског језика, уводи се предавање дијететике. Како су се измениле у ово доба прилике на боље. види се већ из тога што управа даје израза таким жељама, на какве се раније није могло ни помишљати; истиче се ту питање о подизању семинара и цркве за слушаоце богословије, као услов за потребно напредовање слушалаца, како у интелектуалном тако и у морално-религиозном погледу; о умножавању библиотеке, оснивању читаонице за слушаоце, писању уџбеника за поједине богословске предмете, изучавања руског језика и т. д.

Поверење црквене поглавице према професорском збору види се отуд, што му је молбенице компетената на упражњену катедру омилитике и др. послао на мишљење. Бивши професор богословије сада већ високопреосвештени епископ горњо-карловачки Михајло посећује неколико предавања у богословији, што иначе чини управа од времена на време. На поднесене приговоре од стране управе одговорено је с надлежне стране, да ће се у своје време о њима озбиљно расудити.

Школске године 1893.|4. налазимо исти састав професорског збора као у прошлој години. Ове године наређује св. архијерејски Синод прив. ректору Јовану Вучковићу да поднесе исцрпне предлоге о подизању семеништа и трошковник за издржавање истога, за што

Digitized by Google

му се још накнадно има издати сума од 400 фор. да проучи боље уређена семеништа и интернате у Аустрији и Немачкој. Осим тога решено је, да се затражи од Саборског Одбора за богословску библиотеку 2000 фор. и 200 фор. са набављање најнужнијих богословских књига за слушаоце богословије, како би их последњи могли по јефтину цену куповати. Потврђено је изучавање у богословији руског језика као необвезног предмета. „Као што се види, приближује се ово училиште данима бољега живота“[13] — завршује управа један део свога извештаја за ову годину. „Црква и школа, молитва и рад, богослужење и наука, то су главна тежишта, којима је збор професорски настојао да привуче слушаоце.[14]

У истом извештају подиже управа питање о практичним вежбама слушалаца у богослужењу, и даје израза својој радости што је и у научном погледу пошло на боље међу ученицима, што се види већ и по малом броју оних, који одступају од испита, жали се пак за слаби успех у црквено-словенском језику. Осим у катихизацији почињу се вежбати слушаоци и у ексхортацији сваке недеље и празника по двојица у карловачкој гимназији. Вршење дужности, похађање предавања и богослужења код слушалаца било је „најсавесније.“

Поводом болести слушалаца богословије управа покреће питање о фонду за лекове сиромашним ученицима. Исте године проф. М. Шевић спремио је први део догматичког богословља за штампу и поднео на благослов св. архијерејском Синоду, проф. Ј. Вучковић пак штампао је у преводу дело св. Јована Златоустаго о свештенству. После свечаног благодарења крајем године поклонио се проф. збор Њ. Св. патријарху Георгију, који је изволео изрећи признање проф. збору на труду му ове школ. године у корист православне цркве и српскога народа.

1894.|5. године остаје исти наставнички збор а ни иначе није било никаквих значајнијих промена ове године — на училишту због тога, што није било састан-

[13] Извештај стр. 21.

[14] ibid.

Digitized by Google

ка св. архијерејског Синода. Посао око састављања предлога за оснивање интерната на основу проучавања интернатске уредбе у боље уређеним интернатима довршио је пр. ректор Ј. Вучковић. Ове године потврђује Њ. Св. патријарх Георгије правила за „Друштво св. Јована милостивога, за потпору сиромашних и болесних слушалаца православног српског училишта у Карловцима“ не само одлуком својом но и даром и прилогом овом друштву од 100 форината, давши њиме пример свим пријатељима наше богословске омладине, и ако се жали управа да је одзив био врло мали. — Међу ученицима дисциплина се постепено утврђује, посећивање богослужења приљежно, предавања до та добро, у опће по речима ректора — „може се рећи, да се слушаоци отимају ономе традицијоналноме немару и нераду, који је у нашем свету важио као карактеристика карловачког богослова.“ [15]

Рад професора на састављању предавања и иначе беше веома обилат: штампа Јован Живановић црквенословенску граматику, професор Митрофан Шевић спрема за штампу II. део догматике, Јакшић Милутин ради у архиви митрополитској, учествује с ректором у седницама књижевног оделења и књижевног одбора „Матице Српске.“

Исте године је дарежљива рука Њ. Св. патријарха Георгија, „у непрекидном старању за просвету и напредак српског православног народа, благоизволио на дан првога српског просветитеља св. Саве уписати за члана „Матице Српске“ између осталих наших просветних завода и овдашње српско православно богословско училиште,“ [16] — учинивши тиме да су за књижницу богословског училишта била осигурана сва издања „Матице Српске.“

1895.|6. школске године на место сада већ настојатеља манастира Хопова и управитеља монашке школе, бившег професора Митрофана Шевића дошао је προλύτης атинског богословског факултета архиђакон Димитрије Бранковић, а проф. Герасим Петровић решен је службе

[15] VI. Извештај стр. 20.

[16] ibid. стр. 27.

Digitized by Google

у овом училишту, а суплирање предмета, које је он предавао преузеше остали професори на себе, бавећи се другим научним радом, осим школског. Посећивање богослужења беше код велике већине слушалаца марљиво, тако исто и похађање професорских предавања, што се тиче владања „опажа се према још недавно минулим годинама знатан напредак, који истина да није апсолутан, али је свакако велик.“[17] Због карактеристике промењеног стања у нашој богословији приводимо изражену од ректора жељу, да треба водити бригу о бољој спреми кандидата за богословију, а такови би били који би *испит зрелости са најбољим успехом* положили. Да би подстакао своје ученике на што интензивнији рад, решио је професорски збор, да награђује најбоље писмене радове питомаца богословије на свој рачун, одрекавши се у ову сврху испитних такса за поправне и накнадне испите.

С радошћу спомиње ректор богословије у свом извештају *љубав претпостављених* према овоме училишту, о којој се може свако уверити ако погледа на стање наше богословије ма у ком погледу. Врховна поглавица училишта, патријарх српски Георгије даје почетком школске године израза свом потпуном задовољству са радом професорског збора. Исте године потврђена је мировинска уредба, која се односи и на професоре богословског училишта. О бризи врховне поглавице патријарха Георгија о нашој богословији сведочи налог му управи, да зготови и поднесе у кратко повест богословског училишта од постанка његова до данашњег дана.

1896/7. школске године потврђен је св. архијерејским Синодом устав за богословско училиште али за ову годину није ступио у живот. Интернатско питање остало је нерешено, но ректор се нада скором му решењу или позитивном или негативном. У професорском збору наступила је промена пошто је на место предавача грчког језика проф. Василија Вујића, који је од почетка нове богословије у овом својству на њој делао, постављен проф. карловачке гимназије Радивој Врховац. Управа даје из-

[17] VII. Извштај стр. 17.

Digitized by Google

раза своме мишљењу, да је на штету богословског училишта привремено стање професора, које је ненормалност те да би је требало укинути, како би се достигла јача гаранција за што бољи успех завода.

Ревно вршење својих дужности код наставничког збора беше непрекидно и редовно. „Владање слушалаца може се сада већ сматрати добрим. Грубљих изгреда, који су се у овом заводу били готово одомаћили, сада готово и нема.“ Поводом несрећне смрти једнога слушаоца подиже ректор глас свој поново, о што скоријем оснивању интерната, где би се могао остварити што *живљи и ближи додир између наставникâ и слушалаца*, где не би могла остати тајном страшна намера дотичног слушаоца, да сам себи живот узме, као што је у оваким приликама, кад се наставници и ученици виђају само при вршењу дужности. Љубав врховног управитеља Њ. Св. Патријарха српског Георгија према училишту огледа ове се и године у милостивом дару од 100 форината у корист друштва св. Јована Милостивог.

1897./8. школска година је знаменита за карловачко богословско училиште, јер је ове године добило свој *устав*, *дисциплинарна правила и испитни ред*, чиме је ударен сигуран темељ даљем животу и развитку његову. Број професора повећао се ове године доласком доктора богословља синђела Георгија Летића и протођакона Гаврила Ананијева, а и привремено стање професора је отклоњено, те видимо на богословији *шест редовних* професора, једног привременог осим помоћникâ (4). Уважају се нови наставни премдети: стари јеврејски језик, библијска повесница са археологијом. Број недељних часова осим појања беше: у I. год. — 20., у II. — 20., у III. — 22. у IV. — 20. Ове године изабран је Св. Синодом за епископа будимског бивши наставник богословског училишта вскпр. Лукијан Богдановић, који је обећао, да ће свагда на сваком месту заложити сву своју снагу за то, да богословско училиште наше што боље може напредовати. Речи, које сведоче, да су се приближили светлији дани за овај завод. Остало је још питање о интернату.

Идуће школске године било је у св. архијерејском Синоду већ три члана из бивших професора карловачке богословије избором архимандрита Митрофана Шевића.

Digitized by Google

Ректор богословије још се непрестано жали на слабу предспрему ученика богословије, те подиже свој глас о васпиталишту за кандидате богословије, и понавља стару песму тугованку о — интернату за богословску омладину. Узроке не оноликог успеха у богословији, какав би требало буде види ректор богословије и у ненормалности постављања наших свештеника у парохије, у коме случају нико и не пита о спреми кандидата.

У личном саставу професорског збора наступиле су промене одласком из училишта протосинђела Димитрија Бранковића и доласком на његову катедру кандидата петроградске духовне академије Душана Јакшића. Ове године посетио је училиште члан св. архијерског Синода вскпр. епископ вршачки Гаврило, те присуствовао на предавањима у III. и I. години. Рад у богословији иде непрестано започетим правцем прошлих година.

1899/900. година је од епохалног значаја за наше богословско училиште. Ове године, лицем на св. великомученика Георгија освећује Патријарх српски Георгије темељ богословском *семеништу* наше митрополије, које је *милостиви дар Патријарха Георгија Бранковића цркви православној и народу српском.* Заветна жеља наших отаца, најнужнија потреба цркве наше била је испуњена. *Љубав* Патријарха српског Георгија Бранковића према својој цркви и роду своме створила ово дивно дело.

Престала је и она песма тугованка у извештајима богословског училишта и претворила се у песму ликовања и радости. . .

Ове године приредило је православно српско грађанство карловачко прославу седамдесетогодишњице живота и десетогодишњице патријараштва сада већ народног добротвора патријарха српског Георгија Бранковића, у којој је прослави најживље учествовала и карловачка богословија а тако исто и књижевно богословско друштво „Слога“ одржавши у славу слављеникову свечану седницу. „Слога“ је прославила ове године први пут своје крсно име св. велика три Јерарха те је сваким даном све боље и боље напредовала.

Идуће школске године долази као заменик професора Иларијона Зеремског који је био на допусту, у

Digitized by Google

богословско училиште кандидат кијевске духовне академије Валеријан Прибићевић. И ако је библиотека заводска за последњих десет година више напредовала него за свих пређашњих деведесет и неколико година откако ово училиште постоји ипак оно још нема *„богате библиотеке* а та је једно од најглавнијих средстава, без којих се научни рад ни наставника, ни слушалаца, не може развити до жељених размера“.[18]

Како се прилике у богословији нашој мењале сваким даном све на боље и на боље, и какво је стање у богословији види се јасно из покренутог у извештају ректором училишта питања о спремању и претварању наше богословије у *самосталан богословски факултет.* Ово остварити било би могуће јер „план и уређење нашег богословског училишта данас (1900. г.) стоји ближе факултетском уређењу, но што је био план и уређење черновичког богословског училишта у оно доба, када је пре 25 година у богословски факултет претворено“.[19] Ово би се могло остварити већ и зато што већина професора ради већ по 10 година на својим предметима, а негује се сада и подмладак за будуће професоре. Черновички богословски факултет позива ове године наше богословско училиште да узме учешћа у прослави његове двадесетпетогодишњице. — Ове године изволио је врховни поглавица училишта патријарх српски Георгије удостојити особите пажње богословско књижевно друштво „Слогу“ присуством својим на концерту, који је оно давало приликом прославе свога крсног имена. — Дозволом пак Његовом били су на позив „Савеза српских земљорадничких задруга у Загребу“ слушаоци богословије са неколицином својих наставника у Каменици на скупштини земљорадничких задруга зарад упознавања с оваким институцијама, с којима ће се данас сутра срести у животу.

1901. 2. школске године јавља се у наставничком збору нов члан, доктор богословља јеромонах Јоаким Чупић као заменик привременог професора Гаврила Ананијева, који је ради полагања испита добио допуст,

[18] XII. Извештај стр. 15.

[19] ibid. стр. 17.

Digitized by Google

а удаљио се из богословије јеромонах Валеријан Прибићевић повратком на своју катедру професора Иларијона Зеремског.

Интернат је био довршен али због нерешеног питања о покрићу трошкова за издржавање питомаца још није ступио у живот и тако још две школске године.

На дан стогодишњице смрти архимандрита Јована Рајића, приредило је богословско књижевно друштво „Слога“ свечану седницу, на којој су међу многим одличним слушаоцима били Њ. Св. патријарх српски Георгије и вскпр. епископи Мирон пакрачки и Митрофан бачки, чланови саборског одбора, одлични гости из Београда и др.

Иначе у животу овога училишта није било никаквих важнијих промена.

Пошто је 1902|3. године поднео оставку на свом месту професор Душан Јакшић постављен је на његово место кандидат кијевске духовне академије Никола Ђурић. Професор Милутин Јакшић био је скоро целе године на допусту због болести, те је опет дошло до суплирања његових предмета и раздеобе њихове међу осталим професорима. Проф. Гаврило Ананијев поднео је оставку.

Ове године повишена је дотација за библиотеку богословског училишта од 600 круна на 1000 круна годишњих, а материјално стање професора богословског училишта побољшало, што је смањило њихову бригу о материјалним приликама и неприликама, те им је више остало снаге и енергије за вршење своје главне дужности; побољшано је материјално стање и сиромашнијих слушалаца богословије повишавањем стипендија из клирикалног фонда.

Што се тиче посећивања предавања и црквених богослужења за ову годину ректор се жали, да је био велики број оних, који су пропуштали и занемаривали. У једној седници наставничког збора расправља се о сличној кривици 45-орице слушалаца.

Значајан моменат још за ову годину је почетак излажења нашег богословског листа „Богословског Гласника“ — кога покренуше професори богословије.

1903|4. школске године изгубило је богословско училиште једног свога вредног наставника др. Георгија

Digitized by Google

Летића, али је у њему добила четвртог члана св. архијерејског Синода из броја бивших професора овога училишта. Професор Милутин Јакшић био је још на допусту ради болести, а за заменика постављен му је патр. протођакон доктор богословља Викентије Вујић. Пошто је оставком Радивоја Врховца и одласком у пенсију професора Јована Живановића остала слободна катедра грчког и црквено-словенског језика постављен је на исту јеромонах Валеријан Прибићевић, чиме је ова катедра дошла у руке не само филолошки но и богословски образованом наставнику, а за пчеларство катихета карловачке гимназије презвитер Иван Маширевић.

Ове године донео св. архијерејски Ситод ову значајну за училиште одлуку: „признавајући да би желети било и сматрајући потребом данашњега времена и прилика, да се богословској науци подигне и у православној српској митрополији карловачкој и спољашњим угледом снабдевено огњиште, св. архијерејски синод у начелу изриче, да се има учинити све што је потребно како би се данашње православно српско богословско училиште у Карловцима *подигло на степен духовне академије или самосталнога православнога богословскога факултета са правом научног градуирања*“...

Поводом ове одлуке пише ректор богословског училишта: „Сретнија будућност заборавиће минуле јаде и опростиће погрешке прошлости и накнадиће, дај Боже, све што је дуго и дуго губљено и изгубљено“.[20]

Нацрт потребних предлога за претварање богословског училишта у факултет поверио је наставнички збор професору архимандриту Иларијону Зеремском и др. Викентију Вујићу а на позив св. архијерског Синода.

Ове године св. архијерски Синод „узевши у обзир многогодишњи похвални рад, те досадашње заслуге ректора богословије ..... Јована Вучковића, око извађања реорганизације истога завода и образовања питомаца богословије“ — одликовао је истога златним крстом, који ће носити око врата.

1904|5. школске године није се могао због болести вратити на ово училиште замењивао га је патр. синђел

[20] XV. Извештај стр. 15.

Digitized by Google

Валеријан Прибићевић, а последњем за заменика на катедру грчког и црквено-словенског језика постављен је кандидат московске духовне академије Владан Максимовић.

И ова је година знаменита за живот богословског училишта, пошто је ове године отворен за прву годину слушалаца богословије православни српски богословски семинар, што је омогућено осим одстрањивањем узрока, који су сметали ранијем отварању овога дома још и изјавом главног узрочника овога дела Њ. Св. патријарха српског Георгија Бранковића, *да ће сваки мањак из својих средстава подмиривати.* Донесен је и *„Штатут о устројству православног српског богословског семинара у Карловцима и о изашиљању свршених богослова питомаца у будимпештанско свеучилиште ради даљега им образовања“*. За управитеља семинара постављен је ректор богословије Јован Вучковић, за помоћника управитеља (префекта) проф. богословије Викентије Вујић а за иконома јеромонах раковачки Викентије Себишановић.

И ако су питомци семинара морали изгубити почетком школске године месец дана ипак је успех био релативно много бољи према пређашњим годинама: Од 25 семинариста свршило је I. годину богословије њих 11 са *одличним* успехом, 7 са *добрим*, 5 са довољним, а 2 су имали из једнога предмета поправак. „То је плод збринутости за уредан физички живот, марљивога коришћења расположивим временом, тачнога посећивања предавање, а свега тога нема без семинара“. „Са стране религиозне и моралне успех је такође повољан“. — О ваншколском раду слушалаца богословије сведочи почетак издавања књижнице богословског садржаја за народ и школу.[21]

Живот у семинару текао је по „кућном и дисциплинарном реду за питомце правосл. срп. богословског семинара у Карловцима“.

Ове школске године 1905.|6. претрпело је богословско училиште губитак у лицу професора Милутина Јакшића због болести му, који је ревно, са одушев-

[21] Извештај XVI. књ. стр. 54.

Digitized by Google

љењем и са коришћу за завод послужио у овом заводу 15 година те поставио изучавање црквене историје заиста на висину универзитетског изучавања. Његовим одласком нарушен је онај квартет наших професора богословије, који је својом пожртвовном и савесном службом у првом реду — а помоћу и остале своје браће — у току наставних 15 година допринео узвишавању наше богословије на ону научно-моралну висину на којој она данас стоји. Нека ми буде дозвољено као бившем ученику њиховом да у знак признања споменем још једанпут њихова имена: *Јован Вучковић*, *Милутин Јакшић*, *Иларијон Зеремски и Јован Живковић*.

И ове године било је промена у професорском збору: Валеријан Прибићевић повраћен је на своју катедру грчког и црквенословенског језика, а историјска катедра поверена је осим автору ових редака још и кандидату петроградске духовне академије Божидару Јеремићу, те тако данас у карловачкој богословији врше наставничке дужности 3 редовна професора 3 привремена и 3 суплента.

У семинар ове године примљено је у I. год. 25 слушалаца, тако да их има тамо свега с II. год. 50. — О раду богословије у овој години чућемо крајем шк. године.

* * *

Ето то је у најкраћим потезима и цртама историја карловачког богословског училишта од његова обновљења 1875.|6. школске године па до почетка ове школске године. Пишући ове ретке ми смо износили факта из живота овога училишта на основу званичних извештаја управе богословског училишта за године, за које су били издавани; живот пак његов у годинама, о коме није изнашано ништа пред ширу публику описали смо по чланку садашњег ректора богословије протопрезвитера Јована Вучковића, штампаном у трећем извештају под насловом „Српско православно богословско училиште карловачко од почетка 1877—78. до свршетка 1890—91. школске године“, састављеном на основу списа доста мршаве архиве богословског училишта. Може бити да би нам ко замерио, зашто се нисмо више забавили ту-

Digitized by Google

мачењем и осветљивањем појединих појава у прошлости нашег училишта за последњих тридесет година него смо се ограничили на просто набрајање догађаја. На ову евентуалну замерку слободни смо одговорити, да смо то учинили намерно, а по оној жељи — нека факта говоре сама о себи.

Ко се упозна са историјом овога нашега највишег просветног завода за последњих тридесет година, ма и у овако најкраћим цртама као што смо је ми овде изложили, видеће одмах на први поглед да овај период његове историје мора бити подељен на два дела, управо половине. Коренита промена у стању богословског училишта догодила се у половици тридесетгодишњег му живота. Моменат ове промене и препорођаја истовремен је са ступањем на патријарашки престо карловачких митрополита и архијепископа, данашњег нашег патријарха Њ. Св. г. *Георгија Бранковића.*

Његова брига као врховног надзорника богословског училишта о последњем, од првог дана ступања му на патријарашки престо и до дана данашњега, особита љубав према овом заводу, неуморна пажња Његова, која не губи из вида ништа што се тиче богословије, милостива дарежљивост Његова, која притиче у најзгоднији час — то су црте, које карактеришу Њ. Св. патријарха нашег Георгија Бранковића не само у његову одношају према богословском училишту, него уопће према *духовној просвети српског народа*, ширењу које на првом месту позвано је баш ово училиште.

Ако сравнимо прву половицу тридесетогодишњег живота обновљене наше богословије са другом видећемо огромну разлику међу њима. Оно што ректор богословије пише да се из „мршаве стогодишње историје белодано види, да је ово училиште не проживило него протаворило један век живота свога кукавно и жалосно само зато, *што позвани нису сматрали својом светом дужношћу, да се с љубављу за њ старају*“,[22] односи се и на прву половицу овога периода историје његове, коју смо ми овде изложили. То је карактеристикон прве половице овог периода. Последњих петнаест година оба-

[22] VII. Извештај стр. 14.

Digitized by Google

сјало је ово училиште ништа мање него баш светлост те љубави позваних и претпостављених, које не беше до овога доба — и то је карактеристикон друге половице овог перијода.

Први, који је обратио своју љубав на ово училиште беше *Њ. Св.* патријарх *српски Георгије Бранковић*, а уз њега и врховна училишна власт св. архијерејски Синод.

Љубав, ова благотворна сила, чудноватим својим утицајем пробудила је нов живот и тргла из мртвила завод овај, који има да спрема проповеднике истине и вечног живота.

Овако расположење више власти према училишту било је узроком, да су у њему постављани професори на што дуже време — живље промене пак наставничког збора у последње време донеле су прилике и узрок им лежи готово увек изван домашаја и воље претпостављене власти — осигуравши им материјално стање и у садашњости и за старост, која их чека; овака брига о заводу доводи у њега сваким даном све спремније и спремније слушаоце, доноси заводу штатут, организацију и развитак његов поставља на тврду основу.

Друга је година како је омогућен с материјалне стране безбрижан рад наших богослова, а с моралне стране јачи утицај на њих њихових наставника, даром патријарха српског *Георгија Бранковића*.

Данас, кад се богословија карловачка налази у оваком стању, но ипак још у стању постепеног развијања сваким даном на боље и боље; данас кад јој је врховним надзорником Њ. Св. патријарх српски Георгије — човек, који је засведочио своју љубав према њој као нико до сада; данас када су већина чланова врховне училишне власти људи, који беху у другој баш половици тридесетогодишњег перијода нашег училишта наставницима на њему, а остали чланови сваком приликом показаше своју љубав, наклоност и интересовање овим заводом, с потпуном свешћу о важности и значају његову за нашу цркву; кад је остварено много што шта, што је недавно било само жеља и чему се само могло надати; данас кад је у питању узвишење завода до факултетске висине — можемо бодрим оком, мирно, поуздано и уве-

Digitized by Google

рено гледати у будућност, која ће нам донети све оно што се још има желети.

Под врховним руководством Његове Светости патријарха *Георгија Бранковића* приближава се наша богословија светлијим данима свога живота. Но и сви позвани нека уложе сву своју снагу, љубав и вољу, по његову примеру, како би дали могућности нашој богословији да се што више приближи своме циљу великоме. А заједнички нам *идеал* сија у недогледној даљини чудном светлошћу...

В. Максимовић.

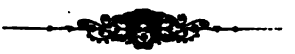

Digitized by Google

АВТОБИОГРАФИЈА

Нинанора Грујића

некад. епископа пакрачкога.

Свршетак.

Г. 1878. пише ми патријарх под 9. Дек. да хоће да иште митрополитску јурисдикцију над православном црквом у окупираним земљама Босни и Херцеговини, и моли ме, да му кажем моје мнење. Ја му одговорим 19. Дек. да се та јурисдикција не може за сада добити. Најпре се мора знати државоправни положај Босне и Херцеговине: ако се придруже Босна и Херцеговина аустријској половини монархије наше; онда ће остати српском патријархату у Карловци с њима она свеза, која постоји данас међу њим и Далмацијом; ако ли се придруже Босна и Херцеговина земљама угарске круне, онда би се могла успоставити стара каноничка јурисдикција, коју је имао некада патријарх Пећки, ако не би стала том на пут пропаганда римска под видом каквих изванцрквених обзира, и ако се не би променио дотле и горе и доле овај дух, који сад влада према нашој цркви. Међу тим, да он као патријарх српски, може искати од Њ. Величанства ту највишу милост, коју би може бити лакше могао искати, кад би се обратили у том послу епископи, свештеници и народ босански и херцеговачки на Његово Величанство. Представка патријархова није имала никакових пошљедица, као што сам ја казао, да не може имати. У окупираној Босни и Херцеговини оставе се све цркве у оној свези, у којој су се затекле код окупације: махомеданска под стамболским калифом, православна под цариградским патријархом, римска под папом, само изради Његово Величанство у Цариграду код патријарха, у Риму код папе, да оно именује од сада и православне и римске епископе у Босни и Херцеговини. Прво је дело било пропаганде римске, да се заведе у Сарајеву надбискупија римска, а у Бањалуци бискупија и да се настане у Босни и Херцеговини Језуите и други женски клостари. То је дакле била највећа нужда и најпреча потреба за ослобођену од Турака Босну и Херцеговину.

Digitized by Google

Г. 1879. 14. Априла по нов. славили су Њихова Величанства Франц Јосиф I. и Јелисавета двадесетпетгодишњицу брачнога живота свога. Том приликом био је патријарх и сви епископи наши у Бечу на тој слави. Мени није допустила слабост моја отићи у Беч, да се поклоним Њиховим Величанствима, него сам послао по Св. Кушевићу за тај догађај састављену песму моју, коју је он дао штампати, и поднео је Њ. Величанству. А 9. маја јавља ми Кренвиљ фцмајстер ц. кр. оберсткемерер, да је Њ. Величанство примило најмилостивије моју песму и да ми захваљује. Те исте године сазове се конгрес српски у Карловце. Милетић је био затворен због велеиздаје у Вацу, а њега су заменили на конгресу његови једномишљеници, који нису дали Суботићу преда се. Једна странка у конгресу хтела је, да се поправи у досадашњим уредбама оно, што се показало у црквеном животу нашем да не ваља, али није могла успети, а можда неби успео ни конгрес, да је закључио једногласно те поправке, јер то не зависи више од конгреса, него зависи од других изванконгреских и изванцрквених фактора, којима иде у рачун, да се не поправља оно, што може наудити цркви. Конгрес се одгоди. Патријарха позову у Пешту, и принуде га, да потпише резигнацију, коју приме 11. Дек. по нов. и наименују место њега за администратора патријархата бачког епископа Германа Ангелића, коме уз плату епископа бачког одреде још 24.000 ф. за администрацију патријархата, а Ивачковићу даду у име мировине 24.000 фор., уз то да може живети у Даљу, и да може председавати у Синоду, ако би се држао за администрације Ангелићеве. Ивачковић се осврта неко време по Даљу, а после скупи свој пртљаг и пресели се у Белу Цркву, где је и умрио.

То је та славна аутономија српског конгреса због које је довео романског митрополита Ивачковића себи и српској јерархији за патријарха, да с њиме одбрани своју аутономију од српских епископа. Лепа аутономија! Али освета српског конгреса није заслужила ни лепше ни боље.

Г. 1880. док је администрирао Ангелић патријархат резигнира митрополит сарајевски Антим и њега позову

Digitized by Google

из Беча да назначи имена оних особа, из којих би могло Његово Величанство наименовати новога митрополита за Сарајево. Ангелић назначи архимандрите Василијана[238] и Мирона[239] из наше јерархије и Саву[240] из Босне. Ја сам му писао, да ће бити и треба да буде овога пута Босанац Сава митрополит, као што је и био. Те исте године поднео је администратор патријархата влади предлог, како би се имала уредити православна црква у Босни и у Херцеговини према држави аустро-угарској, и мени га је саопштио у препису пре, него што га је поднео, да га проучим. Ја сам му писао у једном приватном писму, да ће се уредити у Босни црква наша онако, као што је уређена и у Далмацији, па ма шта предлагао он. Тако је и било. Консисторија, богословија, Семинаријум све је као у Задру. Држава плаћа и држи све у својој власти.

Г. 1881. Маја 10. венчао се у Бечу престолонаследник Рудолф[241] са Стефанијом кћери белгијскога краља. На то венчање ишао је и администратор патријархата српског Ангелић са свима епископима и поднео је у име свештенства и народа адресу, у којој није било на особ о епископату ни речи, него су се подразумевали и они у имену свештенства. Ја нисам могао ни овом

---

[238] Василијан Петровић архим. беочински; 29. јунија 1882. г. посвећен за епископа бачког, умро 17. јан. 1891. г. За време од смрти патријарха Германа Анђелића († 26. нов. 1888.) до избора данашњега патријарха Њ. С. Георгија Бранковића управљао је карловачком митрополијом.

[239] Архимандрит ораховички, данашњи епископ пакрачки, впреосв. Мирон Николић рођ. 1846. г., рукоположен за ђакона 28. окт. 1870., за презвитера 25. дец. 1874. произв. за архимандрита 16. априла 1878; за епископа изабран 10. окт. 1888. и посвећен 3. маја 1890. г.).

[240] Сава Косановић рођ. 1839. г. Свршивши богословију у Београду служио је више година у Сарајеву као учитељ, ђакон и свештеник Изгубивши жену и децу ступи 19. јунија 1872. у монаштво. Године 1881. постане архиепископом и митрополитом дабробосанским; но већ 14. јунија 1885. поднесе оставку и буде стављен у стање мира. Умро је 11. фебруара 1903. год. у Улцињу у Црној Гори.

[241] Рудолф Фрања Карло Јосиф јединац син Њ. Величанства цара и краља Фрање Јосифа рођ. 21. авг. 1858. † 30. (18.) јан. 1889. год.

Digitized by Google

приликом да отидем у Беч, него сам послао опет по мом епархијалном епитропу Кушевићу једну сватовску песму, коју сам саставио за тај случај. Кушевић је дао штампати и ту песму моју и предао је у кабинету престолонаследниковом, али мени није јављено да је примљена. У то исто време и тај исти дан умрьо је пензионирани патријарх Прокопије у Белој Цркви, од куда је пренесено тело његово у Карловце и у катедралној цркви сахрањено.

Те исте године наименован је Сава Косановић за митрополита сарајевскога, и Ангелић је питан, хоће ли да учествује у посвећењу митрополита сарајевског; а он им је одговорио, да би само тако могао учествовати, ако би он заступао у том акту патријарха цариградскога, под кога потпада митрополит сарајевски, иначе оставља високој влади, да расуди, би ли могло одредити за тај акт делегата Њ. Величанство, које је наименовало митрополита Саву. Влада је одредила место њега бококоторског владику Герасима Петрановића, који је учествовао с делегатом цариградскога патријарха у посвећењу Митрополита Саве. Те исте 1881. г. сазван је био изборни сабор на дан 15. Нов. у Карловце. Стојковић или је држао, да се рехабилитирао горе, па ће га потврдити овога пута за патријарха, или није држао то, него је само хтео да покаже како је он популаран, па је дошао на сабор, и дао се изабрати и по други пут за патријарха. Он је имао педесет и неколико гласова за себе, а Ангелић десет. Али влада не прими тог избора, него га пошље натраг кр. поверенику и нареди да се бира на ново; јер је хтела, да се избере Ангелић. Стојковић, кад види, да је одбачен избор његов и овога пута, а он остави конгрес и Карловце па се врати кући; али при поласку свом код пароброда препоручи својим вотантима, да даду гласове своје Ангелићу. То му је донело још један орден од владе, а велико негодовање од вотанта његових, који кад се скупе у конгресу, место да даду гласове своје по препоруци Стојковићевој Ангелићу, сложе се сви на Теофана епископа горњокарловачкога тако, да је имао Ангелић код овог другог избора за један глас мање, него што је имао код првог.

Влада је могла наименовати Ангелића за патри-

Digitized by Google

јарха, кад јој је поднешен први пут избор, у ком је стајао Ангелић с мањином гласова према Стојковићу, који је имао више гласова, али није могао бити потврђен без компромисије владине, и то наименовање Ангелићево приписивало би се тој околности, што је конкурирао с њим Стојковић, кога влада није могла наименовати. Али влада је хтела да покаже овом приликом конгресу, да његова аутономија у избору патријарха не вреди код ње ништа, дакле да конгрес по гарантираној аутономији својој, може избрати слободно патријарха себи, али само онога, кога она хоће, па није наименовала први пут Ангелића, него је послала избор натраг и наредила, да се бира на ново. Из овог другог избора изостане Стојковић, али гласова његових не добије Ангелић, него их добије Живковић. Рајачић је био 1842. наименован за митрополита за то, што је имао за себе у конгресу више гласова, него Пантелејмон Живковић епископ темишварски, али влада се није освртала на тај прецеденс, него је наименовала под 25. Дек. 1881. (6. Јан. 1882.) за патријарха српског Германа, који је имао пет пута мање гласова него Теофан, с разлога, што се нису сложили сви гласови у конгресу на једнога, а тај један био је овога пута Герман. Дакле влада није створила себи прецеденса за то, да може именовати од сада патријарха с мањином гласова, него га је створила за то, да конгрес не може изабрати другога патријарха, него онога, кога она хоће. То вам је конгреска аутономија у избору патријарха! Конгрес може изабрати романског митрополита или епископа за свога патријарха, само не може онога, кога хоће. А за што? За то, што није тражио конгрес 1869. аутономије својој цркви према влади, него је тражио себи аутономију према својој црквеној власти, коју је и добио, али не за се, него за владу, која ју употребљава и према црквеној власти и према конгресу онако како јој кад треба. Тако се заплећу страсти кад отму мах над разумом, а заслепе и оглуве, па не виде поштења и не чују гласа, који им долази од чисте љубави црквене и народне! Сад се копрцају и ђипарају по новинама, по општинама, по епархијским скупштинама, вичу по земаљским саборима и њиховим клубовима, а

Digitized by Google

влада се чини и невешта свему том мицању, јер код ње је ствар свршена, царска је реч изречена, а царска се не пориче онде, где нема никакве нужде да се пореče, као што је то код именовања српског патријарха. Конгрес би надмудрио био овом приликом владу, да је избрао одма једногласно Ангелића за патријарха, кога би она морала била потврдити и не би имала прилике, да га наименује; а Ангелић као избран и потврђен патријарх морао би се освртати у администрацији цркве више на конгрес, него ли на владу. Кад то конгрес није учинио, Ангелић се морао предати на милост и немилост влади, која га је именовала и која га брани од нападања. Бадава су давали неки пријатељи Ангелићу одма по инштaлацији његовој савета, да се не свети непријатељима својима, ови су остали према њему бездушци, а он је морао да остане према њима безверац, и т. д.

Те исте године ишли су Хрвати, Славонци и Далматинци у Рим да се поклоне и захвале папи Леону XIII.,[242] што је огласио славенске апостоле Кирила и Методија за свеце целе римске цркве. Тим поводом позвао је Штросмајер с некима другима и православне Србе, да и они иду поклонити се папи и да се покоре папином римском царству, а то је дало повода далматинским православним епископима Стефану задарском, Герасиму бококоторском, и хрватском Теофану горњокарловачком, да управе о Духовима окружнице на свештенство и на народ, у којима им саветују, да се чувају од тих лажипророка, који их маме на своју удицу, да их увуку у мрежу папину. Што је нападао Штросмајер 1882. у посној окружници својој немилице на епископа задарског Стефана и на горњокарловачког Теофана, премда његовог имена нису споменули ни један ни други у својим окружницама томе се нисам чудио, јер њему је била чела за клобуком и он је осећао, да је он тај вук, од кога се бране православни епископи, а знао је и то, да је он дао повода тим окружницама, па га је болело, што је натрчао и није могао да затвори одушке,

[242] Лав XIII (Јоаким Печи) р. 1810, изабран за папу 20. фебр. 1878, умро 1903. г.

Digitized by Google

на коју се излевао јед, који му је прекипио у срцу од тога бола, али што су се подигли и тобожњи српски гдекоји листови на епископе своје, који се бране од Штросмајерове уније, и што су доказивали да нема ту никакове удице за унију, него то епископи раде само за то, да себи заслуже популаритета; томе се нисам могао доста да начудим и надивим! Па сам узданувo и помислио у себи: Тешко теби, јадни народе српски код таких синова твојих, који се машају таким прљавим рукама светиња твојих под видом свести и савести, а управо без сваке свести и савести српске!..... Па ко ће да брани православну цркву твоју од богатих лажипророка и добро плаћених надничара западних, кад владике твоје не смеју од фарисеја твојих да подигну гласа свога на јавне нападаче своје и твоје?... Ко ће да брани стадо Христово од вука, који шкрипи зубима кад стисне вилице, а вије кад их разјази, кад пастири не смију од књижника твојих, да отерају од стада Христова тог вука?..

А што се тиче Кирила и Методија, славенских апостола, због којих нас зове бискуп џаковачки у Рим, да се поклонимо и ми с њиме папи, ма с које стране погледали на тај позив морамо да му се свакојако чудимо и дивимо... Зар се не стиди он, који се служи у цркви својој латинском мисом, а у животу свом латинским словима, говорити о Кирилу и Методију с нама, који се служимо у нашој цркви славенском литургијом њиховом, а у животу славенском азбуком њиховом?... Ако тај позив није био сатира, којом је хтео да ошине непогрешивог и његове присташе, онда би могли мислити, да је окорела и поцрнела кожа на образу џаковачког бискупа, који се борио некада онако јуначки противу догмата непогрешивости папине, а сад би рад, да се поклоне том догмату и они, којих се не тиче ни папа ни непогрешивост његова.

Али да се вратим од те озбиљне шале Штросмајерове к повести својој. Г. 1882. изишле су на свет у преводу „Приповетке мојој ћери од Буља“ које су учиниле добар утисак на књижевном пољу. Од то доба до данас није се променило код нас ништа, чему би се могла радовати црква наша. Море, по ком плови брод

Digitized by Google

цркве наше остало је усколебано. Од озго га запљускују таласи, а од оздо нијају морске дубљине. Ја гледам и таласе и дубљине морске, и слушам хуку и буку, које неће никако да се утишају, а не могу ни броду да помогнем, ни олујама да заповедим, јер су ми ослабеле и духовне и телесне силе моје. Тако сам преживорио надајући се бољем, а страшећи се горег, 1882. годину, у којој је сазвао патријарх Герман архијерејски Синод на 3. (15.) Маја, на ком је избран Василијан Петровић архимандрит беочински за бачког, а Ђорђе Бранковић,[243] прота сомборски за темишварског епископа.

Кад су се посветили избрани епископи патријарх одгоди расправни синод, и сазове га на 19. Септ. За тај синод приправио је патријарх предлог влади за устројство српске митрополије Карловачке. По том предлогу, кад би га влада примила и у живот увела излечиле би се где које ране, које нас тиште у црквеном животу нашем. Управа је митрополитска средиште целе црквене власти, а управе су органи: архијерејски синод, црквени народни сабор, и митрополитски савет. Тај предлог патријархов примили су на синоду том сви епископи једногласно и тим је постао синодални. Патријарху као председнику свом оставио је синод, да га он мотивира и поднесе влади. Патријарх је то учинио под 31. Дек. те исте 1882. год.

Предлог нема више него 31. §.; а разлози, којима се разјашњују и подупиру ти параграфи, износе до педесет табака. Мени је послао патријарх цео тај синодални акт, да га прочитам пре, него што ће га послати министру Тиси. Ја сам га прочитао и видео сам, да би се таким устројством могло колико толико доскочити нередима, који су уведени споља и изнутра у цркву нашу. Али знајући за мрежу ону, која је бачена на нашу цркву, од како смо се настанили у овим земљама,

---

[243] Данашњи архиепископ и митрополит карловачки и патријарх српски Њ. Св. госп. Георгије Бранковић. Родио се у Кулпину 13. марта 1830. год., рукопол. за ђакона 6. дец. 1855., за презвитера 25. дец. 1856., произв. за протопрезв. сомборског 6. авг. 1859., посвећен за епископа темишв. 1. јунија 1882., за патријарха изабран 21. апр., потврђен 24. апр. и устоличен 29. апр. 1890. год.

Digitized by Google

нисам веровао, нити сам се надао, да ће влада одобрити тај предлог синодални. Од 31. Дек. 1882 до овога часа, кад пишем ово, протекло је већ неколико година, а ја нисам опазио ништа, што би могло избити из мене тог невјерја и тог ненада мог. Патријарх извршује точно и савесно све оно, што је наредио Милетићев сабор год. 1871. под председништвом администратора патријархата држани, па и оно што се не слаже са савешћу његовом; епископи чине то исто у својим дијецезама, а влада ћути, па гледа, како се замршује вера и црквена свест у души и у срцу нашем. Може бити да јој дају ти наши замршаји нада, који јој годи, и кога неће и не може никако да се отресе, па за то не пријања и не хаје за предлог патријархов и синодски. Али ако није суђено у вечном савету божјем, да народ српски упропасти сам себе тако срамотно у овим инсцениранним заплетима, црква ће да се излечи и од ових својих рана, као што се излечила већ више пута и од жешћих, и да погледа слободно у очи непријатељима и назови пријатељима својима, који јој сад спремају покоп без гроба и без покрова.

Г. 1883. штампани су „Савети мојој ћери од Буља“ и „Мала Брђанка“, а те исте године добијем од патријарха президијални допис од 14. Фебр., којим ми јавља, шта је наумила влада српска, да учини с митрополитом београдским и са целим синодом његовим, и моли ме да му кажем, шта мислим, ако би послали к њему изабраног новог митрополита, да га рукоположи, хоће ли се и може ли се примити тог синодског посла. Мене је заболела душа моја, кад сам видео, шта се ради с црквом нашом у тој нашој од векова несретној Србији. Прва ми је мисао била, да је то велика несрећа по православну српску јерархију, али много је већа по нашу. Чему се може надати наша црква у овим земљама од иноверне и иноплемене владе, кад у Србији једноверна и једноплемена влада тако поступа с њом? Краљ Милан хоће у почетку краљевања свога да начини од српског Београда стару Византију грчких царева и нови Стамбол турских падиша, где су се играли православни грчки цареви од обести, а турски падише играју се и данас из махомеданске мрзости с православном

Digitized by Google

црквом и с њеним поглаварима, као што се играју бесвесна деца са својим лутками. Мисли ли влада српска, да ће се тим утврдити и ојачати краљевство српско? Ако то мисли онда је доиста наивна; а ако то не мисли онда је непоштена и не може се надати ни од Бога ни од поштених људи помоћи у нужди или утеси у жалости. Митрополит Михаил и његов архијерејски синод хтели су да одбију тај атентат владин од цркве, али божја милост није им притекла у помоћ или за то, што се нису уздали у божју помоћ, или за то, што им душе нису биле чисте од земских мисли, којих није могао Дух Свети да употреби за оруђе делања свога.

Ја сам казао патријарху у одговору мом, какве ће имати последице тај атентат владе српске на своју православну цркву, али да он, као патријарх српски не може одбити од себе, ако би га понудили и замолили, да им посвети новог митрополита. После тога изабран буде некаквом владином комисијом и наименован за митрополита београдског архимандрит Теодосије Мраовић,[244] кога рукоположи у Сремским Карловцима архиепископ карловачки, митрополит и патријарх српски Герман Ангелић и добије том приликом краљевски српски орден св. Саве прве класе. Теодосије врати се као рукоположен митрополит у Београд, где је био неко време сам себи митрополит, јер није застао у целој Србији ни једнога епископа, и кад је првог рукополагао послао му је патријарх Герман епископа темишварског, да с њим рукоположи, да се неповреди канон, који каже, да два или три епископа рукополажу епископа, као да се нису вређали канони, кад је збачен без суда митрополит, кад су натерани сви епископи да резигнирају, кад је наименован други митрополит, кад је остављена у целој краљевини црква без и једнога епископа, кад су претворили премудри саветници краља Милана цркву своју у страначку робињу и натерали је

[244] Родио се 1815. у Баји. Служио је дуго година (31. г.) као професор богословије у Београду. По прогонству пок. митроп. беогр. Михаила постане 1883. г. митрополитом београдским. На челу срп. цркве у краљевини Србији стојао је до повратка митроп. Михаила (1889) и тада је стављен у стање мира. Умро је 27. фебр. 1892. г. у Београду.

Digitized by Google

да се ухвати с њима у врзино коло. Теодосије могао је с мирном савести рукоположити сам свог епископа јер он је био за оно време и митрополит и синод и сва јерархијска власт била је у његовим рукама, и не би се огрешио о канон, кад би положио те митрополитске и синодске руке своје на главу једнога епископа. Нико не би могао порећи ни њему тог права, ни рукоположеном благодати архијерејске. Митрополит црногорски Сава Петровић рукоположио је тако 1758. архимандрита ораховичког Прокопија Поповића за епископа пакрачког, од кога је одузео митрополит карловачки Павле Ненадовић сингелију, али чина епископскога није му могао одузети. Кад је починила православна српска влада толике каноничке неправилности у својој цркви, ваља да не би имала образа, да запне за ту митрополитову, која у случају нужде престаје бити неправилност у цркви одлученој од других.

Год. 1884. изишли су на свет моји „Одломци“ из старијег рукописа. Те исте године 16. Септ. освештао сам архијерејским свештањем нову Загребачку цркву храма Преображења Господња, која је зидана 1865. а изнутра је довршена тек ове године. То је у мојој дијецези једина црква, коју сам освештао и миропомазао. Код тог свештања био је и епископ горњокарловачки Теофан, који ме је заменио у литургији, јер ја сам био тако слаб, да нисам могао после свршеног свештања литургисати. Том приликом изговорио сам општини неколико речи, којима сам похвалио ревност њену, којом је свршила то богоугодно лепо дело своје, и опоменуо сам је, да је свака црква најлепша онда, кад је пуна душа по образу божју створених, које излазе у њој пред небесног оца свог, да му се поклоне духом и истином, и да прославе у заједничкој вери и љубави велико и свето име његово.

Те исте године основао сам 1. Дек. као на 75. рођен дан мој, фонд од хиљаду форинти, из кога ће се оправљати новосазидана у Вараждину светођурђевска православиа црква. Тај фанд предао сам консисторији, да манипулира њим и да полаже сваке године влади земаљској рачун о стању његовом.

Digitized by Google

СУШТИНА ХРИШЋАНСТВА

професора **Адолфа Харнака.**

Изложење и критична анализа лекција професора берлинског универзитета Адолфа Харнака, читаних у зимском течају 1899.—1900. године.

С. Л. Кульукин.

С рускога: **Л. Богдановић.**

Наставак.

А тако мало „чисто-историјскога има и у методу проф. Харнака и кад се он служи оним изворима, које је признао и за оригиналне и за достојне (премда и то не сасвим)[207] историјског значења, т. ј. прва три еванђеља. То је питање врло важно за богословску науку, као и за сваког образованог човека, који жели да сасгави себи јасан појам о хришћанству; а у делу проф. Харнака, које расматрамо сачињава оно, тако рећи, сву душу. Елем, он тражи „суштину“ хришћанства, и тврди, да ју је нашао, пошто је у изворима хришћанства оделио „зрно“ од „кошуљице,“ „важно“ и „постојано“ од „пролазнога“ и „привремено-историјског“: треба узимати, вели он, „оно што јест и што постоји“, „а не прибегавати речима.“[208] У самој ствари, како се ваља користити еванђељима треба ли примати сваку реч и мисао у буквалном значењу, или пак, где устреба давати место тумачењима, узимати тек суштину мисли, и то — у облицима, блиским савременом схватању и положају свију ствари? Да богме, еванђеља не представљају никакав законодавни кодекс, где се сваки редак од почетка до конца књиге, има узети у размерима строго буквалног смисла, и велико мноштво тумачења еванђелског текста што постоји од најдубље хришћанске древности досадашњег времена служи као очигледан доказ свеопштег признања, да је само буквално схватање еванђелског текста недовољно; а пре свију тумачења сам је Исус Христос доста говорио у причама па их је и Сам тумачио (Мр. IV. 10.—13), а у другим Његовим речима, ма и без прича, примери и сравњења, што их Он употребљује и која се по својој сили и дубљини ,готово до ситница слажу са траженом Његовом мишљу, указују ипак на то, да суштина ствари није у буквалном њиховом садржају, него

---

[207] Wes. d. Chr. стр. 14.

[208] Ibid. стр. 8.

Digitized by Google

у узвишеним и духовним предметима и одношајима, што се изањих скривају (Јов. III, 3.—6. о духовном препорођењу, Јов. IV, 10.—14. о „води живој“, Јов. VI, 27—35. о „хљебу живота,“ и др.). На такав начин, „тумачење“ није забрањено, него је чак неопходно, јер сваки, који није просвећен, може за много што шта из еванђелских причања рећи као и онај евнух, што га је просветио апостол Филип: „како могу разумети, ако ме ко не упути?“ (Дела VIII, 31.) Али је цело питање — у границама тумачења и у руководству за оно. Проф. Харнак указује на то, да протестантизам не признаје никаквог предања ни авторитета у делу разумевања Св. Писма, и сам стоји на том становишту (стр. 171.—172.). Међутим, кад стоји на „чисто-историјском“ становишту, најмање би требао да пренебрегава *предање*. Јер, што је предање у овом случају, т. ј. у погледу разумевања еванђелске историје и учења? Та то је одзив оних упечатака, онога схваћања и оних чувстава, каква је у први мах изазвала сама Личност Исуса Христа, Његова наука, дела и цео живот. Зар ми сада након готово две тисуће година од времена земаљског живота Исус-Христовога, можемо живље и вернije испитати оне упечатке, оно појимање и чувства, него очевидци, који су имали особиту срећу да Га виде, чују и осете. На предање се ослања еванђелист Лука (I, 1—4.), оно је сачувано и код еванђелиста Јована (XX, 30; XXI, 25.), њега се држи ап. Павле (I. Кор. XV, 3.), оно је наслеђивањем с колена на колено, звучало и звучи до данашњег дана по свима крајевима хришћанског света. Само св. Писмо није најзад ништа више, него предање онога, што је видео, што је осећао и схваћао сам автор, а тако исто и онога, што је он чуо од других; дакле, оно је такође предање, или, боље, део предања, који се запечаћен спољашњим знацима, упоредо с другим деловима чува у срцима и умовима људских поколења.[209] Према томе, предање сачињава за историчара факат, с којим

[209] Ваља приметити, да тамо где нису додирнута религиозна питања, сви радо признају, да је значење предања важно. С каквом се н. пр. брижљивошћу приликом јубилеја каквог писца, траже људи, који су имали ма каква сношаја са јубиларом, његови сродници, знанци, слуге и др!... С каквим се усрђем слушају разна причања таквих људи, ма да су кадгод и мало важна, предају се у штампу и за тим се удостојавају врло живог занимања са стране читаоца! И после тога ваља се сетити — како се савремено образовани човек односи према религиозним предањима!

Digitized by Google

барем треба рачунати, ако се жели да се потпуно и свестрано изучи историјски факат: а кад одбацује предање, професор Харнак тиме чини свој обећани „чисто-историјски“ метод непотпуним и једностраним. Но то још није све. Не признавајући предања, и не гледећи ни на какве авторитете (јер је то везано једно с другим, и сачињава стару особину протестантизма), историчар приступа к еванђељима, да у њима пронађе суштину хришћанства, да одели „зрно“ од „кошуљице.“ А што се има овде чувати под тим строгим биљегом „кошуљице“, да се сачува кад добије сретан биљег „зрна“? Где је критеријум, она мера, по којој ће бити одељено „зрно“ и „кошуљица“? Та не треба заборавити, да се зрно има показати као такво, које има своје потпуно значење и за наше време, и за свако што ће доћи, оно се мора показати „принципијално“ и „постојано“. Јединствени критериум за историчара-рационалиста остаје властито рационалистичко схватање и текста еванђеља и духа и силе његове.“ И гле, проф. Харнак почиње да тражи „еванђеље е еванђељу“ (стр. 9.): пре свега, искључује се из еванђеља сву оно, што се не слаже са погледима историчара-рационалиста на природу и Бога, а таква су сва чудеса, осим оздрављења;[210] затим се све оно, што се односи само на јеврејску историју или само на савремено Исусу Христу стање ствари, објављује за „кошуљицу“, која за нас нема никаква значења (на пример проф. Харнак наводи познату изреку Исус-Христову: „Ја сам послан само изгубљеним овцама дома Израиљева“ — стр. 113.); даље је, за Исуса Христа, као човека, имала важности, као и за сваког човека, — „Његова индивидуална опредељеност“ и зависност од свију окружујућих услова (стр. 8.), и та индивидуална ограниченост чини то, да у Његовим изрекама не може све да буде од значења вечнога и принципијалног, па се према томе такође не може да односи на „еванђеље“; најзад, као што у сваком стварању, претходно суштаствовање у души жељних слика опредељује и избор представа и њихов изражај споља, тако исто и проф. Харнак скупља у своје уображено еванђеље из правих историјских еванђеља само оно, што се чини да се

[210] Оздрављења проф. Харнак признаје за те, што се она могу ипак протумачити из самих сила природе, наиме из уплива душе на тело и једне душе на другу. (Wes. d. Chr. стр. 18.); а о другим чудесима говора проф. Харнак укратко: ми не верујемо и нећемо веровати томе опет (стр. 18.), говори он без сваких даљих доказа.

Digitized by Google

слаже са његовим рационалистичким погледом на свет у опште и са састављеним обликом еванђеља на посе; отуда се, све оно, што није у свези с тим обликом, природно, не узима, у обзир и не приписује „еванђељу.“ Ми смо видели, да се проф. Харнаку не допада свака религиозно-црквена спољашњост, и сваки изражај вере у виду „учења“, не допада му се „увршћење“ у еванђеље Исуса Христа као Сина Божја, њему се не допада постојање богословске науке и подела Хришћана на учене, који знају цело богословље, и на просте, који се ограничавају на знање најосновнијих истина. Проф. Харнаку се допада хришћанство просто, сваком разумљиво, чистодуховно, некомпликовано, које не позна Христа као Сина Божјег: он и одабира из еванђеља оно мало, што се може истумачити у том смислу, одабира дотле док се цело хришћанство не сведе на једну кратку и општу тврдњу: „Бог и душа, душа и њезин Бог.“ Даље одабирати, „просејавати“ и „чистити“ већ нема шта: преостаје или да прими тај остатак или да га просто збрише и да раскрсти са сваком религијом. Проф. Харнак га прима, пошто се истиче као присталица религије у опште, као таквог начела, које јединствено може да да смисао живота (стр. 188.). А где је хришћанство, а где је Христос? Та, та општа тврдња „Бог и душа“ је опште човечански глас, који се може чути и код Будисте-индуса и код Турчина-мухамеданца и америчанског дивљака-Индијанца. Па где су хришћански „извори,“ „прва три еванђеља“? Је ли могуће да по „чисто-исгоријском“ истраживању ти извори тек и дају та три „круга“, што их је проф. Харнак нашао наиме: „Бог-Отац“, „безконачна важност човечје душе“ и „љубав, који се по том лахко сливају у лозинку „Бог и душа“? Напред спомињући о тешкоћи раздељења у еванђељима „сталног а пролазног, принципиалног и чисто-историјског“, проф. Харнак се на једном месту својих лекција устеже да не учини онако, као што је било с неким дечком, који је, у намери да нађе зрно, дотле кидао са стабљике биљке лишће, док у руци не оста ништа, те је морао да мисли, да је баш то лишће и сачињавало зрно (стр. 9.)[211] Опасност, што ју је проф. Харнак предвидео, на њему се и врши, јер поставити себи за задаћу да пронађе суштину *хришћанства* и

[211] За чудо, да је такво сравнење могло пасти на ум проф. Харнаку: не осећа ли он сам у дубљини душе. куда га води „чисто-историјски“ метод?!

Digitized by Google

затим, постепеним „чишћењем“ и „просејавањем“ извора, дођи до резултата, у том не остаје ништа *хришћанског* у правом смислу те речи, па чак ни имена Христовог, то је баш налик на тражење зрна постепеним кидањем са стабљике свију њезиних гранчица и лишћа све дотле, док од стабљике не остане ништа... Јасно је, да „искључиво историјски“ метод, кога је обећао проф. Харнак, у ствари не оправдава свог скромног назива, изучавању хришћанства приступио је професор не са безпристрастним погледом историчара, него са потајном намером новатора, — да разагна све што је „чисто историјско, да разруши све спољне, да нађе хришћанство без Христа, без цркве, без учења, без јерархије, без обреда, без свега, што потсећа на позитивну религију.[212] Таквим начином, расматрање општег

[212] Немачка је критика забележила овај карактер метода овога дела проф. Харнака. Доктор богословије, Едуард Рупрехт, у своме делу „Das Christenthum von D. Ad. Harnack“ пише: „Харнак обећава историјски метод. Но његов се истор. метод од самог почетка па до краја управља психолошком и догматском теоријом Харнаковом, његовим догматом, по коме Христос не може да буде правим човеком, ако је Он био сами Бог“... (стр. 37.) „Из еванђелских извора он задржава само самовољно одабране историјске одломке као базу за своје таковзвано „историјско истраживање.““ (стр. 107.) Вилхелмо Валтер, професор богословије у Ростоку, у своме делу Ad. Harnacks Wesen des Christenthums“ пише: „Од специфичног садржаја хришћанства у проф. Харнака ништа није остало, сем што је задржао имена и изразе: он је задржао само тријаду, које се и у другим религијама налази — Бог, врлина и бесмртност. Но ипак, он неће да уништи хришћанство. Из те протусловне тврдње произилазе све... саме по себи чудновате слабости његове књиге, нејасности, протусловља, произвољност у одношају према изворима, не само у опште, него и у одношају оцене и објашњења и засебних места“ (стр. 165—166.). Професор бечког универзитета Георг Рајнхард, у свом делу „Das Wesen des Christenthums“ пише: „Оно што Харнак назива хришћанством, није ништа друго до одломак од онога, што у филозофији религија схватају под именом природне религије, с том само недоследношћу, што се овде потврђује уверење у спасење и и опроштај грехова, о чему природан разум без нарочитог божанственог откровења не може да саопшти ничега поузданога. Хришћанство, чију суштину тобоже овде (у свом делу) представља Харнак, означава, по влеститом његовом признању, уништење сваке позитивне религије.“ (стр. 89.). Проф. Хајделбершког универзитета Лудвиг Леме, у свом делу „Das Wesen des Christenthums und die Zukunttsreligion“, и ако се у неколико држи оригиналног погледа, да је у данашње време чисто историјски објек-

Digitized by Google

правца и метода испитивања, каквог се држи проф. Харнак у овом свом делу, већ нам у општим цртама износи слику покушаја његовога, да створи ново хришћанство без Христа и пружа могућност, да оцени тај покушај, као смишљену и самовољну измишљотину, која не само да не стоји на тврдом попришту историјских дата, него их грубо кида и одбацује. Та ће се оцена показати и у потанкостима кад будемо расматрали три главна питања, што их расправља проф. Харнак: о личности Исуса Христа, о суштини Његове проповеди и о историјској судбини његовој. А сад ћемо прећи на разматрање тих питања.

2. Критичка анализа погледа професора Харнака на личност Исуса Христа.

Поглед проф. Харнака на личност Исуса Христа карактеризује се, као што смо видели, двема главним мислима: а.) Исус Христос био је *само* човек, а не човек и уједно Син Божји; и б.) Исус Христос није стављао Себе и (зато ни за нас сада) не улази у „еванђеље", или простије, није тражио вере у Себе и стога није нужно да буде и сада предметом наше вере, као Син Божји.

Односно прве мисли морамо пре свега рећи то, да би било погрешно очекивати ма какве *доказе*, где је могућа и нужна само вера. По речи апостоловој, вера је тврдо чекање

тивни метод у испитивању хришћанства немогућ, јер ће испитивач неопходно бити или за, или против хришћанства (стр. 3), ипак пише: „За право, у суштини хришћанства" Харнакова нема ни речи о историјском обнављању факта. Пре сваког историјског испитивања независно се већ савршено јасно испољава његово схватање суштине хришћанства. Као што испред његове историје догмата стоји већ догматско одбацивање догмата, и сва његова историјска испитивања догмата служе само зато, да покажу непотребност хришћанске догме (сагласно с богословљем Ричловим, кога се он тврдо држи), тако исто испред његових обилатих размишљања о историјском току постанка и развитка хришћанске религије стоји његово религиозно-наравствено убеђење, које се образовало Ричловим упливом, а не историјским испитивањем.. Из историјских испитивања Харнак не добија савремено ничега односно суштине хришћанства: на историјским испитивањима огледа се тек само његов религиозни поглед (стр. 5.—6). Пастор Георг Ласон, у својој брошурици „Das Unwesen des Pseudochristenthums" (отштампаној из „Kirchlich. Monatschrift) такође пише: „Харнак нарочито наглашује, да он испитује свој предмет само као историк. Но тиме он види и самог себе и своје читаоце" (стр. 4.).

Digitized by Google

онога што се надамо и доказивање онога, што не видимо. (Јевр. XI, 1.) Вера се може применити сам она оне предмете, који по самом своме бићу, не требају никаквог проверавања — ни непосредног путем искуства, ни посредног путем закључака разума: краће рећи, вера, у властитом смислу те речи, има за свој предмет одношај према предметима религиозним, вера је само религиозна. Истина бог, врло се често може читати и чути од претерано усрдних заштитника религије, да је вера факат тако широк и тако тесно везан за духовни живот човека, да никакво знање, а за њим и дело, не бива без вере: за пример наводе учење географије по књизи, а не како збиља јест; изучавање и других наука и знања по речима других лица, а не из властитог искуства; и сви наши животни одношаји према људима, где рачунамо на будуће, а не садашње и што видимо пред очима. Но лако је видети, да таква уверења уносе збрку у тако важна питања, и место да заштите религију, само шкоде ствари: удешавајући религиозну веру за примање научних знања и животних одношаја, усељују у души човековој склоност да прима религиозне истине само путем доказа, а кад их потоњи не задовоље рађају клицу разочарања и скептицизма. Свако знање, ма како се оно чинило пространо и опште (истине астрономске, историјски закључци, психолошке чињенице), допушта осведочење низом закључака и сравњења, и на концу конца ослања се на искуство. А какво искуство може да буде за предмете религиозне? Па ако би оно и било могуће, зар би тада умесна била још и *вера?* Тада би почело већ знање, а не вера. Може ли се доказати биће Бога? Да предпоставимо позитиван одговор на ово питање, ми би смо, с једне стране, морали закључити, да је Бог предмет знања, као и сваки други предмет, и вери нигде више нема места, а с друге, ми би смо сасвим изопачили појам о Богу, као Највишем Бићу, јер доказати ма што, значи на концу конца довести ма шта у везу с другим, а при таквој тврдњи Бог већ не би био један и не апсолутан. У Бога верују, а нису доказима убеђени да Га има. Разрушити веру искушењима ума и срца је могуће, а створити је доказима немогуће. Таква је и вера наша у Исуса Христа као Сина Божјег. Оном ко верује звучао би као богохулство и увредљива гордост чијигод предлог да се докаже божанство Исуса Христа; а ономе који не верује био би он као и пре бесплодан. Једног те истог су Христа видели и ученици Његови и фарисеји: па ипак је само ученик Исуса Христа, усхићен вером и љубављу према Њему, узвикнуо

Digitized by Google

„Ти си Христос, Син Бога живога“ (Мт. XVI, 16.), а пакосни на Исуса Христа фарисеји говорили су, да Он изгони бесове (нечисте духове) силом вельзевула (Мт. XII, 24.). Један те исти Христос, који је познавао тајне срца, био је поздрављен од Натанајила ускликом: „Учитељу, Ти си Син Божји, Ти си цар Израиљев“ (Јов. I, 48.—49.), а у пакосним срцима фарисеја срео је само поругу и оптужбу у богохулству (Мат. IX, 2—3.), фарисеји, „који су тражили од Исуса Христа знамења (чуда) с неба“ кад су видели таква знамења, тумачили су да су се збила силом вельзевуловом (Мт. XVI, 1.—4., Мрк. VIII, 11.—11., Мт, XII, 24.): поражавајући пример о том, да се вера не зида на доказима. Ето зашто у Својој причи о богаташу и Лазару Исус Христос у уста Аврамова ставља ове речи за оне, што не верују: „ако би когод и из мртвих устао, неће му веровати“! (Лк. XVI, 31.) И то је тако било још у оно време, кад је Божанствени Учитељ Својим пречистим стопама још по земљи ходао, „проповедајући еванђеље царства, и лечећи сваку болест и сваку немоћ у људима“ (Мт, IV, 23.): па зар то није тим више могло и може бити иза тога, кад се Он вазнесао од земље на небо и кад су људи могли сазнати о Њему, и кад се, следствено, искуствима разума додао нови повод — сумња у оригиналност те проповеди и питање о њезином смислу и суштини! Још је једна од најстаријих јеретичких секата[213] признавала Исуса Христа само за човека, устручавајући се да верује у Њега као Сина Божјег, а у четвртом је веку слична лажна наука презвитера Арија стекла себи толико много присталица, да је мир у цркви био уздрман, и да се он васпостави био је сазван први васеленски сабор, на ком је била засведочена и писмено овековечена вера оних, који су је сачували. Па баш ту исту мисао, о признавању у Исусу Христу само човечје природе, понавља сада и проф. Харнак. Дакако, и проф. Харнак не наводи, јер и не може да наведе, никакве доказе у корист тога свога мишљења:[214] оно се код

[213] Тако звани евионити — у II. столећу по Хр.

[214] Не могу се назвати доказима правне тврдње, као ове: „То Ја што осећа, моли се, делује, бори се и страда, јесте човек“, (стр. 80.), или: „Исус Христос и Његови први ученици тако су исто живели у времену, као и ми што живесмо у наше време, т. ј. они су осећали, познавали, судили, борили се у хоризонту и у оквиру свога народа и тадањет његовог стања: иначе не би они били људи од тела и крви, већ би били привиђења (утворе)“ (стр. 8.)

Digitized by Google

њега просто јавља као негација вере у божанственост Исуса Христа, која проистиче из опћенитијег измишљеног убеђења, да не може бити ништа чудесног, и немогућности личног уплетања Божјег у општи ток светске и човечије историје. Хладни ум рационалиста надјачао је чуства љубави, преданости, понизности и усхићења, каква изазива у еванђељу нацртани лик Исуса Христа, и — вере је нестало! Но и ум наш, поред све своје несумњиве силе, а тако исто и поред гордости, стоји пред тим величанственим неземаљским ликом! То још није све: ако само не управљају умом какве-било потајне ниске, и егоистичке побуде, то се он сам од себе, што више и више размишљава о оном, што је у еванђељима написано, напуњује нехотичним усхићењем, клањањем и љубављу, и скоро је готов да узвикне: „верујем, Господе, помози мом неверовању“! Трагове ове запањености и нехотичног преклоњења пред ликом Христовим видимо ми и на проф. Харнаку, и ти нехотични изрази душе могу да буду најбољи „докази“ баш против самог проф. Харнака. Сетимо се, каквим усхићеним цртама слика професор личност Исуса Христа: то је — муж изнад сваког пророка! Његове речи показују необичан мир и спокојство душевно; у Њему нема ничега, што би било уско, мрачно и једнострано. „Најдивнија и највеличанственија појава“, у усхићењу кличе проф. Харнак (стр. 23.). Но па ко је Он, и откуда у Њему та „најдивнија“ душевна чистота и јасност и обиље љубави? Па и сам професор Харнак, који је објавио, да је Исус Христос био човек, који је тако исто живео у Своје време, као и ми — у наше“, хита да одбаци све оне историјске услове, помоћу којих би ма — ко хтео да разјасни развитак божанствене личности Исуса Христа. Ни школско васпитање, ни уплив јесејства, ни познанство с грчком филозофијом није имало места у развитку Исуса Христа (стр. 20.—22.) Никаквих „криза“, унутарњих прелома и кидања са прошлим није могуће такође претпоставити у развитку ове светле личности (стр. 21.—22.). Па, каква је то Личност — тако величанствена, светла, и која је ван обичних историјских утицаја израсла? „Божанствено се манифестовало овде (у Исусу Христу) тако чисто, како се само може да манифестује на земљи“ — говори проф. Харнак на другом месту (стр. 92.), и тим речима верно предаје онај упечатак, какав се добија од његовог сликања личности Исус-Христове. И нехотично се, после свега овог,

Digitized by Google

намеће прича сванђелиста Марка:[215] „кад наступи субота, поче Он учити у зборници (синагози); и многи који слушаху, дивљаху се говорећи: откуда Му то? каква Му је премудрост дана? и како се таква чудеса свршавају Његовим рукама? Није ли Он дрводеља, син Маријин, а брат Јаковљев, Јосијин, Јудин и Симонов? Нису ли сестре Његове међу нама? И саблажњаваху се о Њега“ (Мрк. VI, 2—3.) Саблажњава се о Њему и проф. Харнак!

Наставиће се.

[215] Ваља приметити — коју са поштовањем прима проф. Харнак.

Digitized by Google

УНИЈА У ВЕЛИКОЈ ПИСАНИЦИ.

Пише: Михајло Соларић, парох писанички.

У који год кут вараждинског генералата погледамо на прилике православнога српског народа од досељења његова овамо па скоро све до краја 19. вијека, свуда видимо као мору, силан притисак државни и језуитски, да га одроди од вјере и народности његове, и ако је не само свака стопа наше земље, већ сва бојна поља читаве Јевропе, на којима је Австрија ратовала, натопљена српском крвљу и српским јуначким костима прекриљена.[1] За то су нам чврсти свједоци: отимање манастира Марче, писиничка, ласовачка, дишничка, па и пргомељска унија. Но не само да је анти-српска и анти-православна пропаганда вјеру и народност отимала, већ је навалила и на иметак њихов тако, да Србин ни тла под ногама ни крова над главом не имађаше неко вријеме. Угарски сабор донесе 1741. године закључак, да православни Срби не могу имати никакова власништва у Хрватској и Славонији, нити могу као такови обнашати какове државне службе. И то се догодило послије свију дотада изданих привилегија. А све се чинило зато, да се на тај начин присили српски народ да вјеру промијене. Но тај груби начин не показиваше се добар, јер ево 1751. до 1753. исели се око 100.000 православних Срба у јужну Русију под својим ђенералима: Хорватом и Текелијом, Прерадовићем и Шевићем. Онај пак народ српски, што остаде код куће, брањаше на свој начин вјеру своју прадједовску и права своја.

Тако, кад паде Марча коначно, пошље народ са збора из Сјеверина 28. августа 1753. год. жалосну и плачну преставку кр. војном савјету,[2] а уједно замоли и митрополита, Павла Ненадовића, за помоћ. Он се обрати илирској дворској депутацији са преставком, а ова му одговори из сједнице 6. октобра 1753. год., да

---

[1] Значајно описује те прилике Вл. Красић у Ман. Лепавина, стр. 70.—73.

[2] Ibidem стр. 54.

Digitized by Google

се Срби не смију гонити ради вјере, нити је допуштено крњити остала њихова права; али што се тиче манастира Марче, изјави царица, Марија Терезија, да она од својих интенција, „основаних на божјем и свјетском праву“ нипошто не одустаје, а у свом листу од 5.|XI. 1753. год. 1753. год. одговара митрополиту Ненадовићу: „Ми с овим оштро заповедамо, с дужном покорношћу подложити се, и не само сам од даљих таковиx предлагањах (да се Србима поврати Марча) сад и свагда уздржати се, но такођер и крајње старати се, да равно и од других страна нам никакве такве неосноване тужбе у напред не долазе, а још мање од у вараждинској генералии находећих се неунитов. рацов, штогод дрзне се, што би нашим височаишим заповједима и у најмањем напротив бити, или каков год знак за ради тога показујућега се немира имати могло, а најмање би пак какви депутирти пошиљали се овамо, какве депутацие без напред од двора примљеног особитог допуштења конечно јесу запрећене и ми ни сад ни у напред допустити накањени нисмо. И зато нашему генерал Фелд-Фохтмајстеру графу Петации преко надлежећега мјеста јесмо познати дали, да он, што није реченим депутом йскатй пасош дао, јест врло право учинио“.

Тако се онда поступало и поред све одлучности српског народа и са највећим поглавицом православне српске цркве овдје, а с тијем је ријечима довољно јасно одобрено прогонство Срба у сваком погледу, што су Петацијеви и остали језуитски органи добро схватили и савјесно вршили. Зато је букнуо устанак, којом је приликом искасапљено 25. јануара 1755. год. 9 офисира у крижевачкој жупанији, царски повјереник Видман и два Хрвата: Крчелић и Закјевић, који су такође били против Срба. Том је приликом дигло устанак у вараждинском генералату до 20.000 људи и изабрало себи за старјешину обрстара Кенђела. То присили царицу Марију Терезију, те изда 15. марта 1756. године нов „urbarium“, да колико-толико умири побуњени народ.

Али ово бјеше само привидно попуштање, јер се у исто вријеме отпочео да кује у Риму много тежи лањац, него досад, од чије се стеге српском народу мал' те посве не смрче. У Риму се у исто доба спремаше Василије

Digitized by Google

Божичковић за пропагаторског, владику унијатскога, који и постаде унијатским владиком 1758. године. У Риму је добио име Петар, како би га тијем изазвали на што интензивнији и издржљивији рад око унијаћења. На његову су молбу установљени у многим официрским штацијама „молитвени домови“ унијатски. За такове се молитвене домове зна у Вел. Писаници, Рашеници, Сјеверину, Ботиновцу, Бршљаници, Обровници и Осијеку (ваљда код Војаковца).

Да би пропаганда успијевала што боље, употребљавана су свакакова ружна средства; н. пр. диоба је задруга била строго забрањена, али ко се хтио да поунијати, одмах је добио дозволу за диобу. Народ је српски добивао шибе макар зашто; а, ко није хтио да добије батине, требао је само да се поунијати. Тако се неки Андрија Вукасовић из Врезовца поунијатио само стога, што се бојао батина, што му је курјак поклао коње. Неки се поунијатили, „да не служе цару мушкетом“ (пушком), „ради четвртог брака“, „да му се опрости крађа“; дјеца се сама унијатила, „да не иду у школу“, а осим тога су дјецу и жене приморавали сами оцеви и мужеви, односно сами их уписивали у унијате. А да буде што видљивији знак, да је унијаћење једини спас против свакој невгоди, био је код сваке те богомоље по сноп јовова прућа, те је свако, ко би се противио да прими унију, морао да пролази кроз шибе. И ако се систематски и без бирања срестава отпочео рад унијаћења, биле би православљу ране још дубље и љуће, да не изађе ускоро потом значајни по Србе „толеранц-патент“ цара Јосифа II. 25. октобра 1781. год., који је у јесен 1782. год. народу проглашен. Од тога је доба унијатска агресивност постала нешто слабија; али, да је и за то кратко вријеме унија ухватила дубока коријена, најбољи је свједок писаничка унија.

Каково је насиље морало бити око половице 18. вијека, види се најбоље по томе, што је већ послије потписаног „толеранц-патента“ ратно вијеће могло да именује комисију за вараждинску крајину, која ће да форсира унијаћење, подстрекавајући незадовољне задругаре, да се одијеле од своје задруге, али и од вјере прадједовске. Чланови су комисије били: комесар Аури-

Digitized by Google

јанинг, авдитор Корвај, обрлајтнант Каплер, мајор Котци, Бајалић, конциписта Бранд, супериор пијариста и унијатски прота писанички Анастас Гвоздановић; а послије већ и по проглашеном толеранц-патенту је 7./VI. 1783. год. поново одашиљана преставка цару Јосифу II. са тачкама: 1.) да би народ овај ослободио од угњетавања и гоњења; 2.) да би се непристрасна комисија увјерила о просилном унијаћењу; 3.) да се беловарским Србима дозволи отворити српску школу и да се владици Јосифу Јов. Шакабенту даде сатисфакција за увреду, што је протјеран из вараждинског генералата. Диван је спомен из тога доба, што су ту преставку потписали сâми официри, као бранитељи православља и Српства, а ти су: мајор Саво Продановић, капетан Идидовић, лајтнант Гвозденчевић и заставници Грубачевић и Јандрић.

Ето, такове су биле прилике, под којима се развила писаничка унија и оне су прави узрок њезин.[3]

О писаничкој се унијатској жупи не зна до данас скоро ништа. Ша више, ни за горе споменутог се проту Гвоздановића не каже, да је унијатски прото писанички. Не зна се ни за Викента Милаковића, унијатског капелана ласовачког из 1780-тих година, ни за Атанасија Манојловића, унијатског капелана из Скуцана, споменутог 1803. год., нити се поред осталих протопрезвитерских извјештаја о броју унијата од 1782. год. и једном ријечју спомиње писаничка унија, а Владислав Красић[4] вели, да 1841. год. није било у пакрачкој дијецези ни једног унијата. Јасно је дакле, да је ова унија била до сад потпуно непозната и поред овдашња по два и три свештеника православна у то исто вријеме. Једино је, што се зна о њој, да је унијатски владика Божичковић служио службу у писаничкој „стацији“ 8. септ. 1779. године. Међутим писаничка је унијатска жупа постојала баш од почетка Божичковићева покрета, па све до 1881. односно 1873. год., кад је умро посљедњи унијат писанички, Петар Марковић.

---

[3] Подаци довде већином су вађени из „Ман. Лепавина“ од Вл. Красића и „Унијаћење у Далмацији“ од Халовацког у преводу Ј. П. Јовановића.

[4] Ibidem стр. 62.

Digitized by Google

Писаничка је унија била управо матица осталих унија, као ласовачке или беденичке, дишничке и пргомељске, јер је била и прије и послије оних првих трију унија, а пргомељска је унија, може се рећи, наставак писаничке, као што ћемо видјети. Писаничка је унија од почетка до краја перманентно имала своје парохе и капелане и водила везе са свима споменутим унијатским ерупцијама, обухватајући простор свога дјелокруга од Вировитице и Буковице до Обровнице, Плавница, Купиновца и Скуцана.

Божичковићевом литургијом у „стацији" мора да је отворена писаничка унија, али је у истину почела 1780. год., откад јој и матице почињу. Данашња унијатска богомоља писан. постоји од прије, него је унија овдје створена. О том нам свједочи запис[5] о литургисању Божићковићеву у В. П. 8|9. Ту се вели, да је Божичковић служио у „стацији", а то је иста данашња богомоља унијатска, јер данашњи најстарији свијет не зна ни у традицији, да је ту постојала друга „штација", нити да је унијатска црква игдје била до на истом мјесту.

У В. Писаници у осталом није ни становао никад капетан, већ у Г. Ковачици, а ово је била само експозитура капетанова са лајтнантом и обрлајтнантом. Но и ти стоје овдје тек од 1853. г. До тог пак времена, не памти се, да су овдје становали граничарски официри. По незнатности свију мјеста, у којима су напред речене унијатске богомоље основане, изгледа, да су богомоље те постављене у оне официрске експозитуре капетанијске, које су им се учиниле за експозитуре непотребне, а за унијаћење згодне. Од 1853. год. пак становали су официри у В. Писаници по приватним становима, а она је стација и остала унij. богомоља. У Вел. Писаници и другим мјестима, у којима се спомињу унијатске богомоље, може бити да су у прво вријеме ове уније и били понамјештани унијатски жупници, али је сигурно, да ти нису дуго екзистирали, него су се све те богомоље и унијати адфилирали писаничкој жупи, као што ћемо видјети. Зграда је ове богомоље дрвена, а стоји око 100 хв. источно иза правосл. писаничке цркве на другој

[5] Ман. Лепавина од Вл. Красића стр. 68.

Digitized by Google

страни сокака. У тој је згради подугачак простор за цркву, а остало се употребљава за стан. Данас је то све својина римокатолика писаничких.

Ув богомољу ову има звонара са 2 звона. Једно је звоно набављено одмах код оснивања жупе 1780. год. као што свједочи запис један, који гласи: „Graecii anno 1780 per Martinum Feltl Arty-magistrum praeparata est campana croeci ritus cathol. capellae Pissanicensis et ex gravi 182 Librarum. Irineus, parochus pissanicensis subscripsit anno 1818. Nostri augusti die 22. Styli novi 783.“ (?)

Други запис гласи:

„Eodem anno separata est porta Arco parochialy hoc est 1818. Augusti pennltimi(s) diebus et subsequi anni. futuri parochi videa(n)t quousque duratura est. Irineus.“

Од 1881. год. стајала је ова кућа на понуди писаничким римокатолицима, да ју купе са шталом, — шупом и 7 рали земље, али ју ови не хтједоше да купе. Тек кад се намножише странци, купише ју сви заједно римокатолици писанички 1884. год. за 2400 фор., те узеше црквени простор себи за богомољу, а остали стан издају у најам све до данас.

Матице крштених почињу 4. маја 1780. год., а свршују се 1841. год. Матице вјенчаних почињу 1784. г., а свршују се 1853. г. Матице умрлих почињу 1784. г.. а свршују се 1854. г. односно 17|VII. 1873. г. У матицама вјенчаних фале прве четири године са немарности првих жупника, као што се види из овог записа: „Пред меном бившим в разное времја у Писаницје парохом и перво тога администраторима бившим, како: несчадним Василиом Предраговићем, реченим Штипавицом и г. Атанасиом протопрезвитером Гвоздановићем и законитим предомноју парохом Игњатиом Латковићем никога не находим, да би итко вјенчан бил или ти браку сочетан у протокол записато, које дивна вешт јест ми, и спознајем, да је таковиx множина пред меном вјенчато, али, али, јао, јао, немарности предомноју бивших.

Адамовић парох“.

Пренотирао јесам сие љета 1808. здје житиа моего у Писаници сушчу 25 тое љето текушчее мјесеца априла 22. дана“.

Матице су почете писати латинским језиком, затим

Digitized by Google

се мијешало црквено-словенским и латинским, а довршило се 1873. год. српским језиком, латиницом.

Дјеце је унијатске крштено по годинама рођења и презименима породица:

1780. г. код: Бркића, Вишњића, Ивановића (циганина 3 дјетета), Косира, Магдића, Маринковића, Муркаша, Радмиловића, Романића, Ружичића, Слијепчевића, Томића и Чизмића;

1781. г. код: Братановића, Гегића, Омулића и Ускоковића;

1783. г. код: Бркића, Велебитовића (два дјетета) Војновића, Вујковића (два дјетета) Гвоздановића, Глумца (два дјетета) Деановића, Дражетића (два дјетета) Ковачевића, Милановића, Обрачевића, Омулића и Штековића;

1784. г. код: Вишњића. Вуковића, Глумца, Ивановића, Нунковића, Омулића и Радетића;

1786. г. код. Магдића, Радмиловића; (2 породице);
1788. „ „ Вишњића, Радмиловића; (2 породице);
1792. „ „ Јуришића, Радмиловића; (2 породице);
1796. „ „ Коларића;
1798. „ „ Коларића;
1800. „ „ Коларића;
1803. „ „ Коларића;
1805. „ „ Јуришића;
1806. „ „ Коларића;
1808. „ „ Коларића;
1811. „ „ Коларића;
1815. „ „ Мековића;
1819. „ „ Мековића;
1822. „ „ Мековића;
1824. „ „ Богдана;
1825. „ „ Мековића;
1826. „ „ Богдана;
1827. „ „ Араловића, Косановића;
1828. „ „ Араловића;
1829. „ „ Ђурђевића;
1830 „ „ Ђурђевића;
1831. „ „ Араловића;
1832. „ „ Косановића (родитељи дотле „ritus orientalis“)
1833. „ „ Араловића;

Digitized by Google

1835. „ „ Окуле:
1836. „ „ Араловића (и овај отац све дотле „ritus orientalis“)
1838. „ „ Окуле, Араловића;
1841. „ „ Араловића, Косановића; овдје се не спомиње више вјера).

Рођено је дакле дјеце:

1780 — 15	1784 — 8	1792 — 2	1800 — 1
1781 — 4	1786 — 2	1796 — 1	1803 — 1
1783 — 17	1788 — 2	1798 — 1	1805 — 1
1806 — 1	1822 — 1	1828 — 1	1833 — 1
1808 — 1	1824 — 1	1829 — 2	1835 — 1
1811 — 1	1825 — 1	1830 — 2	1836 — 1
1815 — 1	1826 — 1	1831 — 1	1838 — 2
1819 — 1	1827 — 2	1832 — 1	1841 — 2
Укупно:			80

Укупно је рођено 80 унијатске дјеце од 1780—1841. год. Но кад је ријеч о правим правосл. Србима онда би се и од овог укупног броја требало да одбије шесторо циганске дјеце, који нити имају стална боравишта, а нити им је икада било стало до своје вјере, нарочито овдје, гдје су се по свој прилици поунијатили, да се сачувају од батина. Та су дјеца Ивановића из год. 1780. и 1784. год. и Ђурђевића 1830. и 1831. године. Остаје дакле унијатских крштења од некадањих православних српских родитеља 74. Али ни ови родитељи нису били сви унијати, као што се види из примједбе код крштења из године 1832. и 1836.

Како је унија рапидно почела да расте до толеранц-патента види се из броја крштених до 1784. год. и послије те године. До те је године крштено унијата за четири године 44 дјетета, а послије те године је крштено за пуних 56 год. само 36 дјеце, а одбивши цигане крштено је у првоме раздобљу 40 дјеце, а у другоме раздобљу 34 дјетета некадањих српских родитеља. По овим се бројевима добро види, како је ипак одлануло православноме свијету послије толеранц-патента цара Јосифа II.

Digitized by Google

Осим горе споменутих крштења забиљежен је прелаз на унију ових 15 православних душа.

1783. год. Арсенија Ковачевића и жене му Паве;
1795. „ Јефтимија Ђурића и Михаила Коларића;
1804. „ 22. VII. Андрије Вукосављевића и супруге јего Савице „из Стаилуна Феричанског или Миклуша". „Једино же јеју дјете имјејут у 3 тем љету: Василија";
1822. год. 20. V. Симе Шешића из Плавница;
1824. „ 27. VIII. Васе Ивановића, циганина из Патковца;
1825. „ 25. I. Васе Иванковића, из Ждралова;
1825. „ 4. VIII. Андрије Радонића из Марковца;
1825. — Танасије Косановића из Беденика „cum uxore sua et duobus prolibus".

За прелаз на унију била је стална формула, коју је морао да изговори прелазник и коју вјерно доносим доље ниже. По ортографији се ове изјаве види. да ју је неки кајкавац састављао, а овдашњи ју жупници или нису смјели или нису хтјели да исправљају према црквено-словенском језику, тек ипак је неко погодио прве четири ријечи вјеровања православнога. Та изјава гласи:

Ву име отца и сина и св. духа.[6]

Ја, Н Н., вјерују во јединаго Бога, к тому вјерујем, да дух св. от отца и сина, како ти от једнога почетка вековечно изходи.

Још вјерујем, да душе правичне, које без свакога греха из овога свиета премињују, иду просто у царство небеско и виде св. троицу; оне пако, које при смерти се находе у великоме греху, иду у вековечне муке паклене и никада се не ће ослободити; а оне, које се находе у маломе греху, али када шта на овому свету нису учиниле правици господина Бога, иду у митарство или очишћавање и њима хасне правоверних молитве, пости и друга добра дјела, нејвеч пак св. литургије. Вјерујем такај, да у круху пшеничном, квасном али безквасном море се св. службе служити и св. тело Исусово совершити, — него то по наредби црквеној т. ј. ако је све-

[6] Интерпункција се врло мало налази у оригиналу, него сам их овдје ја пометао ради лакшега разумијевања.

Digitized by Google

штедник грчкога закона, мора у квасном, ако је пако латинскога, у безквасном чинити.

На концу вјерујем, да римски св. папа јест намесник Исуса Христа, глава вијена св. матере цркве, наследник св. Петра, отац, пастир и научитељ свега христијанскога народа, и њему дана је јакост и област пасти и равнати све христијанство. Како што су сва ова и остала, која заповида св. мати церква, тврдо вјерујем и исповиедам, тако всих других науков хересиах и шизмих, осебујно одступника Фоциуса, Михаила Цероларіуса, Марка Ефескога и осталих других одговарам се и њихове науке проклињам. Ову тако веру добровољно исповедам, без које нико се спасти не може и милошћом господина-Бога обдржавати до смерти обечујем и присижем: Тако ми Бог помози, апостоли, Јосип, св. Барбара, св. Константин, сви свети и св. отац и ово св. еванђеље.

На ову је изјаву слиједила ризријешница:

„Аз, недостојни јереј, божијеју и свјатаго апостолскаго престола властију мње даноју, разрјешају тја от свјакаго сојуза кљатви и преступленија и сочетају тја во свјатују соборнују, католическују церков.

Во имја отца и сина и свјатаго духа, амин.

Во Писаниције дне 24. јунија 1814.

Константин Потуричић,
грч. кат. парох.

Свршиће се.

Digitized by Google

СЛОБОДА САВЕСТИ.

Наставак.

Трећа особина човечје савести је, као што већ споменусмо, да тражи практичну примену у животу, која је у исказивању и јавном исповедању својих убеђења те у животу сагласном с њима. Религијозна убеђења, кад су коначно већ израђена не могу више остати скривена у души човечјој, него се морају манифестовати ма на који начин. Опће је познат закон човечје природе, по коме човек неизбежно спољашњим начином даје израза свакој појави веома сложеног унутрашњег душевног живота. Ни једна функција човечје душе не остаје не отеловљена: као море што одражава у себи промене на небесном своду тако и наше тело даје спољашњег израза свакој промени душевног нам живота. Несумњиво је да човек може вежбањем достићи дотле, да влада собом, као што се то вели, т. ј. да се уздржи од спољашњег изражавања, али ово уздржавање не иде веома далеко, а и врло је тешко борити се против овога закона наше природе. Овим законом оправдава се у религији — култ, а на основу њега у психологији је створена теорија о психо-физиолошком паралелизму. Религијозна пак убеђења, као дело човечје савести, као централна функција нашег душевног живота, по преимућству траже излаза и спољашњег израза и са неодољивом силом избијају на површину баш онде, где се јављају какве препреке.

Кад, дакле савест тражи практичну примену у животу, и кад исповедање религијозних убеђења по савести има свој корен у оправданим законима људске природе, онда нико нема права ограничавати и одузимати слободу савести. Из треће особине савести излази као природна последица њена слобода. Ако је природна особина савести неизбежност исповедања религијозних убеђења, онда сваки закон, који ограничава њихову практичну примену у животу, није ништа друго, но узурпација права савести, која јој припадају већ по њевиној суштини.

Digitized by Google

Четврто је својство савести, да се одликује некористољубљем. Савест категорички тражи од човека, да јој се покорава и захтева од њега извесну суму поступака и радњи. Сви пак поступци и дела човечја у колико су само извршавање захтева савести немају никада својим циљем какву материјалну корист или уопће неку корист, која не би била достојна важности и узвишености религијозног живота човечјег. Једина сврха, једини циљ савести је, да се у поступцима и радњама људи достигне и задовољи њезина тежња и захтев исповедања религијозних убеђења и живота сагласног с њима. Прошлост хришћанске цркве сведочи нам најлепше, како људи зарад исповедања својих религијозних убеђења и остварења живота по њима били су готови да претрпе шта више сваку муку и страдање, а не да су имали пред очима што земаљско — материјално. Одрећи се свега — имања, празних жеља, телесних уживања, почасти, положаја у друштву, славе, свега што тако многе саблажњава и привлачи — није тешко онима, који то чине у име религијозног принципа, покоравајући се гласу своје савести: све земаљско, материјално, пролазно за њих је ништаво, — у узвишеном поносу најчистијег идеализма они све мере и на све гледе „sub specie aeternitatis.“

Кад се, дакле савест човечја одликује овако узвишеним својством као што је некористољубље, онда је јасно, да никакво ограничавање могућности остварења захтева савести не може бити оправдано, те да мора бити призната слобода савести, баш у име овога њезиног својства.

Разгледавши особине савести видимо, да последње три из њих категорички захтевају признање слободе савести, шта више да јој због њих припада слобода као нека нова њезина особина. Прва пак особина савести т. ј. погрешивост њезина, на основу које хоће да порекну слободу савести, не само што се потире субјективном непогрешивошћу савести него и зато не може послужити као довољно оправдан разлог за одрицање слободе савести што јој припада истовремено са осталим њезиним особинама. Систематска подела особина савести по рубрикама и расматрање сваке за себе

Digitized by Google

је ствар чисто теоретска, дело научног метода и мишљења, у пракси пак утицај савести на религиозно-морални живот човека је увек сагласан и истовремен са свима особинама њевиним.

Сваки закон, ако претендује на праведност мора рачунати са природом свога објекта. Закон, који одређује интерконфесионалне одношаје пре свега мора обраћати пажњу и не заборављати на основна својства човечје савести и на последице које из њих природно истичу — само тако ће бити праведан и признат од свију. Као што смо видели главна последица, која истиче из особине савести је њена слобода. С тога закон који одређује узајамне одношаје савести, мора водити рачуна о њезиној слободи, и не само то, него мора у *основу* својих одредаба ставити ништа мање него ту слободу, она мора бити основним принципом закона. Разуме се, да закон руководећи се принципом слободе савести мора и на то пазити, да свачија савест има права на ту слободу, те не сме установити таке одредбе, по којима би се вређала узајамно савест људи различитих убеђења, или још горе права савести једне религиозне групе људи.

Решивши питање о слободи човечје савести принципијално, и указавши на оправдани карактер закона о интерконфесијоналним одношајима, пређимо на питање: да ли *хришћанска црква* у свом учењу признаје слободу савести или не?

III.

„Ја сам пут и истина и живот“ — то су речи божанственог Основаоца цркве хришћанске, изречене у оно време, када је сав савремени, образовани свет на уста језичника Пилата на суду Господу изрекао речи: „што је истина?“[10] — речи пуне резигнације, коју је створила свест о својој слабости и неспособности одговорити на ово питање. Разочаран језичнички свет мишљаше, да неодољива чежња човечјег духа пронићи у тајну вечне и непоколебљиве истине и пронаћи прави пут живота, чежња која га је мучила од часа прве

[10] Јов. 18, 38.

Digitized by Google

свести о себи самом, никада неће бити остварена, да је предмет њен недостижан. Човек, сам са својим силама није могао решити загонетку живота и тајну истине, али се јавља Богочовек, јавља се у помоћ роду човечјем и показује, ево ово је истина, овде је пут, тамо је живот; и не само, да је показао, него је научио узвишеном и дубоком смислу ових речи своје ученике и апостоле, те оставивши их, и ако духовно остајући с њима, дао им је власт да уче друге људе овој истини. Код њих је остало знање истине, они су га морали чувати и предавати другима, а да се не би по човечјој слабости варали, да не би застранили послао им је Учитељ „Духа истине", који их је научио свему. Они су били први чувари и проповедници учења Христова, но они су у исто доба и прва црква Христова. Избором дванаесторице апостола ударен јој је темељ, дружење Христа с њима и поучавање то беше зидање цркве из камења жива, а силазак св. Духа на апостоле, беше довршавање хришћанске цркве или по речима једног професора црквеног права: дан силаска св. Духа на апостоле то је дан пунољетства цркве.[11] Од овога дана хришћанска црква је чуварица истинитог учења Христова, и једина истинита проповедница његова до дана данашњега и до скончанїѧ вѣка и врата адова не одолѣютъ ѥй. Само она једина зна онај пут и показује га духу човечјем, по коме он може достићи остварење својих виших тежња — дознати истину, спасти се, задобити вечни живот.

Несумњива истинитост хришћанске цркве стави је у искључним положај према свим другим црквама, божанственост хришћанске религије према природним религијама. Већ по свом монотеистичком карактеру она одриче могућност бића још кога другог Бога или друкчијег, она зна само за једног Бога за једину истиниту религију — правилна религијозна убеђења само су хришћанска, а добра и здрава савест образована хришћански. Кад је то тако, није ли веома интересантно

[11] Заоверскій Николай Александровичъ проф. црк. права у Московској Духовној Академији.

Digitized by Google

питање, признаје ли хришћанска црква у свом учењу слободу савести?

Но, осим различитих религијозних група са учењем различним од хришћанског о чијој савести може изрећи свој суд хришћанска црква, има у самој цркви чланова, о чијој слободи савести мора црква водити рачуна. И ако је несумњиво, да је хришћанска црква једина истинита ипак се сретамо у историји цркве са незадовољницима. Израза своме незадовољству давали су они у различитом од црквеног учењу и веровању и животу сагласном са својим учењем. Могућност и извор овога незадовољства није ништа друго него жеља људи да дознају истину, да се *самостално* увере где је и што је она. При овом тражењу истине јавља се код свакога у почетку сумња, а код незадовољника најзад уверење, да истина није онде, где је обично виде. Жеља, самостално проповедајући и критикујући све, наћи истину и чувати њену чистоћу, присиљава чланове цркве, да разгледају, изучавају и оцењују свако дело цркве, било оно у речи или у делању, подводе га под мерило свога разумевања и схватања истине, које су они себи створили упознавши се са извесном истином, рецимо, црквеног учења. Разуме се, да ово разумевање и схватање може бити и неправилно и лажно, но по субјективном мишљењу оних чије је, свагда је правилно и и освећено авторитетом извора истине, на који се они редовно позивају, доказујући правилност свога схватања.

Ова критика приводи чланове цркве или још тешњем одношају с црквом или их удаљава од ње. У првом случају они постају свесни чланови њени, а у другом — отпадници, јеретици, расколници и т. д. Ако критикујући нађу чланови цркве, да дела цркве одговарају истини онакој, како је они разумеју онда су они задовољни и радосни, што и они знају истину и поступају сагласно с њом, а тако исто и остали чланови цркве. Уверење, да они заједно с другима нису на кривом путу је извор велике моралнс насладе. Велика је радост бити свестан да си у тесном јединству с црквом, да си и ти један „живи камен“ узидан у духовни храм

Digitized by Google

Христов.[12] Ако пак нађу чланови цркве, да дела њезина не одговарају истини, опет онакој, како је они разумеју, онда су они незадовољни. Ту се онда јавља најенергичнији процес поновне критике, најжешћа унутрашња борба, неодољива жеља, да пронађу где је истина и где лаж. Мисао да у цркви није истина мучи их, они страдају због тога, што је црква заборавила своје назначење, и није умела да испуни завет сачувати истину; у исто време мучи их страх да се они варају заједно са црквом и страх да им сумња није оправдана. Ово колебање, стање неизвесности, да ли имају право или не, да ли се црква удаљила од истине или они — ствара веома тешко и мучно душевно расположење. На извору истине изнова проверавају своје мишљење и мишљење цркве и најзад се ослобађају неизвезности, долазе до свести, да је њихово схватање правилно, стичу *уверење,* да нису на кривом путу а о делању цркве мисле, да треба да буде друкчије ако претендује на правилност и истинитост. Кад су они створили себи једанпут овако уверење, (ма и лажно било) они дају изрази своме незадовољству те траже или измену делања цркве или ако се што ново уводи, повратак старом начину делања.

Као што видимо из овога кратког описа процеса удаљавања верних од цркве, неће бити правилан обичан поглед на јеретике и расколнике као на људе, редовно зле и руковођене увек злим намерама. Извод јереси је у живој жељи људи да се увере о истинитости онога у што верују — нема пак сумње, они при томе врло често силазе с правог пута. Зато се у првим вековима хришћанске цркве сретамо са огромним бројем јеретика јер у оно доба схватање и разумевање хришћанских истина, још тако нових људима, било је веома различито код различитих лица те жеља дознати истину, стећи право разумевање беше веома силна, а при остварењу ове жеље беше неизбежна сумња, незадовољство, борба, заблуда. Заблуде, јереси могуће су само у оном религијозном друштву, у коме је жив интерес према стварима религије, где се решавају питања религијозне

[12] I. Пет. 2, 5.

Digitized by Google

природе и сваки искрени пријатељ цркве не би пожелео индиферентизма и равнодушности чланова цркве према стварима вере, само да би се избегле заблуде и јереси. Јереси су без сумње зло за цркву, но у колико су оне сигурни показатељ, да је жив интерес чланова цркве према стварима вере у толико треба и њих да буде и није само зло што не има. Св. апостол Павле пише Коринћанима: „Подобаетъ бо и ересемъ въ васъ быти, да искусніи явлени бывають въ васъ". (I. Кор. 11, 19.) Осим тога јереси мање више увек изазивају верне на размишљање о стварима религије, а изнуђавају више пута у цркви нужне, сагласне духу времена реформе, оссбито ако су изазване не изведеним за времена реформама и променама у животу цркве. У историји цркве сретамо се са безбројним јеретицима, но њих је нестало, а црква је до данас остала једина верна чуварица завета Христова. Црква Христова нема шта да се боји расколника и јеретика јер је с њом Господ и Дух његов.

Питање о јеретицима је као што видимо из овога што смо о њима рекли, питање о њиховој савести. Црква се мора ставити у известан положај према њима. Може ли тај одношај бити у признавању слобода њиховој савести? Признаје ли црква хришћанска у свом учењу слободу савести јеретицима или не? својим незадовољним или бившим члановима? У колико је више јерес ствар савести, у толико више је оправдано ово питање; искреност пак њихове савести и тежња њихова за истином заиста заслужује да се што пажљивије и опрезније изриче суд о њима, а не a priori да се баца на њих проклетство.

Да ли, дакле, хришћанска црква при свој својој искључивој истинитости ипак признаје у свом учењу слободу савести нехришћанима, јеретицима и незадовољним својим члановима или не?

Било би сасвим природно претпоставити на основу споменутих својстава савести и последица које истичу из њих, да хришћанска црква признаје слободу савести, баш зато што би тако учење одговарало природи последње а хришћанска црква као једина истинита не би могла имати у свом учењу о некој ствари нешто што би било противно њеној природи. Није могуће, да хришћанска

Digitized by Google

црква нема правог учења о савести већ и зато, што извод својстава савести и Основалац хришћанског учења је један исти — Бог. Ако је Бог одарио човечју савест извесним својствима, која захтевају слободу, зар је он могао научити људе да газе ту слободу. Никако не, јер то би значило да Бог ради противно самом себи. Но ова гола тврдња, не може никог задовољити, може изгледати неоправдана, стога је ваља доказати. Доказ овај морамо наћи у самим изворима хришћанског учења — у св. Писму, њим пре што учења хришћанског о слободи савести немамо формулисаног у облику позитивног закона или правила. Разуме се, да при овом доказивању несмемо се толико везати за букву, колико за дух хришћанског учења.

Наставиће се.

В. Максимовић

Digitized by Google

ПРОПОВЕД

НА ДАН СВ. ОЦА НИКОЛАЈА

Говорио прота Јован Јеремић

у саборној цркви Карловачкој г. 1901.

Јерарха премудрога, архипастира великога, међу јерарсима краснѣйшѣю славу и хвалу, заштитника свога, светитеља Оца Николаја, слави и данас св. овај храм. А на позив свете наше цркве, ево нас љубезни моји, да тој слави и своју песму отпевамо, и своју службу принесемо.

Увод. Парох храма поздравља присутнима славу и

Па, скупљенима на том послу богоугодном, ја вам, љубазни моји, као парох ваш и овога св. храма, поздрављам славу данашњу. И као што је обичај при поздрављању том, да се и добрим жељама израза даје, пустићу и ја срцу своме, да вам неке жеље каже.

Господ нам благословио, да се у искреној љубави међусобној, у доброј вољи, лепом споразуму и напретку што већем и од данас поздрављамо.

1. жели живота и сваког добра;

У топлој жељи, да буде сјајно и виђено све што се православљем дичи и српским именом зове, молим се Богу и Светитељу овога храма, да благослови побожно настојање свију, којима је у дужности и у власти порадити на томе, да овај свети храм сине и у спољашњем сјају и лепоти, каква приличи и достоји величини његова значаја за цело Српство православне српске митрополије Карловачке.

2. и моли се Богу а.) да благослови настојање оних којима је у дужности и и власти да храм сине у спољашњој лепоти;

Друга ми је жеља и молитва, да овај св. храм и тако украшен, не засија само у лепоти својој, него и у лепоти ваших душа, у чистоти ваших срдаца, у светлости ваших добрих дела и богоугодног живота.

б) да и срце и душа слушалаца засијају добрим делима и богоугодним животом;

Digitized by Google

в) да слушаоци свагда у св. храм долазе и у њему налазе што им је души потребно.

Жеља ми је и молитва, љубазни моји, да вас у овај дом Божји увек срце вуче, а искрена побожност, чврста вера и стална нада у Бога доводи. Да у цркви својој блаженства нађете души, срцу мелема и снаге добијете, уму добрих мисли прибереге, а вољи и тежњама својим богоугодноога пута одредите, који води душевном миру и спокојству.

Све у цркви наћи и добити можемо.

Да, браћо мила, све то у цркви наћи и добити можемо. Јер у цркви је извор да напоји душу, да умије срце, да оснажи ум, да освети вољу. У цркви је ризница небеснога блага, без којега нема ни среће на овоме, ни спасења на ономе свету. У цркви је пут, који небу води; у цркви су крила, која до неба подижу; у цркви је снага, која нас са Христом спаја.

Али се слабо долази у цркву.

Но кад погледим и данас по св. храму овом, многи од мојих нису на свом месту, многима су места празна. А да су и они с нама, па да се сви заједно насунчамо на светлости и топлоти светитељских врлина, којима је сијао живот св. Оца Николаја.

А колико је потребно похађање цркве!

И зар немамо узрока и потребе да се те светлости нагледамо, да пред тим врлинама себе испитамо и оценимо, да се пред њима исповедимо, поучимо и поправимо. То и јесте поучна сврха данашњег празновања.

Многим врлинама хришћанским учи нас данашња светитељска слава; јер безбројни су зраци светитељског сјаја, који блистају са живота и рада св. Оца Николаја.

Тема: О смирености.

Застанимо данас на светлости бар једнога, који трепти у смирености. Смиреніємъ је светитељ постигао высокаѧ; смирени само могу угодити Богу.

I. Важност смирености. Господ помаже смиренима, али се многи ипак заносе гордошћу:

„Господ је близу оних, који су скрушеногa срца и помаже онима, који су смерногa духа“. Али то многи ил' не знају, ил' зато не хају, него се заносе гордошћу срца и ума, богатства и положаја свога, заборављајући, да је оно „мрзост пред Богом што је људима високо“.

Digitized by Google

Гордост се понесе богатством, а заборавља да је благо земаљско кратка века и нестално, да је „благо ономе, који се у Богу богате“.

а) богатства,

Гордост се понесе умом и науком, а не срачунава никада колико други људи више знају и колико је још тога, што ум човеков не зна и не познаје. Гордост умља не помишља на реч Великога Апостола: „Ако ко мисли да што зна, не зна још ништа као што треба знати“.

б) ума,

Гордост се понесе високим положајем и великом влашћу, а не види да је свемоћ Божја најпунија милости.

в) високог положаја и власти,

Гордост се занесе злим срцем, а заборавља да је љубав свеза савршенства.

г) злога срца.

II. Разлика између гордих и смирених:

А горди су они који не могу бити смирени; смирени немају узрока да буду горди. Горд је онај који себе прецењује, који нема довољно онога чиме се горди и размеће. Смирени свега више имају; а највише вере и уздања у Бога и љубави према ближњима, задовољства са собом и уважења пред другима.

а) горди себе процењују и високо полећу а ниско падају. Бог им се противи, а људи их избегавају;

Горди високо полећу, а дубоко падају; ер гордима се Бог противи, а људи их избегавају и немаре.

„Жртва је Богу дух скрушен, срца скрушена и поништена не одбацује Господ“; јер смеран дух се не покорава вољи Божјој. Само се смерно срце Богу моли и за своје грехе каје. Смиреност љубави ближњега, задовољава се својим стањем, а тражи мира и споразума са другима.

б) смирене Бог љуби а и они љубе ближње;

А свима нама, љубазни моји, треба љубави међусобне. Јадан је човек без љубави ближњега. Свима нама треба мира и спокојства, јер јадан је и бедан живот, којем је немир и незадовољство узглавље.

свима су нама потребне добре последице врлине смирености.

Смиреност даје и добија љубав; сеје мир, жање задовољство.

Digitized by Google

Закључак.

Зато тежимо за смиреношћу, јер се њоме стиче блаженство и на овом и на оном свету.

Али, смиреност је у истинитој вери и побожности, у сталној нади на Бога, у племенитости душе и благодарности срца, у богатству мудрости и разума. И зато, тежимо том духовном благу, јер то је благо којим се купује срећа на овоме свету. Из тога се злата кују и кључи царства небеснога.

У сјају тога злата заблистала је и слава и светиња Оца Николаја, којој смо се и данас поклонили, којој ће и од сада певати хвалу Христова Црква и Христов свет; и од сада, па до века. Амин.

Анализовао С. Ж.

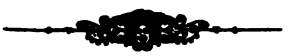

Digitized by Google

Из црквено-пастирске праксе.

XLIV.

Може ли свештеник служити св. литургију „соборно“ а да се не причести? Можи ли ђакон да на св. литургији служи па да се не причести?

Одговор на то питање дају већ правила св. апостола (канон 8.) и наређују: „Који се епископ, или презвитер, или ђакон, или други из свештеничког именика, кад бива св. принос, не причести, узрок нека каже, пак ако је разложит, нека дибије опроштај; ако не каже, нека се одлучи, јер је проузроковао штету народу, и навео сумњу па онога, који је принос свршио, као да га није вршио“ (Милаш. Зборник правила стр. 26.).

Према томе се правилу како свештеник који свршава св. литургију тако и ђакон који суделује (помаже) у свршавању св. литургије — морају на тој св. литургији и причестити. У првим вековима био је обичај, да се *сви* хришћани *сваки пут*, кад год на св. литургију дођу, и причесте (види нпр. Богослуженіе христіанское со времени апостоловъ до IV. вѣка доцента К. Д. А. Ѳеодора Смирнова, стр. 235.; Liturgie der drei ersten Jahrhunderte, von Dr. Ferd. Probst, стр. 204. и др.); шта више, ко није спреман или се не осећа достојним да се причести, тај није могао ни на литургији (верних) бити (Probst, o. c. стр 205.). Обичај да се сви верни на свакој литургији причешћују, а тако исто да се причешћују и свештеници кад не служе (кад им није чреда) ишчезао је, али није изгубило силе поменуто 8. ап. правило за свештенике који служе. С тога свештеник, који није спреман за св. причешће, не може суделовати у свршавању св. литургије. Ђакон пак пошто није строитељ тајне, могао би али само у крајњој нужди на литургији суделовати а да се не причести, нпр. ако је већ суделовао на једној литургији, која се раније свршила и тамо се причестио па се појави потреба, да суделује у другом храму где се литургија касније свршава. Но свештеник ни у оваком случају не може суделовати код свршавања св. литургије,

Digitized by Google

јер правила у Служабнику одлучно забрањују свештенику да свршава у један дан више од једне литургије.

Пошто су потребе „соборног“ служења обично унапред познате, нпр. о црквеним зборовима (славама), о служењу са Архијерејем и другим свечаностима — то ће свештеник, који је рад или мора у тим приликама ради свечаности на литургији суделовати, најбоље учинити, ако се очува спремним за ту свечану службу, те нпр. о прквеним славама (зборовима), литургију у својој парохији и не свршити, ради оне у суседној где је слава (збор), особито у оном случају ако и већина његових парохијана на ту славу иде (што је скоро редовно). Свештеници пак, који се својим послом у резиденцији свога епископа нађу, треба увек да су за литургију спремни да би за случај потребе (нпр. приликом рукополагања) могли с епископом соборно служити. Ко није спреман па ипак служи, потпада под казну коју прописује 8. ап. правило. С тога му је боље ако није спреман, да не служи, него ли да ради дело Божје с небреженијем...

Ј. Ж.

Digitized by Google

ХРОНИКА.

Православна српска црква у Босни и Херцеговини.

После свега оног, што се збило и збивало у српском православном народу Босне и Херцеговине, те у Бечу и Цариграду, а од 1896. г., и пре тога, па до недавно, када је у јануару прошле 1904. год. постигнут споразум између преставника срп. правосл. народа и свештенства у Босни-Херцеговини с једне стране и преставника ондешње земаљске управе, као и више црквене јерархије с друге —, и кад је после кобних критичких, но значајних и баш за ову ствар — месеци у цариградској патријаршији, поднесени јој у мају 1904. нацрт* уредбе црквене и просветне управе четири епархије у Б. и Х. са двема релативним напоменама, а у смислу, поглавито, мишљења и предлога бос.-херц. архијереја — коначно „признат као некосећи се са црквеним одредбама", и кад је, овако у Цариграду апробован, санкционован у Ишлу 31./VII. (13./VIII.) о. г., те је лицем на 75. царски и краљевски рођендан 5. (18.) авг. о. г. и проглашен: Штатут или *„Уредба о управи црквених и школских послова срп.-правосл. епархија у Босни и Херцеговини"*... требало би да се радујемо, јер је ипак постигнут неки успех, а црквеном и народном животу у блиској нам Босни и Херцеговини дат један одређени — позитивни правац и основа, те му је с формалне зар стране омогућено, да се развија и напредује даље, како га народна и црквена свест и потреба води.

Не нормују се новом уредбом и обилазе спољашњи директни одношаји епархиских епископа (митрополита) бос.-херцеговачких, него се и надаље остаје код привремених врло кратких и врло јасних о томе чланака и одредаба *„Конкордата"* или Конвенције *од 16. (28.) марта 1880. год.* (в. Основне Уредбе II. и XIII; §§ 95, 145, [163 и 202]); па ће тако дакле и надаље „Њ. ц. и кр. а. В. именовати нове епископе, пошто св. Синоду у Цариграду саопшти име својег кандидата, ради испуњења канонских формалности" (чл. II. „Конкордата"); „ако се пак докаже, да је који од епископа прекорачио своје дужности ... онда ће уклањање ићи истим путем, којим је његово наименовање извршено" (чл. III). — Али ће „о предлозима, којима је сврха, да се укину, преиначе допуне или аутентично протумаче поједине одредбе ове Уредбе", већати и одлучивати „велики црквени суд", евентуално — „велики управни и просветни савет"... „уколико се исте одредбе

* Како је прошао „Нацрт устава прква. и шк. самоуправе срп. правосл. народа у Б. и Х." од 1898. — може се дознати н. пр. и из „Источника" 1898., бр. 19. и „Срп. Сиона" бр. 43. и. г.

Digitized by Google

тичу предмета, који спадају у делокруг" *тих*, „овом уредбом устројених црквених и духовних власти." („Дотичне закључке, да би вредили, треба да одобри Њ. В. и благослови св. васељ. патријарх царигр." в. Осн. Одр. XXI.)

Врло су значајне, судбоносне (пресудне) и интересне у „Уредби..." и мимо „Уредбе" многе и разнолике *диференцијације*, које су један од најкарактернијих за њу момената. Диференције пак у томе су, да извесни неки моменти стоје у већој или мањој опреци, па чак и у директном контрасту — контрадикцији, или се бар, у другим неким случајевима, не искључује могућност такове релативне аномалије. — Тако пре свега у најкрупнијим стварним одношајима јерархије, спољашњим и унутрашњим: *Уредба и — Конкордат;* с друге пак стране, у самој Уредби, не само неодвисност сваке епархије „од сваке друге епархије у земљи", него и нарочито неодвисност сваког саставног јој дела „од сваког другог *њему равног*", па тако свакако и међусобна неодвисност *различитих — врховних*, призивних-духовних и управних власти *за све* епархије. Оно пак што равне саставне делове у најширем смислу у једној целини држи и њоме управља, није у Уредби *изреком наглашено*, што је свакако мана с формалне и грдна невоља с материјалне стране, у колико се тако директној ингеренцији опћих и јасно исказаних конкретних интенција Конкордата од 1880. — широм отварају врата српске православне народне-црквене автономије. Особито пак неизрична је основна одредба VII: „у отправљању послова, који су цркви и народно-црквеној управи заједнички, суделују споразумно црквено-јерархички и народно-црквени органи" — осим осталог можда и баш због тога, што се тако одлучно и ако не детаљно деле и диференцују: црквена *јерархичност* и *народна црквеност*. А основној одредби тој VII. не следи нити је појашњује или прецизније у детаљима извађа и један од §§ ове иначе и сувише исцрпне, но — одличне по техничкој финоћи и политичности „Уредбе"... И тако дакле још једна крупна с формалне-техничке стране *диференција*: исцрпност у детаљима на једну страну и — настрана опћенитост — непрецизност у читавом рејону јерархичких и црквених у ужем смислу државно-правних одношаја. Само још нешто у прилог *нејединствености* овога Штатута: „Берива митрополита и редовних чланова епархиског црквенога суда, канцелариске потребе епархиских судова, као и издржавање богословског училишта у Рељеву, намириваће и даље непосредно земаљска влада"... (XIII.)

Свакако је очекивати, да ће се провађањем уредбе у живот добити једна „организација", а то је прека животна народна црквена и културно-просветна потреба. Но не може за нас бити сумње о томе, да је права и фактичка стихија овакове организације, какова је срп. правосл. народу у Б. и Х. дата Уредбом црквене и школске „самоуправе" — поглавито и је-

Digitized by Google

дино у основним црквено- и школски- опћинским установама. Чим идемо на више, осећа се постепена нека декадентна метаморфоза, у којој се „устав“ народне црквене и школске *автономије* уопће — рећи губи и нестаје, како у установама посебни (IV, 4 б. и Гл. IV, в) и опћим- (IV, 5 и Гл. V, А) епархиским, тако и нарочито у лицу централне епархиске црквене власти κατ' ἐξοχήν (б. § 141, 146—8, и др.), а priori везане установама познатога Конкордата, а богме и завршним пасусом споменуте Основне Одредбе XIII.

Закон о Уредби управе цркв. и шк. послова срп.-правосл. епархија у Б. и Х. проглашен је у „Гласнику закона и наредаба за Б. и Х.“ од 19. VIII. (1. IX) о. г., ком. XVII, те се може читати и у службеном „Сарајевском Листу“, о. г. бр. 98. и „Источнику“, бр. 8 и 9, а отштампан је и засебно код Пахера и Кисића у Мостару 1905. стр. 200 ц. 1 К (увез. 2 К).

Карловци, 3. XI. 1905. Б. Ј.

Православна црква у Русији.

Штипендије за ђаке с Балкана. Бивши руски конзул у Галацу (у Румунској), сада већ покојни, прави тајни саветник Александар Степановић Романьенко оставио је иза себе 85.000 рубаља, да се установи 14 штипендија његовог имена у Одеској духовној семинарији за урођенике с Балканског полуострова. По жељи завештачевој оснивају се по две стипендије за урођенике: Румунске, Бугарске, Србије, Црне Горе, Босне и Херцеговине и Грчке. Штипендије даје семинарска управа уз потврду епархијског архијереја оним питомцима из земаља Балканског полуострова, које препоруче конзули или агенти руске државе у Турској и словенским земљама, по правилима, које је израдила комисија за изображавање јужних Словена у Русији при министарству спољашњих послова, и коју је затим св. Синод (циркуларним указом од 31. августа 1901. год. под бр. 10.) примио. Питомци А. Романьенко по свршетку семинарије могу, ако усхтедну продужити образовање у Кијевској или Петроградској духовној академији и за сво време уживати споменуте штипендије. По свршетку наука у семинарији и академији штипендисте су обвезани, да се врате у своју домовину, приме свештенички чин и да буду од користи православној цркви и отаџбини, јер се „основна сврха завештача састоји у томе, да образује и да споменутим земљама достојне и просвећене пастире, каквих мало има православна црква“.

(Церк. Вѣд. бр. 39.)

Оставка обер-прокурора св. Синода К. П. Побједоносцева. Обер-прокурор св. Синода државни секретар Константин Петровић Побједоносцев поднео је оставку на своје место, а наследио га је кнез Алексије Обољенски. У царском рескрипту упућеном на његово име истичу се његове „необично велике способности и превелика оданост престолу“,

Digitized by Google

„непоколебивост уверења и неуморна вредноћа у служби“, што му је стекло „искрено уважење“ и срдачно и искрено признање царево. Двадесетпетогодишња служба обер-прекурора К. П. Побједоносцева правог Руса, оданог православној цркви, одликовала се је нарочито оснивањем црквено-приходских школа, подизањем мисионарске службе, издавањем мировинског штатута за парохијско свештенство по жељи покојног цара Александра III., издавањем многим селским клиримa државне плате и повишењем плате и пензије наставницима државних школа. Осим тога по речима петроградског митрополита Антонија приликом праштања чланова св. Синода са својим бившим прокурором, — настојањем К. П. Побједоносцева необично су се раширили у народу књиге св. Писма на руском и црквенословенском језику и искључиво његовим трудом састављен је и издан нови руски текст новога завета, и то бољи и јаснији, него што је био пређашњи.

Но с друге стране за ових 25 година подигнут је био опет знатно утецај ученог монаштва, који су они били изгубили у прошлој епохи, а бело свештенство лишено је шта више својих представника у св. Синоду. Што се тиче потчињеног чиновништва очигледно се је назирала лична пристрасност и протекционизам. Међу питомцима духовних школа почело је избијати крајње незадовољство, нарочито кад им је забрањено било ступање у световне више научне заводе. Скоро нечувене побуне у духовним семинаријама постале су готово обичном појавом у последње време.

Оставка К. П. Побједоносцева без сумње је у вези с новим правцем унутрашње државне политике, коме он није симпатисао.

(Прав. русское Слово 16. и 17.) Н.

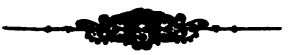

Digitized by Google

БЕЛЕШКЕ.

Распоред за прославу коју приређује одбор српскога грађанства града Карловаца у славу педесетогодишњице свештеничке службе Његове Светости Преузвишеног господина *Георгија Бранковића* аемитрополита карловачког и патријарха српског дана 5. (18.) и 6. (19.) децембра 1905. у Карловцима. — I. 5. (18.) децембра 1905.: 1. У 4 сата поподне звони на бденије, које почиње у $4^1/_2$ сата. 2. У 7 сати у вече звони велико звоно Саборне цркве, док се не испали 21 прангија, а за то време осветљавају се куће. 3. Кад пуцање престане, звоне сва звона са свију цркава и бакљоноше, предвођени музиком ц. и кр. 70. пешачке пуковније, полазе од куће гђе Ангелине удове Станковић пред двор Његове Светости, где а) певачки збор слушалаца Богословије пева химну Његове Светости, б) поздрав, говори председник срп. правосл. црквене општине карловачке, градски начелник г. Душан Милић, в) свира војничка музика, г) певачки збор гимназиста пева Светосавску песму, након чега се бакљоноше с музиком удаљују и на ватрогасном спремишту бакље гасе. — II. 6. (19.) децембра 1905.: 1. У 6 сати изјутра огласиће се свечани дан звоњењем на свима црквама уз пуцњаву прангија. 2. Војничка музика олибази градом, почињући испред двора Његове Светости и свира будилницу. 3. У 8 сати звони на св. литургију, која почиње у $8^1/_2$ сати. 4. После св. литургије служи се благодарније. После еванђелија говори председник приређивачког одбора г. Јован Вучковић, ректор Богословије. 5. После благодаренија, око 11 сати пре подне, примаће Његова Светост у престолној дворани патријаршије поклонствене депутације и честитања по утврђеном реду. 6. У $7^1/_2$ сати у вече беседа у свечаној дворани гимназијско-богословијске зграде са овим програмом: 1. Д. Котур, химна Његове Светости, мушки збор, певају слушаоци Богословије карловачке. 2. Д. Бортњански, концерт № IV. (из псалма 65. и 80.) мешовити збор, певају ученици срп. вел. Гимназије карловачке. 3. Говори г. Радивоје Врховац, директор срп. вел. Гимназије карловачке. 4. Ф. Базен, Крстоносци на мору, мушки збор, певају слушаоци Богословије. 5. Др. Л. Костић, Бранко и Вила му, приказују гђица Видосава Коњевићева и г. Милорад Игњатов, слушалац Богословије. 6. а) П. Стојановић, Арија из опере „Бенгалски тигар", б) Х. Вјењавски, Мазурка бр. 2. a) и b) — соло-виолина, изводи г. Пера Стојановић, прати га на гласовиру гђа Мара Ђорђа Поповића. 7. Ст. Мокрања, VIII. Руковет (Песме с Косова), мешовити збор, певају слушаоци Богословије и ученици Гимназије карловачке. 8 Игранка у магистратској дворани, уз војничку музику. — Напомена: Позивнице на беседу вреде као улазнице. Гости са сране добивају позивницу код тајника приређивачког одбора т. проф. Душана Сперњака, у зборници гимназијској. — Одбор.

Digitized by Google

НОВЕ КЊИГЕ И ЛИСТОВИ.

Бог Вѣстникъ. Св. X.: *Вл. Никодима*, О Св. Синодѣ. — *Ѳ. М. Ильинскаго*, Митроп. Зосима и дьякъ Ѳеодоръ Вас. Курицынъ. — *А. А.*, Попутчикъ. (Изъ воспоминаній миссіонера въ Китаѣ.) — *А. А. Спасскаго*, Изъ новыхъ открытій въ области древней церк. исторіи. — *Н. Н. Сахарова*, Новости нѣмецкой богосл. литературы.

Христ. Чтеніе. Св. X.: *Ѳ. Г. Елеонскаго*, Кому обязанъ своимъ происхожденіемъ древній славянскій переводъ нѣкоторыхъ мѣстъ ветхозав. текста, сдѣланный съ еврейскаго? — *А. И. Булгакова*, Рим. католицизмъ во Франціи въ послѣднее время (въ концѣ XIX. в.) — *Архим. Михаила*, Типы ораторства. (Рѣчь).

Труды. Кн. X.: Посланіе *впр. Флавіяна*, митроп. кіев. и галиц., пастырямъ кіев. епархіи. — *П. И. Линицкаго*, Къ вопросу о законѣ развитія. — *Е. П—ла* Руководство Церкви въ дѣлѣ вѣры. — *П. Соколова*, Столкновеніе папы Зосимы съ церковью Галліи. — *А. С. Крыловскаго*, Львов. Ставропиг. братство (Рѣчь.)

Вѣра и Разумъ. Бр. 19.: *А. Спасскаго*, Христіанство, какъ религія духа и силы, нрав. строгости и святости, авторитета и разума. (Перев.) — *А. Вертеловскаго*, Недостатки въ преподаваніи церк. исторіи въ дух. семинаріяхъ и мѣры къ устраненію ихъ. — *Е. Воронцова*, Къ вопросу о міросозерцаніи Анакреона Теосскаго.

Исто. Бр. 20.: Воззваніе Св. Прав. Всерос. Синода. — *Архіеп. Арсенія* Воззваніе къ пастырямъ словеснаго стада Христ. въ епархіи Харьк. — Содержаніе пастыр. поученія къ народу правосл. отъ Св. Синода. — *Архіеп. Арсенія* Слово (15.|VIII) — *J. Бродовичъ*, Предстоящій соборъ въ русской церкви. — *Н. Боголюбова*, А. С. Хомяковъ. — *П. Ж.*, Ложныя нравственныя и соціальныя послѣдствія дарвинизма.

Душепол. Чтеніе. Бр. 10.: Голосъ изъ обители преп. Сергія по случаю манифеста 6. авг. — *В. С. Маркова*, Изъ Москов. церк. старины. — *П. Левитскаго*, Преосв. Филаретъ Гумилевскій, архіеп. Черниговъ. — *Н. А. Колосова*, Преосв Виссаріонъ, какъ проповѣдникъ. — *В. Быстрицкаго*, Преосв. Григорій, членъ Москов., св. Синода, конторы. — *Н. А. Колосова*, Русское духовенство заграницей.

Прав.-русское Слово. Бр. 16. и 17.: *А. Н.*, Высоч. манифестъ о гражд. свободѣ и народовластіи. — *J. Стеванковскаго*, Русскій государ. идеалъ. — *А. Юзскаго*, Соціально-економ. вопросъ въ Ветх. завѣтѣ. — *J. Слободскаго*, Автономія дух. академій. — *М. Чельцова*, Значеніе Богословія для выработки научнаго міровоззрѣнія — *Н. Московскаго*, Мнимый проповѣдникъ Христа въ безрелигіозномъ собраніи.

Вѣра и Церковь. Кн. 8.: *J. И. Сергіева*, Въ покаяніи и молитвѣ спасеніе. (Слово 1.|10.) — *К. Перевозникова*, Уроки исторіи. — *J. А.*, Значеніе вѣры въ области научнаго знанія. — *П. Борисовскаго*, Пріобрѣтеніе дух. совершенства, какъ задача и благо личной жизни по христ. и обще-философ. морали. — *В. Недвецкаго*, Жизнь во снѣ и ея нравственное значеніе. — *J. Салозьева*, Памяти учителя.

Digitized by Google

СУШТИНА ХРИШЋАНСТВА

професора Адолфа Харнака.

Изложење и критична анализа лекција професора берлинског унниверзитета Адолфа Харнака, читаних у зимском течају 1899.—1900. године.

С. Л. Кульукин.

С рускога: Л. Богдановић.

Наставак.

Истина, за потврду свога назора проф. Харнак указује на неке изреке самог Исуса Христа, као што су: „Отац је Мој већи од Мене“ (Јов. XIV, 28.); „нико није благ, до ли један Бог“ (Мат. XIX, 17.); „ваља ми се крстити крштењем, и како ми је тешко, док се не сврши.“ (Лк. XII, 50.). Но, прво, све се те и друге сличне изреке лако могу растумачити оним погледом на личност Исуса Христа, какав диктује вера у Њега као Сина Божја. Ако је по нашој вери Исус Христос Син Бојжи, то у сваком случају Син није Отац, а предвечна Реч (Слово) се прима нашом вером као ипостас, која је остварила и остварује план (намеру) Очеву (Јов. I, 1.—4.): верујући у једносушност Оца и Сина, ми тиме не отклањамо и разлике њихове, наиме као Оца и Сина. Друга изрека о благости јединога Бога, изречена као одговор на питање неког човека „какво ми добро ваља учинити, да имам живот вечни“ (Мт. XIX, 16.), може се лако схватити из контекста, јер је Исус Христос Својим одговором повратио питача на становиште закона, који је питачу морао бити познат, и зато је ово заводљиво питање било непотребно; а кад је Исус Христос предложио питачу пут к вишем савршенству (ст. 21. — да се одрече свега свог имања), „пође“ овај „тужан, јер је имао велико имање“ (ст. 22.), и тиме показа, да је, стављајући своје питање, већ раније стојао на формално-спољашњем становишту закона, и према томе, у дубини душе, није признавао Учитеља благим, ма да Га је и назвао таквим: Исус Христос, као познавалац срца, одговорио је на скривене мисли срца питачева. У трећој је изреци дужност истоветована са предзнањем, а на то, да би та дужност била „суров дуг“, као што вели проф. Харнак (стр. 80.) — дуг, несагласан са властитом вољом Исуса Христа, — у тој изреци нема ни алузије; напротив, Исус Христос говори тако, да изражава и предзнање онога,

Digitized by Google

што има бити, и жељу да испуни оно, што треба да буде (ст. 49. и 50.). Друго, изреке Исус-Христове, што их је навео проф. Харнак, исто тако као и многе друге, које он и не наводи, говоре само о том, да је све човечје (осим греха) било у Исусу Христу: Он је био у пуном смислу речи човек. Но зар наша вера у Исуса Христа као Сина Божја не признаје Њега за правог човека? Не, никако: напротив је васеленска црква енергично одбацила у древности лажно учење оних, који су признавали Исуса Христа за Бога, који је имао само привидан облик човека (јеретици докети). Али ми верујемо, да је Он био не само прави човек, већ уједно и Син Божји. „Ја и Отац смо — једно“ (Јов. X, 30.). „Отац је у Мени и Ја у Њему“ (Јов. X, 38); „зар томе, кога је Отац осветио, и послао у свет, ви говорите: хулиш на Бога, зато што сам казао: Ја сам Син Божји (Јов. X, 36.); „све ми је предао Отац мој“ (Лк. X, 22.); „Отац Мој, који је на небесима“ (Мт. XVI, 17.) — ето то је више пута говорио такође Исус Христос: т. ј. упоредо с онаквим изрекама, у којима Исус Христос открива своју праву човечју природу, налази се много и таквих, у којима Он Себе именује и показује Сином Божјим. Према томе онај, који би, оставивши област вере, хтео само умовањем хладнога разума показати, да је Исус Христос био *само* човек, ваља да не упире прстом само на то, што је о Себи говорио Исус Христос као човек, већ да објасни оно, што је Он говорио о Себи, као Син Божји, и што је најглавније, да покаже у пуном обиму и светлости *самосавнање* Исуса Христа, да се види, да и ове и друге Његове изреке улазе у јединство личности и њезиних основних идеја и циљи. У самој ствари, који би човек могао да каже о Богу и о себи „Ја и Отац једно смо“ или „све ми је предао Отац Мој“, а да не рискира да ће навући на себе сасвим оправдано подозрење или да нема памети или да хули на Бога, што је такође близу лудости? Ништа налик не може, дабогме, и да помисли о Исусу Христу онај, ко је ма једаред пажљиво прочитао еванђеље; напротив, из еванђеља се добија нехотичан упечатак потпуне природности, умесности и истинитости свију изрека Исус-Христових. А да се искључе из еванђеља ова она места, у којима се Исус Христос или директно назива или се овако или онако јавља Сином Божјим, пошто се објаве за неоригинална? Но тада би од еванђеља остало две-три приче, управо суха приповетка о том, куда је и откуда је ишао Исус Христос, а најглавније, што сваки осећа, тада се

Digitized by Google

руши сам дух еванђелски, и цео нарочити карактер еванђелских причања, који само она имају. Такво стање ствари осећа и проф. Харнак, и, као што смо видели, он признаје за несумњив факат, да је Исус Христос називао Себе Сином Божјим. Но тада какав би смисао могао бити, кад би тако називао себе обичан човек, као што смо и ми? Професор Харнак покушава да разјасни тај факат; но његово разјашњење дише јавним напрезањем, и то врло једностраним. Он говори као, што смо видели, да „сазнање Исуса Христа, да је Он Син Божји, није ништа друго, доли практичка последица познања Бога као Оца и наиме светог Оца“; „богопознање је сфера богосиновства“ (стр. 81.). Разјашњење — сасвим неприродно са психолошке стране. Зар би могао ма који човек, кога сам ја добро упознао, бити одмах и мојим оцем? Или шта више кад би само и *признавао* некога за свога оца — зар је такво признање резултат познања? Но можда ће неко рећи, да то тако бива у одношају према људима, а не према Богу; кад познаду Бога, одмах Га признају и Оцем, као јединим извором свега. Допустимо — да је тако; но признавање Бога Оцем свега што постоји не даје основа, да Га ја признајем Оцем баш *мојим* и притом у нарочитом искључивом смислу, у каквом је и признавао Бога Оцем Својим Исус Христос („Ја и Отац смо — једно“; „све ми је предао Отац Мој“); а ту искључивост признаје и сам Харнак, кад говори о Исусу Христу, да „у речи „„Боже мој““ и „„Оче мој““ Он ставља тако нешто, што припада само Њему“ (стр. 81.), и, шта више, „Исус је уверен, да је Он Бога познао тако, као нико пре Њега“, и „то своје познање Бога, а тиме и богосиновство, позван је Он да саопшти речју и делом свима другим људима“ (стр. 81.). Како су само из познања Бога могла произаћи сва та „убеђења“ проф. Харнак не спомиње ни речи: „то је Његова (Исус Христова) тајна, и никаква психологија не може то да испита.“ Дабогме, да је тајна, и то веома дубока! Но у таквом случају претходно уверење професора о том, да је богосиновство у сазнању Исуса Христа потекло из богопознања, остало је у страни, као примедба сасвим бесплодна. „И ми нисмо у стању да кажемо, од ког је времена Он (Исус Христос) почео Себе признавати за Сина (Божја), и да ли је Он потпуно Себе истоветовао с тим појмом, да ли се слило Његово „Ја“ с њим, „или је овде за Њега остала још какво напрезање и унутрашња задаћа“ (стр. 81.—82.). Да прекрасних и потпуно верних речи!

Digitized by Google

А ако је тако, ако ми нисмо никако у стању да створимо потпуну и верну слику самосазнања Исус-Христова, то онда какав смисао може да има досетка професорова, да је богосиновство произишло у сазнању Исуса Христа из богопознања: ватрено и пуно самопоуздања разметање, чим је приступило ствари, охладило се и претворило у ништа... Друго, досетка је проф. Харнака и једнострана. Он оснива своју досетку на половици стиха из једанаесте главе Матејева еванђеља: „Нико незна Сина до Отац, нити Оца ко зна до Син и ако коме хоће Син да каже“ (Мт. XI, 27). Не спомињући већ о том, да се смисао, што га проф. Харнак изводи из половице поменутог стиха, неда никако оправдати везом онога што претходи и што долази после њега, јер прва половица стиха, коју је професор пређутао, гласи: „све ми је предао Отац Мој“, те је, дакле, богосиновство већ признато, као факат, без сваког предомишљања о узајамном познанству Оца и Сина, сасвим је на месту да се запита, а зашто се проф. Харнак ради разјашњења смисла богосиновства обратио на једини онај полустих, ког је он изабрао, а пропустио сва она силна места, где се богосиновство Исус-Христово без одношаја на богопознање јавља као просто самопризнање Његово (Мт. X, 32.—33; XII, 50; XVI, 13.—17; XVIII, 10; XVIII, 19. 35; XXII, 41.—45; Мр. VIII, 38; XII, 35.—37; Лк. IX, 26; XXII, 29; Јов. V, 17; VI. 38, VIII, 16; X, 30. и др.)? А сам је проф. Харнак упозоравао, да се не треба „везати за реч“, него узимати суштину мисли у еванђељима: а шта се „битног“ налази у свима изрекама Исуса Христа о Његовом богосиновству? Без сумње оно, што је од чести и сам професор тако прекрасно изразио: Исус Христос је признавао Себе за Сина Божјег, *„у особитом, само Њему својственом смислу“*, и при томе, додајмо ми, *без одношаја према питању о богопознању*. Пажње је достојно, да ни слушаоци Исус-Христови нису доводили ни у какву везу с богопознањем речи Исуса Христа о Његовом богосиновству, него су примали Његове речи, као безусловно самопризнање синовства Богу. Тако су, по причању еванђелиста Јована: још више тражили Јудејци да Га убију за то, што Он није само кварио суботу него је и Оцем Својим навиваo Бога, правећи Себе једнаким Богу (Јов. V, 18.). Као што казује еванђелист Матеј, подједнако су се сетили Његових речи о богосиновству у правом смислу, без свакога тумачења у корист богопознања, како они, који су се распетоме Христу ругали, тако и они,

Digitized by Google

који су осетили у тај час љубав и страхопоштовање према Њему (Мт. XXVII, 40. 54.). По казивању и осталих еванђелиста, Марка и Луке, питали су Исуса Христа на суду, у синедриону о богосиновству Његовом, које Он Себи присваја, такође у правом смислу без одношаја према богопознању Исус Христову, и у одговорима на то питање признао је Исус Христос Себе за Сина Божја, а да није истумачио овога синовства никако у смислу богопознања (Мр. XIV. 61.—64; Лк. XXII. 70.). Међутим, проф. Харнак сасвим на страну оставља како силесију сведочанстава самог Исуса Христа о Свом богосиновству, тако и примере како су ова сведочанства Његова схватали очевидци и слушаоци Исуса Христа, и место тога, нашавши у изабраном полустиху потребну „реч“, ставља у њу свој смишљени смисао. Ми смо видели, с каквима се потешкоћама сударио професор при свом схватању богосиновства Исус-Христовог: он је морао да призна непојмљиве тајне у самосазнању Исуса Христа, кад је признао Исуса Христа *само* за човека. Дакако, и кад Га признамо за Сина Божја (а у исто време и за човека) потешкоће те такође остају: личност Исуса Христа заиста представља тајну, коју ум човечји не може разрешити. Па не спотичу се о ту тајну само данашњи рациноалисте: још од првих времена цркве Христове био је распети Христос „Јеврејима саблазан, а Грцима — безумље“ (I, 23) Вера је пак лако и радосно усвајала ову „премудрост Божју, тајну и сакривену“ (1. Кор. II, 7.)

Што се тиче друге мисли проф. Харнака т. ј. мисли, да Исус Христос не улази у „еванђеље“, није нам нужно да много разјашњававо, па да се види потпуна лабавост њезина. Професор говори, „да Исус Христос није оставио никакве сумње гледе тога, да се Бог може наћи и да су Га нашли у закону и пророцима“ (стр. 90.). Потоме се, мисли професор, Исус Христос јавља као сувишан и „туђ“ међу Богом и душом човечјом. „Бог и душа, душа и њезин Бог“ — то је сва религија, и ништа туђе несме бити постављено међу чланове тога двога. Ако читалац очекива од професора Харнака доказе за тако нову и многоважну тврдњу, то се он силно вара: доказа нема никаквих! Па зашто онда, пита читалац, проф. Харнак тражи суштину *хришћанства*, и налази је у своја три „круга“ — о Богу Оцу, о вредности душе човекове и о љубави? Ако нико и ништа не треба да буде међу Богом и душом, а Бог је већ био нађен у закону и пророцима, тада и Христос и хришћан-

Digitized by Google

ство постају непотребни, тада нико не треба да иде даље од старозаветног јудејства, тада тај „закон“ и „пророци“ и представљају једину праву религију, те цео свет треба да приђе јевреју... Професор као да је заборавио што је говорио раније на осмој и десетој страни: „Проповед ће нас Исусова узвести преко не многих али великих степеница на такву висину, на коју се веза њезина с јудејством јавља слаба“... (стр. 10.). А каква може бити „висина“ те проповеди а уз то са „слабом“ везом с јудејством, кад се даље од „закона и пророка“ нема за чим ићи, јер је Бог у њима „нађен“, а међу Богом и душом не сме се ништа „туђе“ поставити?! Али гле, професор, сем што се позива на закон и пророке, ослања се још на приче о митару и фарисеју, о блудном сину и на пример жене код црквене благајне: „сви они“ (т. ј. два измишљена лица — митар у храму и блудни син — и једно право — удовица. која је спустила лепту у кутију, „ништа не знају из „„Христологије““ па ипак је митар добио умирење, за којим долази оправдање“ (стр. 90.). Тешко је веровати, да ће зрео човек и професор приводити тако лакомислене наводе за своје мисли. Свакоме је позната та темељна истина, да се причама треба користити не у оделитим потанкостима приповетке што се у њима приводи, него у главној мисли, ради чије су потврде оне биле и испричане. Причом о митару и фарисеју показао је Исус Христос пример смирености, и, као што примећује еванђелист, испричао је ову причу „неколицини, који су били уверени о себи, да су праведни те су унижавали друге“ (Лк. XVIII, 9); причом о блудном сину разјаснио је Исус Христос, како милостиво прима царинике и грешнике, ради роптања књижевника и фарисеја (Лк. XV, 1.—2. 32.). Пита се, па какав је однопај тих двију мисли према тезису, који проф. Харнак, тежи да докаже? Та, проф. Харнак, не треба заборавити, жели да докаже, да Исус Христос не улази у „еванђеље“?: па можда је смиреност митарева „еванђеље“! По схватању пак самога проф. Харнака, ни из далека није, јер „еванђеље“ обухвата три позната „круга“ (Бог — Отац, важност душе и љубав), а за њих се у причи ништа не вели, да их је митар знао. Па како би Исус Христос и могао „ући“ у „еванђеље“ по овој причи: јели нужно зато да Исус Христос назове Себе те овако ил' онако уведе себе у број лица дотичне приче? Та̀ и Бог је „у закону и пророцима“ много рекао тако да о Њему Самом нема спомена ни у речи ни у мисли. „Не укради,

Digitized by Google

не убиј, не учини прељубе“ — речено је у „закону“; отуда би, по начину аргументације проф. Харнака, требало (да се узму у обзир само ове изреке) закључити, да у „закон“ не „улази“ Бог! Према оправданој примедби једнога критичара проф. Харнака, не сме се закључити о ма-чему, преко чега се прешло ћутке у сравњењу или причи, с тога што је прећутано. Оно што је прећутано нема никакве важности.[216] Па још кад Исус Христос ни у једном еванђељу нигде ни једном речју не би споменуо Себе као Спаситеља, на кога треба да буду обраћени и погледи и срца оних што верују у Њега, тада би и начин мишљења и сама мисао проф. Харнака могла имати неког значења. Кажемо „неко“ (значење) зато, што би Исус Христос, да баш ништа не спомиње о Себи, услед свега онога, што је по причању еванђелском говорио и чинио, побудио најдубље поштовање, љубав и веру у Себе: „кад је Он говорио“, приповеда еванђелист Лука, застидеше се сви који су Му се противили; и сав се народ радовао због свију славних дела Његових“ (Лк. XIII, 17.), или, као што казује еванђелист Матеј, „народ се дивио науци Његовој, јер их је учио као онај, Који власт има“ (VII, 28.—29.). У самој ствари, и у самом животу ми поштујемо разне раденике и угледне личности, независно о тога, дају ли оне саме значење својој личности, по свима речима и делима извесне личности осећамо ми присуство одређење индивидуалне душе, оцењујемо њезин карактер, славимо њезина дела, поштујемо ју, радо је се сећамо и и клањамо се пред њом. У извесној мери нама су мили наши државни и јавни радници, вође, списатељи, пастири и учитељи цркве, светитељи. . . И само тога, Који је по својој чистоти и обилатој љубави, величанству и највишој правди, кад се сравни са сваким и свима раденицима наше човечје историје и живота, оно што је сунце међу свећама, Који је нас учинио децом Божјом, Који нас је све прогласио за браћу, Који је тако блиско говорио срцу нашем, Који је проповедао царство Божје, Који је лечио болне и ускршавао мртве, Који је за људе пролио Своју драгоцену крв, чије име свуда служи као позив на мир, љубав, радост и правду, — само Њега предлаже професор Харнак да заборавимо, не стављајући Га у „еванђеље“!.. Каква фина и дубока мржња!.. Но по еванђелском казивању Исус Христос сасвим јасно и одређено говори о Себи, као о Спа-

[216] Погледај цитовано већ дело проф. Валтера стр. 110.

Digitized by Google

ситељу: „ко верује у Мене има живот вечни“ (Јов. VI, 47.); „Ја сам врата, ко уђе кроза ме спашће се“ (Јов X, 9.); „Ја сам васкрсење и живот“ (Јов. XI, 25.); „да се не смућује срце ваше: верујте у Бога, и у Мене верујте“ (Јов. XIV, 1.); „ја сам чокот, а ви лозе ... без мене не можете ништа чинити“ (Јов. XV, 5); „ја сам пут, и истина и живот: нико неће доћи Оцу, већ само кроза-ме“ (Јов. XIV, 6); „свакога, ко призна Мене пред људима, исповедићу и Ја пред Оцем Мојим небеским; а ко се одрече Мене пред људима, одрећићу се и Ја Њега пред Оцем Мојим небеским“ (Мт. X, 32—33.); „ходите к Мене сви који сте уморни и оптерећени, и Ја ћу вас одморити“ (Мт. XI, 28.); „ко изгуби душу своју ради Мене' тај ће је наћи, ... јер ће доћи Син човечји у слави Оца Свога с анђелима Својима, и тада ће дати сваком по делима његовим“ (Мт. XVI, 25.—27.); „Син је човјечји дошао да пронађе и спасе оне што су се погубили“ (Мт. XVIII, 11.); „ко остави куће, или браћу, или сестре, или оца, или матер, или жену, или децу, или земље имена ради Мога, примиће сто пута онолико, и наследиће живот вечни“ (Мт. XIX, 29.); „ко изгуби душу своју ради Мене и еванђеља, сачуваће ју.“ (Мрк. VIII, 35. ср. Лк. IX, 24. 26.); „ко се одриче Мене, одриче се Онога, Који је Мене послао“ (Лк. X, 16.); има и много других сличних места. И гле, професор Харнак, презревши толике примере где Исус Христос, Сам о себе сведочи, заустављa своју пажњу на смиреном митару блудном сину и сиротој удовици, и не нашавши у причи о овим лицима спомена о вери у Исуса Христа, изводи отуда закључак, да Исус Христос и не улази у „еванђеље!“ Међутим би свако био у у праву да упита професора не о оном, што је *пређутано*, већ о оном, што по свима еванђељима звучи једногласно и у директним сведочанствима Самога Исуса Христа, и у духу и сили свега оног што се приповеда (у еванђељима). А о том не треба већ много ни трошити речи, да између примера што их је професор изабрао, тек само митар може пружити тобоже неку очевидност за потврду мисли професора Харнака (смиреношћу својом); а чему се може поучити од блудног сина и од удовице, која је дала своју лепту у благајницу, зар поучити се таком чему, што би сачињавало „еванђеље“ и што би одношај према Исусу Христу чинило непотребним? Прича о блудном сину, коју би било боље назвати „причом о милостивом оцу“, и испричана је баш била зато, да се покаже милосрђеИсу-

Digitized by Google

са Христа, који је примао цариника и грешнике (Лк. XV, 1—3.). Још се мање може на питање односити пример удовице, која је спустила своју лепту у благајну, те ми такође, с једним критичарем проф. Харнака, сматрамо, да је тај пример наведен сасвим неумесно.[217]

Али објавивши, да Исус Христос „не улази у еванђеље", проф. Харнак очигледно и сам осећа сву наказну лажност таковог решења питања, и ево устопце после „негативног одговора" жури се да даде и „позитиван одговор" на исто питање, и, на велико удивљење читаочево, говори о Исусу Христу језиком сродним с језиком еванђеља и свакога онога, ко поштује и ко се клања Исусу Христу. Тако као што Он (Исус Христос) зна Оца нико још није знао, и то познање доноси Он другима људима: а тим Он чини несравњену услугу „многима." Он их води Богу не само Својом речју, но још више тиме, што је Он и што чини, и најзад тиме, што страда. . . Он је пут к Оцу, и, пошто је одређен од Оца, Он је такође и Судија. . . Он је био лично остварење сила еванђеља, и таковим се свагда и осећа још" (стр. 91.—92.). Да прекрасних речи и мисли, и нико, ко поштује Исуса Христа, не може а да се не сложи с њима Но како ће се оне сложити са напред истакнутом мишљу, која, без сумње, сачињава тврдо уверење професорово, да је Исус Христос нешто „туђе" међу „Богом и душама" и да Он „не улази у еванђеље"? Зар те речи не сачињавају нехотичан израз признања, да је Христово еванђеље без Христа нешто навлаш измишљено, глупо, мртво, што нигда није постојало нит' постоји? Ми смо уверени, да је тако, јер и сам професор Харнак говори: „огањ се зажиже само од огња, лични живот — само од личних сила" (стр. 92.). А од кога да се у човеку ужеже огањ новог живота у Христу, ако не од самог Христа? Кад би се од човека сакрила еванђеља и говорило му се само о трима „круговима," на које указује проф. Харнак, (Бог Отац, вредност наше душе и љубав) а да се ништа не спомиње о Христу, Његовим речима и делима, зар би се у човеку могао зажећи огањ живота у Христу? Тешко! Сва настојања државника, законодаваца и друштава око побољшања човека показују како се *безличним* мотивима тешко борити са човечјом лењошћу и животињством. И напротив, тамо где су познали Христа, поверовали и заволели Га и духовно се сје-

[217] Проф. Валтер стр. 110.

Digitized by Google

динили с Њиме, тамо се зажиже огањ и светлост правог хришћанског живота, и свет долази и диви се! Представимо за часак, да је Христос заборављен, а еванђеља да су нестала: каквом се неисказаном тугом и жалошћу испуњава срце човеково! Нема оне зубље, нема оног премилог Образа, нема оне утехе у вишој правди, нема оног духовног уживања у оној вишој једриви Његових речи и прича, нема оног свагдањег милосрђа: цео је свет постао очајан и тужан!.. Ако когод, као професор Харнак (стр. 188.), сматра религију као такву, која „даје смисао животу те хоће да сачува хришћанство, тај не може тога учинити без Христа. Хришћанство без Христа — то је скривена мисао о уништењу сваког хришћанства. Професор Харнак, говорећи, да је „Христос пут к Оцу“ и „Судија“ и да се Он, бивши личним остварењем и силом еванђеља“, „таковим осећа и данас“, не даје важности Исусу Христу више него толико, колико је на читаоца кадар утицати литературни начин, представљен у овом или оном литературном производу: „Његова (Исус Христова) проповед је још увек критички знак: она спасава и суди“, говори професор (стр. 92.) Ако то није метафора, то је онда голема погрешка професорова. Какав је игда између многих најсавршенијих и највиших код свих народа и времена литературни тип овладао таквом силом, да „спасава“ и „да суди?“ Па тако исто чије би изреке и од историјских лица могле имати или су имале ову снагу? Само вера, религиозна вера, даје и добија такву снагу. Ми опет спомињемо, да су једног те истог Исуса Христа, још у време земаљског живота Његовог, због свију Његових чудних дела и речи, једни љубили, клањали Му се и веровали у Њега, а други Му се ругали, мрзили Га, и, најпосле, разапели. Вера обухвата све силе духа: и ум (област представа) и чувство и вољу, и даје им особиту силу и неповређеност, која се ни с чим не може сравнити. Сетимо се речи Самог Исуса Христа: „ако будете имали веру колико зрно горушично, те речете овој гори: пређи одавле тамо, и она ће пређи, и ништа вам неће бити немогуће.“ (Мт. XVII, 20.). Литературна „дела“, ма колико дубоко „утецала“ на човека, ипак су лишена оне силе, да „спасавају“ и да „суде“: „спасење“ и „суд“ имају за област веру, а не литературу. Ако је Исус Христот био само човек, као што мисли проф. Харнак, и ако Он не треба да „уђе“ у „еванђеље“, пошто ништа „страно“ не треба да буде стављено између „Бога и душе,“ то је нада на „спасење“ и „суд“ еван-

Digitized by Google

ђелске проповеди сасвим узалудна: њу би прихватила само тежња за знањем историчара и радозналост беспослена читаоца. Само тада, кад је средиште те проповеди Личност Исуса Христа. као човека и уједно Сина Божјег, који се прима вером у најтешње духовно јединство с душом човечјом, само тада та проповед добија силу да „спасава“ и да „суди“. Ето, зашто су и апостоли, ти најверији сведоци духа еванђелске проповеди, сву своју проповед сводили на Личност Исуса Христа: „ми пропоповедамо Христа распетога“ (1. Кор. I, 23.), говорио је апостол Павле; „ми смо видели и сведочимо, да је Отац послао Сина за Спаситеља свету“ (1. Јов. IV, 14.) писао је апостол Јован; „Бог је учинио Господем и Христом овога Исуса, Кога сте ви распели... покајте се,... и нека се сваки од вас крсти у име Исуса Христа ради опроштаја грехова“ (Дела II, 36.—38.), проповедао је апостол Петар. А о доцнијој хришћанској историји не треба ништа ни говорити: она се развијала из основа, које су апостоли положили, и свуда су, где су носили назив хришћана, кратко могли изразити своју веру не иначе него једним благословеним именом Исуса Христа.

Таквим начином, поглед професора Харнака на Личност Исуса Христа као *само* човека, и речи његове, да Исус Христос „не улази у еванђеље“, не само да се не могу оправдати самим еванђељима, него су и спојене са навлаш самовољном и једностраном употребом ових извора, и удаљене од истинских интереса вере: изгонећи Христа, он тиме изгони и хришћанство.

Наставиће се.

Digitized by Google

СЛОБОДА САВЕСТИ.

Наставак.

Као што је познато, питање о слободи човечје савести решавају једни у позитивном други у негативном смислу, а и једни и други на основу извора хришћанског учења св. Писма. Није се том чудити, кад знамо с каквим је тешкоћама везано разумевање веома многих места у св. Писму; истина је дата замотана, скривена у љусци, како би се дала човеку прилика, да сагласно са законима своје природе осети ону интелектуалну и и моралну насладу, коју му пружају *тражене* истине. При овом тражењу је веома лако застранити, поћи кривим путем... Код питања о слободи савести није само тешкоћа разумевања св. Писма узрок двоструком решењу његову, него опет идентификовање два предмета због истог назива или још боље да се изразимо — неразликовање различитих страна овога питања.

Какве су то различите стране овога питања? „Питање о слободи човечје савести постављено *уопше* јесте питање о „*слободи религије*"; постављено пак односно хришћанства јесте још и питање о „*слободи у религији*" или о оној мери слободе, коју хришћанска црква даје сваком хришћанину."[13] Ова нова страна тога питања јавља се у његову решавању односно хришћанства баш због његова искључива положаја међу свим осталим религијозним заједницама — због његове несумњиве истинитости.

Између ове две слободе грдна је разлика, коју су многи превидели; питања о њима су два разна питања, решавана пак од многих као једно, — отуд двострук одговор на њега.

Питање, дакле, о слободи савести, кад је говор о хришћанству дели се на два питања.

Како је могуће ово друго питање, наше о „слободи у религији"?

Могуће је тако, што чланови цркве, размишљајући

---

[13] Кипарисовъ стр. 62.

Digitized by Google

о догматима и учењу цркве бивају несагласни с назорима других чланова цркве или с назорима изреченим у извесној форми у име цркве; бивају несагласни а ипак остају и даље члановима цркве, остају и даље »*у религији*«. Да су свагда сви сагласни — то је немогуће, јер сваки човек уноси у своја, више пута једнака с туђим, размишљања елеменат своје индивидуалности, даје им боју свога личнога карактера, те с тога шта више једнака по садржини размишљања могу изгледати на први поглед различита, тим пре размишљања, која се по садржини и суштини његовој разликују. Црква мора заузети известан положај према несагласним својим члановима и према онима, који остајући у цркви не слажу се с њеним учењем или бар с оном формом, у којој га црква проповеда. Овај положај може бити само у непризнавању *потпуне* слободе члановима цркве или у признавању извесне *мере* слободе у религији, т. ј. „слободу у религији“ не може црква допустити у свој њеној пуноћи него само у извесној мери. Слобода која прелази одређену меру у границама религије изилази изван ње, претвара се у слободу религије (друге неке.) Потпуна „слобода у религији“ (хришћанској) не може бити призната зато што је црква хришћанска друштво састављено из многих чланова; сваки члан мора имати извесне особине, одређено уверење, које мора опће примљеним начином исповедати, и живети по њему — у име чега он управо и јесте члан овога друштва. Заједничке, карактеристичке особине чине људе члановима једног истог друштва, по њима се може познати да они припадају једној истој цркви. Господ наш Исус Христос рекао је својим ученицима: имајте љубав међу собом, по овоме ће вас познати, да сте моји ученици“ — указујући на *љубав* као на најкарактеристичнију црту, која им даје права на заједнички назив његових „ученика“. Ко жели да постане членом извесног друштва или хоће да остане њиме, он мора имати или чувати оне особине, које се траже од чланова тога друштва. С тога у друштву, те и у цркви као друштву дозвољава се њезиним члановима несагласност само у извесној мери т. ј. све до оног момента, док њихово друкчије мишљење јасно не

Digitized by Google

засведочи, да они немају више оних карактеристичких особина, својстава и ознака, које су нужне и без којих не могу бити члановима цркве. Како је ово засведочено они de facto престају бити члановима цркве, после тога они су слободни, али њихова је слобода ван граница религије. Мера ове слободе у религији могла би се овако формуловати: Ако ви хоћете да будете члановима наше цркве, ви не смете прелазити границе до којих она долази; у овим пак границама ви имате слободу — „слободу у религији". Ако пак пређете ове границе, ви престајете бити члановима наше цркве, ви сте већ онда друга црква, друга религија; ви онда имате потпуну слободу, само ова слобода није у религији (нашој) него „слобода религије" (ваше.)

Но, јавља се питање, на какве појаве у животу истините хришћанске цркве може се односити ова мера слободе у религији?

Хришћанско учење је истинито и неизмењиво. Но људско разумевање ових истина није свагда овако. Човечја мисао о њима није свагда једнака и с развићем човечанства усавршава се и ова мисао, развија се. У овом развићу, коме је циљ изјашњење и тумачење истина цркве, мисао иде путем најразноврснијих претпоставака и закључака и најзад долази до јаснога разумевања истине. Ово развиће мисли, с циљем истумачити, разјаснити и правилно разумети истине цркве назива се у науци догматичког богословља »раскрићем догмата.« Раскриће догмата могуће је тек онда, ако је дозвољена слобода мишљења о истинама црквеног учења и слободе исказивати га. Речју, раскриће догмата је могуће тамо, где је допуштена слобода *богословске мисли.* Ова слобода богословске мисли и јесте „слобода у религији", и у коликој је мери нужна слобода богословске мисли, у толикој је мери дозвољена и „слобода у религији". У колико религијозна мисао не може бити неограничена, у колико јој се не може признати потпуна слобода — јер она у таком случају прешла би границе оне религије, чије учење раскрива — у толико не може бити призната ни потпуна слобода у религији него тек извесна мера ове слободе. Да хришћанска црква не признаје потпуну слободу у религији

Digitized by Google

види се из њеног поступка с неким њеним члановима, који ми називамо екскомуникацијом, одлучењем од цркве. Одлучење од цркве је изјава од стране цркве, да одлучени од цркве није више њен члан, јер његова богословска мисао и исказивање њено прешло је ону границу, коју прелазити и остати чланом цркве — није могуће.

Дакле хришћанска црква у своме учењу не признаје потпуну слободу савести као слободу у религији, признаје је само у извесној мери као у границама дозвољену слободу богословског мишљења. У овом смислу и у оволикој мери признаје хришћанска црква слободу савести својим незадовољним члановима. Св. апостол Павле пише Коринћанима указујући на њихово право судити оне који су унутра т. ј. хришћане: „А сад вам писах да се не мешате ако који, *који се зове брат* постане блудник или тврдица или идолопоклоник, или кавгација или пијаница или ајдук; с таковима да и не једете". (I. Кор. 5, $_{11}$.)

Ово је, дакле, једно питање о слободи савести, ово је један одговор на њега: хришћанска црква признаје слободу савести *својим члановима* са извесним ограничењем.

Шта је са нехришћанима, јеретицима, бившим члановима цркве? Шта је са слободом религије?

Кад хришћанска црква даје извесну меру слободе својим члановима, у толико више признаје слободу савести својим бившим члановима, јеретицима, расколницима, нехришћанима.

Господ наш Исус Христос одговорио је књижевницима и фарисејима, који су дошли да га искушају: „**воздадите оубо ꙗже кесаревꙗ, кесареви и ꙗже Божїѧ, Богови**" (Лука 20, $_{25}$.) Овим речима нај јасније је изрекао Господ наш принцип признавања сваком свога права и давања свакоме онога што је његово, у исто време изјаснивши се против његова ограничавања. Слобода је право сваке савести, не допуштати је у име Христово значи поступати против његових речи, Сам Господ Исус Христос не присиљава никога да иде за Њим, оставља свакоме, да поступа по својој слободној вољи: „**аще кто хощетъ по мнѣ ити, да отвержется себе и возметъ крестъ свой и по-**

Digitized by Google

слѣдѹетъ ми“ (Лука 9, $_{23}$.) Није ли он и овим речима освештао право слободе човечје савести. У овом смислу и правцу учио је Он и своје апостоле и ученике: „И въ оньже аще градъ входите и не пріемлютъ васъ, изшедше на распѹтіѧ егѡ, рцыте: И прахъ прилѣпшій намъ ѿ града вашегѡ, ѡтрѧсаемъ вамъ“ (Лука 10, $_{10.-11.}$) Слобода, неограничавање, неприсиљавање. Како треба поступати са оним који неће да буде у цркви ни да јој се покорава Спаситељ наш научио нас је речима: „аще же и церковь преслѹшаетъ, бѹди тебѣ ꙗкоже ꙗзычникъ и мытарь.“ (Мат. 18, $_{17}$.) Прича о блудном сину најлепша је илустрација принципу слободе савести, и кад син, који ма да је на кривом путу тражи: „Отче, даждь ми достойнѹю часть имѣніѧ“, отац га не одбија но „раздѣли имъ имѣніе“ (Лука 15, $_{12}$.) Св. апостол Павле пише Коринћанима баш о слободи савести: „вскѹк бо свобода моѧ сѹдитсѧ ѿ иныѧ совѣсти;“ (I. Кор. 11, $_{29}$.) а на другом месту пише: „Что бо ми и внѣшнихъ сѹдити; не внѹтреннихъ ли вы сѹдитъ: и измите злаго ѿ васъ самѣхъ“ (I. Кор. 5, $_{12.\ 13}$.)

Из приведених места св. Писма јасно је, да хришћанска црква у свом учењу признаје слободу савести као слободу религије, т. ј. признаје *потпуну* слободу савести *бившим члановима*, *јеретицима* и *нехришћанима*. То је одговор на друго питање.

Овако учење хришћанске цркве биће нам још јасније, ако разгледамо како нас св. Писмо упућује, да се понашамо према туђој савести. Сам Господ Исус Христос дао је нама примера у овоме. Кад Га није хтело примити село самарјанско ученици Његови, Јаков и Јован синови Зеведејеви замолише га: „Господи, хощеши ли, речема, да огнь снидетъ съ небесе и потребитъ ихъ, ꙗкоже и Иліа сотвори; Ѡбращсѧ же запрети има и рече: не вѣста, коегѡ дѹха веста вы.“ (Лука 9, $_{54.\ 55}$.) Св. апостол Павле пише Коринћанима како треба чувати и пазити на савест других, јер је „немощна“ (I. Кор. 8. $_{7.-13.}$). Леп пример поштовања слободе туђе савести показао је апостол Павле кад је био у Атини: „Ставъ же Павелъ посредѣ ареопага рече: мѹжіе Ѧдинейстіи, по всемѹ зрю вы аки благочестивыѧ“ (Дела Ап. 17, $_{22}$.). Ове речи говори св. апостол Павле, коме „раздражашесѧ дѹхъ егѡ въ немъ зрѧщемъ Ідѡлъ полнъ сѹщъ градъ.“ (Д. А. 17, $_{16}$.)

Digitized by Google

Дакле, хришћанска црква признаје у свом учењу слободу савести, и показује нам како се треба понашати према туђој савести. Овим признањем слободе човечје савести одређује се одмах и начин, како црква треба да врши своју дужност према својим бившим члановима, јеретицима, расколницима, да и не говоримо о обраћању нехришћана к Господу. Ова дужност је у томе, да поврати у своје крило оне, који су се од њега удаљили. Тиме што црква хришћанска признаје слободу савести, она се није одрекла од ове своје свете дужности, да води људе к вечној истини и животу, она не може и не сме рећи: »веруј ти у што хоћеш и како хоћеш, мене се то не тиче,“ она говори: „веруј ти у шта хоћеш и како хоћеш (у томе је твоја савест слободна) *не моја је света дужност повратити тебе на истинити пут*“, Свест о овој дужности присиљава цркву да ступи у известан одношај према онима који су изван цркве не заборављајући у исто време принцип слободе савести.

Но, *како* она мора поступати? Одговор на ово питање налазимо у св. Писму.

Господ наш Исус Христос шаљући своје ученике на проповед рекао им је: „**Идите же паче ко овцамъ погибшымъ домъ Іиілева. . .**“ (Мат. 10, 6.) — а даље им говори да им није потребно никаквих материјалних средстава за то. Св. ап. Павле учи нас како треба проповедати: „**Ни едино ни въ чемже дающе претыканіе, да слъженіе безпорочно бъдетъ: Но во всемъ представляюще себе такоже Божіа слъги, въ терпѣніи многѣ, въ скорбехъ, въ бѣдахъ, въ тѣснотахъ, въ ранахъ, въ темницахъ, въ нестроеніихъ, въ трудѣхъ, во бдѣніихъ, во пощеніихъ, во очищеніи, въ разумѣ, въ долготерпѣніи, въ благости, въ Дусѣ Святѣ, въ любви нелицемѣрнѣ, въ словеси истины, въ силѣ Божіей, оружіи правды десными и шуими, славою и безчестіемъ: гажденіемъ и благохваленіемъ: такѡ лестцы, и истинни: такѡ незнаеми, и познаваеми: такѡ умирающе, и се живы есмы: такѡ наказуеми, а не умерщвляеми: такѡ скорбящие, присно же радующеся: такѡ нищи, а многи богатящие: такѡ ничтоже имуще, и вся содержаще.**“ (II. Кор. 6, 3.—10.) „**Изъ же въ сладость иждивъ и иждивенъ бъдъ по душахъ вашихъ; аще и излишше васъ люблю, менше любимъ есмь.**“ (II, Кор. 12, 15.) Каква пак средства и

Digitized by Google

силе ваља употребљавати у делу проповеди учи нас опет св. ап. Павле: „Во плоти во ходѧще, не по плоти воинствѹемъ: орѹжїѧ во воинства нашегѡ не плотскаѧ, но силна Богом“ (II. Кор. 10, 4). У посланици Ефесцима пише св. апостол Павле, како се треба борити против ђаволске силе: „братїе моѧ возмогайте во Господѣ, и въ державѣ крѣпости егѡ . . . сегѡ ради прїимите всѧ орѹжїѧ, Божїѧ, да возможете противитисѧ въ день лютъ, и всѧ содѣѧвше стати. Станите оубо препоѧсани чресла ваша истиною, и ѡболкшесѧ въ брѡнѧ правды, и ѡбѹвше нозѣ во оуготованїе благовѣствованїѧ мира: Надъ всѣми же воспрїимши щитъ вѣры, въ немже возможете всѧ стрѣлы лѹкавагѡ ражженныѧ оугасити: и шлемъ спасенїѧ воспрїимите, и мечъ дѹховный иже есть глаголъ Божїй“ (Еф. 6, 10. 13—17.) Овако мора поступати сваки хришћанин према непријатељима, тим пре црква Христова. Духовно „всеорѹжїе Божїе“ — то је њена сила. Љубав уз признање слободе савести, духовна средства, снисходљиво и кротко понашање,[14] реч убеђења[15] — то су средства, која она признаје у борби са отпадницима и нехришћанима.

Наставиће се.

В. Максимовић

[14] Св. Јован Златоусти — Мисионарски календар 1903. г. стр. 170.

[15] Св. Григ. Богослов — ibid. стр. 171.

Digitized by Google

ПРИЛОШЦИ
историји српских банатских манастира
у другој половини XVIII-тог века.

Од Радослава М. Грујића.

Осми деценијосамнаестог века од великог је значаја у историји српске карловачке митрополије! Знаменити народно-црквени сабор 1769., те архијерејски синоди 1774. и 1776. год., имали су, по налогу аустријскога двора, задатак, да изведу реорганизацију српског црквеног и народног живота, у земљама под аустро-угарском влашћу, — а у смислу жеља те власти. И представници народа и свештенства српског на сабору, а архијереји на синодима, приступише, у извесним границама, томе послу, — али не могоше и не хтедоше слепо по диктатури двора поступати. Чврсто се држаху привилегија и вековних права своје цркве и народа. Наступио је лом. Власт је силом хтела намере своје спровести: — није већ више хтела да гледа народне привилегије ни на папиру, — хтеде с њима са свим да сврши! Народ је устао у обрану својих привилегијалних права, те речју и делом штитио је своје крвљу стечене повластице и очуване народне и црквене обичаје.

Кад не хтедоше народни представници и првосвештеници послушати налоге, које су се по уверењу њиховом косили са основним правима цркве и народа српског — тада прегну власт свом силом, да кодифицира сама разне своје наредбе и прописе, који имају нормирати све главније одношаје српског народно-црквеног живота, у Аустро-Угарској монархији. И изађе такав „кодекс“, већ 1770. г., али кад уђе у народ, ма и у изводу, изазва врење, које присили ауторе и издаваче његове, да га повуку. Сад се сва сила моћне државне власти устреми на архијереје српске, да помоћу њих спроведе своје намере. И изађе нови „Регуламенат“ 1777. г., а вешто се подметну, да је уз пристанак архијереја српских садржај његов изложен; и опет узаври, а сад и прекипи, — сила народног огор-

Digitized by Google

чења изврже се у јавне побуне, па се проли и крв. Повукоше тада одмах и овај „Регуламенат“; али успеше да силно поколебају поверење народно према врховним представницима цркве његове. Дође за тим „Декларатори ја“ 1779. год., која заврши привилегијално доба у историји српске цркве и народа, под Аустро-Угарском, и удари темељ новом периоду.

Реорганишући тако цео склоп црквено-народног живота наших предака, обратила је државна власт нарочиту пажњу и на наше манастире. Тако већ 21. марта 1766. г. Илирска Дворска Депутација[1] иште од митрополита П. Ненадовића, да јој пошаље списак свих калуђера српских, са назначењем места где су рођени и где намештени, — и уједно забрањује држати калуђере странце у манастирима карловачке митрополије. А идуће год. наредила је већ, да се имају пописати сви манастири карловачке митрополије и тачно изложити потпуна слика њиховог тадањег стања. Митрополит Јован Георгијевић известио је о налогу томе све епископе, и ови одредише и заповедише односним особама, да попишу манастире по њиховим дијецезама. И попис се обави почетком 1771. год.

У Митропол.-Патријарашком Архиву у Карловцима нашао сам, прошлих школских великих празника, тај попис манастира по дијецезама: вршачкој, темишварској и арадској. У њему је доста, не само интересантних, него и врло важних података, за историју наших манастира у тим крајевима; а то је поље у нас тако слабо обрађено, да добро долази сваки, па и најмањи прилог, који би расветљавао тамне странице те прошлости наше. Стога и штампам прилоге ове!

Вршачком владичанству припадали су у то доба манастири: Месић, Средиште, Шемљуг, Златица, Кусић и Базијаш. Прва три беху у дистрикту вршачком, а друга три у дистрикту: белоцрквено-паланачком. Ни једном од њих не беше стање особито: приходи мали, калуђера мало, а економија скоро никаква. Најбоље је

[1] У Митроп. Патр. Архиву у Карл. бр. 38 ex 1768. (ориг.).

Digitized by Google

стајао Месић:[2] он је имао највише поља и ливада, те засађеног винограда а доста и шљивика; у њему беше и највеће братство: 5 јеромонаха. *За њега се каже, у попису том, да за саградиште деспоти српски; Стеван, Максим и Јован,* те *да беше о том записа и протокола, а све пропаде у ратна времена.* Цркви је темељ од камена, а зидови и свод од цигље; ћелије пак све су од дрвета. У Средишту[3] само је два брата и два калуђера госта из Херцеговачког манастира св. Троице. У Месићу су два калуђера родом Власи, а овде су ови Срби. Шемљуг[4] је имао три брата: 2 Србина и једнога Влаха. Приличан је иметак имао — с обзиром на остале. Златица[5] је врло лоше стајала; стара црква запустела, а нова се почела диизати 1760. г. трудом и трошком митропол. Јована Георгијевића, док је још био епископ вршачки. И ћелије је нове почео зидати, али у ово доба још не беху све готове. Поља и ливада, као и винограда имао је врло мало, а стоке не имаше ни комада. Два брата сада налажаху се у том манастиру, а у пређашња времена беше их до 12. У Кусићу[6] три су калуђера, сва три Србина; имућствено стоји одмах иза Месића. Има леп шљивик, а прилично и земљишта, но економија му врло слаба. Базијаш[7] беше најмањи и најсиромашнији манастир вршачке дијецезе: у њему је тада још само један брат, а беше их пређе четворица. — Интересантне су појединости, које говоре о стању ћелија и осталих зграда манастирских, те о пореклу појединих карактера, — за културну историју нашу изврсни подаци!

Поред Св. Ђурђа, Вездина и Партоша, припадао је у оно доба темишварском владичанству и манастир Војловица. Стање ових манастира много је боље, него манастира у вршачкој дијецези; нита више, манастир Бездин, множином братства и добро вођеном економи-

[2] Прил. V.
[3] Прил. VI.
[4] Прил. VII.
[5] Прил. VIII.
[6] Прил. IX.
[7] Прил. X.

Digitized by Google

јом, одликовао се је међу свима манастирима карловачке митрополије. *За њега се у попису вели, да је саграђен 1539. г. али се не спомиње ко га је саградио.*[8] Поред цркве манастирске спомиње се неко округло на свод здање, у које су затварали довађане бесне — дакле врста луднице. Беше у том манастиру тада, под једним кровом 26 ћелија, што за оно доба беше ванредна реткост. Све зидано од добра материјала. Лепу башту и мајур, са свим потребним економским зградама, — уредише према оновременим приликама најбоље. Имали су доста знатан број ситног и крупног блага; те од тога, и од економије у опће, имађаху врло леп приход. — То беше управо мали спаилук. На сва добра своја добили су привилегију од царице Марије Терезије 7. фебруара 1748. г. У њему тада беше стално настањених шеснаест калуђера из разних крајева српских, па чак по један из Мале Русије и Ердеља. Управитељ му је био архимандрит Дионисије Живојновић, родом из Српског Београда; а беше и један странац из Хрватске, села Подлапаче, Тимотије Мириловић, који се у том манастиру још од 1725. год. налазаше. Од свих 16 калуђера, 12 беху јеромонаси, 2 монаси, а два ђакона. Још се као гост, послат од Темишвар. Земаљ. Администрације, налазаше тада у Бездину и неки јеромонах Хрисант Николић, из Водена у Мађедонији. — Печат им је ванредно лепа и чиста израда онога времена: у средини, на штиту, слика је Ваведенија пресв. Богородице, над штитом тим је царска круна, а с једне и друге стране штита и круне две птице с раширени крили; под штитом је у округ натпис врло лепим словима: „Печатъ монастира Бездина.“

За манастир Св. Ђурђа, каже се у попису, да га је основао у XV-том веку десиот српски Јован, који је умро 1503. год.[9] Црква му је омања, у облику крста, од печене цигље, сазидана као што су и ћелије, којих је 12 под једним кровом. Има доста земљишта и шуме, и прилично развијену економију. Манастирске браће беше тада десет, а међу њима и један пострижник све-

[8] Прил. II.

[9] Прил. I.

Digitized by Google

тогорског манастира Зографа Кирил Живковић, кога је опћи народни сабор у Карловцима 1769. г. одредио у овај манастир, да пребива. Печат је резбарија из XVI. ил најдаље XVII-ог века, са сликом св. Ђорђа на коњу и српским, ал нечитким натписом; прочитати се само даде . . . „нарє . , . великом . . .“

И за манастир Партош вели се, да га је основао десиот Јован.[10] У ово доба имао је и једну од дрвета и блатом олепљену капелу, одма иза олтара црквеног, у којој је тада лежало тело преподобног Јосифа митрополита темишварског, који је према запису, на једној његовој књизи: „Хиротонији“ живео 1655. г. у Темишвару. Овде већ нису ћелије под једним кровом, нити све од цигаља саграђене, него и од плетера и дрвета, па блатом олепљене, као и оне у вршачком владичанству. Приличну је економију имао и ако знатно мању од прва два. Браће беше: 4 јеромонаха и 2 монаха; а пређе је било 8 јером., 2 монаха и 2 ђакона. — Печат је рад XVIII-тог века, лепим округлим српским натписом: „Печатъ монастира Партоша!“

За манастир Војловицу вели се у попису, да је основан 1383. г.[11] и да се у њему с десне стране клироса налази гробница са моћима преподобног оца Григорија Синајите. Ћелије су овде лошијега стања, као и у Партошу, те је и у економији и имућственом стању сличан њему. Имао је тада 6 браће, а управитељ му је био архимандрит Спиридон Стефановић, родом из Србије и пострижник манастира Раковице код Београда. — Печат му је стари рад: из XVI. или XVII-тог века, много већа од форинте сребрне, са натписом: „Сіи печать монастира Бойловице храм сѣых архагглѡ;“ — утиснут је гаром црним.

Арадска дијецеца имала је и тада само један манастир: Ходош. У ово доба Ходош је прилично стајао.[12] За стару цркву вели се, да је старија од 200 година, али се позитивно незна кад је саграђен. И ћелије су су му у добром стању. Има велик воћњак од шљива,

[10] Прил. IV.
[11] Прил. III.
[12] Прил. XI.

Digitized by Google

јабука и крушака, — до три хиљаде дрвета. Развијена је економија, те доноси приличан приход. Од самог воћа попречно добије годишње око 500 фор. Браће у манастира свега има 12; и то: 4 јеромонаха, 2 ђакона и 6 монаха. Ником није дужан. — Печат му је већи од сребрне форинте, са сликом Вавед. Пресв. Богородице, око које у около пише: „Си печать монастира Ходоша. Храмъ Вавѣденіе Бцѣ."

Осим пописа ових манастири саопћио сам у прологу и једно писмо изасланика Ненадовићева — Јосифа Стојановића од 28. јула 1750. из Ходоша.[13] Садржај писма тиче се земљишта манастира Ходоша, а нарочито неке три аде, у Моришу, које су Ходошани од давнине и за Турака уживали, но ради којих сад беше наступио неки спор. У ово доба налазио се у Ходошу архимандрит Вићентије Продановић са 15 калуђера. Прњаворача беше 44 породице, а 14 разних слугу.

Кад је митрополит Јован Георгијевић примио овакове пописе из свих дијецеза, — сакупи их и посла 12. Јуна 1771. год. Илирској Дворској Депутацији у Беч. Но у Бечу не беху задовољни са оваковим пописима; — не бете им све стање српских манастира дата тачно и јасно описано. Стога већ 11. јула и. г. изађе, преко председника Ил. Дв. Депутације барона Колера, највиши налог на митрополита, да се ти пописи допуне у извесним тачкама и уједно да *се сви рукописи стари и исправе, што се по манастирима налазе, у оригиналу двору пошаљу.*[14] Нарочито пак тражио је двор, да му се тачно објасни: кад су и од кога сазидани манастири? о чему се говори у рукописима, што се налазе по односним манастирима? Каква је у манастиру економија? Какав је споразум међу управитељима и подчињенима? Какова је у манастиру дисциплина? Како се употребљује време и врше дужности? С чиме се калуђери баве? Да ли науком? Има ли међу њима учених; и који су то, који напредују у наука-

---

[13] Прил. XII.

[14] М. П. А. Карл. бр. 98 ex 1771 (ориг.)

Digitized by Google

ма? Да ли могу друге поучавати? Да ли обучавају младеж у манастирима; који то чине и да ли су спосспособни за то? Какова је милостиња, којом су се до сада калуђери помагали и издржавали? Да ли су је калуђери сами у нарочита времена, и са знањем, или без знања политичких власти — сабирали; или су је људи, који у манастир и цркву долазе по доброј вољи доносили? И најпосле: по чијој наредби и на чији трошак подигнуте су нове цркве, капеле и манастирска здања, по манастирима: Хопову, Јаску, Привиној Глави, Раковцу, Бездину, Партошу, Сентђурђу, Бођану, Ходошу и Пакри?

Митрополит је овај налог доставио епископима и позвао их да по њему поступе. А епископи су по жежи двора одговорили на сва питања и у другој половини 1772. год., доставили те своје одговоре митрополиту, да их он даље двору спроведе. Но у многим манастирима тешко је било одговорити позитивно и јасно на прво питање: о постанку манастира; исто је тако тешко било удовољити жељи двора, да му се сви списи манастирски пошаљу у оригиналу. — Не знам како су остали епископи поступили с обзиром на ова два питања, — но познато ми је, како је епископ арадски Пахомије Кнежевић, за манастир Ходош поступио. Он наиме пише митрополиту из Арада 11. октобра 1772. год.[15] да му шиље латински поново сачињен попис манастира Ходоша са 13 прилога, као доказе у попису наведених извесних тврђења. Извињава се што те прилоге по жељи двора није послао у оригиналу, него у оверовљеним преписима, — јер мисли, да ће и овако добро бити, кад тако и жупанијске власти поступају. Што се пак тиче старине ман. Ходоша вели, да се скоро ништа не може аутентично разабрати, јер ни једног писма нема, које би било из доба пре 1690-те год.; а ако је какав запис и био, из кога би се могло шта дознати о постанку тога манастира, то је свакако за време ратовања изгубљено или уништено. Још уз то моли поменути владика — митрополита, да се код двора постара не само, „да ѹ миръ останетъ митыръ сей,

[15] Ориг. у М. П. А. К. бр. 320 ex 1772.

Digitized by Google

но да и съ привилегіомъ царскимъ, такоже и прочіи по Сремѣ митѣыри нши, мѧтивно подтвердитсѧ"

Међутим је царски двор, још пре него што је добио ове поновне извештаје, издао већ наредбу митрополиту, да се банатски манастири Кусић и Базијаш имају спојити са манастиром Златицом. Ово је учињено сигурно по нарочитој жељи митроп. Георгијевића, који је још 1760., као вршачки епископ предузео да из темеља реновира и сазида сасвим нов манастир — на место старе Златице. Кад је изашла царска одлука о сједињењу поменутих манастира предузео је митрополит, да чим пре доврши градњу манастира и подигне све потребне зграде. Тако већ 26. фебр. 1772. г.[16] пише он темишварском команданту генералу грофу Митровском и моли га за дозволу, до може пећи цигљу за дизање зграда манастира Златице, и да му се зато изда потребно дрво из региментских шума, — уз обичну таксу. А 26. марта[17] и. г. моли темишвар. земаљ. администрацију, да наложи белоцркванском фервалтеру, да одма лиферује потребна дрва за манастир Златицу; трошак ће се платити из вршачке дијецезалне касе.

Пред јесен исте године, биће да је манастир Златица већ у потпун ред доведен, те је извршено и преселење калуђера и покретног имања поменута два манастира: Кусића и Базијаша. Митрополит Георгијевић пише посланицу намеснику златичком јеромонаху Пајсеју и свој осталој браћи, из Вршца 6. октобра 1772. год.[18] У њој им вели, да се од сад и сва пресељена браћа, имају називати само браћом манастира Златице, као што ће се и имање оба она манастира називати само имањем златичким. Имају се сви покоравати једино намеснику златичком Пајсеју, а он се има једнаком љубављу према свима односити; по правди им саборно судити и поправљати их, те упорне грешнике без икакве злобе митрополиту обзнанити. Из манастира сви да имају све у једнакој мери; да држе прописане мо-

[16] М. П. А. К. бр. 200 ex 1772 (Концеп.)

[17] М. П. А. К. бр. 253 ex 1772 (Конц.) Срав. и извештај администрације, о изданом налогу, од 23./III. и. г. бр. 258 (ориг.).

[18] Не ексиб. концепат у М. П. А. К.

Digitized by Google

литве и службе саборно, а нарочито они, који се закључком сабора братског на односне дужности поставе. Сви да се једнако хране; нико да неби јео и пио у својој ћелији, осим у болести, па ни онда, ако би који брат после опћег обеда са посла свога дошао, -- него увек у опћој трапезарији. Тако исто и госте своје нико да не части у својој ћелији — него такође у опћој трапезарији. Особно свога нико ништа не сме имати, — завађа се строга киновија (опћежитељство). Без знања намесникова ни један брат, да не излази у села, осим службеним послом. Стране калуђере ни пошто да не примају ни на конак; а ако који од тих не би хтео из манастира да изађе, нека одма о том извесве војничког или коморског чиновника. Исто тако да не примају ни мирске људе, који се пустаилуком и другим којим пороком баве, нити да им бивају јатаци и примају на оставку какове ствари — но да одма светске власти о томе известе. — Најпосле их упућује, да се чувају и клоне од свега онога, што би било противно Богу, царском велич., вилајету, манастиру, њиховом положају и звању и т. д., те им обећава, да ће добити нарочито уређење, кад манастир Златица одлуком народног сабора, архимандријом постане и цар потврди то. — Ово је имало бити нека врста старих ктиторских устава — у привременом својству; јер на крају још и ово је речено: „сіе же писаніе в' монастырѣ Златици, да хранитсе“, а зна се већ, из поменутог и приложеног пописа, да су митропол. Георгијевића сматрали ктитором новоподигнутог и уређеног манастира Златице.

Укидање и спајање осталих манастира у Банату догодило се тек касније, кад су нови пописи сачињени од такозване локалне комисије, којој је председавао Фелдмаршаллајтнант барон Матеун, а у присутности митрополита и месних епископа.

Ова комисија отпочела је попис са манастиром Бездином, у који је барон Матеун, са митрополитом Вићентијем Јовановићем-Видаком те својом и митрополитовом свитом стигао 3. Августа 1775. год. Комесарова свита састојала се од пуковника пл. Валиса, те по једног актуара, регистратора и канцелисте. Митрополит

Digitized by Google

је о томе доласку већ 12. Јула[19] и. г. известио темишварског епископа Мојсеја Путника, и упутио га, да нареди по манастирима, да се све доведе у најбољи ред и чистоту, те ћелије чисто и лепо спреме, за становање ових високих гостију; да се браћа сва на окупу налазе, да буду чисто и пристојно одевена. А 17. Јула[20] и. г., кад је већ тачно био одређен дан доласка комисије, јавља митроп. владици Путнику, да их дочека у ман. Бездину са свитом својом; свештеници да буду обучени у одјејанија, те са литијом и иконама дочекају њега и комесара. Под истим датумом известио је о том митрополит и вршачког владику Виђентија Поповића и још га позвао, да 3-ћег Августа дође и он на сусрет њему и комесару у манастир Бездин, али да не каже Матеуну, да му је митрополит то јавио, — него да је с друге које стране сазнао за долазак, те је дошао да учини своје подворење.

Кад је та комисија обавила попис манастира у Банату — поднела је исти двору, а овај уступи то Илир. Двор депутацији, да она проучи стање манастира тих и поднесе своје предлоге нарочитој комисији у ствари реорганизације њихове.

Седница ове нарочите комисије, која је састављена била из чланова Двор. Рат. Савета, Двор Коморе и Ил. Дв. депутације, одржана је ради те ствари први пут 14. (25.) Априла 1776 год. у четвртак, под председништвом грофа Колера, а у присутности митрополита Видака и његова секретара Ненадовића, те двор. саветника: Мајлата, Ступана, Зичија, Фрица, Вајнгартена, референта Кеса (Kees) и конциписте Јазвица (Jazvicz).[21]

На првом месту расправљало се о „Манастирским Правилима", која би имао митрополит саставити, синод прегледати, а царски двор потврдити. Митрополит је

[19] Концеп. у М. П. А. К. бр. 428 ex. 1775.

[20] Конц. у М. П. А. К. бр. 457 ex 1775. — Митрополит је са баронom Матеуном пошао из Новог Сада другог августа 1775. г., и дошао на ручак у Сварц Бечеј; затим исто дана на ноћ у Вел. Кикинду, а одатле је 3-ког пошао у Бездин.

[21] Препис ових важних седничких записника нашао сам у K. k. Kriegs-Archiv-у у Бечу под бр. 319 ex Jan. 1778.

Digitized by Google

изјавио, да за српске православне манастире нису потребна посебна правила, пошто су све норме монашког и манастирског живота и рада изложене од давнина у Типику. — О том предмету би закључено, да се између руских књига, што их има Курцбек наће Типик, и из њега изведе устав монашки; а митрополит, ако још шта за згодно наће може томе додати.

У другој тачци, на истој седници, расправљало се о банатским манастирима. Прочитана је прво царска резолуција на поднесени предлог Ил. Двор Депутације. Царица не одобрава, да се манастирске земље и остала добра продаду, него нека остане сваком манастиру све оно, што је и досад уживао; неће се више истраживати по каквом праву манастири поседују и уживају односна земљишта, него ће им се све то потврдити посебном царском одлуком, — у којој ће још предвиђено бити, да ће се у случају инкорпорације Баната краљевини Мађарској, издати свим тим манастирима донације и штатуције на сва та добра њихова. Реалија ће дакле сва остати манастирима, али стога морају они, као чланови банатских сталежа, као и остале спахије, за слободу тих својих добара, плаћати одређени порез (Grundsteuer). Што се пак тиче куриалија, царица одлучује, да не могу остати у оном обиму, као што беше дотле. — Након тога, по предлогу саветника Мајлата закључи комисија, да дотле, док се нови систем по целом Банату не уреди, манастири и даље, као и досад, буду слободни од тог пореза; а међу тим ће се и специјализирати колико ће који манастир имати плаћати пореза, на односна своја земљишта. Од десетка манастири се ослобађају, а људи, који на њиховом земљишту станују, морају манастирима десетак давати. Број прињаворацa неће се ограничити, те сваки манастир може колико хоће на своме земљишту таквих људи населити. Но манастир мора с тим људима исто тако поступати, као што и спахије поступају са својим паорима; те их учинити или целим паорима (дати им наиме целу сесију земље, као што урбари прописују) или половином, — четвртином и осмином паора. При том ваља манастир да пази, да што више добије таквих људи, које може учинити целим паорима, јер ће од њих имати

Digitized by Google

већу корист; и да изда њима само толико земље, колико му је потребно, да добије радних снага за обрађивање осталог земљишта, — јер увек је боље вући целу корист од земље, него ли само десети део! О броју прњавораца, нека епископ и манастир с прњаворцима се погоди; оне пак досадање прњаворце, које манастир не би могао дотирати, нека преда држав. комори, која ће их наместити и дотирати на своме земљишту. Прњаворци ће дужни бити, попут спахијских поданика, манастирима давати десетак од свега и жировину; а главарину и порез на земљу и остало — у земаљ. благајну.

Што се тиче куриалиа: остају манастирима и даље рибњаци слободни од свакога данка; а за воденице, ракиџинице, пиваре, крчме и касапнице плаћаће манастири исто онако, као што плаћају и остале спахије. Но крчме и касапнице нека не држе манастири сами, него нека их дају под аренду, јер тај посао не приличи њиховом чину.[22] Шуме ће и даље остати манастирима, али ће се одредити колико ће се моћи сећи на годину за домаћу потребу, а колико за продају, да се не би шуме затрле. Манастири неће плаћати жировину за своју марву. а у случају да у њиховим шумама не роди жир, — моћи ће бесплатно пустити своју марву у царске шуме; а и људи, који буду терали своју марву у шуме манастирске, плаћаће манастирима жировину, а не царевини.

Друга седница одржана је 1. Маја (20. Априла) и. г., у среду, а у присутности истих оних чланова, који и на прошлој седници беху.

Пре свега реферирао је Кес, да се у шпецификацији руских књига, у Курцбековој штампарији не налази Типик. Митрополит је на то изјавио, да је тај Типик нашао у бечкој грчко српској цркви Св. Георгија и дао цензору Атанасију Димитријевићу, да из њега извади потребна правила за манастире. Референт Кес додао је још на то, да је цензор њему рекао, да ће изваци из Типика од врло незнатне користи бити.

---

[22] Дв. саветник Мајлат предлагао је, да крчме и касапнице све откупи двор. комора од манастира, — јер у опће није прилично, да их манастири имају.

Digitized by Google

— Комисија је на то закључила, да се састављање „Монашких Правила“ повери поменутом цензору Димитријевићу, за тим да се кад готова буду Митрополиту доставе, да их он са синодом прегледа, излишно изостави, а нужно дода; тако исправљена правила поднеће се двору на потврду. — Нарочито је још наглашено, да је цензор дужан ауторе цитирати — из којих је које правило узео. — Тако је ето дошло до оних „Монашких Правила“, која су 1777. год. заједно са обновљеним „Регуламентом“[23] — послана у 50 примерака свакој дијецези, да се разделе члановима конзисторија, протопопима и манастирима!

У погледу правних одношаја банатских манастира, а то се имало односити и на све остале, донешено је на овој и следећој седници доста интересантних, а и врло важних одлука. Тако је допуњен закључак прошле седнице у ствари пуштања манастирске марве у царске шуме с тим, да манастир има у том случају известити односну окружну политичку власт, која ће му одредити место, где ће моћи марву пустити. Даље: манастири, који шуме немају, могу их слободно на својим земљиштима подизати. Што се пак тиче манастира, који немају у плодоносном земљишту т. ј. у ораницама, ливадама, пашњацима, виноградима и шљивицима онолико, колико је потребно, да се осам калуђера може издржавати, предложио је референт, де се ти укину и с другим којим манастиром сасвим сједине. По томе ни један манастир не би могао мање од осам калуђера имати, а више би могао толико, колико год би их могао дотирати тако, да на сваког калуђера дође по 40 јутара у ораницама, ливадама, пашњацима и виноградима заједно. — О овом предлогу није донешена никакова одлука, него је остављен на размишљање до идуће седнице.

Но у погледу унутрашњег уређења манастирског одређено је: да сваки манастир има два настојатеља; а митрополиту и његовој конзисторији оставља се право, да нареди у ком ће манастиру бити архимандрит и

[23] Види: Ориг. писма Вић. Поповића еп. вршачког — митрополиту од 24. авг. 1777. г. у М. П. А. К.

Digitized by Google

игуман, а у ком опет игуман и намесник. Митрополит може слободно ма из ког манастира достојно лице поставити архимандритом у односни манастир, где је потребан. Како архимандритско, тако и игуманско достојанство остаје до смрти; но у случају погрешака од већег значаја може их суд конзисториални не само преместити у други манастир, него по потреби и свргнути, те друге на њихово место поставити. Игумана ће бирати братство једанпут за свагда, а намесника и остале служитеље сваке године о Преображењу, у присутности конзисториалног изасланика; избор тај потврђиваће конзисторија. Рачун о приходима и издацима имаће водити, по одређеном формулару, игуман и крајем сваке године, у присутности 4 најстарија брата прегледати и подписати; ако има архимандрит, онда он потписује а игуманом, иначе игуман с намесником. Те рачуне послаће за тим својој епархијској Конзисторији на преглед, а Епископ и конзисторија послаће Архиепископу, који ће их са сумарним екстрактом Илирској Двор. Депутацији послати. Припазити даље треба, да сва браћа не буду само презвитери, или јеромонаси, него и ђакони и монаси. Ђакони да буду изучени читати, писати и појати; а монаси ако и не морају бити научени, а оно бар да знају разне занате и вештине. Пре навршене 24-те године — никога непримати у монашки чин. Свако мора донети сведочанство од пароха, када је рођен и крштен, те ако му је прошло 24 год. има још једну годину провести као искушеник, и тек онда у 25. год. може се пострићи. Ко се жели пострићи не мора од светских и политичкх власти никакове дозволе тражити, него од надлежног архијереја и његове конзисторије, а ови ће сваке године, по одређеном формулару, о томе известити Митрополита, који ће то одма двору царском доставити. — Игуман може сам постављати световне слуге, колико треба, — али не излишне; ови ће служитељи дужни бити плаћати контрибуцију, као и остале слуге господске и спахијске. — Милостиња у новцу и природнинама, као и тас бележиће се у рачуну, у посебним рубрикама, те ће се употребљавати, не само на украшавање цркве, него и на друге манастирске потребе. Дозвољено је при-

Digitized by Google

мати милостињу у новцу и природнинама, коју људи добровољно у манастир пошљу или донесу; али се не допушта да монаси иду купити милостињу. Догоди ли се потреба: или година неприхвати, или од туче поља претрпе велику штету, или се догоди ма каква друга невоља — ваља замолити надлежну политичку власт, да дозволи манастиру послати монахе, да купе милостињу; но том приликом имају ти монаси од митрополита добити писмо у ком се одређује термин за то, а митрополит има о том известити Илир. Двор. Депутацију и кад пођу, и кад се с милостињом врате Манастири парохија не могу имати, јер се не ће дозволити браћи ићи ван манастира. Шта више не допушта им се вршити ни у Прњавору извесне парохијске службе, као што су: венчање, водоосвећење, погреби и остало, нити од њих какве приходе примати, него све то имају оставити оближњем пароху. Но ипак дозвољава се манастирцима, да могу исповедати, причешћивати, крстити, слово Божије проповедати и децу прњавораца својих поучавати, па и девојчице до 12 година, — по наставној основи и књигама, које се употребљавају у осталим окружним малим школама. — Правила Монашка ваља често да се читају на глас пред браћом, а нарочито онима, који долазе пострићи се. — Епископ може сваке године слободно, да и не пита светске власти, походити и прегледати манастире, а царица ће већ, ако за потребно нађе, одредити сваке треће године генералну визитацију, те ће тада надлежни епископат, са нарочитим изаслаником светске власти, у уговорено време, походити и прегледати односне манастире; епископ ће по том о томе с потребним приметбама известити Митрополита, а световни изасланик своју надлежну власт.

Трећа седница одржана је 3. Маја (22. Априла) 1776. год. у петак, — у присутности истих.

На овој седници поднео је митрополит Видак своје приметбе на предлог референтов у ствари дотирања сваког калуђера у манастиру са 40 јутара земље. Он вели: Многи манастири немају своју земљу у равници, него под шумама и по брдима, па немају 320 јутара такове земље, каква би потребна била за 8 калуђера,

Digitized by Google

те би стога многи манастири укинули се. Даље: приход од сваког јутра таксира се на 3 фор. од 40 јутара износио би дакле сав приход 120 фор., осим перцента од оних прихода, који настају од прњаворских работа, десетка, жировине, риболова, продаје дрва, воденица, крчма, касапница, и т. д. Но у Банату је обичај на три дела орађу земљу делити и употребљавати, дакле би сваке године само трећи део плода доносио, те не би на монаха 120 фор, него само 40 фор. годишње долазило. Уз то неизвесно је, колико ће се мотика винограда у једно јутро плодоносне земље оранице, ливаде и пашњака убројити; није још одређено колико ће који манастир прњавораца моћи дотирати, а колико за себе земље уздржати, да би се могао знати број браће и на сваког 40 јутара расподелити; те најпосле не зна се право још ни то, да ли се под оном земљом, која се за одређење броја калуђера има употребити, разуме и она земља, којом су прњаворци дотирани или можда осим те друга посебна. С тих разлога држи митрополит, да је поменути предлог референтов недозрео и неподесан.

На то је председник гроф Колер изјавио, да се ове концертације само манастира српских у Темишварском Банату тичу, а они сви у равници леже и земљу тамо имају, као што се из пописа и приложених планова јасно вади; стога ће се сада само за њих уредба донети, а за манастире у провинцији мађарској, региментским нумерама и коморским спахилуцима друкчији ће се метод морати узети.

Из свега даљег говора и поступка Колерова у тој седници види се, да је њему и двору баш стало, да се што пре укину извесни манастири по Банату и тамо посебне уредбе спроведу. — На све митрополитове разложне приговоре он само одговори, да ће царица већ наредити, да се споразумно са митрополитом, епископима, манастирима и светском влашћу извиди и одреди, хоће ли се по 40, или више, или мање, јутара земље на једног калуђера рачунати, а за Банат је већ утврђено правило, да се сваки онај манастир, који нема 320 јутара плодоносне земље, — те дакле по поменутој

Digitized by Google

системи не може издржавати 8 калуђера, — има укинути и с другом спојити.

После тога одма се приступило послу и закључило у темишварској епископији овако уредити питање манастирско: Манастир Бездин остаје и у њему један архимандрит и 12 браће с игуманом. Сент Ђурађ остаје и према количини плодоносног земљишта издржавати може једнога игумана и још осам браће с намесником; — но у случају, да се манастир Партош укине, оставиће се земља овог манастира Синоду, да је подели међу друге манастире, те ће се према количини добивене земље и број браће умножити моћи. Партош манастир, пошто за сад има само 123 јутра и 1505□хв. — не може остати, јер би само три калуђера издржавати могао; но ипак ће до синода остати status quo, а тада ће се моћи ово земљиште Сент Ђурђу дати и онде број браће умножити.[24] Војловица је у распри са Двор. Ратним Саветом због свога поседа, те се за сад оставља in statu quo.

У ствари манастира вршачке дијецезе закључи комисија, да манастир Златица, који је већ спојен са два манастира Кусићем и Базијашом, може остати, јер може са игуманом и намесником издржавати 8 калуђера. Исто тако и Месић, са већ присједињеним му Средиштем остаје, те може имати једног архимандрита и 12 браће са игуманом. Што се Шемљуга манастира тиче, решено је, да за сад остане како је, док се синод не састане, да подели имање тога манастира међу остале манастире и калуђере му по другим манастирима размести.

Четврта седница ове мешовите комисије, састала се 4. (15.) Маја 1776. г., под истим председником грофом Колером, а поред поменутих чланова беху још и двор. саветници Györi, Neuhold и Razesberg.

Пре свега известио је председник у овој седници, да је царица свима манастирима, па дакле и онима у

[24] Манастир Партош водио је тада такође парницу због отетог му земљишта у износу 2627 јутара, са Двор. Рат. Саветом, — те је комисија ова закључила, да ће 6. маја и. г. 1776. поднети двору молбу тога манастира с препоруком својом (у K. K. Kriegs-Archiv-у у Бечу бр. 329.) — Али двор није устројио ту молбу, као што ћемо касније видети.

Digitized by Google

Банату, потврдила њихове земљишне поседе (Realbesitz). Они манастири, који специалне привилегије имају на своја земљишта, остају посве слободни; а они, који немају таквих привилегија, а то су већином у војничкој крајини, добивају и надаље право уживања истих (Realgenus), но дужни су вршити службе, као и остали граничари — с изузетком војене. Овде се још додало, да ће ови манастири, у случају развојачења крајине, остати при оној системи слободе, како и спахилуци буду уређени у тим крајевима. — Но пошто локална комисија, није била у свим манастирима у војничкој крајини, него само у Банату, то ће се овом приликом уредити само одношаји манастира, који се налазе у војничкој крајини Темишварског Баната. За тим је решено, да шуме остају и даље регал владарев (Principis), но остаје им право на жировину и лов, као и манастирима у провинцији банатској; могу слободно гонити у њих своју марву и имаће из њих потребна дрва за огрев и грађу, без икакве таксе. Баре, рибарина и риболов остаће и даље, као и досад што је било. у границама манастирског атара, — као и код шума. Ако пак исуше ритове својим трошком, уживаће их слободно дотле, док трошак не намире. А ако се ритови исуше на ерарни трошак, имаће манастири плаћати за оранице и ливаде по јутру одређену таксу. Механе, касапнице, воденице, пиваре и ракицинице остаће и даље истим манастирима, али ће морати десетак од прихода тога давати у државну касу.

Тиме се је завршио рад ове мешовите комисије у ствари манастира банатских и одлуке њене буду поднешене двору на санкцију. Но двор није их све у појединостима потврдио, него је неке ствари изменуо, а неке оставио не решене до згоднијих времена. Тако знамо из 47. §. обновљеног „Регуламента“ од 1777. г., да је царица задржала себи право одредити број калуђера по нашим манастирима и наредити у ком ће манастиру архимандрит, а у ком игуман старешина бити. А рескриптом од 16. Јан. 1777. год.[25] извештава царица митрополита, да је нашла за добро потврдити

[25] У K. k. Kriegs-Archiv-у ibid.

Digitized by Google

одлуку горепоменуте мешовите комисије у ствари останка и уређења манастира Бездина и Сент Ђурђа; дочим манастир Партош укида и заповеда, да се тај манастир са Бездином или Сент Ђурђем сједини, те да се сва имовина пренесе на један од тих манастира и калуђери преселе, па да и у будуће дотични манастир, с којим Партош сједињен буде може за увек повећати своје братство за 4 особе. Исто тако потврђује се одлука комисионална и синодска у ствари манастира Месића, а манастир Шемљуг укида се и налаже се, да се сједини с Месићем, те да се овом потоњем стога повећа број братства за увек на 18 калуђера.

Митрополит је о овоме известио владику темишварског Мојсеја Путника и вршачког Виђентија Поповића — и позвао их, да се постарају што пре тој највишој наредби удовољити.[26]

Но ствар ова није тако лако ишла. Земаљска Администрација темишвар. Баната, која је такођер имала преко свога изасланика учествовати при испражњавању и сједињавању манастира Партоша и Шемљуга са другим одређеним манастирима, — закаснила је о томе известити оба банатска епископа, те је тек почетком новембра званично их известила, да до 15. Новембра[27] има се преселење калуђера и покретне имовине коначно извести. Али у то доба наступиле су већ многе препреке извађању тога. У народу је баш у то доба највише врило, а неколико дана само пре тога пролила се је и крв у Вршцу и многе недужне жртве падоше мртве од војничког оружја; — кад се оно на Митров дан побунио народ против свога владике, ради новоизданог „Регуламента“ и других силом завађених новотарија у црквено-религиозном животу народном. Епископи су били тада у највећој невољи и нису се усудили приступити извађању највише наредбе у ствари пресељавања поменутих манастира; те знамо бар за епископа вршачког Виђентија Поповића, да је, пошто

[26] Конц. у М. П. А. К. — ex 1777 Јан. 24.

[27] Види о томе писмо епископа вршачког Виђ. Поповића — Митрополиту Видаку од 10. (21.) Нов. 1777. год. у П. П. А. К. — и срав. Конц. Одговора митрополита на то од 22. Нов. и. г. под бр. 287.

Digitized by Google

је упитао прво за савет митрополита Видака, умолио Администрацију, да с разлога, што је баш сад у народу ужасно врење, те се бојати поновних побуна, а уз то снег велики и јака зима, — дозволи, да се то преселење одложи до пролећа, што је ова и учинила, одредивши дан преселења на 15. Март 1778 г. — Али разне околности, а нарочито противљење калуђера шемљушких, да их преселе, док се прво Партош не пресели, — онемогућило је удовољити жељи двора и тога термина.

Коначно преселење Шемљуга у Месић, догодило се тек 16. Јуна 1778 г, — после неколико пооштрених налога. Епископ Поповић, са окружним капетаном вршачким изашао је у Шемљуг и тамо учинио распоред преселења. Цркву манастирску предао је селу Буђину и прњаворцима за парохијску цркву; две омање ћелије одредио је за парохијски дом и поставио прекобројног свештеника Павла Георгијевића из Маргите за парохиалног им свештеника; оделио им је од манастирских ствари: одјејанија, црквене књиге и остале за богослужење потребне црквене ствари; а састављен је о томе и инвентар те предан новопостављеним црквеним епитропима. Још су и две веће ћелије остављене тим селима за школу. А све остало, које пре, а које сад, пренето је у Месић тако, да је код манаст. Шемљуга остао још само један виноград и шљивик, те једно слабо здање манастирско, што ће се све продати, као што извештава епископ — митрополита[28] — чим се нађе згодан купац.

Тако је ето обављено укидање манастира Шемљуга, а слично се сигуно поступало и при укидању других манастира. Нисам нашао података, кад је изведено преселење Партоша.[29] — Но још ћу приметити, да светске власти нису свуда, као овде предусретљиве биле и ишле на руку епископима, да се таково преселење обави мирно и у згодно време. Знамо на име, да су војничке власти раселили силом манастир Комоговину, у нег-

[28] Ориг. писма у М. П. А. К. бр. 107. ex 1778.

[29] Знам само толико, да је одређено преселити га и сјединити са Сент-Ђурђем (Види конц. митр. одговора — цитиран под 27).

Digitized by Google

дашњој Костајничкој дијецези, а пред римокатол. Божић 1777. г.; по највећој зими и мећави истерали су из њега све калуђере, давши им на пут само по 8 фор.[30] за тим на лицитацији све ствари продадоше по својој вољи, а да о том ништа није знао ни Митрополит Видак, ни надлежна епископска управа у Плашком.

Наставиће се.

УНИЈА У ВЕЛИКОЈ ПИСАНИЦИ.

Пише: Михајло Соларић, парох писанички.

Свршетак.

Осим ове формуле за прелаз на унију била је још и једна латинска формула, коју је J. Халовацки изнио и коју су употребљавали код унијаћења у Далмацији у исто доба, кад се и ова српска овдје употребљавала, а та је: (стр. 33. у „унијаћење у Далмацији“ у преводу J. П. Јовановића).

Биљешке у протоколу вјенчаних нису потпуне, као што је већ напријед речено, али је ипак забиљежено по једно вјенчање год. 1784., 1785., 1795., 1796., 1799., 1802., 1804., 1825., 1827., 1833., 1839., 1840. (два вјенчања) 1842., 1844., 1846., 1851. и 1853. укупно 18 вјенчања. Из протокола вјенчаних се види, како унијатски жупници нису пазили много на закон, вјенчавајући и православне дјевојке у својој богомољи. Њима је довољно било, ако је ма и један члан младенаца био унијат или римокатолик.

Унијата је порекла православнога умрло

1784.	год.	— 4	душе	1811.	„	— 1	душе
1788.	„	— 2	„	1823.	„	— 1	„
1789.	„	— 2	„	1826.	„	— 2	„
1790.	„	— 1	„	1827.	„	— 2	„
1792.	„	— 3	„	1828.	„	— 3	„
1806.	„	— 2	„	1730.	год.	— 2	„

[30] Види: Ориг. писма врш. еп. Вић. Поповића — митрополиту од 20. Фебр. 1778. г. — у М. П. А. К. бр. 38.

Digitized by Google

1831.	„	— 3	душе	1839.	„	— 1	душе
1834.	„	— 2	„	1842.	„	— 4	„
1835.	„	— 2	„	1851.	„	— 1	„
1836.	„	— 1	„	1854.	„	— 3	„
1838.	„	— 2	„	1873.	„	— 1	„

Укупно 45 душа.

Осим ових је умрло пет римокатолика и унијатски свећеници: 1789. 31|I. Викент Милаковић, капелан писанички у Ласовцу, сахрањен у „наше гробље"; 1822. 19.|V. Иринеј Александровић, грчко-катол. парох писанички; 1830. г. Андрија Балог, парох, стар 47 год.; 1853. 2.|XII. Тадија Шајатовић, стар 58 год. и 1854. г. Јово Смичиклас, унијатски кантор.

Кад се од 80 крштених и 15 преведених = 92 унијата одбије 45 умрла унијата, морали би добити преостатак од 50 унијатских душа, но на срећу ипак их нетамо. Ови су унијати морали нестајати већином повратком у православље, мањи се пак дио раселио, а изгубило се на жалост ипак и двије породице и то Коларића и Јуришића у ркат. вјери, којих има данас у В. Писаници двије куће са двије римокатоличке породице.

За вријеме ове уније појављују се у матицама ова презимена:

1.) У протоколу крштених и прешавших на унију: Араловић, Богдан. Братановић, Бркић, Велебитовић, Вишњић, Војновић, Вујковић, Вуковић, Вукосављевић, Гвоздановић, Гегић, Глумац, Дејановић, Дражевић, Ђурђевић, Ђурић, Иванковић, Ивановић, Јуришић, Ковачевић, Коларић, Косановић, Косир, Магдић, Маринковић, Марковић, Медаковић, Милановић, Муркаш, Нунковић, Обрачевић, Окула, Омулић, Радановић, Радетић, Радмиловић, Радонић, Романић, Ружичић, Слијепчевић, Томић, Ускоковић, Чизмић, Шешић, Штековић. (46.)

2.) У вјенчаном се протоколу спомињу нова презимена: Бошњак, Бубановић, Ђуришић, Јагић, Јеленић, Кокир, Лепир, Митровић, Пјевало, Радуловић, Рајић, Хајдиновић. (12)

3.) У умрлом се протоколу појављују ова нова презимена: Басташић, Јеринић, Кордић, Лоцан, Миловук и Ормановић. (6)

Digitized by Google

Овдје су наведена презимена, која су по изгледу чисто српскога порријекла, па су поунијаћена; но има у матицама и чисто страних презимена као: Игнац, Јаковић, Калањош, Клајн, Посавец, Цаиглих, које су унијатски свештеници служили као своје мјесто римокатоличкога свештенства; али ова презимена нису ни код пребрајања крштених ни умрлих узета у обзир.

Свију је презимена било по изгледу српских 64. Тешко је погодити, из којих су мјеста били ови унијати, јер им мјеста нису означена у протоколима, већ само гдјекоме; но, у колико ми је то познато из протокола и из данашњег стања презимена у околини, ево поименце:

Из писаничке су парохије презимена: Араловић, Братановић (молер), Бркић, Вишњић, Гегић, Глумац, Јеринић, Јуришић, Коларић, Магдић, Миловук, Омулић, Радетић, Радмиловић, Томић, Ускоковић, Мркшић и Штековић.

Остали су: Косановић из *Бабинца*, Ормановић, Лоцан и Окула из *Беденичке*, Војновић из *Беденика*, Бошњак из *Беловара*, Мековић из *Вировитице*, Нунковић, Деановић и Маринковић из *Вел. Грђевца*, Иванковић из *Ждралоза*, Раић унијаткиња из *Жумберка*, Радонић из *Марковца*, Вукосављевић из *Микл(е)уша*, Муркаш (Мургаш ?) из *Обровнице*, Обрачевић из *Оровца*, Ивановић из *Пашковца*, Шепић из *Плавница*, Басташић из *Плавшинаца*, дјевојка Кокир ваљда из *Подгораца*, Јеленић из *Сихлбурга*, Кордић из *Трешњевице*, Бркић, из *Сјеверина*, Гвоздановић из *Циглене*.

По броју напријед споменутих презимена српскога изгледа рекло би се, да је ова унија била у прошлости врло многобројна, али то не стоји. Она није била никад велика осим првих четирију година. Према спомену презимена у матицама крштених и умрлих констатоваћемо то доста тачно, те ћемо скоро поуздано видјети број унијатских породица у свакој години за цијело вријеме трајања унијатске жупе писаничке.

1780. г. = 13:[1] Бркић, Вишњић, Ивановић, Косир, Магдић, Маринковић, Мркшић, Радмиловић, Романић, Ружичић, Слијепчевић, Томић, Чизмић;

[1] Читај: . . . године било је . . . унијатских породица, и то. . .

Digitized by Google

1781. = 8: Братановић, Вишњић, Гегић, Ивановић, Магдић, Омулић, Радмиловић, Ускоковић;

1783. = 16: Велебитовић, Вишњић, Војновић, Вујковић Гвоздановић, Глумац, Деановић, Дражетић, Ивановић, Ковачевић, Магдић, Милановић, Обрачевић, Омулић, Радмиловић, Штековић;

1784. = 9: Вишњић, Вуковић, Глумац, Ивановић, Магдић, Омулић, Нунковић, Радетић, Радмиловић;

1786. = 3: Вишњић, Магдић, Радмиловић;

1788. = 2: Вишњић, Радмиловић;

1792. = 2: Радмиловић, Јуришић;

1796., 1798., 1800., 1803. = 2: Јуришић, Коларић;

1806., 1808, 1811. = 1: Коларић;

1815., 1819., 1822. = 1: Мековић;

1823. = 2: Мековић, Миловук;[2]

1824., 1825. = 2: Богдан, Мековић;

1826. = 1: Богдан;

1827. = 2: Араловић и Косановић;

1828. = 2: Араловић и Косановић;

1829. = 3: Араловић, Ђурђевић и Косановић;

1830.—1834. = 2: Араловић и Косановић;

1835. = 3: Араловић, Косановић и Окула;

1736. = 3: Араловић, Басташић, Косановић;

1837. и 1838. = 2: Араловић и Косановић;

1839. = 3: Араловић, Косановић и Ормановић, (те је год. умро Ормановић)

1841. = 2: Араловић и Косановић;

1842. = 2: Араловић и Лоцан, (послиједњи је те год. умро.)

1844.—1854. = 1: Араловић;

1872. и 1873. = 1: Марковић.

Према матицама дакле овако је дуго унијата било у појединим породицама:

Од 1780. г. Бркић 4 год., Вишњић 1 год., Ивановић 5 г., Косир 1 г., Магдић 7 г., Маринковић 1 г., Муркаш 1 г., Радмиловић 13 г., Ружичић 1 г., Слијепчевић 1 г., Томић 1 г., Чизмић 1 г.;

[2] Ове се године поунијатила четворица из беденичке парохије и то: Косановић, Лоцан, Окула и Ормановић, који су створили т. зв. „ласовачку унију“; но осим Косановића остали се нису са породицама поунијатили.

Digitized by Google

од 1781. г. Братановић 1 г., Гегић 1 г., Омулић 4 г., Ускоковић 1 г.;

од 1783 г. Велебитовић 1 г., Војновић 1 г., Вујковић 1 г., Гвоздановић 52 год., Глумац 2 г., Деановић 1 г., Дражетић 1 г., Ковачевић, 1 г., Милановић 1 г., Обрачевић 1 г., Штековић 1 г.;

од 1784. г. Вуковић 1 г., Нунковић 1 г., Радетић 1 год.;

1792. г. Јуришић 40 г.;

1796. г. Коларић 39 г.;

1815. г. Мековић 11 г.;

1823. г. Косановић 18 г., Лоцан 19 г., Окула 12 г., Ормановић 16 г.;

1824. г. Богдан 3 г.;

1827. г. Араловић 28 г., Ђурђевић 1.;

1872. г. Марковић 2 год.

По дужини времена овако се ређају унијатске породице:

Коларића је породица била унијатска 58 г., Гвоздановића 52 год, Јуришића 40 г., Араловића 28 год., Лоцана 19 г., Косановића 18 г., Ормановића 16 г., Радмиловића 13 г., Окулина 12 г., Мековића 11 г., Магдића 7 г., Ивановића 5 г., Бркића и Омулића 4 г, Богдана 3 г., Глумца и Марковића 2 г, а сви се остали спомињу по један пут било у протоколу крштених или умрлих. Само у протоколу умрлих спомињу се презимена: Кордић, Миловук, Ормановић и Лоцан. За последњу се двојицу зна, кад су се поунијатили, те потом се зна, како су дуго били унијати, а за прву се двојицу не зна ништа, па за то су обадва уврштена у једногодишње унијате, но свакако су морали као унијати и више година провести. Међутим то су свакако поунијаћени без порода, кад им у крштенима нема спомена о дјеци њиховој.

И за оне, што су подуже живјели, вриједно је напоменути, да нису за све то вријеме имали и порода, већ им је те године надонијела позна смрт њихова. Тако је у Гвоздановића за 52 год. био само један пород (1783. г.), а све је остало вријеме надонијела смрт неке жене, Ане Гвоздановић, рођене Бубановић, из Циглене. Исто је тако кратко трајао пород код Јуришића

Digitized by Google

(1792.—1803.), Коларића (1796.—1811.), Араловића (1827.—1844.), Бркића (1780.), а остале је године надонијело трајање њихово до смрти њихове.

Да је овај рачун прилично исправан, увјерава нас и ова биљешка из 1803. г., нађена у унијатскоме протоколу:

Status animarum
1803. anno.

I. Pissanica

Samuilo Kolarich
Macivia uxor 2

Mihailo Kolarich
Catarina latini ritus
filia Maria
„ Anna
filius Simeon (†)
„ Stephan (13) 4

Marta Jurisich
filia Barbara 2

II. Bedenic

Theodor Babichan 1

III. Babinac

Maia Gjurisich
Anna uxor
filia . · .
filia . · . 4

IV. Pagus Scucani

{Athanasius capelanus
{Manojlovich
Petrus filius
Marcus filius 4
17

Ове дакле (1803.) године не бјеше више од једног крштења, а 17 душа, које су припадале овој унијатској

Digitized by Google

жупи, и ако је жупа имала тада и жупника у В. Писаници и капелана у Скуцанима. Кашње је тај број бивао све то мањи, док се није 1854. год., а кашње 1873. сасвим изгубио.

Послије овог „status animarum“ вриједно је да се спомене још једна биљешка о душама, и ако се не зна из ког је времена и је ли потпуна. Можда ће јој се наћи вриједност у којој другој парохији. И то ће бити неки „status animarum“: „Nicolaus, Jochanes et Gabriel Rajacovich g. ritus cat. habitant in possesione Bucovicza (нечитко. . . .)

Andreas Micovich Femia Micovich consors eius, Paulus filius eorum, detto Constantinus, Maria filia;

Capela

Georgius Gvozdanovich
Helene consors eius,
Nicolaus filius eorum.

Basilius Sajatovich cum 4 prolibus in possesione Sredica habitant.

1822. Peregrinu (нечитко) habitant

Pissanicza

Vidua Maria Kraich
Belovarensis (нечитко)
Jela Bubanovich
Anna Heracovich.

Послиједњи су унијати из првог присилног унијатског покрета били Јово Араловић са својом породицом и Стефан Коларић. Јово се оженио 1827. год. унијаткињом Емилијом Рајић из Жумберка, с којом је прије тога живио у конкубинату и те исте године, кад се вјенчао, имао с њоме и пород. Дијете је то као незаконито крштено у унијатској цркви. Јово се дуго није поунијатио, него је само дјецу дао крстити у унијатској цркви. И Косановић и он спомињу се први 1832. г., а други још 1836. г. као „неунијати“. А кад су се поунијатили, не зна се; но свакако је бар Араловић и формално примио унију, кад се много око унијатске цркве бавио и кад је у унијатско гробље сарањен.

Digitized by Google

Овај је Јово Араловић трагично свршио 8. маја 1842. године. Сваке је године о Спасову славила унијатска богомоља писаничка црквену славу. Споменуте је године о тој слави Јово палио топове код цркве, којом приликом распадне један топ и на мјесту уби Јову, те сад као ступ уније остаде Стефан Коларић и малољетна дјеца Јовина. Овај Стефан Коларић био је једини још унијат из своје куће, док су остали већ одавно примили вјеру римо-католичку. Но 1854. умре и Стефан Коларић и дјеца Јовина Мила и Никола као послиједњи унијати, те се тако сврши овај унијатски покрет.

Од 1854. год. бјеше унијатска жупа писаничка без жупљана све до 1872. год., а имађаше стална жупника и кантора. Споменуте се године поунијати неки кројач овдашњи, Петар Марковић, човјек средњих година. Био је неки пијач, па је често пијао у унијатској цркви. Зато га је корио тадањи прото писанички Атанасије Меић. А овај, мјесто да се покаје и поправи, — јер је могао мјесто каткад, увијек пијати у православној цркви — он се поунијати. Био је додуше сиромах, али је био још сиромашнији на православној свијести. Кад се поунијатио, постао је унијатски кантор за плаћу и добио од крижевачког каптола зајам од 200 фор. кога је мислио да га ни не врати каптолу. Али се каптол укњижи на његов грунт и кућу, која је стајала, гдје данас стоји Нијемац Аизенман, те му је послије смрти каптол и прода за тај дуг.

Петар је умро 17|7. 1873. год. у В. Писаници и сарањен је у унијатско гробље. Он имађаше и одрасла сина Владимира, али овај није примио уније, те тако опет усану писаничка унија, а дај Боже, да се више никад ни не поврати. Но и ако не бјеше више унијата, ипак је боравио овдје сталан жупник све до 1881. године. Те године под 16|9. бр. 539. пише Потуричић, капт. генер. викар крижевачки овдашњем унијатском жупнику Николи пл. Радићу, да ће се унијатска зграда предати привремено римокатоличкој жупи у Рачи; али даље вели: „којим би начином Писаница филијалом његовом (жупниковом) cum beneficio et maleficio постала," а о свему томе да говори „sub rosa" са рачанским жупником.

Digitized by Google

Но док се овдје трне, на другом се мјесту потпаљује или боље да речем, овдје се унијатска жупа утрнула зато, што је на другом мјесту нашла згоднијега терена, међу сиротињом пргомељском. Овдје се унија почела да разријешава септембра 1881. год.; али је исте год. већ у марту мјесецу буктила у Пргомељу, јер налог бискупа Јурја Смичикласа од 19|III. 1881. бр. 161. одређује споменутог Николу пл. Радића, да иде на дне 23.|III и. г. као повјереник у Пргомеље и да извиди „у колико доиста стоје жеље неких тамошњих житеља, који се јавише духовном столу за прелаз на унију.“

Послије тога, и ако је пок. поджупан Мрачић растјерао унијатску комисију пргомељску, у коју је био и Радић делегиран, основало се „дужобрижничтво гк. жупе у Пргомељу. Није ли сад свакоме јасно, зашто је укинута унијатска жупа писаничка и зашто да се говори за сада „sub rosa“

Вриједни војници у овом отимачком винограду „господњем“ били су по реду:

1.) Игњат Латковић 1780. г. парох;

2.) Инокент Басташић;

3.) Василије Предојевић, Штипавица 1780. капелан;

4.) Анастас Гвоздановић, жупник и присједник духовног стола, протопрезвитер;

5.) Бесермењи 1784. капелан;

6.) Пантелија Адамовић, жупник, спомиње се 1784. —1811;

7.) Винко Милаковић, капелан у Ласовцу;

8.) Атанасије Манојловић, капелан у Скуцанима 1803.;

9.) Константин Потуричић, жупник, 1815.;

10.) Иринеј Александровић, жупник 1819.;

11.) Андрија Балог, упривитељ спомиње се 1622; † 1830. стар 47 г.

12.) Василије Братељи, администратор 1831., 1832. жупник и присједник духовног стола;

13.) Јанко (Јован) Латковић, капелан 1833.;

14.) Тадија Шајатовић, 1835.—1841., † 1853. стар. 58. г. жупник и присједник дух. стола;

15.) Никола Гајски, управитељ;

Digitized by Google

16.) Јанко Предојевић, жупник и присједник дух. стола;

17.) Павао Братељи, жупник и присј. дух. стола;

18.) Никола пл. Радић управитељ, а касније жупник 1872.—1881., по приповиједању једини ожењен.

Бијаше међу њима великих „ревнитеља“, као што бјеше прота Анастас Гвоздановић и Андрија Балог, о коме ће бити ријеч код ласовачке уније, а бјеше и добрих људи, који су по људском срцу судили, а не по пропагаторском, те су знали да одбију неке трговце вјером с наводом, да они имају своју прадједовску цркву, којој треба да остану вијерни. Тај честити свештеник бјеше Павао Братељи.

* * *

Са резултатом писаничке уније за 102 год. (1780.—1881.) може бити сваки православни Србин задовољан; јер послије толико година изгубити само двије породице значи добити сјајну битку. Дај Боже, свршила се тако и пргомељска битка. А на то имамо велике наде, јер из све ове писаничке работе разабиремо двоје, а то је ону силну љубав православног народа према својој св. вјери православној и трпљењу његову за вјеру своју прадједовску, а с друге стране видимо гигантску борбу православног свештенства нашега у околини, а нарочито у писаничкој парохији, коју су морали да воде и са унијатском јерархијом и земаљ. властима, а понекад и са прљавим образом, какав бјеше Петра Марковића, — пркос унијата.

Непрежаљено жалимо за губитком оних двају породица; али, хвала Богу, а слава нека је и народу и свештенству православном српскоме на јуначком држању у борби за свето православље. Пропаганди пак препоручујемо, да је још 400 милијона у Христу непросвијећена народа, — ето дакле рада и за највриједнијег војника Христова.

Digitized by Google

Са педагогичкокатихетичкога курса у Бечу

од 13—25. фебруара, 1905.

Dr. Викентије Вујић.

Леп и врло прегледан приказ курса донео је у листу овоме прота И. Маширевић и то извештај како целога курса у крупнијим потезима, тако и специјално друге групе истога, која обухвата средњошколску верску наставу. Од тога времена изашао је накладом австријскога друштва Лео (Leo-Gesellschaft) исцрпан извештај под насловом: „Der pädagogisch-katechetische Kurs in Wien 1905, vollständiger Bericht, erstattet vom vorbereitenden Komitee". И ако су у овој књизи приведена сва предавања у тексту по могућности што потпунијем те тиме пружена прилика заинтересованим читаоцима српским да баце поглед на оригинал ове богате ризнице веронаучнога знања, искуства и умења, то ипак држим да неоцењива важност предмета потпуно оправдава жељу моју, да прикажем трећу групу овога курса, а то су теме, које тангирају народне и грађанске школе, дакле земљиште, на коме почива темељ целе веронаучне наставе. — Споменутим исцрпним немачким извештајем пружа ми се могућност да попуним своје белешке, које сам чинио слушајући предавања те да тако дадем што потпунију и јаснију слику целе групе предавања и практичког рада (огледа наставе) са ђацима основних и грађанских школа.

Предавања треће групе одржана су од 19.—25. фебруара, о. г., а јесу ова:

1. О особинама вероучитеља — предавање архибиск. дух. саветника Кундија (Kundi).

2. Приправљање за наставу науке вере — предавање професора Дра Сајпла (Seipel).

3. Анализа и синтеза — једно предавање и један оглед наставе (Lehrprobe) пароха J. Пихлера.

4. Минхенски метод наставе науке вере — једно предавање и један оглед наставе проф. Вебера из Дилингена у Баварској.

5. Како треба предавати библијску историју (Ве-

Digitized by Google

handlung der biblischen Geschichte) — једно предавање и један оглед наставе архибиск. саветника Кундија.

6. Уважање деце у религиозне вођбе — предавање катихете у грађанској школи Холцхаузена.

7. Како да се деца сачувају од неваљалства и како се треба старати за оне, који изађу из школе (Bewahrung der Kinder vor sittlichen Gefahren und Fürsorge für die Austretenden) — предавање пароха Минихталера.

8. Апологетички моменат у настави науке вере у вишим разредима народних или грађанских школа — предавање проф. Дворака.

9. Природне науке и катихезе — предавање пароха Рупертсбергера.

10. Прилози питању о научној основи — предавање катихете В. Пихлера.

11. О ђачким књижницама — предавање J. Мајера (Meier), председника учитељског удружења.

Прво предавање у овој групи одржао је архибиск. дух. саветник *Кунди* (Kundi). Он говори *О особинама вероучитеља.* И ако успешна веронаучна настава зависи од доброг наставног плана, добрих уџбеника и згодног метода, то ипак најбољу гаранцију успеха пружају личност и особине вероучитеља. Основа свим особинама јесте *жива вера*, из које извире озбиљна, мужевна *побожност* и љубав Божја. Побожност се мора манифестовати у свакој речи о Богу, о Христу и науци Његовој. Права побожност оживеће наставу и постићи трајан успех и крај многих методичких недостатака.

Из љубави Божје, која испуњује срце доброга катихете, извире *љубав према деци.* Ова мора бити *озбиљна, очинска, натприродна*, а не мека, разнежена, афектована. Права љубав катихетина према деци рефлектује већ из веселих очију дечјих, када катихета улази у разред. По веселом погледу и запетој пажњи свак се може одмах осведочити, да је катихета испуњен правом љубављу према деци.

Ове особине срца врло су важне, али се љуто варају они, који мисле да добром катихети није потребна дубока *богословска спрема* зато, што верска настава деце обухвата само круг наједноставнијих истина верских. Искуство пак непобитно доказује, да несолидна бого-

Digitized by Google

словска спрема повлачи за собом многа нетачна излагања веронаучна Да се ово избегне, потребна је трајна и озбиљна студија догматике и моралке и то не само научно обрађивање појединих учења, него и популарно излагање истих.

Но тежиште веронаучне наставе не лежи само у *знању* него и у *умењу*. Катихета мора умети настављати, а то ће бити, ако се упозна са правим наставним методом. На првом месту потребно је да научи опћа дидактичка правила и начела, а затим да узме у обзир природу самога предмета наставе. Мора познавати опћа и посебна методичка правила. Да практички научи настављати, највише ће му помоћи *очигледности* и *вежба*. Овде предавач особито истиче важност наставне праксе. Кандидати свете службе катихетске морају хоспитовати веронаучне часове искусних катихета, пажљиво пазити на поступак истих при настави а и сами да покушавају под надзором кога честитога катихете настављати; после сваког оваког покушаја треба да следи дискусија о опаженим недостацима. — Савестан катихета настојаће да се непрестано усавршава. То ће постићи пратећи особито развитак науке катихетичке, проучавајући узорне хатихезе, саветујући се са својим колегама о практичким и теоријским питањима.

У своме предавању: *Приправљање за наставу науке вере* констатује професор-катихета *Др. Сајпел* (Seipel), да се мора узети у обзир напредак у теорији катихезе, пошто се без здраве теорије не да ни замислити успешна настава противно тврдњи оних фанатика праксе, који мисле да је довољно имати само наставничке умешности и праксе. Ко се позива на искуство, већ тиме признаје *вредност теорије*, та из свога искуства створио је себи своју теорију. Није довољна, само здрава теорија, већ и наставно градиво мора бити тако обрађено, да се настава може назвати по Вилману (Willmann) *стварно, по мишљењу и по облику правилном* (sachrichtig, denkrichtig und formrichtig).

Спремање дели предавач на спремање издаље и на последње, концентрично спремање за поједине часове. На првом месту потребан је добро промишљен план за рад целе године, и то дужан је катихета да унапред

Digitized by Google

дидактички правилно распореди градиво, које му прописује наставни план за целу годину. Потребан је дакле план за лекције (Lektionsplan). Да овај буде дидактички правилан, ако би га катихета морао сам стварати, па и да би већ готов лекцијони план могао правилно и сигурно применити, потребно је катихети познавање дидактичких и методичких начела, која му особито пружају: Вилманова (Willmann) „Дидактика“, Хабрихова (Habrich) „Педагогичка психологија“ и Керајн-Келерова (Kehrein-Keller), Ручна књига васпитања и наставе (Handbuch der Erziehung und des Unterrichtes). Од методичких књига препоручује Качнерову (Katschner) „Катихетику“.

Ако је настава занимљива, радо ће деца учити, особито кад виде, да им се катихета свом ревношћу предао своме предмету. Да се методичко умење усаврши, потребно је изучавање разних метода и ако се не мора све имитовати. Предавач је мишљења, да је у првом разреду потребна посебна очигледна настава, која би се имала у појединим деловима тек фиксирати, али иста никако не мора бити историјска. Друге школске године могла би као основа послужити библијска историја, али још увек без примене уџбеника. У трећем и четвртом разреду (auf der Mittelstufe) нека послужи катихизис као центар веронаучне наставе, али треба без изнимке применити развојни поступак (das entwickelnde Verfahren), осим код испитног поступка, где превлађује тумачење (erklärende Analyse) И у петом и шестом разреду (auf der Oberstufe) треба се држати развојног метода, само се на овом ступњу додаје самостална библијска настава; зато је овде — у колико ова библијска настава представља допуну и закључно понављање већ пре проученога градива — нека врста егзегетског поступка (erklärende Analyse) оправдана. Библијска настава допуњује се привађањем изабраних слика из црквене историје, узимајући у обзир апологетички моменат. Литургијска и настава о црквеној години (Kirchenjahrunterricht) иду успоредо на свим степенима; не треба их узимати као посебан предмет. Даље упућује предавач на дела, која се баве методичким и питањима катихетичке наставе. Затим спомиње лектиру, која је у стању утицати на срце (Gemüt) катихетино те му улити што више

Digitized by Google

храбрости и одушевљења за школу. Напослетку говори о непосредном спремању катихетином за поједини час веронаучне наставе: градиво треба скупити у органски добро уређено јединство, затим пронаћи најбољи т. ј. најкраћи и ученицима најразумљивији израз. У ту сврху биће од велике помоћи „потпуне катихезе од Меја, Гиртлера (Mey, Gürtler), даље Шмит, Хук, Кнехт (Schmitt, Huck, Knecht) и т. д. На крају од речи до речи вели: „Дозволите ми, господо моја, да коју рекнем о начину, како мислим да ваља употребити катихезе, коментаре и т. д. Држим да је најбоље, ако катихета на почетку године изабере *једно* и то признато добро дело те врсте и ако исто за целу годину узме као основу свога припремања. Ако употреби многа дела, да свугде понешто нађе, збуниће се. Свакако ће катихета и у најбољој књизи много које шта наћи, што му не конвенира, он ће много штошта изменити, можда из основа прерадити; али баш тим непрестаним испоређивањем свога начина са туђим, својих прилика са туђима, он ће да поправи свој метод. Можда ће заволети једно дело, па ће осећати сродност духа авторова са својим: ипак је саветно после некога времена променити вођу; не само што ће се тада увек наћи нешто нова по облику и садржини, него — што је још више — припремање катихетино остаје свагда тачно, савесно. Припремање не сме се — ово ћу још једном нагласити — изгубити у скупљању градива. До пуноће градива може се брзо доћи, али и лако претерати. Од највеће је важности обрада градива, а из истог да се начини методичко јединство; само ће тако у разреду плодом уродити. А да се то постигне, треба катихета да своје катихезе по могућности писмено скицира. Кад само неколико мисли среди, има већ нешто чврста, мерило (Richtschnur) за наставни час. Ако своје скице чува, допуњује и поправља сваке, године скупља тиме благо од велике вредности. Међутим може му поједина скица особито добро поћи за руком: ако исту стави у коме катихетичком часопису својој браћи на расположење, тада заслужује двоструку част“.

Мислим да ће бити згодно, ако на овом месту приведем сва дела, којих се учени предавач у своме преда-

Digitized by Google

вању дотакао и која могу корисно послужити као помоћне књиге при спремању за веронаучну наставу. Ово су та дела: *Willmann*, Aus Hörsaal und Schulstube. Gesammelte kleinere Schriften zur Erziehungs- und Unterrichtslehre. Freiburg, Herder. — *Willmann*, Didaktik als Bildungslehre nach ihren Beziehungen zur Socialforschung und zur Geschichte der Bildung. Braunschweig, Vieweg. Zwei Bände. — *Willmann*, Pädagogische Vorträge über die Hebung der geistigen Tätigkeit durch den Unterricht. Leipzig. — *Habrich*, Pädagogische Psychologie. 2 Teile. Kömpten, Kösel. — Kehrein — *Keller*, Handbuch der Erziehung und des Unterrichtes, zunächst für Seminarzöglinge und Elementarlehrer. Padeborn, Schöningh. — *Baumgartner*, Geschichte der Pädagogik in besonderer Berücksichtigung des Volkschulwesens. Freiburg, Herder. — *Katschner*, Katechetik. Graz, Moser. — *Vidmar*, Methodik des katholischen Religionsunterrichtes an allgemeinen Volks- und Bürgerschulen. Wien, Fromme. — *Spirago*, Spezielle Methodik des katholischen Religionsunterrichtes. Trautenau, Selbstverlag. — *Jungmann*, Theorie der geistlichen Beredsamkeit. Akademische Vorlesungen. Zwei Bände. Freiburg, Herder. — *Augustin Gruber*, Des heiligen Augustin Theorie der Katechetik für Katholiken. Salzburg. — *J. u. W. Pichler*, Lehrplan für den katholischen Religionsunterricht an den Volks- und Bürgerschulen Österreichs. Mit eingehender Erörterung der einschlägigen Fragen der Katechetik und vollständigen Detaillplänen (Lektionsplänen) für alle Kategorien genannter Schulen. Wien. — *Grimmich*, der Religionsunterricht an unseren Gymnasien. Wien und Leipzig, Fromme. — *Knecht*, „Katechese“ in Herders Kirchenlexikon, 2. Auflage. — *Katechetische Blätter* Organ des Münchener Katechetenvereines. Kempten, Kösel. — *Schmitt*, Erklärung des kleinen Deharbeschen Katechismus. Freiburg, Herder. — *Schmitt*, Erklärung des mittleren Deharbeschen Katechismus. Freiburg, Herder. — *Schmitt*, Anleitung zur Ertheilung des Erstkommunikantenunterrichtes, Freiburg, Herder. — *Mey*, Vollständige Katechesen für die untere Klasse der kath. Volksschule. Zugleich ein Beitrag zur Katechetik. Freiburg, Herder. — *Gruber*, Theoretisch-praktisches Handbuch der Ketechetik. Regensburg. — *Dreher*. Katholische Elementarkatechesen. Freiburg, Herder. — *Weber*, Ausgeführte Katechesen über die

Digitized by Google

Gebote Gottes für das dritte Schuljahr. Kempten u. München, Kösel. — *Weber*, Ausgeführte Katechesen über das dritte Hauptstück für das fünfte Schuljahr. Kempten u. München. Kösel. — *Stieglitz*, Ausgeführte Katechesen über die katholische Glaubenslehre. Kempten und München, Kösel. — *Stieglitz*, Ausgeführte Katechesen über Kirchengebote, Sünde, Busse, für das 4. Schuljahr. Ebd. — *Bürgel*, Geschichte der Methodik der Religionsunterrichtes an der kath. Volksschule. Gotha. Thienemann. — *Bibliothek* der katholischen Pädagogik 24 Bände. Freiburg. Herder. — *Schulz*, *Gausen und Keller*, Sammlung des bedeutendsten pädagogischen Schriften aus alter und neuer Zeit. Paderborn, Schöningh. — *Gürtler*, Vollständige Katechesen für das erste Schuljahr. Graz, Styria. — *Möhler*, Kommentar zum Katechismus für das Bistum Rottenburg. Rottenburg a. N., Bader. 4 Bände. — *Oberer*, Praktisches Handbuch für den Katecheten, enthaltend den vom österreichischen Gesamtepiskopat approbierten grossen Katechismus mit kurzen Wort- und Sacherklärungen. Graz, Moser. Zwei Teile. — *Huck*, Der erste Bussunterricht in vollständigen Katechesen samt Einleitung und Bemerkungen nach der Methode von Meys „Vollständigen Katechesen". Freiburg, Herder. — *Schuster* — *Holzammer*, Praktischer Kommentar, zur biblischen Geschichte mit einer Anweisung zur Ertheilung des Biblischen Geschichtsunterrichtes und einer Konkordanz der biblischen Geschichte und des Katechismus. Freiburg, Herder. — *Knecht*, Handbuch zur biblischen Geschichte. Freiburg, Herder. — *Lämmermayer*, Handbuch zur biblischen Geschichte. München, Oldenbourg. — *Stifelhagen*, Kirchengeschichte in Lebensbildern. Freiburg, Herder. — *Wedewer*, Grundriss der Kirchengeschichte, Ebd. — *Bühlmayer*, Kirchengeschichte für den Unterricht in der katholischen Volksschule, verarbeitet nach den Grundsätzen der psychologischen Methode. Kempten und München, Kösel.

Више од половице споменутих дела штампано је прошлих пет година, а остала највећим делом у последњем деценију прошлога века.

Наставиће се.

Digitized by Google

СЛОВО

на други дан празника Рођења Христова.

(Филарет Митр. Московс. и Коломенски).

Ѩгглъ Господень ко снѣ ѩвися Іωсифꙋ, глаголѧ: востани, поими Отроча и матерь Єго, и бѣжи ко Єгиптꙋ, и бꙋди тамѡ, дондеже рекꙋ ти: хощетъ бо Иродъ искати Отрочате, да погꙋбитъ Є. (Мат. II. 13.).

Чудновато и ужасно. — Анђели, чије природе није примио Син Божији, славе рођење Његово на земљи; Анђели се брину, да спасу живот Онога, који је дошао да спасе људе; а човек, ради кога је Син Божији постао сином човечјим, тражи да погуби свога Спаситеља. Војска небесна проповеда на земљи мир, но место тога настаје нечувени рат — с једне стране цар Ирод и сав Јерусалим, с друге — дете Исус, и његови чувари, сва деца Витлејемска.

Истина, цар није победио дете; војска деце није предала свога вођу у руке непријатеља, но својом се крвљу „жртвовала за живот“ свеопћег Искупитеља; напротив Ирода и његове једномишљенике постигла је невидљива освета: изомроша ищꙋщіи дꙋши Отрочате (Мат. II. 20). Но ова победа није донела победитељу мира нити безбедности. Јосиф шта више не усуђује се увести Га у родни град: оубоѧсѧ тамѡ ити (Мат. II. 22.)

После овога већ није чудо, што ће узраст детета Христа донети му нове невоље. нове опасности. Тек што се Он појави свету, све виђено (угледно) на свету жели угушити славу Његову. Фарисеји, књижници, свећеници, кнезови, судије, управитељи наперише против Њега сваки своје оружје. Када га пак победа подигне на небеса, све земаљске силе, народ и велможе, мудраци и цареви подиже се, да истребе са земље земаљско царство Његово. Крвопролиће. започето у Витлејему оцрвени царства и векове.

Враћајући се од ових жалосних догађаја, с каком ће се утехом успокојити дух. кад види великаше и силнике, где се понижавају пред дететом Витлејемским, полажу највећу славу своју на службу Њему, и траже своју радост у Његовом Јеванђељу!

Digitized by Google

Па шта је то, Хришћани, што је тако дуго дражило, и можда дѣлом још и сад дражи људе против Исуса Христа, против кротког и незлобивог, у данашње дане Његове моћи, као детета, и против Онога, који је заповедио својим прејемницима да буду: Ꙗкѡ дѣти (Мат. XVIII. 3.)? — Любовь къ мїрꙋ, одговара наведени сада у Јеванђељу пример Ирода, и даје нам прилике, да сведочимо против ове љубави, колико сујетне толико штетне и богопротивне.

Не ћемо говорити о тој љубави према свету, у којој и сам свет, сагласно с Јеванђељем, признаје, омразу против Бога. Будући се сама собом обличава, не треба јој спољашњих обличења. Има друга љубав к свету, која, као што се чини, измирује се с љубављу к Богу, која је сагласна у принашању жртве Богу, само да јој се не би забрањивало примати жртве од света, љубав која је готова чинити дела човекољубива, само да их свет види и одобри, тако исто радо иде у храмове на богослужења, само да свет за собом повуче. С те лукаве и притворне љубави треба скинути образину и подврћи је строгом суду, који износи Јеванђеље на сваку љубав света без разлике: любы мїра сегѡ вражда Богꙋ есть. (Јак. IV. 4.).

Оне, који се, при свој жељи својој да буду Божји, не могу отргнути од света, привезује к њему нарочито тострука веза: милина његових блага, сила његових примера, и нада, да с љубављу к свету споји служење Богу. Реч Јеванђеља, као духовни мач, уништава овај сплет обмана, и открива слободном оку сујетност земаљских блага, опасност његових примера и тајно семе омразе против Бога, које је закључано у самој као што говоре, невиној љубави к свету.

Тамо, где се свет лаћа сваке могуће важности и великољепија да привуче узоре, којих „он не може“ а да не уважи; где га нераздељиво с њим подражавање облачи у облике тих савршенстава, којима се он диви и присиљава да узме велике примере, да тим пуномоћније истакне своје сопствене; где близина великих баца неку сену величине на мале предмете, — могло би се догодити, да је овај блесак или ослепио проницање, или поколебао сталност, или уништио ослонце служитеља слова који је дужан пред самим светом сведочити своју ништавост. Но дух Божји, који долази: обличитъ мїръ (Јоан. XVI. 8.), предупредио је ову

Digitized by Google

препреку, подигавши себе за сведока, којем се не може пребацити ни да је дрзак, ни пристрастан, ни да је незналица ни невешт. Најмудријег и најсрећнијег од царева Еклезиаста, т. ј. проповедника, обукао је Он знањем, и задахнуо га словом суда на свако добро, срећу и славу света. А шта проповеда овај цар проповедник? „Ѹвета сѹетствїй, вели Еклезиаст: сѹета сѹетствїй, всѧческаѧ сѹета. Видѣхъ всѧческаѧ сотворенїѧ, сотворенная подъ солнцемъ: и се всѧ сѹетство и крѹшенїе дѹха. Се азъ возвеличихсѧ и оумножилъ мѹдрость паче всѣхъ, иже быша прежде мене во Іерѹсалимѣ: и оуразѹмѣхъ, ѧкѡ и сїе есть крѹшенїе дѹха Рекохъ азъ въ сердцѣ моемъ, прїиди оубѡ, да тѧ искѹшѹ въ веселїи, и виждь во благѣ: и се такожде сїе сѹетство. И призрѣхъ азъ на всѧ творенїѧ моѧ, ѧже сотвориста рѹцѣ мои, и на трѹдъ, имже трѹдихъсѧ творити, и се всѧ сѹета. И возненавидѣхъ азъ всѧческаѧ мїра (Еккл. I. 2., 14., 16. и 17.; II 1., 11. и 18.).

Св. Златоуст (Слов. на Евтр.) сматрао је Соломонову проповед о сујети толико важном, да је желео, да се ова напише и на стенама, и на одеждама, и на зборницама, и на домовима, и на путевима, и на вратима, и на унутрашњим пролазима, а више свега на срцу свакога. Може се рећи, да се та сујета свуда показује, само не свагда на челу и на лицу ствари; и ми читамо овај научни натпис већим делом већ тада, чим нам до руку дође. У самој ствари, шта то значи, да се синоћни украс данас престаје допадати; да понављано лепо певање почне вређати слух; да пронађена част или тајна побуђује срце наше новом испитивању; да проширени круг познања само више отвара пред нама неизмерну страну неизвесности, а у нама — неисцрпљиву пустош радозналости? Није ли то, што дух наш нехотице налази поражавајуће сујете нацртане на свему, што нас занима у свету: на нашим уживањима, на нашем богатству, на нашим достојанствима и на самој мудрости нашој? Творац свих ствари расуо је по њима овај знак; као што ово брижни отац на играчкама дечјих забава пише слова, којима треба да се деца науче.

Тешко лакомисленој деци, која се не уче на сиграчкама. Играчке ће им непрестано сметати, а мрско учење запустиће се, и нападаће на њих с оружјем грозоте и казне. Тако и ми одрасли употребљавајући блага земаљска, ако не тежимо разумети у њима сѹетѹ сѹетствїй и сѹетѹ

Digitized by Google

всѧческихъ, и да ова смртна блага сваки час ишчезавају из руку наших: сујета ће се настанити у срцу нашем, као трње после цвећа и различитим ударцима ће производити крушеніе духа. Тада ће се у ситост чувстава уселити вечна глад; сладост тековине и владања отрована, биће сахрањена заборавом и страхом губитка; срећа и слава других претвориће нам се у несрећу и беславље наше; светлост познања ће непостојано светлуцати у диму гордости, и очајно се губити у нечистом животу, а врх свега смртна помисао, као строги гласник, долазећи изненада доводиће у смутњу и трепет раскалашну децу уживања. — На тај начин ће обилна жетва доводити слугу сујете у таку недоумицу, као сиромаха недостатак дневне радње: что сотворю. (Лук. XII. 17.)? Благодат чудотворства, јављајући се у Сину дрводељином, више него рана египатских, мучи славољубиве вође народне: что сотворимъ? ꙗко человѣкъ сей многа знаменіѧ творитъ. (Јов. XI. 47.). — Непојмљиви глас о рођењу непознатог детета, донесен у престоницу, преко иноплеменика, колеба цара на престолу, на чију се чврстоћу тим мање уздао, чим је више путовао за његовим блеском: слышавъ Иродъ царь смутисѧ (Мат. II. 3.).

Сынове человѣчестіи! доколѣ тѧшкосердіи? всуую любите суетꙋ (Пс. IV. 3.) уместо да се умудрите од ње? За што тражите лаж, којом непријатељ вара свет, и не држите се истине, коју он не може скрити? — Преходитъ образъ міра сего (1. Кор. VII. 31.), – не само слика (образъ) неких ствари, но и слика (образъ) целог света; и шта ће бити с љубављу према свету, кад овога нестане? Земля, и ꙗже на ней дѣла сгорѧтъ (2. Пет. III. 10)., шта ће дакле тада бити са бесмртним жељама које су навикнуле хранити се од земље? Шта ће бити с дубоким мудровањима, која су исто тако ископана из земље? Будетъ небо ново и земля нова (Иса. LXV. 17.): а хоће ли тамо имати места наша срца са остацима старога света.

Запитајмо најмудријега од царева. Како сретно сујетом исправља он своју мудрост, познавши ништавост оних ствари, које су лажним блеском не једанпут осујетиле помисли мудрих: оуразумѣхъ азъ! А како се сујетом испељује од мучења сујете, износећи сујету саме сујете: суета суетствій! Како се сујетом овога света приправља за бољи и непре-

Digitized by Google

лазни свет, преставши љубити свет сујетни: возненавидѣхъ азъ всѧческаѧ міра.

На жалост, многи који се налазе у вихору земаљском, познају добро Соломона, али губе из вида Еклезијаста, који стоји у сунцу истине и који тумачи земнороднима шта је сујета. Бедна слепоћа људи, заведених светом, увеличава се тим, што слепци слепце бирају себи за вође, или се дају повести за множином, на коју опирајући се вешто на све стране мисле, да су обезбеђени од пада. А на што нам је, Хришћани, дано око ума, на што је упаљен пред нама свећњак откривене *Богом* истине, да ли би ми могли ићи само питањем примера светских?

Уђимо у Јерусалим, у ком нам Јеванђелије показује умањену слику света, па ћемо приметити, куда воде примери овога света, примљени слепим подражавањем. — Вест о рођењу Христа Цара проноси се по Јерусалиму, који је очекивао у Њему свога избавитеља: Ирод, кога на престо Давидов није подигло чисто право наслеђа но славољубље, и који је утврдио своју власт више притворством и насиљем него делима истинито благодетељним, не може мирно да слуша о законитом Цару Јудејском, иако је Овај био још у пеленама и скривао се у мраку неизвесности још: слышавъ (Иродъ царь,) смѹтисѧ. А шта Јерусалим? Увиђа ли он време посете своје? Извлачи ли главу своју испод туђега ига? Радује ли се? Благословлѧетъ ли Господа Бога Израилева, ꙗкѡ посѣти и сотвори избавленіе людемъ своимъ; и воздвиже рогъ спасеніѧ имъ въ домѹ Давида отрока своего. (Лук. I. 68. и 69.)? Напротив! Слика растројеног властитеља, као у огледалу, одсева се у учесницима његовог неправедног владања; те се урезује и у поданике тога човекоугодника, размножава се љубопитством; лукавством, неувиђавношћу и напослетку је сав Јерусалим збуњен смутњама због догађаја који је за сав Израиљ и сав свет благодатан Иродъ царь смѹтисѧ, и весь Іерѹсалимъ с нимъ. (Мат. II, 3.).

Човеку који мисли да живи како треба ако живи као већина, намеће се питање: да ли су морали, за време овог метежа у Јерусалиму, Захарија или Симеон, или Мудраци, држати се примера множине, и по „владајућем мњењу“ удесити своја чуства и делања! — Или да није заблудео свет у самом Јерусалиму?

Digitized by Google

Благословено је време и крај, где пример великих и силних у земљи служи светилником за народ и не дозвољава, да се спусти тама, која је распрострта по владарима таме овога века! — Но — док не дође царство Оца небеснога, које призивамо у молитви, — и под видљивим владањем благочешћа увек има тајних силника (тирана), којима није по вољи Христос Цар, јер он иште потпуно кајање и одрицање од страсти и жеља; а заробљеници примера светских држе их се, не примећујући, да се налазе под јармом бунтовничким. Какав је знак ових бунтовника и побуњеника? — О Христе Царе! свет неће веровати, но ти нас сам увераваш, да је број оних, који Теби не припадају велики! да: мнози сѹть звани у царство Твоје, мало же избранныхъ (Мат. XX. 16.); да су они, којима је Отац Твој благоизволео дати Царство, мало стадо (Лук. XII. 32.), да су оузкаѧ врата и тѣсный пѹть вводѧй въ животъ, и мало их је, иже обрѣтаютъ егѡ (Мат. VII. 14.)! — Не, свет није руководитељ, за којим треба деца Божја да иду већ непријатељ, кога треба савладати: всѧкъ рожденный ѿ Бога побѣждаетъ мїръ (1. Јоан. V. 4.). Слика мисли и чустава, највише одобравана, често је врло опасна. Пример од кога је заповеђено отргнути нам се, јесте пример опћи; обичај који је примљен увек и свуда, дух времена, којим треба да се дише и живи јесте: не сообразѹйтесѧ вѣкѹ семѹ (Рим. XII. 2.).

Можда би ви Хришћани желели видети осуђену по Јеванђељу слику „вѣка сегѡ“ представљену цртама јаснијим и појединце како бисте тим непогрешније разликовали да оно што је въ сынахъ вѣка сегѡ није достојно синова вѣка онагѡ; но Онај који није дозволио пре времена одделити кукољ од пшенице, да се не би чупањем кукоља и пшеница ишчупала, и који је оставио расти овоѧ кѹпно до жатвы (Мат. XIII. 30.), оставио је исто тако обичну слику века овога, и посред њега тајном руком новонацртану слику века будућег, у неразговетним смешаним, испрекиданим цртама, до предопредељених времена савршенства, кад ће се на послетку и на земљи на зборовима непријатеља и слугу Божјих, и на сваком челу јавити овде светло имѧ Отца небесног (Апок. XIV. 1.), а овде — страшно: начертаніе звѣроѧ (11.), који ће отворити јавно, но погибељно за себе свађање с Ангцем Христом. А сада и осим тога

Digitized by Google

извесно је то, да је свет пештера и лежиште, где се рађа и васпитава звер; и поље на ком с пшеницом дозрева кукоељ, који се за огањ чува. Но није ли довољно већ овог разлагања за ово, па да нас оно управи заповеђеној нам опрезности? — Чим дубље „весь міръ лежитъ во злѣ (1. Јоан. V. 19), тако да се различита зла и добра настањују у њем као једва видљива, тим смо дужни с већом опрезношћу у њему се придружити к ономе, што се зове добро. Ако је цео свет испуњен плевом, и досад није могао бити очишћен од ње, то може ли бити очишћена од ње душа, испуњена светом? Ако се непријатељ Божји тајно зачиње и живи у срцу света, то може ли љубав Божја становати у љубави к свету?

Стога се узалуд старају неки да подмладе љубав к свету, и надају се, да ће ојачавши њу уз ону према Богу, помирити једну с другом. Како би људи да обуку своју љубав к свету видом врлине уздржања, трудољубља, некористољубља, кротости, благопритворности! Али пошто је душа свих врлина љубав том све поменуте врлине дају правац синовима века овог, живе и дишу светом и са светом ишчезавају. И, како две душе не могу одушевити једно тело, тако две љубави — љубав к Богу и љубав к свету — не могу одушевити једне душе: „аще кто любитъ міръ, нѣсть любве Отчи въ немъ (1. Јоан. II. 15.) А где нема љубави к Богу, тамо, премда негда сакривена и непримећена мора бити освета против Њега, јер пред највишим Благом нема места равнодушју. У царству Сведржитеља сваки посебни савез јесте подизање на свеопћег Господара; кудикамо пре савез с влашћу, очевидно зараженом духом несташлука и својевоље. Любы міра сегѡ — вражда Богѹ есть.

Свернимо поглед још једном на Ирода, у коме Јеванђеље показује савршено ово дубоко и крајње зло љубави према свету. Ова љубав обичном погледу преставља у Ироду такву, да би они, који је желе избавити од имена порока и увести у друштво врлине могли почети с овим примером. Рођење цара Јудејског баца Ирода у смутњу. Па шта? Зар није оправдана нека смутња, када прети пропаст владавини и части? Но при томе је ова смутња била, као што се види, кратковремени излив страсти, која је наскоро покорена разуму. Ирод није забранио Мудрацима да благо-

Digitized by Google

разумно не траже Цара Јудејског, већ им је шта више помагао давши им способне зато људе: „собравъ всѧ первосвѧщенники и книжники людскїѧ, вопрошаше.“ Он је сам исповедао да ће Христос доћи: „гдѣ Хрїстосъ раждаетсѧ“ (Мат. II. 4.)? Он је желео доставерна сведочанства о његовом доласку, „шедше испытайте извѣстно о Отрочати.“ На послетку он је био готов сам поклонити се Христу: „ꙗкѡ да и азъ шедъ поклонюсѧ Ѥмꙋ (8.). Какве ли беспристрасности и благочешћа! — клицали су поуздано, Јерусалимљани. Свет би у свему остао саблажњен, произведеном љубављу к свету; но изненада се јавила небесна истина: „Ѧнгелъ Господень ꙗвисѧ“. Он оставља без пажње искусне речи и врлине, истављене на видик; уводи нас управо у срце творца њихова и открива, можда још самим Иродом неприметну накану, која је изникла из дубине душе његове: „хощетъ Ирѡдъ“. И шта видимо? Смрт Спаситеља света, написана у души мирољупца. „Хощетъ Ирѡдъ искати Отрочате, да погꙋбитъ Ѥ. (Мат. II. 13.).

О, утврдимо се у жељеном уверењу, да нас свет не створи подобне овоме лицу против Агнца Христа! „Изомроша ищѣщїи дꙋши Отрочате!“ Но када призвани, да војују под знамењем: „Повѣдителѧ мїра“ (Јоан. XVI. 33.) ценом земаљских блага одлазе на страну метежа; када овце Пастира, који има мало стадо, мисле наћи већу негу посред грабљивих звери и нечистих животиња, када се задовољавају тиме, што имају руком света написан: „образъ благочестїѧ“ (2. Тим. III. 5.), не предавајући се његовој моћи, која уништава и подиже, умртвљава и на ново рађа, — то не ишту ли још, премда не Иродовим путем, — не ищꙋтъ ли ипак дꙋши Отрочате? Не устају ли, т. ј., премда можда не примећујући сами тога против истинитог Духа Христова?

Оставимо Соломону, кога смо ми поставили првим сведоком против љубави свету, да запечати ово сведочанство и да достави садањој речи одговарајући му крај, „конецъ слова, Бога боѩсѧ, и заповѣди Ѥгѡ храни. ꙗкѡ сїе всѧкъ человѣкъ (Еккл. XII. 13.) Противпоставивши обличењима љубави к свету „страхъ Божїй“, и „по заповѣдемъ Божїимъ“ примај или одбацуј примере, који ти се дају, а немој узимати примере одобраване у овом свету, сопствених заповеди. Храни заповести Божје, да не би свет под видом добре уредбе и украса твоје спољашње делатности, извукао

Digitized by Google

их из срца твога. Ꙗкѡ сїе всѧкъ человѣкъ, т. ј. синовљи страх к Богу и чување заповеди његових, у чијој средини почива љубав Божија, јесу све за сваког човека, у нама је његова радост, обиље, слава, мир, блаженство, живот привремени и вечни. Ѧминь.

Превео Е. А.

Из црквено-пастирске праксе.

XLV.

Могу ли се узети двоје, који не стоје у крвном сродству, али имају заједничког крсног кума?

После многих контроверза утврдиле су у почетку 10. века (901--911) базилике, тај величанствени зборник царева мађедонске династије, опсег степена у духовном сродству, који садрже брачне сметње, — те тиме поставиле *основно правило* за просуђивање брачних сметња духовнога сродства. Базилике (Basil. XXVIII. 5. 14.) веле: Ὁ μέντοιγε ἀπὸ τοῦ ἁγίου βαπτίσματός τίνα δεξάμενος οὐ δύναται αὐτὴν πρὸς γάμον ἀγαγέσθαι, ὡς δῆθεν θυγατέρα αὐτοῦ γενομένην· οὐδὲ τὴν ταύτης μητέρα ἢ θυγατέρα· ἀλλ' οὐδὲ ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ἐπειδὴ οὐδὲν ἄλλο οὕτως δύναται εἰσαγαγεῖν πατρικὴν διάθεσιν καὶδι καίαν γάμου κώλυσιν, ὡς ὁ τοιοῦτος δεσμός, δἰ οὗ θεοῦ μεσάζοντος αἱ ψυχαὶ αὐτῶν συνάπτονται — т. ј.: „Ко пак некога одржи на светом крштењу, тај не сме исту особу узети, пошто је она постала његовом кћерју; али (не сме узети) ни њезину матер или кћер. Али ни његов син (не сме узети споменуте особе); јер ништа није у стању, да тако побуди очинску наклоност и да даде оправданијег узрока брачној сметњи, као таква веза, којом се уз божанско посредовање сједињују душе кума и кумчета.“

Базилике дакле протежу границу забрањених бракова у духовном сродству на *прва три степена*, па и у оквиру истих само на *извесне особе* и то забрањују брак куму или његову сину са женским кумчетом, са матером и са сестром овога последњега. Само се по себи разуме, да не може ни ку́ма ни њезина кћи склопити брак са мушким кумчетом, са његовим оцем и са ње-

Digitized by Google

говим сином. Већина кониста строго се држала, а и сада држи у базиликама споменутих граница тим пре, што ни један канон, а ни грађански закон не прелази ове границе. И наш најчувенији кониста преосвећени Милаш тога је мишљења у своме опће познатом уџбенику црк. права (стр. 653—4.) После неки канонисти екстензивно протумачише речи 53. трулскога канона, „да је духовно сродство важније од телеснога“ (овај канон спомиње једино, да се најстрожије забрањује брак *међу кумом и матером кумчета* те тиме упућује *логичка конзеквенција* овога канона на тумачење у *интензивном* а не екстезивном смислу), а услед тога обложише брачном сметњом све десценденте кумове и кумчетове до 7. степена укључно, да би се брачна сметња духовнога сродства ставила бар у границе сметња крвнога сродства.[1] Ова ригорознија пракса превладала је у цариградском патријархату, а и по крмчији (гл. 50. II, 202): „Єже отъ свѧтаго крещениѧ, сіе даже до седмаго степене запрещаетсѧ отъ церкве, и разрѣшаетсѧ въ осмомъ.“ У Русији држе се једино стриктнога тумачења 53. трулскога канона и не протежу брачну сметњу преко у истом канону споменутог случаја. — Сасвим је осамљено мишљење једног савременика Валзамонова, епископа китарског Јована, који протеже брачну сметњу и на побочне сроднике кумове и кумчетове такође до 7. степена укључно (Јован Китар. ἀπόκρισις 6. ad archiep. Cabasil. Синт. V. 407.) Његов је једномишљеник презвитер критски Захарија Марафара у спису: περὶ τῶν τῆς συγγενείας βαθμῶν συνοπτικὴ συλλογὴ ἐκ διαφόρων“ Венеција, 1588. —

Најчувенији пак канонисти, а и најбољи рукописи зборника канонских ништа не спомињу о томе, *могу ли се узети двоје, који не стоје у крвном сродству, али имају заједничког крсног кума*, па ипак, не само што има рукописа, који стављају споменути случај у ред брачних сметња, него изгледа да је исти и у црквеној пракси велике цркве цариградске оставио трага. О том питању вели чувени познавалац православног црк. права *Др. Јос. Чизман* (Zhishman) у свом монументалном делу

[1] Исп. Gr. or. Kirchenrecht v. Konstantin Popovici (манускрипт).

Digitized by Google

»*Das Eherecht der orientalischen Kirche*« на стр. 269—270: „Поједини рукописи еклоге (зборник царева Лава Исавријског и Константина Копринника од 741 г.) садрже уз насл. II. гл. 2. додатак, да брачна сметња постоjи и тада, кад би мушко и женско кумче из разних фамилиjа, али коjи имаjу истога кума, хтели да склопе брак; но управо најбољи рукописи еклогини немаjу тога додатка и он се поново налази само у неким рукописима зборника Ecloga privata, коjи се свакако оснива на еклоги. Иначе се не привађа ово одређење ни у црквеним, ни у грађанскоправним зборницима. Алексиje Спано спомиње додуше једно синодско решење патриjарха Jеремиje II. од г. 1583. и једно таково Патриjарха Неофита II., по коjима би у овом случаjу била уклоњена брачна сметња. То би могло сведочити, да су се таковим браковима овде онде противили. Пошто пак Спано не саопћуje садржину решења патриjарха Jеремиje II., а исто се иначе нигде не спомиње, то се о овоj ствари не да ништа позитивно рећи. Што се тиче синодског решења патриjарха Неофита II, од месеца маjа г. 1611., то ово и не спомиње наш случаj; но можда jе Спано имао у виду друго, иначе такођер непознато синодско решење“.

Пошто jе пак споменута еклога — и ако најбољи рукописи исте немаjу додатка о нашем питању — базиликама дерогована, те пошто су исте базилике ограничиле брачне сметње само на извесне, горе споменуте, степене; а како црквеноправна доктрина, тако ни пракса — као што смо видели — не пружаjу никаквих позитивних доказа за узакоњену егзистенциjу ове брачне сметње, то држим да можемо дати право проф. *Верингу*, кад у свом уџбенику црк. права вели: „Die Bestimmung von Leo und Constantin, dass sogar die Täuflinge eines und desselben Pathen wie Geschwister einander nicht sollten heiraten können, scheint *niemals praktisch geworden zu sein*“,[2] — и да се можемо сложити са руским *епископом Гермогеном*, коjи каже: „. . . *ако би жених и невеста имали*

[2] Lehrbuch des kat., orient. u. protest. Kircherrechts . . . von Dr. Friedrich H. Vering. Freiburg in Breisgau. 1893. стр. 905.

Digitized by Google

једног и истог крсног кума, то не може бити препреком за њихово ступање у брак."[3]

Но и онде, где се овај случај као брачна сметња респектује, (као н. пр. у православној румунској цркви), не може се исти рачунати у сметње, које брак уништују (ἀνατρεπτικὰ κωλύματα, imperdimenta dirimentia), и спада заједно са свим сметњама духовнога сродства, које су спојене са степенима *изнад трећега,* — до кога укључиво базилике забрањују брак и где су сви канонисти сагласни — у круг диспензацијоног права епископскога.

Др. Викентије Вујић.

КЊИЖЕВНОСТ.

Књижица за народ I. **Наше село или догађаји, слике и прилике у селу Сиротињци.** Написао *Јован Ж. Бута.* Издање писца. Митровица. Штамарија Мирослава Спаића. 1905. Цена 40 филира. — 8⁰, стр. 36.

Привредне прилике у нашем народу заиста су такове, да сваког озбиљнијег члана нашег народа бацају у велику бригу за будућност народну. Пропадање ратарског сталежа у већини крајева наше карловачке митрополије је већ толико, да питање о узроцима и о сузбијању тога пропадања баца у засенак сва остала такође важна питања, која се тичу нашег народа. Сваки покрет, који иде за тим, да се материјално стање народно унапреди, поздравља се најрадосније. Најбољи доказ за то су земљорадничке задруге, чија се оснивања и напредовање им са највећом симпатијом региструју.

Сасвим је природно да питања која се односе на унапређење народно морају интересовати и наше свештенство, јер се криза, у којој нам се народ налази, баш пред њиховим очима збива, те су у стању — опћећи у најразноврснијим приприликама са народом — да виде и оно, што многи други врло тешко и ретко виде, или никако и не виде. Жалосни одношаји у нашем политичком и автономном животу међутим сметају много, да се благодетни утецај родољубивог свештенства што

[3] О святыхъ таинствахъ православной церкви Гермогена псковскаго и порховскаго. Спб. 1904. стр. 121.

Digitized by Google

аче оснажи. „Не дај мантији напред!“ још се увек не само чује, јиего и *слуша* — на велико зло наше. Али ваљада ће до послетка овладати у народу боље убеђење и данашња се криза свршити са препородом народним за бољу, срећнију будућност.

Један леп пример болећиве душе свештеничке према јаду народњем јесте и напред споменута књига свештеника Јована Ж. Буте, чији се занимљив и поучан пастирски дневник баш у ове дане штампа у „Добром Пастиру“ (в. бр. 6—10). Намислио је наиме писац, да у оваким књижицама — ако буде повољан суд о овој првој и добра одзива — изнесе главне и праве узроке пропадању нашег народа, да каже истину, истину „без мрвице ласкања“, јер само истина води циљу, чак и кад је горка. А како му циљ није да информише неинформисане о нашим материјалним приликама, него да баш сам народ — прости, ратарски део нашег народа — изнесе пред самога себе и да га поучи, употребио је приповедачки облик као лакши и приступачнији простом народу.

У овој првој књижици пружио је после Увода, у коме износи грдну промену уназад после само десет година, прву приповетку „Свадба у кући браће Гавриловића“, износећи у њој излишне свадбене трошкове, као један од главнијих узрока пропадању народњем. Садржина овој приповетци није, дакле нешто ново, нешто до данас неопажено, необрађенено. Ни каквим особитим начином приповедачким не издваја се ова приповетка од сличних досадашњих приповедака. Неки „паоризми“ (као нпр. „вилозовирати“, две стотине „сребра“, „сефтенције“, „комендијашлук“, „воринта“ и т. д.), па онда онај Швабин накаради српски говор — могли су сасвим изостати; поучавајући народ главној ствари, и на напуштање бенављења особито у озбиљним приликама. Осим тога сувише је наиван и брз преокрет од зла на боље у кући браће Гавића. Али све се то ипак заборавља пред похвалном тенденцијом приповетке. Штетност и убитачност лудог трошења приликом свадбе приказана је очигледно и живо. Сваки иоле трезвенији ратар, кад прочита ову причицу, биће на чисто с тим, да би се унапредак морало друкчије, паметније. А то је писцу, како сам рече у предговору, била главна ствар.

Добро би било заиста, кад би се и ова књижица могла што већма раширити и читати у народу. Али наш народ тешко купује књигу. Радије ће издати на какве крајцарашке новине. Ваљало би, дакле, корисне књиге просто натуривати народу.

Digitized by Google

Али како, на који начин? Мисао о оснивању „народних књижница“, кад би се остварила, могла би многу паметну књигу и корисну идеју популарисати. Каква удружења са задатком набављања и бесплатног давања књига народу такође би више праве користи народу учинила, него какво „Братство“ и слична му назови књижевна удужења и подузећа.

Свакако би се само радовати могли, кад би писац ове књижице могао наставити своје предузеће. Да би се и њиме донекле унапредио рад на подизању народне свести и благостања — ван сваке је сумње. М.

△ Јереј *Добривој Николић*, админ. парохије у Санаду (Торонт. жуп.) покреће уз сарадњу протојереја Лазара Богдановића, пароха у Осеку и Григорија Стајића, л. парох. помоћника у Мокрину: *Свештенички календар за 1906. годину.* (Ручна књига за парох. свештенство). На првом месту донеће календар слику Његовог Високопреосвештенства г. др. Георгија Летића, епископа темишварског. Садржина му се састоји из 35 тачака рачунајући овамо и грађански календар и бројеговну скалу. Можемо споменути само неке тачке, као што су: Преглед рада васељенских и и помесних сабора и св. отаца на утврђењу канона (по Милашу); Преглед рада срп. народа и нар. црквен. сабора у Угарској; Статистички исказ о броју цркава, капела, парохија, свештеника, школ. деце, манастира, црквен. опћина, броју душа и стању епарх. фондова у митрополији каловачкој према опћем митропол. шематизму од 1900. године; Кратка историја митрополије карловачке; Мисли црквен. отаца о проповедништву; Шематизам митропол. и епарх. власти и свега парохијског и делом манастирског свештенства митрополије карловачке крајем 1905. год. Осим тога још разне наредбе државних и црквених власти и т. д. Цена ће календару бити 1 круна, а штампаће се у онолико примерака, колико се претплатника пријавило до св. Николе. — За сада само оволико о томе календару, који по садржини својој обећава, да ће добро доћи нашем свештенству као календар стручни и приручна књига у којој сваки свештеник може наћи све оно, што му је најпотребније да зна у својој свакидашњој служби.

Digitized by Google

ХРОНИКА.

Православна црква у митрополији карловачкој.

Прослава педесетогодишњице свештеничке службе Његове Светости Патријарха Српског Георгија Бранковића. 5. (18.) и 6. (19.) децембра 1905. године приредио је одбор карловачког грађанства по установљеном унапред распореду, који смо ми донели у прошлом свеску „Богословског Гласника", прославу педесетогодишњице свештеничке службе Његове Светости Преузвишеног господина *Георгија Бранковића*, архиепископа и митрополита карловачког и патријарха српског. Подробан опис ове свечане и ретке прославе могу наши читаоци наћи у 25. броју „Српског Сиона", за ову годину из кога се види, да још ни једна прослава коју је доживео Његова Светост није била тако једнодушно и свечано прослављена као ова. Поврх свих радости, које је овога дана доживео Његова Светост Патријарх српски Георгије Бранковић, високо се уздиже радост због особитог одликовања, којим је Његово Величанство господар и краљ наш Фрања Јосиф I., уз превишње своје ручно писмо, благоизволео Његову Светост одликовати, те му подарити: „као видљив знак краљевске Своје милости и благоволења, у признање Ваше верности Престолу Моме и отаџбини, као и многостраних заслуга Ваших стечених на пољу црквеном, просветном и хуманитарном" — *велики крст Леополдова реда*. Друго необично одликовање Његове Светости потекло је из љубави, оданости и захвалности Високопреосвећене г. г. епископа наше цркве, који су једнодушно закључили, да на видљив начин пред црквом и народом засведоче љубав своју братску према Његовој Светости и благодарност своју српску за велика и добра дела Његове Светости, те да му поднесу *белу чанакамилавку* са жељом да је што више година у здрављу понесе.

Његова Светост Преузвишени Господин Георгије Бранковић патријарх српски приликом и ове прославе доказао је колико се брине о својој цркви унесавши у српске народне фондове 20.000 К за установљење: *„Проповедничке закладе основане Георгијем Бранковићем Архиепископом Карловачким, Митрополитом и Патријархом Српским год. 1905."*

Други пак прилог дарежљиве руке Његове Светости приликом ове прославе је 20.000 круна да се изда дело „Српска карловачка митрополија приказана речима и сликама".

У многим говорима, које је Његова Светост приликом честитања му изговорио, налазимо неке мисли, које не би смели а да не споменемо и у нашем листу: Радује се што види, да и онај део свештенства, који је био неко време на странпутици, почео да увиђа да је штетно и по цркву а и по њега самог, што је заплиивао за политичном струјом, која је противна цркви. Нада се, да ће бар свештенство ићи оним путем, којим треба да иде и да

Digitized by Google

ће на прави пут изводити и оне, који су сишли с правог пута. На политичком пољу сваки се може држати које му драго странке, Он поштује свачије политичко уверење, али на *црквеном пољу, не треба да има странака, него да је све свештенство сложно и у целини*, јер по науци Христовој црква се састоји из учитеља и ученика, и ученик не треба да буде старији од учитеља. Нада се да ће бар већина свештеника увидети, шта му је прави позив и како треба да живи и ради, да обавештава народ, да га наводи на прави пут, јер само тако ћемо моћи напредовати. Дај Боже да се остваре родољубиве наде и тежње Његове Светости, а сви позвани нека принесу своју лепту! В. М.

Православна црква у Русији.

Иконице — издање светогорског скита Св. Илије. Последњих година почеле су се јако ширити иконице с кратким житијем појединих светитеља и тропарем у њихову славу (т. зв. „именныя иконы"). Сврха је издавања тих иконица, да сваки Хришћанин што лакше дође до иконе свога заштитника светитеља, или као што Руси веле анђела чувара и његовог житија. На обратној страни обично се налазе датуми о времену рођења и крштења особе, којој припада икона. Треба само исписати годину, месец и дан. Ти датуми могу имати и практично значење, пошто олакшавају тражење у матрикулама нужних података. А исто тако морамо признати и другу корист споменутог издања. Није сваки Хришћанин у стању, да си купи „Житија светих" за читав месец, да би из њих могао дознати за живот и побожне подвиге светитеља, чије име носи, а исто тако не може ни сваки човек набавити себи икону свога светитеља, коме треба да се моли за помоћ. Да задовољи ову преко нужну религиозну потребу и излазећи на сусрет потхвату јачања православног руског народа у вери, нарочито пак одгајања младог покољења у правилима вере и хришћанске побожности светогорски скит св. Илије предузео је с благословом бившег Херсонског и Одеског архиепископа Јустина, а на заузимање Херсонског епархијског мисионарског збора 1899. год. без сумње свету и добру ствар — издавање споменутих иконица св. угодника Божјих с њиховим житијем и тропарима.

Педесетогодишњица професора В. Ф. Пјевњицког. 6. новембра о. г. навршило се је 50 година научног и литерарног рада емеритираног редовног професора Кијевске духовне академије Василија Фјодоровића Пјевњицког, професора омилитике и историје проповедништва. Читав тај период рада од пола века протекао је професору Пјевњицком у Кијевској академији, у којој је он у разно доба заузимао разне катедре и разне дужности.

Као свештенички син Влађимирске губерније учио се је наш јубилар од 1846. до 1851. г. у Влађимирској духовној семинарији, а од 1851. до 1855. г. у кијевској духовној академији. Пошто је свршио академију буде 6. новембра и. г. намештен у истој академији као „учитељ" опће литературе. Год. 1856. удостојен је

Digitized by Google

степена магистра богословља, а 1860. постане већ изванредним професором. Од 1861. до 1868. г. предавао је немачки језик. Год. 1862. за необично ревну службу и научни рад удостојио га је св. Синод звања редовног професора. Год. 1872. добио је за спис: „Св. Григорије Богослов. Његове проповеди и омилитичка правила“ докторат богословља, а од 1881. г. служи као емеритирани редовни професор академије. Од 1890. до 1891. г. био је помоћник ректора академије по црквено-практичном оделењу и неколико је пута вршио дужност инспектора и ректора академије.

Од научних радова Василија Фјодоровића познати су: „Образовање отаца проповедника 4. века“, „Прва, најстарија омилитика“, „Омилитике средњега века“, „Омилитика у ново доба (после Лутера)“ (К. 1899.), „О садржају проповеди“, „Свештеник“ (К. 1897.), „Свештенство“ (К. 1897.), „О служби свештеника“, „Св. папа Лав Велики“ (К. 1871.), „Св. Григорије Двојеслов“ (К. 1871. г.) и мн. др.

Нарочито су многобројни богословско-публицистички чланци професора Пјевњицког. Од њих ћемо споменути: „О одношају савременог образованог друштва спрам цркве“ (К 1902.), „О религиозном одгоју деце у породици“, „Учење црквених отаца о вери и хришћанском животу“, „Хришћански поглед на жалости и страдања“, „О животу за гробом“, „Религија и морал“, „Религија и породица“, „Религија и одгој“, „Где је средство против пустоши нашег породичног живота“, „Недељни и празнични дани“, „Хришћанство и просвета“, „Хришћанство и прогрес“, „Родитељи и деца“, „Раднички труд у језичништву и хришћанству“, „К питању о правима женске“, „Господари и слуге“ и т. д. Колико су занимљиви ови чланци могуће је судити већ по насловима. Дотичући се највиталнијих питања духовног, религиозно-моралног живота човековог, пружају нам они дубоко мисаоно, темељно и убедљиво решење ових питања. Осим тога написани су лаким, лепим језиком и у живој привлачној форми.

Исто то важи и за проповеди Василија Фјодоровића. Као професор академије он се је сваке године обично прве недеље великог поста на т. зв. пасији (види „Бог. Гл.“ VII. 233). појављивао на проповедничкој катедри Кијево-братског манастира и у „Зборнику“ његових беседа имамо 44 проповеди, које је изговорио на овим пасијама. Све су проповеди његове озбиљне и назидавајуће по своме садржају, изврсне што се тиче стила и уопће вештачког облика, а неке су од њих по данашње прелазно доба у славењиковој домовини од великог интереса. То су управо оне проповеди и беседе, које је изговорио 60 тих година прошлог века. За предмет им служи расветлење разних појава прелазног доба оних година с хришћанског гледишта. А те су појаве у главном исте као и ове, што их данас преживљује руски народ.

Приликом ове прославе, која је на свечани начин прослављена у славењиковој „alma mater“, оснива се заклада његовог имена при академији. У то је име већ поступила прилична сума новаца од неких епископа — бивших ученика старога славењика.

Промене у устројству духовних академија и се-

Digitized by Google

минарија. Св. Синод донео је 26. новембра о. г. под бр. 6081. по налогу царевом, а по саслушању мишљења бивших ректора духовних академија — Сергија, архиепископа Финског и Арсенија, епископа Паковског и опуномоћеника професорских корпорација духовних академија, решење о неким променама у устројству духовних академија, које сачињавају управо само основе за даљи живот истих. А те су основе: 1) Духовне академије налазе се под врховном влашћу св. Синода, као највише црквене власти и под заштитом месног епархијског архијереја; 2.) Ректора и инспектора академије бира академска корпорација, а потврђује св. Синод. Ректор треба да је у духовном чину и мора бити барем магистар богословља. Световњак пак ректор у случају потребе, не може обнашати ову дужност дуже од 6 месеци; 3.) Академски савет сачињавају сви редовни и изванредни професори и доценти, а у случају потребе може савет позвати у седницу и друге предаваче академије. 4. Савет има коначно право, да дели научне академске степене у границама закона и да решава питања, што се тичу интерног живота завода. На основу ових тачака налаже св. Синод духовним академијама, да израде нацрт промене академског устава и да га поднесу овамо до 1. фебруара 1906. г. До тога доба важе споменуте основе, одређене св. Синодом. Што се пак тиче 2. тачке: избору се ректора и инспектора може приступити тек пошто се упразне дотична места. На крају позива св. Синод епархијске архијереје, да позову слушаоце академија, где су се појавили немири, да мирно наставе свој рад на добро цркве Христове и драге отаџбине. — Истог тог дана под бр. 6142. дотакао се је св. Синод и питања о устројству духовних семинарија и решио је, да позове педагошке конференције истих, да поднесе своја најдетаљнија мишљења о овом предмету преко епархијских архијереја до 1. фебруара 1906. г. (Ц. Вѣд. 1905., 49. служб. део, стр. 536.—7.) Н.

Укидање духовне цензуре. У највишем указу, упућеном управном савету од 24. новембра 1905. г. издана су давно очекивана правила о периодичким издањима. Прва тачка истих гласи: „Превентивна како опћа, тако и духовна цензура периодичких издања, која излазе у градовима царевине, а исто тако и естампа, цртежа и др. слика, која се налазе у овим издањима или се издају засебно — укида се". („Правит. Вѣстн". бр. 256. по Церк. Вѣстн." бр. 48. 1905. г.)

И тако се је руска црква донекле ослободила од нападаја противника, као да она угушује религиозну мисао и употребљава у ту сврху нецрквене, присилне мере. Више неће она употребљавати присилне мере, да спречи публиковање једног или другог чланка у периодичким издањима. Одрекавши се прогонења сектама и расколника одриче се црква сада и цензуре као полицајске, у суштини ствари несвојствене цркви установе. Борба око укидања цензуре води се већ неких 35 година почевши од протојереја Иванцова-Платонова, В. С. Солавјева до А. Н. Катовића и проф. прот. П. Ј. Свјетлова (види чланке истих у Церк. Вѣст". пр. год.)

Digitized by Google

Но то не значи, да ће се црква од сада сасвим индиферентно односити спрам чланика, који могу бити уперени против ње. Не. Она треба сада да се бори против њих својим оружјем, а то је силом речи и убеђења. А у то име тражи се да црквени радници што будније прате литературу, да запазе оно, што чита савремено друштво и да завремена опроврГну оно, шго заслужује опровржења, и што је најглавније — морају најактивније учествовати у духовном питању народа. Истина за сада је цензура скинута само са периодичких издања али ће без сумње ускоро изаћи закон и за књиге уопће.

У истој седници државног савета (22. новембра) изјавио је обер прокурор св. Синода А. Д. Обољенски, да тај закон не може важити за службена периодичка издања, духовних власти, пошто сна и надаље морају остати под надзором св. Синода односно епархијских архијереја и тражио је, да се то изрично спомене у закону. Но како тај надзор нема ништа заједничког с превентивном духовном цензуром, пошто је то интерна ствар духовних власти, државни савет није нашао за нужно да уноси у закон споменуту клаузулу. Само се по себи разуме, да службени органи било Синода, било духовних академија или појединих епархија морају и надаље остати под надзором својих издавача као власника. Само је желити, примећује уредник „Церк. Вѣст.“, да „у службеним нашим духовним издањима што пре дуне дух живота и слободе, иначе она неће одговорити оној сврси, ради које постоје“. (стр. 1507.) Обори ли се пак духовна церзура сада свом силом на њих, тада ће приватна издања постати жива и занимљива, а стећиће си читалаца и присталица, а издања духовних власти без обзира на материјалну осигураност и многе сараднике, мораће почети пропадати, док напослетку сасвим не престану изилазити. („Церк. Вѣст.“ 1905. бр. 48.) Н.

Digitized by Google

БЕЛЕШКЕ.

△ У септембру о. г. родило се у Хрватској и Славонији живе деце свега 8.128 и то православне — 1.797, римокатоличке — 6.091, унијатске -- 43, осталих вероисповести 197. Помрло је свега — 5.251 и то православних — 1.293, римокатолика — 3.812, унијата — 20, припадника осталих вероисповести — 126. Према томе је природни прираст код православних у овом месецу износио свега — 504. Бракова је склопљено свега 725, од ових 16 мешовитих. Од немешовитих отпада на православне — 154, на римокатолике — 514, на унијате 3, на остале — 38. Код мешовитих се бракова 7-ца православних оженило римокатоличкињама и 1 припадница православне вере удала се за римокатолика.

△ У октобру о г. родило се у Хрватској и Славонији живе деце свега 7.287 и то православне — 1.878, римокатоличке — 5.194, унијатске — 48, осталих вероисповести — 167. Помрло је свега — 5.381 и то православних — 1.368, римокатолика — 3.853, унијата — 31, припадника осталих вероисповести — 129. Према томе је природни прираст код православних у овом месецу износио свега — 510. Бракова је склопљено свега — 1.283, од овох 37 мешовитих. Од немешовитих отпада на православне — 314, на римокатолике — 870, на унијате — 17, на остале — 45. Код мешовитих се бракова 15-ца православних оженило римокатоличкињама, 2-ца евангеличкињама аугсбуршке конфесије, а 2 припаднице православне цркве удале су се за римокатолике.

△ 6. децембра по новом календару примљен је у француском парламенту већином гласова (181 против 121) нацрт закона о раздељењу цркве од државе у оном облику, који је одобрила палата депутата. За састављање правила о начину увођења закона у живот изабрана је ванпарламентска комисија. Пошто државни савет прегледи њевин пројекат, публиковаће се исти у „Journal Officiel“ и ступиће у живот с 1. јануаром 1906. г.

Digitized by Google

НОВЕ КЊИГЕ И ЛИСТОВИ.

Летопис Матице Српске. Књ. 233. Св. V. за год. 1905. У Новом Саду. Издање Матице Српске. 1905. 8⁰ стр. 127.

Летопис Матице Српске. Књига 234. Св. VI. за год. 1905. У Новом Саду. Издање Матице Српске. 1905. 8⁰ стр. 119.

Књиге за народ. Издаје Матица Српска из задужбине Петра Коњевића. Св. 115. Српске народне приповетке из Баната. Скупио их *Светозар Мл. Бајић* Нови Сад. 1905. 8⁰ стр. 82.

Мала Библиотека. Св. 106. *Никола Т. Јанковић*, Приповетке. Св. прва. У Мостару 1905. 16⁰ стр. 67. — Св. 107. *Гардоњи Геза*, Мале приче. С мађарског превео *Јован Протић*. 16⁰ стр. 69. — Св. 108. *Милан Беговић*, Војислав Илијић. Студија. 16⁰ стр. 81.

Ексхорте у недељне и празничне дане преко школске године за ученике средњих школа. Саставио протопрезвитер *Иван Машировић*, професор-катихета. I. део. Ср. Карловци. Срп. манастир. штампарија 1905. 8⁰ стр. 96.

Облици старога грчкога језика. Написао их проф. Вас. Ђерић у Београду 1905. критикује гимн. проф *Глиша Лазић*. Ср. Карловци. Срп. манастир. штампарија 1905. 8⁰ стр. 13.

Педесет година свештенства Његове Светости Георгија Бранковића Архиепископа и Митрополита Карловачког и Патријарха српског. 1855—1905. Написао проф. *Ђорђе Магарашевић*. Ср. Карловци. Срп. манастир. штампарија 1905. 8⁰ стр. 282.

Велики Типик то јест Устав црквени, који садржи правила сваке појединe службе, свих празника Христових, Богородичних и светих, као и правила из Тријода посног и цветног и других чинодејстава црквених. По верним изворима допунио, посрбио и с благословом и дозволом св. архијерејског Синода под 17. окт. 1891. М. 449 Син. саставио протојереј *Василије Николајевић*. Друго поправљено издање. Ср. Карловци. Срп. манастир. штампарија. Вел. 8⁰ стр. 293. и 1 таблица. Цена укоричену 5 К., броширану 4 К.

Споменица умрломе архимандриту гргетешком Илариону Руварцу од братства манастира Гргетега. Приредио *Димитрије Руварац*, уредник „Српског Сиона.“ Карловци. Срп. манастир. штампарија 1905. 4⁰ стр. 35.

Књижица за народ, I. Наше село, или догађаји, слике и прилике у селу Сиротињци. *Јован Ж. Бута*. Издање писца. Митровица 1905. 12⁰ стр. 36. Цена 40 фил.

Уредба црквено-просвјетне управе српских православних епархија у Босни и Херцеговини. Мостар. 1905. 16⁰ стр. ? Цена 1 кр.

Пастирске посланице *др. Георгија Летића*, српскога православнога епископа темишварскога. Трећа посланица. На Божић 1905. О неговању и васпитању мале деце. Ср. Карловци. Срп. манастир. штампарија 1905. 8⁰ стр. 14.

Бог. Вѣстникъ. Св. XI.: *А. П. Орлова*, Лютеръ и Цвингли. — *С. С. Глаголева*, Задачи русской богослов. школы. — *Архим. Ѳаддея*, По поводу статьи „Рабъ Іеговы (Ис. 40—66).“ — *В. Н. Мышцина*, Отвѣтъ архим. Ѳаддею. — *Его-же*, По поводу статьи свящ. Д. Силина: „къ вопросу объ оживленіи церков.-общественной дѣятельности“. — *С. П. Шумова*, Наглядность и ея примѣненіе

Digitized by Google

въ дух. школѣ. — *Л. Соколова*, О сокращеніи дѣлопроизводства въ дух. учебныхъ заведеніяхъ. — *Н. Ѳ. Каптерева*, Къ вопросу о церк. реформѣ. — *П. В. Тихомирова*, Кн. С. Н. Трубецкой † 29./IX.

Христ. Чтеніе. Св. 11.: *П. Н. Жуковича*, Первый польскій сеймъ послѣ возстановленія патр. Ѳеофаномъ правосл. церков. іерархіи. — О важности для академій языковнанія вообще и греческаго въ особенности и о лучшей постановкѣ этой науки. — *Б. В. Титлинова*, Правительство импер. Анны Іоанновны въ его отношеніяхъ къ дѣламъ правосл. церкви. — *К. Я. Здраломыхсова*, Полувѣковой юбилей XXI-га курса воспитанниковъ СПб. дух. академіи.

Исто. Св. 12.: *К. П. Тиле*, Направленія развитія религій — Письмо епископа П. Графтона. — *К. В. Харламповича*, Учено-литературные труды архим. Макарія Глухарева.

Труды. Кн. XI.: *В. И. Экземплярскаго*, Къ вопросу объ отношеніи нравственности к политикѣ. (Рѣчь.) — Отчетъ. о состояніи Кіев. Дух. Академіи за 1904—1905. учебн. годъ. — *Л. М.*, Архим. Ѳеофанъ Арсеньевъ въ письмахъ своихъ къ Одесскому протоіер. С. А. Серафиму. — *Вл. П. Рыбинскаго*, Замѣтки о литературѣ по св. Писанію Ветх. Завѣта за 1904. г.

Прав. Собесѣдникъ. Св. X.: *Архіеп. Димитрія*, Воззваніе къ паствѣ Казанской. — *П. А. Юнгерова*, Происхожденіе и историчность книгъ Еядры и Неемін. — Св. Павелъ, апостолъ языковъ. — *И. М. Покровскаго*, Печальная годовщина со дня похищенія Чудотв. иконы Казан. Бож. Матери въ Казани.

Душеп. Чтеніе. Бр. 11: † *Еп. Висаріона*, Ни лобзанія Ти дамъ, яко Јуда. — *П. Туманова*, Осень. (Поученіе). — *Инока*, Въ обители и у гробницы свят. Ѳеофана, подвиж. и затворника Вышен. пустыни. — Письма игум. Тихона, подвижника Вышен. къ Н. И. К. — *М. Д. Ю-П.* Новый преподобномученикъ Павелъ Пелопонез.

Странникъ. Бр. 10: *П. М—ва*, Папство, его идея и истор. осуществленіе, по воззрѣнію Вл. С. Соловьева. — *Јером. Гурія*, Ветхозавѣт. политика. — *В. Яблонскаго*, Какъ собиралась Русь? — *Паломника*, Отчужденіе недвижимыхъ имѣній св. гроба Господня.

Срп. Сион. Бр. 19.: Из живота св. Максима Архиепископа. — Грамате митроп. и патријар. — Писмо патр. срп. Атанасија будим. владици Вас. Димитријевићу. — Канон. наредбе цариград. патријараха. — Зашто се Архим. И Руварац није примио избора за врш. владику? — *С. Петковић*, Манаст. Крушедол од 1754.—1774. год.

Исто. Бр. 20.: Беседе Никанора Грујића. — Грамата царигр. патриј. Јеремије I. о присаједињењу срп. патријаршије охридској архиепископији. (Прев. с рус.) — *Пешти Фриђеш*, Северински банат и историја северинске жупаније. (Прев. с мађар.)

Исто. Бр. 21.: *Ст. Илкић*, Избор Њ. Св Патр. Георгија за поч. грађанина сл. и кр. Сомбора. — *М. Шаула*, Освећење обновљене цркве румске. — *Д. Р.*, Само се цепкајмо! — *Бранко*, Статистика исељења.

Исто. Бр. 22.: *С. К.*, Наши парох. домови. — *В. Милутиновић*, Антиалкохолизам у осн. школи и у науци вере. — *К. Б.*, Мало се разведрава.

Исто. Бр. 23: *Агатон*, Збор манастир. настојатеља. — Наставленне митроп. П. Ненадовића фрушкогор. настојатељима о владању при долазу цара Јосифа II. у манастир. — *Р. М. Грујић*, Прилози историји одношаја наших с Румунима у XVIII-том веку. — ***, Боже помози!

Исто. Бр. 24.: *Д. Руварац*, 1855.—1905. — „Бог. Гласник" св. 5. — Њег.

Digitized by Google

Светости. — Дар Њ. Св. за издавање књиге: „Срп. Карлов. митрополија приказана речима и сликама.“ — Адреса манастир. настојатеља. — Адреса епарх. одбора архидијецезе карлов. — Адреса карлов. одбора за прославу 50-годишњице свештенства. — Диплома Њег. Светости за почасно грађанство града Карловаца. — Установа проповедн. закладе. — *В. Поповић*, Пријатељима срп. просвете. (Ad, Г. Р. бр. 162./5). — Поздрав срп. пчеларске задруге Њ. Светости. — „Бранк. Коло“, бр. 48. Њег. Светости.

Исто. Бр. 25.: Педесетгодишњица свештеничке и архијерејске службе Његове Светости.

Пастир Добри. Бр. 7.: *С. Јаћетовић*, Проповијед на св Петку. — *Протос. Митрофан*, Свештеник треба да се спрема за сваки час веронаучне наставе (по Кнехту).

Исто. Бр. 8.: *А. Живановић*, Надзор над вјерском наставом у средњим школама. — *В. Милутиновић*, Св. исповест — педагошко средство. — *Протос. Митрофан*, О присилном крштавању дјеце назарена.

Исто. Бр. 9.: Пастирева бесједа у кућама парохијана. — *Ј. Д. Јовановић*, Из црк. правила.

Исто. Бр. 10.: *С. Г.*, Како ће свештеник, освећујући воду крштења, правилно свршити знамење и дуновење?

Исто. Бр. 11.: Помени Господи, Скатѣйшаго Патріарха Нашего Гѡѳріа! — *В. Орлић*, Бесједа о радњи и штедњи.

Источник. Бр. 10: *Д. Јанковић*, Обред освећења путира и дискоса по грчком требнику. — *П. В. М.*, Приказ књиге Dr. C. Güttlera, Wissen u. Glauben.

Гласник прав. далмат. цркве. Бр. 10.: — *м*, Унијати у Италији. — *о*—. Непорочно зачеће. — *В.*, Интерконфес. закон у Хрватској и Славонији.

Весник срп. цркве. Св. X.: Нови епископ шабачки. — Гл. Одбор свешт. удружења пред Сабором Архијер. — *Зд. Паун.*, Отварање универзитета Крал. Србије. — *М. Петровић*, Свешт. удружење.

Исто. Св. XI.: Поводом избора новог епископа шабачког. — *В. Н.*, Реч свештеничка родитељима о васпитању деце.

Хришћ. Весник. Бр. VIII.:* *А. Илић*, Наша опроштајна реч. — Значајна изјава Впреосв. митроп. г. Димитрија о правцу његова рада и управе цркве. — *Н. Д. Велимировић*, На растанку са „Хришћ. Весником“. — *А. Илић*, Шта је одлучило покретање „Хришћ. Весника“. — *Љ. Рајић*, Зашто Црква у установи догмата о поштовању икона види особито „торжанство Православља. (Прев. с рус.) — *С. Ђ. Рабреновић*, Једна „Канонска“ забрана.

* 25. авг. престао је „Хришћ. Весник“ излазити, пошто се је уредник прот. А. Илић примио уређивања „Весника Срп. Цркве“.

Digitized by Google

САДРЖИНА

VIII. Књиге »Богословског Гласника«

(Друга половина 1905. год.)

Страна

Автобиографија еп. Никанора Грујића 3 129 209 318
Суштина хришћанства професора Адолфа Харнака — *С. Љ. Кољукин — Л. Богдановић* 17 139 250 329 369
Буковински епископ Евгеније Хакман — *Д. Руварац* . 30 151
Вера, морал и религиозност код Руса у I. периоду — *Е. Е. Голубински — В. Максимовић* 40 156
Предлог за реформу 57
Катихезе за I. разр. осн. школе — *В. Милутиновић* 63 163 240
Са педагогичкокатихетичкога курса у Бечу — *Др. В. Вујић* 417
Стигматизација — *Архим. Георгије — Н.* 220
Слобода савести — *В. Максимовић* 231 349 380
Унија у Великој Писаници — *М. Соларић* 339
Прилошци к историји банатских манастира — *Р. М. Грујић* 387
Слава патријарху српском Георгију Бранковићу 291
Патријарх српски Георгије Бранковић и духовна просвета — *В. Максимовић* 295
Партикула ꙗкѡ у црквенословенском језику — *Ј. Живановић* 256
Св. Григорија Ниског II. говор о блаженствима 79
Беседа против назаренства — *Ј. Ж. Бута* 176
Беседа о псовкама — *П. Б.* 184
Нова наука — *Др. Е. Херцога. — Н. Вукић* 262
Давид и Јонатан — *М. Г.* 268
Проповед на дан св. оца Николаја — *Ј. Јеремић* 357
Слово на други дан Божића — *Митроп. Филарета* . . . 424
Бројно кретање српскога народа у Троједници у 1903. г. — *И. Зеремски* 86

Из црквено-пастирске праксе:

XL. Кад су јесенске задушнице? — *Ј. Живковић* 91
XLI. Треба ли ђакон или, ако овога нема свештеник, код возгласа Твоа ѿ твоихъ да прекрсти антиминс подигнутим часним дарима? — *Ј. Ж.* 189
XLII. Да ли треба свештеник код возгласа святаѧ святымъ да прекрсти св. Агнецом над дискосом? — *Ј. Ж.* 190
XLIII. Могу ли два свештеника кад служе „соборно“ причешћивати верне из два путира, ако има врло много причешћеника? — *Ј. Ж.* 275

Digitized by Google

Страна

XLIV. Може ли свештеник служити св. литургију „соборно", а да се не причести? Може ли ђакон да на св. литургији служи па да се не причести? — *Ј. Ж.* 361

XLV. Могу ли се узети двоје, који не стоје у крвном сродству, али имају заједничког кресног кума? — *Др. Викентије Вујић* 432

Књижевност:

Извештај срп. вел. гимн. карловачке за школ. г. 1904./5. Извештај срп. правосл. вел. гимн. у Н. Саду за школ. год. 1904./5. — *Ј. Даниловац* 96

Извештај о правосл. срп. богословском училишту и правосл. срп. богосл. семинару у Ср. Карловцима. Саставио Јов. Вучковић — *Ј. Ж.* 101

Symbolae a Nicolao Nilles — *Р. М. Грујић* 191

Предлог за реформу веронаучне наставе у срп. вишим дев. школама — *Ив.* 196

Ускрс Господа нашег Исуса Христа — *В Максимовић* 198

Велики Типик саставио Васалије Николајевић — *Ј Живковић* . 277

Књижица за народ I. Наше село или догађаји, слике и прилике у селу Сиротињци. — *Јован Ж. Вута* 435

Књижевне белешке 105 199 437

Хроника:

Православна црква у митрополији карловачкој: Епископска конференција. — † Архимандрит Иларион Руварац. — Скупштина свештеничког конвикта у Карловцима 107

Парастос архимандриту Илариону Руварцу 201

Интерконфесионални закон за Хрватску и Славонију 279

Прослава педесетогодишњице свештеничке службе Његове Светости Патријарха српског Георгија Бранковића 438

Православна црква у краљевини Србији: Димитрије Павловић нови архиепископ Београдски и митрополит Србије 114

Православна црква у Босни и Херцеговини: Уредба о управи црквених и школских послова срп.-прав. епархија у Босни и Херцеговини 363

Православна црква у Русији: Православно мисијонарско друштво. — Манастири у 1901. г. — Свештенство у 1901. г. 116

Новокреирана Холмска епархија 201

Штипендија за ђаке с Балкана. — Оставка обер-прокурора св. Синода К. П. Побједоносцева. 365

Иконице — издање светогорског скита св. Илије. — Педесетогодишњица професора П. Ф. Пјевњицког. — Промене у устројству духовних академија и семинарија. — Укидање духовне цензуре . 439

Бугарска црква 203

Западна црква: Борба за словенску литургију. — Евхаристички конгрес у Риму 118

Белешке 120 204 284 367 443

Нове књиге и листови 124 206 287 367 444

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google